KÂVYAMALA. 8.

THE

DHARMAS'ARMÂBHYUDAYA

OF

HARICHANDRA.

EDITED BY

PANDIT DURGÂPRASÂDA

AND

KASINATH PANDURANG PARAB.

Second Revised Edition

PRINTED AND PUBLISHED

BY

TUKARAM JAVAJI

PROPRIETOR OF JAVAJI DADAJI'S 'NIRNAYA-SAGARA' PRESS.

BOMBAY

1899

Price 1 *Rupee.*

काव्यमाला. ८.

महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचितं

धर्मशर्माभ्युदयम् ।

जयपुरमहाराजाश्रितेन पण्डितव्रजलालसूनुना महामहोपाध्याय-
पण्डितदुर्गाप्रसादेन, मुम्बापुरवासिना परबोपाह्व-
पाण्डुरङ्गात्मजकाशीनाथशर्मणा च
संशोधितम् ।

तच्च
मुम्बय्यां निर्णयसागराख्ययन्त्रालये तदधिपतिना मुद्राक्षरैरङ्कयित्वा
प्राकाश्यं नीतम् ।

१८९९

मूल्यमेको रूप्यकः ।

धर्मशर्माभ्युदयस्य विषयानुक्रमः ।

नृपतेः प्रश्नः । "महासेननृपतिमहिष्या धर्मनाथोऽवतरिष्यति, तत्सेवार्थं यूयं यात' इति महेन्द्रेणादिष्टा वयमागताः, स्वयं महेन्द्रोऽपि समागमिष्यति" इत्यादि तद्वाक्यवर्णनम् । तासां नृपमहिषीसमीपे गमनवर्णनम् । तत्कृतं नृपमहिष्याः सेवनवर्णनम् । नृपमहिष्याः स्वप्नविलोकनवर्णनम् । प्रातरुत्थाय महिष्या नृपसमीपे स्वप्ने विलोकितं सर्वं कथितम्, नृपेणाप्यतिसंतुष्टेन 'तीर्थंकरस्तव पुत्रतामेष्यति' इति तत्फलं कथितमित्यादिवर्णनम् । महिषीगर्भे धर्मनाथोऽवतीर्ण इति वर्णनम् ।

६ सर्गः—सगर्भाया महिष्या वर्णनम् । माघशुक्लत्रयोदश्यां पुष्यनक्षत्रे धर्मनाथस्य जन्माभूदिति वर्णनम् । इन्द्रादिकृतस्य महीपतिकृतस्य च तज्जन्मोत्सवस्य वर्णनम् ।

७ सर्गः—जातवेश्मनि स्थिताया महिष्या अङ्के मायानिर्मितमेकं शिशुं निधाय धर्मनाथमपहृत्य शची शक्राय समर्पितवती, शक्रोऽपि तमादाय सुरगजमारुह्य देवसेनासमेतो व्योमवर्त्मना सुमेरुपर्वतं जगामेत्यादि वर्णनम् । सुमेरुपर्वतवर्णनम् । तत्र देवसेनासंनिवेशवर्णनं गजाश्वादिवर्णनं च ।

८ सर्गः—सुमेरौ मणिसिंहासने शक्रो धर्मनाथमुपवेशितवानित्यादिवर्णनम् । धर्मनाथाभिषेकोपक्रमवर्णनम् । क्षीरसमुद्रवर्णनम् । धर्मनाथाभिषेकवर्णनम् । इन्द्रादिदेवकृता तत्स्तुतिः । अभिषेकानन्तरं पुनरपि धर्मनाथं तन्मातुर्नृपमहिष्या अङ्के प्रापय्य देवाः स्वानि धामानि जग्मुरिति वर्णनम् ।

९ सर्गः—धर्मनाथस्य बाल्यवर्णनं यौवनवर्णनं यौवराज्यप्राप्तिवर्णनं च । विदर्भाधिनाथेन प्रतापराजेन स्वदुहितुः स्वयंवरे धर्मनाथानयनार्थं प्रेषितस्य दूतस्यागमनवर्णनम् । पित्राज्ञया ससैन्यस्य धर्मनाथस्य विदर्भान्प्रति गमनवर्णनम् । मार्गे प्राप्ताया गङ्गाया वर्णनम् ।

१० सर्गः—विन्ध्याचलवर्णनम् ।

११ सर्गः—षड्ऋतुवर्णनम् ।

१२ सर्गः—पुष्पावचयवर्णनम् ।

१३ सर्गः—नर्मदाया जलक्रीडावर्णनम् ।

१४ सर्गः—सायंकालवर्णनम् । अन्धकारवर्णनम् । चन्द्रोदयवर्णनम् । नायिकाना प्रसाधनवर्णनम् । दूतीप्रेषणादिवर्णनम् ।

१५ सर्गः—पानगोष्ठीवर्णनम् । रात्रिक्रीडावर्णनम् ।

१६ सर्गः—प्रभातवर्णनम् । पुनर्धर्मनाथस्य यात्रावर्णनम् । नर्मदामुत्तीर्य विदर्भदेश प्राप्त इति वर्णनम् । विदर्भदेशवर्णनम् । तत्र कुण्डिनपुराधिपतिना प्रतापराजेन समागमवर्णनम् ।

१७ सर्गः—स्वयवरवर्णनम् । तत्र राजकन्यया धर्मनाथो वृत इति वर्णनम् । धर्मनाथस्य कुण्डिनपुरप्रवेशवर्णनम् । नगरनारीचेष्टावर्णनम् । धर्मनाथस्य विवाहवर्णनम् । पितु सकाशादाह्वानार्थं दूत समागत इति निखिलमपि कटक सेनापते. सुषेणास्याधीन विधाय धर्मनाथ स्वय कुबेरोपढौकितं विमानमारुह्य वध्वा समेतो नभसा स्वपुर जगामेति वर्णनम् ।

१८ सर्गः—रत्नपुरे धर्मनाथप्राप्तिवर्णन महोत्सववर्णनं च । धर्मनाथपितुर्महासेनस्य वैराग्यवर्णनम् । धर्मनाथं प्रति तत्कृतस्य नीत्युपदेशस्य वर्णनम् । धर्मनाथस्य राज्याभिषेकवर्णनम् । महासेननृपतेर्वनगमनवर्णनम् । धर्मनाथस्य राज्यस्थितिवर्णनम् ।

१९ सर्गः—अनेकमहीपतिभि. सह सुषेणस्य चित्रयुद्धवर्णनम् ।

२० सर्गः—पञ्चलक्षवर्षपर्यन्त सम्यक्प्रजापालन विधाय, एकदा रात्रौ स्फाटिके सौधशृङ्गे स्थितो धर्मनाथो गगनात्पतन्तीमुल्कामपश्यदिति वर्णनम् । उल्कावर्णनम् । धर्मनाथस्य वैराग्यप्राप्तिवर्णनम् । राज्यं परित्यज्य वने गतस्य धर्मनाथस्य तपश्चर्यावर्णनम् । ज्ञानप्राप्तिवर्णनम् । धर्मनाथार्थमिन्द्राज्ञया कुबेरेण निर्मिताया दिव्यसभाया वर्णनम् । तत्र सिंहासने स्थितस्य धर्मनाथस्य दिव्यैश्वर्यवर्णनम् ।

२१ सर्गः—धर्मनाथकृतं संक्षेपेण जिनसिद्धान्तवर्णनम् ।

० —ग्रन्थकर्तु. प्रशस्ति ।

काव्यमाला

महाकविश्रीहरिचन्द्रकृतं
धर्मशर्माभ्युदयम्[1]।

प्रथमः सर्गः ।

श्रीनाभिसूनोश्चिरमङ्घ्रियुग्मनखेन्दवः[2] कौ[2] मुदमेधयन्तु ।
यत्रानमन्नाकिनरेन्द्रचक्रचूडाश्मगर्भप्रतिबिम्बमेणः ॥ १ ॥

चन्द्रप्रभं[4] नौमि यदीयभासा नूनं जिता चान्द्रमसी प्रभा सा ।
नो चेत्कथं तर्हि तदङ्घ्रिलग्नं नखच्छलादिन्दुकुटुम्बमासीत् ॥ २ ॥

दुरक्षरक्षोदधियेव वाद्या मुहुर्महर्घृष्टललाटपट्टाः ।
यं स्वर्गिणोऽनल्पगुणं प्रणेमुस्तनोतु नः शर्म स धर्मनाथः ॥ ३ ॥

सप्रत्यपापाः स्म इति प्रतीत्यै वह्नाविवाह्लाय मिथः प्रविष्टाः ।
यत्कायकान्तौ कनकोज्ज्वलायां युगं विरेजुस्तमुपैमि शान्तिम्[5] ॥ ४ ॥

भूयादगाधः स विबोधवार्धिर्वीरस्य[6] रत्नत्रयलब्धये[7] वः ।
स्फुरत्पयोबुद्बुदबिन्दुमुद्रामिदं यदन्तस्त्रिजगत्तनोति ॥ ५ ॥

---

१ अस्य कायस्थवंशमुक्तामणेर्दिगम्बरजैनमतानुयायिन आर्द्रदेवसूनोः श्रीहरिचन्द्रमहाकवेः समयः सम्यङ् न ज्ञायते। हरिचन्द्रद्वयं तावत्प्रसिद्धम्—'पदबन्धोज्ज्वलो हारी कृतवर्णक्रमस्थितिः। भट्टारहरिचन्द्रस्य गद्यबन्धो नृपायते ॥' इति हर्षचरितारम्भे बाणभट्टेन वर्णितः प्रथमः, विश्वप्रकाशकोषकर्तुर्महेश्वरस्य पूर्वपुरुषश्चरकसंहिताटीकाकारः साहसाङ्कनृपतेः प्रधानवैद्यो द्वितीयः। अनयोरेवायमप्येकतरस्तृतीयो वेति संदेहः। किं त्वयमपि (धर्मशर्माभ्युदयकर्ता) स्वकवित्वप्रौढ्या माघादिप्राचीनमहाकविकक्षामारोहति, तस्मान्नार्वाचीनः। कर्पूरमञ्जर्यां प्रथमे जवनिकान्तरे एकत्र विदूषकोक्तिव्याजेन राजशेखरोऽपि हरिचन्द्रकविं स्मरति। एकविंशतिसर्गात्मके चास्मिन्महाकाव्ये नगरार्णवशैलर्तुपुष्पावचयजलविहारादिकाव्यवर्णनीयवस्तुवर्णनपुरःसरं चतुर्विंशतिजिनतीर्थंकरेषु पञ्चदशतीर्थंकरस्य धर्मनाथस्य जन्मप्रभृति निर्वाणान्तं चरितं वर्णितमस्ति। २ कौ पृथिव्याम्, मुदं हर्षम्, (अथ च) कौमुदं कुमुदसमूहम्। ३ वर्तते इति शेषः। ४ अष्टमतीर्थंकरम्। ५ षोडशं तीर्थंकरम्। ६ चतुर्विंशतितमं तीर्थंकरम्। ७ सम्यग्दर्शनम्, सम्यग्ज्ञानम्, सम्यक्चारित्रं चेति जिनमते रत्नत्रयमुच्यते। रत्नलब्धये समुद्रसेवा समुचितैव।

निर्मार्जिते यत्पदपङ्कजानां रजोभिरन्त प्रतिबिम्बितानि ।
जना' स्वचेतोमुकुरे जगन्ति पश्यन्ति तान्नौमि मुदे जिनेन्द्रान् ॥ ६ ॥
रत्नत्रयं तज्जननार्तिमृत्युसर्पत्रयीदर्पहरं नमामि ।
यद्भूषणं प्राप्य भवन्ति शिष्टा मुक्तेर्विरूपाकृतयोऽप्यभीष्टा· ॥ ७ ॥
त्वद्भक्तिनम्र जनमाश्रयाव साक्षादिति प्रष्टुमिवोपकर्णम् ।
[१]चन्द्राश्मताटङ्कपदात्पदार्थौ यस्या स्थितौ ध्यायत भारतीं ताम् ॥ ८ ॥
जयन्ति ते केऽपि महाकवीना स्वर्गप्रदेशा इव वाग्विलासा· ।
पीयूषनिष्यन्दिषु येषु हर्ष केषा न धत्ते [२]सुरसार्थलीला ॥ ९ ॥
लब्धात्मलाभा [३]बहुधान्यवृद्ध्यै निर्मूलयन्ती [४]घननीरसत्वम् ।
सा मेघसंघातम[६]पेतपङ्का शरत्सता [५]सदपि क्षिणोतु ॥ १० ॥
वियत्पथप्रान्तपरीक्षणाद्वा तदेतदम्भोनिधिलङ्घनाद्वा ।
[७]मात्राधिक मन्दधिया मयापि यद्वर्ण्यते जैनचरित्रमत्र ॥ ११ ॥
पुराणपारीणमुनीन्द्रवाग्भिर्यद्वा ममाप्यत्र गतिर्भवित्री ।
तुङ्गेऽपि सिध्यत्यधिरोहिणीभिर्यद्वामनस्यापि मनोभिलाष· ॥ १२ ॥
श्रीधर्मनाथस्य तत स्वशक्त्या किंचिच्चरित्रं तरलोऽपि वक्ष्ये ।
वक्तु पुन सम्यगिद जिनस्य क्षमेत नो वागधिदेवतापि ॥ १३ ॥
अर्थे हृदिस्थेऽपि कविर्न कश्चिन्निर्ग्रन्थिगीर्गुम्फविचक्षण स्यात् ।
जिह्वाञ्चलस्पर्शमपास्य पातु श्वा नान्यथाम्भो घनमप्यवैति ॥ १४ ॥
हृद्यार्थवन्ध्या पदबन्धुरापि वाणी बुधाना न मनो विनोति ।
न रोचते लोचनवल्लभापि स्नुहीक्षरत्क्षीरसरिन्नरे·य ॥ १५ ॥
वाणी भवेत्कस्यचिदेव पुण्यै शब्दार्थसंदर्भविशेषगर्भा ।
इन्दुं विनान्यस्य न दृश्यते [९]द्युत्तमोधुनाना च सुधाधुनी च ॥ १६ ॥

---

१ चन्द्रकान्तमणिनिर्मितकर्णभुषणविशेषव्याजात् २ सुर सार्थलीला देवसमूहक्रीडा, (पक्षे) सुरमा अर्थलीला ३ बहुधा अन्यवृद्धयै, (पक्षे) बहु धान्यवृद्धयै ४ घन नीरसत्वमत्यन्तरसशून्यत्वम्, (पक्षे) घन-नीर सत्त्व मेघजलास्तित्वम् ५ मे अघस घातं पापसमूहम्, (पक्षे) मेघ सघातम् ६ निष्पापा, विगतकर्दमा च ७ किंचिदधिकम् ८ 'नि श्रेणिस्त्वधिरोहिणी' इत्यमर ९ 'द्युत्'शब्द किरणवाचक

श्रव्येऽपि काव्ये रचिते विपश्चित्कश्चित्सचेता' परितोषमेति ।
उत्कोरकः स्यात्तिलकश्चलाक्ष्या' कटाक्षभावैरपरे न वृक्षाः ॥ १७ ॥
परस्य तुच्छेऽपि परोऽनुरागो महत्यपि स्वस्य गुणे न तोष. ।
एवंविधो यस्य मनोविवेकः किं प्रार्थ्यते सोऽत्र हिताय साधु ॥१८॥
साधोर्विनिर्माणविधौ विधातुश्च्युता' कथंचित्परमाणवो ये ।
मन्ये कृतास्तैरुपकारिणोऽन्ये पाथोदचन्द्रद्रुमचन्दनाद्या' ॥ १९ ॥
पराङ्मुखोऽप्येष परोपकारव्यापारभारक्षम एव साधु ।
किं दत्तपृष्ठोऽपि गरिष्ठधात्रीप्रोद्धारकर्मप्रवणो न कूर्म ॥ २० ॥
निसर्गशुद्धस्य सतो न कश्चिच्चेतोविकाराय भवत्युपाधि ।
त्यक्तस्वभावोऽपि विवर्णयोगात्कथं तदस्य स्फटिकोऽस्तु तुल्य ॥ २१ ॥
खल विधात्रा सृजता प्रयत्नात्किं सज्जनस्योपकृतं न तेन ।
ऋते तमांसि द्युमणिर्मणिर्वा विना न काचैः स्वगुणं व्यनक्ति ॥ २२ ॥
दोषानुरक्तस्य खलस्य कस्याप्युलूकपोतस्य च को विशेष ।
अहीव सत्कान्तिमति प्रबन्धे मलीमसं केवलमीक्षते य ॥ २३ ॥
न प्रेम नम्रेऽपि जने विधत्ते मित्रेऽपि मैत्री खल नातनोति ।
तदेष किं नेष्यति न प्रदोषस्त्वामक्षमा सायमिवावसानम् ॥ २४ ॥
श्रव्यं भवेत्काव्यमदूषणं यत्र निर्गुणं कापि कदापि मन्ये ।
गुणार्थिनो दूषणमाददानस्तत्सज्जनाद्दुर्जन एव साधु ॥ २५ ॥
अहो खलस्यापि महोपयोग स्नेहद्रुहो यत्परिशीलनेन ।
आ कर्णमापूरितपात्रमेता क्षीरं क्षरन्त्यक्षतमेव गाव ॥ २६ ॥
आ कोमलालापपरेऽपि मा गा प्रमादमन्त काठिने खलेऽस्मिन् ।
शेवालशालिन्युपले छलेन पातो भवेत्केवलदु खहेतु ॥ २७ ॥
आदाय शब्दार्थमलीमसानि यद्दुर्जनोऽसौ वदने दधाति ।
तेनैव तस्याननमेव कृष्णं सता प्रबन्ध. पुनरुज्ज्वलोऽभूत् ॥ २८ ॥

१ दोष, (पक्षे) रात्रि. २ प्रकृष्टो दोष, रजनीमुखं च ३ दुर्जन, तैलरहित-स्नेहसर्षपादिपिण्याकश्च

गुणानधस्तान्नयतोऽप्यसाधुपद्मस्य यावद्दिनमस्तु लक्ष्मी ।
दिनावसाने तु भवेद्गतश्री राज्ञ सभासनिधिमुद्रितास्य ॥ २९ ॥
उच्चासनस्थोऽपि सता न किंचिन्नीच स चित्तेषु चमत्करोति ।
स्वर्णाद्रिशृङ्गाग्रमधिष्ठितोऽपि काको वराक. खलु काक एव ॥ ३० ॥
वृत्तिर्मरुद्वीपवतीव साधो खलस्य वैवस्वतसोदरीव ।
तयोः प्रयागे कृतमज्जनो न प्रबन्धबन्धुर्लभता विशुद्धिम् ॥ ३१ ॥
अथास्ति जम्बूपपदः पृथिव्या द्वीपप्रभान्यकृतनाकिलोक ।
यो वृद्धया मध्यगतोऽपि लक्ष्म्या द्वीपान्तराणामुपरीव तस्थौ ॥ ३२ ॥
क्षेत्रच्छदै पूर्वविदेहमुख्यैरध स्थितस्फारफणीन्द्रदण्ड ।
चकास्ति रुक्माचलकर्णिको य. सद्म श्रिय पद्म इवाब्धिमध्ये ॥ ३३ ॥
द्वीपेषु य कोऽपि करोति गर्व मयि स्थितेऽप्यस्तु स मे पुरस्तात् ।
इतीव येन ग्रहकङ्कणाङ्को हस्तो व्युदस्तस्त्रिदशाद्रिदम्भात् ॥ ३४ ॥
पश्यन्तु संसारतमस्यपारे सन्तश्चतुर्वर्गफलानि सर्वे ।
इतीव यो द्विर्द्विदिवाकरेन्दुव्याजेन धत्ते चतुर प्रदीपान् ॥ ३५ ॥
अवाप्य सर्पाधिपमौलिमैत्री छत्रद्युति तन्वति यत्र वृत्ते ।
धत्ते समुत्तेजितशातकुम्भकुम्भप्रभा काचन काञ्चनाद्रि. ॥ ३६ ॥
सम्यक्त्वपाथेयमवाप्यते चेदृजुस्तदस्मादपवर्गमार्ग ।
इतीव लोके निगदत्युदस्तशैलेन्द्रहस्ताङ्गुलिसज्ञया य ॥ ३७ ॥
पातु बहिर्मारुतमङ्गसुसलक्ष्मीलसत्कुङ्कुमपङ्कपीत. ।
यदन्तरुद्भिद्य महीमहीनामभ्युत्थितो नाथ इवास्ति मेरु ॥ ३८ ॥
चकास्ति पर्यन्तपतत्पतगे यत्राम्बर दीप इवोपरिष्टात् ।
कयापि शृङ्गाग्रघनाञ्जनाना जिघृक्षया पात्रमिव प्रदत्तम् ॥ ३९ ॥
द्यावापृथिव्यो पृथुरन्तरे य कृतस्थिति स्थूलरथाङ्गकान्त्यो ।
युगानुकारिध्रुवमण्डलश्रीरूर्ध्वो रथस्याक्ष इवावभाति ॥ ४० ॥

---

१ चन्द्रस्य च २ मरुता देवाना द्वीपवती नदी (गङ्गा) ३ यमुना ४ गङ्गायमुनासगमरूपे तीर्थविशेषे ५ जैनमते सूर्यचन्द्रा नक्षत्राणि च द्विगुणानि सन्ति 'द्वा द्वा रवीन्दू भगणौ च तद्वदेकान्तरौ तावुदय व्रजेताम् । यदब्रुवन्नेवमनम्बराद्या ब्रवीम्यतस्तान्प्रति युक्तियुक्तम् ॥' इति सिद्धान्तशिरोमणौ गोलाध्याये श्रीभास्कराचार्य

तद्दक्षिणं भारतमस्ति तस्य क्षेत्रं जिनेन्द्रागमवारिसेकात् ।
स्वर्गादिसंपत्फलशालि यत्र निष्पद्यते पुण्यविशेषसस्यम् ॥ ४१ ॥
यस्मिन्धुगङ्गान्तरवर्तिनोच्चै शैलेन भिन्न विजयार्धनाम्ना ।
भारेण लक्ष्म्या इव दुर्वहेन बभूव षट्खण्डमखण्डशोभम् ॥ ४२ ॥
तत्रार्यखण्ड त्रिदिवात्कथंचिच्च्युतं निरालम्बतयेव खण्डम् ।
ललामवन्मण्डयति स्वकान्त्या देशो महानुत्तरकोशलाख्य' ॥ ४३ ॥
अनेकपद्माप्सरस. समन्ताद्यस्मिन्नसंख्यातहिरण्यगर्भा. ।
अनन्तपीताम्बरधामरम्या ग्रामा जयन्ति त्रिदिवप्रदेशान् ॥ ४४ ॥
यन्त्रप्रणालीचषकैरजस्रमापीय पुण्ड्रेक्षुरसासवौघम् ।
मन्दानिलान्दोलितशालिपूर्णा विघूर्णते यत्र मदादिवोर्वी ॥ ४५ ॥
विस्तार्य तारा रभसान्निशि द्यौ पुन पुनर्येद्दिवसे पमार्ष्टि ।
उत्पुण्डरीकै किल यत्सरोभि स्व लब्धसाम्य तदमन्यमाना ॥ ४६ ॥
उत्पालिकाभ्रूस्तिमितैस्तडागचक्षु सहस्रैरिव विस्मयेन ।
यद्वैभव भूरपि वीक्ष्य धत्ते रोमाञ्चमुद्यत्कलमच्छलेन ॥ ४७ ॥
जनै प्रतिग्रामसमीपमुच्चै कृता वृषाढ्यैर्वरधान्यकूटा ।
यत्रोदयास्ताचलमध्यगस्य विश्रामशैला इव भान्ति भानोः ॥ ४८ ॥
नीरान्तरात्तप्रतिमावतारास्तरङ्गिणीना तरवस्तटेषु ।
विभान्ति यत्रोर्ध्वगतार्कतापात्कृतप्रयत्ना इव मज्जनाय ॥ ४९ ॥
सस्यस्थलीपालकबालिकानामुल्लोलगीतश्रुतिनिश्चलाङ्गम् ।
यत्रैणयूथ पथि पान्थसार्था. सलेप्यलीलामयमामनन्ति ॥ ५० ॥
आस्कन्धमृज्वी तदनल्पपत्रप्रसूनशाखावलया द्रुमाली ।
मयूरपत्रग्रथितातपत्रश्रीर्यस्य देशाधिपतित्वमाह ॥ ५१ ॥

---

१ अनेकानि पद्मयुक्तानि जलतडागानि येषु स्वर्गे च पद्मा लक्ष्मी, अप्सरसो रम्भाद्या २ असख्यात हिरण्य सुवर्ण गर्भे येषाम् हिरण्यगर्भश्च ब्रह्मा ३ पीतमम्बर यैस्तादृशैर्धामभी रम्या असख्यैरभ्रकषप्रासादै शोभमाना इत्यर्थ . स्वग च पीताम्बरस्य विष्णोर्धाम ४ तडागस्य समन्ताज्जलवन्धनार्थं निर्मितो मृत्कूट . ५. वृषो धर्मस्तद्युक्ता पुरुषा मार्गमध्ये पान्थविश्रमार्थं स्थलानि कुर्वन्ति

यत्रालिमाला स्थलपङ्कजानां सौरभ्यलोभादभितो भ्रमन्ती ।
विभाति लोलाध्वगलोचनानां बन्धाय सिद्धायसशृङ्खलेव ॥ ५२ ॥
यं तादृशं देशमपास्य रम्यं यत्क्षारमब्धिं सरितः समीयुः ।
बभूव तेनैव जडाशयानां तासां प्रसिद्धं किल निम्नगात्वम् ॥ ५३ ॥
भूकण्ठलोठन्नवपुण्डरीकस्रग्बन्धुरा गोधनधोरणी या ।
सा यस्य दिङ्मण्डलमण्डनाय विस्तारिणी कीर्तिरिवावभाति ॥ ५४ ॥
कल्पद्रुमान्कल्पितदानशीलाञ्जेतुं किलोत्तालपतत्रिनादैः ।
आहूय दूराद्वितरन्ति वृक्षा फलान्यचिन्त्यानि जनाय यत्र ॥ ५५ ॥
तत्रास्ति तद्रत्नपुरं पुरं यद्द्वारस्थलीतोरणवेदिमध्यम् ।
अलंकरोत्यर्कतुरंगपङ्क्तिः कदाचिदिन्दीवरमालिकेव ॥ ५६ ॥
मुक्तामया एव जनाः समस्तास्तास्ताः स्त्रियो या नैवपुष्परागाः ।
वैज्र द्विषा मूर्ध्नि नृपोऽपि यस्य वितन्वते नाम विनिश्चितार्थम् ॥ ५७ ॥
भोगीन्द्रवेश्मेदमिति प्रसिद्ध्या यद्व्रप्रवेषः किल पाति शेषः ।
तथाहि दीर्घान्तिकदीर्घिकास्य निर्मुक्तनिर्मोकनिभा विभाति ॥ ५८ ॥
समेत्य यस्मिन्मणिबद्धभूमौ पौराङ्गनाना प्रतिबिम्बदम्भात् ।
मन्ये न रूपामृतलोलुपाक्ष्यः पातालकन्याः सविधं त्यजन्ति ॥ ५९ ॥
प्रासादशृङ्गेषु निजप्रियार्त्या हेमाण्डकप्रान्तमुपेत्य रात्रौ ।
कुर्वन्ति यत्रापरहेमकुम्भभ्रमं द्युगङ्गाजलचक्रवाकाः ॥ ६० ॥
शुभ्रा यदभ्रंलिहमन्दिराणां लग्ना ध्वजाग्रेषु न ताः पताकाः ।
किं तु त्वचो घट्टनतः सिताशोर्नो चेत्किमन्तर्व्रणकालिकास्य ॥ ६१ ॥
कृताप्यधो भोगिपुरी कुतोऽभूदहीनभूषेत्यतिकोपकम्प्रम् ।
यज्जेतुमेतामिव खातिकाम्भश्छायाछलात्क्रामति नागलोकम् ॥ ६२ ॥
सक्रान्तबिम्बः स्रवदिन्दुकान्ते नृपालये प्राहरिकैः परीते ।
हृताननश्रीः सुदृशा चकास्ति काराधृतो यत्र रुदन्निवेन्दुः ॥ ६३ ॥

१ नीरोगा, मौक्तिकप्रचुराश्च २ पुष्परागो मणिभेदः, (स्त्रीपक्षे तु) वपुषि शरीरेऽरागा रागरहिता न ३. वज्रमशनिः, हीरकश्च ४ बहुभूषणयुक्ता, (पक्षे) अहीनामिनः सर्पराजः ५ परिखा.

विभाति रात्रौ मणिकुट्टिमोर्वी संजाततारप्रतिमावतारा ।
दिदृक्षया यत्र विचित्रभूतेरुत्तानिताक्षीव कुतूहलेन ॥ ६४ ॥

दृक्छिर्निमेषा द्युसदा पतन्ती दोषाय मा भूदिति यस्य राज्या ।
उत्तार्यते मूर्ध्नि जितामरस्य नीराजनापात्रमिवेन्दुबिम्बम् ॥ ६५ ॥

दन्दह्यमानागुरुधूमवर्तिप्रवर्तिते व्योम्नि घनान्धकारे ।
सौधेषु यत्रोर्ध्वनिविष्टहेमकुम्भप्रभा भाति तडिल्लतेव ॥ ६६ ॥

यत्रोच्चकैश्चैत्यनिकेतनाना कूटस्थलीकृत्रिमकेसरिभ्य ।
रात्रिदिवं भीत इवान्तरिक्षे भ्राम्यत्युपात्तैकमृगो मृगाङ्क ॥ ६७ ॥

यत्रोच्चहर्म्येषु पतत्सपद्मव्योमापगापूरसहस्रशङ्काम् ।
वितन्वते काञ्चनकुम्भशोभासंभाव्यमाना सितवैजयन्त्य ॥ ६८ ॥

यत्राश्मगर्भोज्ज्वलवेश्मभित्तिप्रभाभिराकान्तनभस्तलाभि. ।
दिवापि वापीपुलिने वराकी रात्रिभ्रमात्ताम्यति चक्रवाकी ॥ ६९ ॥

मरुच्चलत्केतुकराङ्गुलीभि. संतर्जितानीव सिषेविरे यत् ।
अतुच्छशाखानगरच्छलेन चतुर्दिगन्ताधिपपत्तनानि ॥ ७० ॥

रत्नाण्डकै शुभ्रसहस्रकूटान्याभान्ति यस्मिञ्जिनमन्दिराणि ।
तद्द्रष्टुमुर्वीतलनिर्गताहिभर्त्रा कृतानीव वपूंषि हर्षात् ॥ ७१ ॥

उदेति पातालतलात्सुधाया सिरासहस्रं सरसीषु यत्र ।
मन्ये ततस्तासु रसाधिकत्वं मुञ्चत्युपान्तं न च भोगिवर्गः ॥ ७२ ॥

मन्थाचलामूलविलोडितान्तर्लब्धैकसत्कौस्तुभदृष्टसार. ।
रत्नाकरः स्याज्जलधिः कुतस्तत्सेवेत नैतत्परिखामिषाच्चेत् ॥ ७३ ॥
इतीव भा.स्तम्भितकौस्तुभाना स्तूपान्निरूप्य ज्वलता मणीनाम् ।
आक्रीडशैलानिव यत्र लक्ष्म्या प्रत्येति दूरापणिकोऽपि लोकः ॥७४॥(युग्मम्)

पदे पदे यत्र परार्थनिष्ठा रसस्थिति कामपि नाटयन्त्य ।
वाच' कवीनामिव कस्य नोच्चैश्चेतोमुदं कन्दलयन्ति वेश्या ॥ ७५ ॥

---

१. अश्मगर्भो हरिन्मणि .

संगीतकारम्भरसन्मृदङ्गाः कैलासभासो वलभीनिवेशाः।
वृन्दानि यत्र ध्वनदम्बुदानामनम्बुशुभ्राणि विडम्बयन्ति॥ ७६॥
रणज्झणत्किङ्किणिकारवेण संभाष्य यत्राम्बरमार्गखिन्नम्।
मरुच्चलत्केतनतालवृन्तैर्हर्म्यावली वीजयतीव मित्रम्॥ ७७॥
हारावलीनिर्झरहारि तुङ्गमवाप्य कान्तास्तनशैलदुर्गम्।
यत्र त्रिनेत्रादपि निर्विशङ्कः शङ्के स्मरो भूत्रयदुर्धरोऽभूत्॥ ७८॥
केशेषु भङ्गस्तरलत्वमक्ष्णोः सरागता केवलमोष्ठयोश्च।
मुक्त्वा तदास्यं सुदृशां न यत्र दोषाकरच्छायमवैमि किंचित्॥ ७९॥
रात्रौ तमःपीतसितेतराश्मवेश्माग्रभाजामसितांशुकानाम्।
स्त्रीणां मुखैर्यत्र नवोदितेन्दुमालाकुलेव क्रियते नभःश्रीः॥ ८०॥
मद्वाजिनो नोर्ध्वधुरा रथेन प्राकारमारोढुममुं क्षमन्ते।
इतीव यल्लङ्घयितुं दिनेशः श्रयत्यवाचीमथ चाप्युदीचीम्॥ ८१॥
नीलाश्मलीलावलभीषु जालव्यालम्बमानैर्निशि चन्द्रपादैः।
प्रतारिता यत्र न मुग्धवध्वो हारावचूलेष्वपि विश्वसन्ति॥ ८२॥
उपर्युपारूढवधूमुखेन्दूनुदीक्ष्य मन्दाक्षमुपैति नूनम्।
यत्रोच्चसौधोच्चयचूलिकाभ्यो नम्रीभवन्निन्दुरतः प्रयाति॥ ८३॥
प्रालेयशैलेन्द्रविशालशालश्रोणीसमालम्बितवारिवाहम्।
विराजते निर्जरराजधानीमुड्डीय यज्जेतुमिवात्तपक्षम्॥ ८४॥

अगुरुरिति सुगन्धिद्रव्यभेदे प्रसिद्धिः
सततमविभवोऽपि प्रेक्ष्यते मेष एव।
फलसमयविरुद्धा यत्र वृक्षानपास्य
क्वचिदपि न कदाचित्केनचित्केऽपि दृष्टाः॥ ८५॥
अन्तःस्थितप्रथितराजविराजमानो
यः प्रान्तभूवलयिता पृथुसालबन्धः।

---

१ लोकत्रयजित्वर. २ श्रोणी मध्यभागः. ३ अविभवो विभवरहितः, (पक्षे) अविर्मेषस्तदुत्पन्नः. ४ वृक्षपक्षे विभिः पक्षिभी रुद्धाः.

प्रत्यर्थिनाशपिशुन. परिपूर्णमूर्ते-
रिन्दोरुदारपरिवेष इवावभाति ॥ ८६ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये प्रथम सर्ग ।

द्वितीय सर्ग ।

अभूदथेक्ष्वाकुविशालवंशभू स तत्र मुक्तामयविग्रहः पुरे ।
नृपो महासेन इति स्वमेव य कुल द्विषन्मूर्धमदोऽप्यभूषयत् ॥ १ ॥
गतेऽपि दृग्गोचरमत्र' शात्रव. स्त्रियोऽपि कंदर्पमपत्रपा दधु ।
किमद्भुत तद्धतपञ्चसायके यदद्रवन्सगरसगता क्षणात् ॥ २ ॥
न केवल दिग्विजये चलच्चमूभरभ्रमद्भूवलयेऽस्य जङ्गमै ।
श्रिताहितत्राणकलङ्कशङ्कितैरिव स्थिरैरप्युदकम्पि भूधरैः ॥ ३ ॥
तदङ्गरूपामृतमक्षिभाजनैर्यदृच्छयासेचनक पपु स्त्रिय ।
प्रमातुमन्तस्तदपारयन्मनाग्बुदश्रुदम्भान्निरगादिवाङ्गत. ॥ ४ ॥
कुलेऽपि किं तात तवेदृशी स्थितिर्यदात्मजा श्रीर्न सभास्वपि त्यजेत् ।
तदङ्कलीलामिति कीर्तिरीर्ष्यया ययावुपालब्धुमिवास्य वारिधिम् ॥ ५ ॥
तदा तदुत्तुङ्गतुरगमक्रमप्रहारमज्जन्मणिशङ्कुसंहताम् ।
न भूरिबाधाविधुरोऽप्यपोहितु प्रगल्भतेऽद्यापि महीमहीश्वर ॥ ६ ॥
विभान्त्यमी शत्रुनिमज्जनोत्थितास्तदादि तस्यासिजलस्य बिन्दवः ।
न तारका व्योम्नि कुतोऽन्यथा भवेज्झष कुलीरो मकरश्च तास्वपि ॥ ७ ॥
वितीर्णमस्मभ्यमनेन सयुगे पुन. कुतो लब्धमितीव कौतुकात् ।
स कस्य पृष्ठं न नतारिभूभुज कराग्रसस्पर्शमिषाद्व्यलोकयत् ॥ ८ ॥
न मन्त्रिणस्तन्त्रजुषोऽपि रक्षितुं क्षमा स्वमेतद्भुजगादसे. क्वचित् ।
इतीव भीता शिरसि द्विषो दधुस्तदङ्घ्रिचञ्चन्नखरत्नमण्डलम् ॥ ९ ॥

---

१ शात्रव क दर्पमभिमानम्. पत्र वाहन पान्तीति पत्रपा, न पत्रपा अपत्रपा. वाहनरहिता इत्यर्थ, स्त्रियश्चापगतत्रपा सत्य कदर्प काम दधु २ सङ्गरसं गता, सगर-सगता ३ 'तदासेचनक तृप्तेर्नास्त्यन्तो यस्य दर्शनात्' ४. भुज प्रासात्, (पक्षे) सर्पात्

अतुच्छमच्छाद्यमहो महस्विना पयोदकाले तदसौ समुद्यते।
नवाम्बुधाराविनिपातजर्जरैर्न राजहंसैर्न पलायितं जवात्॥ १०॥
समुल्लसत्खड्गलतापहस्तिततक्रमं धरित्री समवाप्य तद्भुजम्।
विषाग्निगर्भैः श्वसितैरिवाकुला मुमोच मैत्रीं फणिचक्रवर्तिन॥ ११॥
नियोज्य कर्णोत्पलवज्जयश्रिया कृपाणमस्योपगमे समिद्गृहे।
प्रतापदीपाः शमिता विरोधिनामहो सलज्जा नवसंगमे स्त्रियः॥ १२॥
असक्तमाकारनिरीक्षणादपि क्षणादभीष्टार्थकृतार्थितार्थिन।
कुतश्चिदातिथ्यमियाय कर्णयोर्न तस्य देहीति दुरक्षरद्वयम्॥ १३॥
उपासनायास्य बलाभियोगतः प्रकम्पमानाः कुलपर्वता इव।
समाययुर्द्वारि मदाम्बुनिर्झरा क्षितीश्वरोपायनमत्तदन्तिनः॥ १४॥
निपीतमातङ्गघटाग्रशोणिता हठावगूढा सुरतार्थिभिर्भटैः।
किल प्रतापानलमासदत्समित्समृद्धमस्यासिलतात्मशुद्धये॥ १५॥
ततः श्रुताम्भोनिधिपारदृश्वनो विशङ्कमानेव पराभव तदा।
विशेषपाठाय विधृत्य पुस्तकं करान्न मुञ्चत्यधुनापि भारती॥ १६॥
बभुस्तदस्त्राहतदन्तमण्डलात्समुच्छलन्तो हुतभुक्कणा क्षणम्।
सरक्तवान्ता वरवैरिवारणव्रजस्य जीवा इव संगराजिरे॥ १७॥
श्रुत च शीलं च बलं च यत्त्रयं स सर्वदौदार्यगुणेन संदधत्।
चतुष्कमापूरयति स दिग्जयप्रवृत्तकीर्तेः प्रथम सुमङ्गलम्॥ १८॥
तदीयनिस्त्रिंशलसद्विधुंतुदे बलाद्गिलत्युद्यतराजमण्डलम्।
निमज्ज्य धारासलिले स्वमुच्चकैर्ददुर्द्विजेभ्य प्रविभज्य विद्विषः॥ १९॥
उदर्कवक्रा वनितास्वभावतो विभाव्य विस्रम्भमधारयन्निव।
व्यशिश्रणद्वैरिकुलाद्बलाहृता स्वसंमतेभ्यो बहिरेव स श्रियम्॥ २०॥
विदारितारिद्विपगण्डमण्डलीसमुल्ललल्लोलशिलीमुखच्छलात्।
कचेषु खड्ग क्रमकिंकरीमिव क्रुधा चकर्षास्य जयश्रियं रणे॥ २१॥

१ मातङ्गघटा हस्तिसमूह; (पक्षे) मातङ्गघटश्चण्डालकुम्भ २ देवत्वार्थिभि, (पक्षे) निधुवनार्थिभि ३ समिति युद्धे समृद्धम्, (पक्षे) समिद्भि काष्ठै. ४ नृपसमूहम्, चन्द्रबिम्ब च. ५. आत्मानम्, धन च ६. पक्षिभ्य, ब्राह्मणेभ्यश्च

जगत्त्रयोत्तंसितभासि तद्यशःसमग्रपीयूषमयूखमण्डले ।
विजृम्भमाणं रिपुराजदुर्यशो बभार तुच्छेतरलाञ्छनच्छविम् ॥ २२ ॥
वमन्नमन्दं रिपुवर्मयोगतः स्फुलिङ्गजालं तदसिस्तदा बभौ ।
वपन्निवासृग्जलसिक्तसंगरक्षितौ प्रतापद्रुमबीजसंततिम् ॥ २३ ॥
अवाप्तवाञ्छाभ्यधिकार्थसंपदोन्नतेषु सक्रान्त इवानुजीविषु ।
मदस्य लेशोऽपि न तस्य कुत्रचिन्महाप्रभुत्वेऽपि जनैरदृश्यत ॥ २४ ॥
द्विषत्सु [1]कालो [2]धवल क्षमाभरे गुणेषु रक्तो [3]हरित प्रतापवान् ।
जनेक्षणै [4]पीतं इति द्विषा व्यधादनेकवर्णोऽपि [5]विवर्णतामसौ ॥ २५ ॥
प्रतापवह्नौ किल दीपिते ककुप्करीन्द्रभस्त्राकरफूत्कृतानिलै ।
स [6]काचनाभा [7]कटक जगत्पुटे दधानमावर्तयति स्म विद्विषाम् ॥ २६ ॥
अवापुरेके रिपव पयोनिधे. परे तु वेला बलिनोऽस्य भूभुजः ।
ततोऽस्य मन्ये न कुतोऽप्यपूर्यत प्रचण्डदोर्विक्रमकेलिकौतुकम् ॥ २७ ॥
भयातुरत्राणमयीमनारत महाप्रतिज्ञामधिरूढवानिव ।
न भूरिशङ्काविधुरे रिपावपि क्वचित्तदीयासिरचेष्टताहितम् ॥ २८ ॥
स कोऽपि चेदेकतमेन चेतसा क्षमेत संचिन्तयितु फणीश्वर ।
तदा तदीयान्रसनासहस्रभृद्गुणानिदानीमपि किं न वर्णयेत् ॥ २९ ॥
निशासु नूनं मलिनाम्बरस्थिति प्रगल्भकान्तासुरते द्विजक्षति ।
यदि [8]क्विप' सर्वविनाशसस्तव. प्रमाणशास्त्रे [9]परमोहसंभव ॥ ३० ॥
धनुर्धराणा करवालशून्यता [10]हिरण्यरेतस्यविनीतता स्थिता ।
अभूज्जगद्बिभ्रति तत्र केवलं गुणच्युतिर्मार्गण एव निश्चलम्॥३१॥(युग्मम्)
निरञ्जनज्ञानमरीचिमालिनं जिनेन्द्रचन्द्र दधत प्रमोदत' ।
न तस्य चेतस्यखिलक्ष्मापतेस्तमोऽवकाशः क्षणमप्यलक्ष्यत ॥ ३२ ॥

---

१. कृष्णवर्ण , यमश्च २ शुक्ल , वृषभश्च. ३ हरिद्वर्ण , इन्द्राश्च ४. पीतवर्ण , सादरमवलोकितश्च ५ वर्णरहितत्वम्, नीचत्व च ६ काचन अनिर्वचनीया शोभाम्; सुवर्णकान्ति च ७. सैन्यम्, कङ्कण च ८ व्याकरणप्रसिद्धस्य प्रत्ययविशेषस्य ९ परम-ऊह, पर-मोह १० हिरण्यरेता अग्नि स एव अविना तद्वाहनभूतेन मेषेण नीयते नान्य. कश्चनाविनीत. शीलरहित

महानदीनोऽप्यजडाशयो जगत्यनष्टसिद्धिः परमेश्वरोऽपि सन्।
बभूव राजापि निकारकारणं विभावरीणामयमद्भुतोदयः ॥ ३३ ॥
तरङ्गिताम्भोधिदुकूलशालिनीमखर्वपूर्वापरपर्वतस्तनीम्।
वरोरुदेशे स निधाय कोमलं कर बुभोजैकवधूमिव क्षितिम् ॥ ३४ ॥
अथास्त पत्नी निखिलावनीपतेर्बभूव नाम्ना चरितैश्च सुव्रता।
स्थितेऽवरोधे प्रचुरेऽपि या प्रभोरभूत्सुधाशोरिव रोहिणी प्रिया ॥ ३५ ॥
सुधासुधारश्मिमृणालमालतीसरोजसारैरिव वेधसा कृतम्।
शनै. शनैर्मौग्ध्यमतीत्य सा दधौ सुमध्यमा मध्यममध्यम वय ॥ ३६ ॥
स्मरेण तस्या' किल चारुनारस जनाः पिबन्त. शरजर्जरीकृता.।
स पीतमात्रोऽपि कुतोऽन्यथागलत्तदङ्गत स्वेदजलच्छलाद्बहि ॥ ३७ ॥
इत प्रभृत्यम्ब न ते मुखाम्बुजश्रियं हरिष्येऽहमितीव चन्द्रमा।
प्रतीतयेऽस्या सकुटुम्बको नखच्छलेन साध्व्याश्चरणाग्रमस्पृशत् ॥ ३८ ॥
प्रयाणलीलाजितराजहसक विशुद्धपार्ष्णि विजिगीषुवत्स्थितम्।
तदङ्घ्रिमालोक्य न कोषदण्डभाग्भियेव पद्म जलदुर्गमत्यजत् ॥ ३९ ॥
सुवृत्तमप्याप्तजडोरुसंगम तदीयजङ्घायुगल विलोमताम्।
तथा दधावप्यनुयायिनं जन चकार पञ्चेषुकदर्थित यथा ॥ ४० ॥
उदञ्चदुच्चै स्तनवप्रशालिनस्तदङ्गकदर्पविलासवेश्मन।
वरोरुयुग्म नवतप्तकाञ्चनप्रपञ्चितस्तम्भनिभ व्यराजत ॥ ४१ ॥
जड गुरूकृत्य नितम्बमण्डल स्मरेण तस्या. किल शिक्षितं कियत्।
तथाप्यहो पश्यत सर्वतोऽमुना बुधाधिपानामपि खण्डितो मदः ॥ ४२ ॥
गभीरनाभिह्रदमज्जदुद्धुरस्मरप्रभिन्नद्विपगण्डमण्डलात्।
समुच्चलन्तीव मधुव्रतावलिर्बभौ तदीयोदररोममञ्जरी ॥ ४३ ॥
सुहृत्तमावेकत उन्नतौ स्तनौ गुरुर्नितम्बोऽप्ययमन्यत स्थित.।
कथं भजे कान्तिमितीव चिन्तया ततान तन्मध्यमतीव तानवम् ॥ ४४ ॥

---

१ महान्-अदीन', महा-नदी-इन २. अष्टसिद्धिरहित, (पक्षे) न नष्टा सिद्धिर्यस्य स ३ चन्द्रोऽपि ४. रात्रीणाम्, (पक्षे) अरीणा शत्रूणा विभौ स्वामिनि ५. लोमरहितत्वम्, वैपरीत्य च

सती च सौन्दर्यवती च पुंवरप्रसूश्च साक्षादियमेव भूत्रये ।
इतीव रेखात्रयमक्षतस्मयो विधिश्चकारात्र बलित्रयच्छलात् ॥ ४५ ॥
गुरोर्नितम्बादिह कामिकः गत स नाभितीर्थे प्रमथेशनिर्जित ।
समुल्लसल्लोमलतारुरुच्छवि' स्मरस्त्रिदण्डं त्रिवलिच्छलाद्दधौ ॥ ४६ ॥
कृतौ न चेत्तेन विरञ्चिना सुधानिधानकुम्भौ सुदृशः पयोधरौ ।
तदङ्गलग्नोऽपि तदा निगद्यता स्मर परासु कथमाशु जीवित ॥ ४७ ॥
सुरस्रवन्तीकनकारविन्दिनीमृणालदण्डाविव कोमलौ भुजौ ।
करौ तदग्रे शुचिकङ्कणाङ्कितो व्यराजतामब्जनिभौ च सुभ्रुव ॥ ४८ ॥
सपाञ्चजन्य कररुक्मकङ्कणप्रभोल्बण. स्याद्यदि कैटभद्विषः ।
स्फुरत्त्रिरेखं किल कण्ठकन्दलं तदोपमीयेत न वा नतभ्रुव' ॥ ४९ ॥
कपोलहेतो खलु लोलचक्षुषो विधिर्व्यधात्पूर्णसुधाकर द्विधा ।
विलोक्यतामस्य तथाहि लाञ्छनच्छलेन पश्चात्कृतसीवनव्रणम् ॥ ५० ॥
प्रवालबिम्बीफलविद्रुमादय. समा बभूवुः प्रभयैव केवलम् ।
रसेन तस्यास्त्वधरस्य निश्चित जगाम पीयूषरसोऽपि शिष्यताम् ॥ ५१ ॥
अनादरेणापि सुधासहोदरीमुदीरयन्त्यामविकारिणी गिरम् ।
ह्रियेव काष्ठत्वमियाय वल्लकी पिकी च कृष्णत्वमधारयत्तराम् ॥ ५२ ॥
ललाटलेखाशकलेन्दुनिर्गलत्सुधोरुधारेव घनत्वमागता ।
तदीयनासा द्विजरत्नसहतेस्तुलेव कान्त्या जगदप्यतोलयत् ॥ ५३ ॥
जितास्मदुत्तसमहोत्पलैर्युवा क्व याथ इत्यध्वनिरोधिनोरिव ।
उपात्तकोपे इव कर्णयो सदा तदीक्षणे जग्मतुरन्तशोणताम् ॥ ५४ ॥
इमामनालोचनगोचरा विधिर्विधाय सृष्टे कलशार्पणोत्सुक ।
लिलेख वक्त्रे तिलकाङ्कमध्ययोर्भ्रुवोर्मिषादोमिति मङ्गलाक्षरम् ॥ ५५ ॥
उदीरिते श्रीरतिकीर्तिकान्तिभि श्रयाम एतामिति मौनवान्विधि ।
लिलेख तस्या तिलकाङ्कमध्ययोर्भ्रुवोर्मिषादोमिति संगतोत्तरम् ॥ ५६ ॥
कपोललावण्यमयाम्बुपल्वले पतत्सतृष्णाखिलनेत्रपत्रिणाम् ।
ग्रहाय पाशाविव वेधसा कृतौ तदीयकर्णौ पृथुलासचुम्बिनौ ॥ ५७ ॥

स्मरेण कालागुरुपत्रवल्लिवल्ललाटलेखामिषतो नतभ्रुव. ।
अशेषसंसारविशेषकैर्गुणैर्जगत्रये पत्त्रमिवावलम्बितम् ॥ ५८ ॥
अनिन्द्यदन्तद्युतिफेनिलाधरप्रवालशालिन्युरुलोचनोत्पले ।
तदास्यलावण्यसुधोदधौ बभुस्तरङ्गभङ्गा इव भङ्गुरालका॰ ॥ ५९ ॥
तदाननेन्दोरधिरोहता तुला मृगाङ्क चित्तेऽपि न लज्जितं त्वया ।
यतोऽसि कस्तत्र पयोधरोन्नतौ स मूढ यत्राभ्यधिकं व्यराजत ॥ ६० ॥
समग्रसौन्दर्यविधिद्विषो विधेर्घुणाक्षरन्यायवशादसावभूत् ।
तदास्य जाने निपुणत्वमीदृशीमनन्यरूपा कुरुते यदापराम् ॥ ६१ ॥
सरस्वतीवार्थमनिन्द्यलक्षणा गुणान्विता चापलतेव धन्विनम् ।
विभेव भास्वन्तमतीव निर्मला तमेकभूपालमलंचकार सा ॥ ६२ ॥
अथैकदान्त पुरसारसुन्दरीशिर स्रज तामवलोक्य तत्पति ।
इति स्थिरोत्तानितनेत्रमर्थिनामचिन्त्यचिन्तामणिरप्यचिन्तयत् ॥ ६३ ॥
चकार यो नेत्रचकोरचन्द्रिकामिमामनिन्द्या विधिरन्य एव सः ।
कुतोऽन्यथा वेदनयान्वितात्ततोऽप्यभूदमन्दद्युति रूपमीदृशम् ॥ ६४ ॥
द्रुमोत्पलात्सौरभमिक्षुकाण्डत॰ फलं मनोज्ञा मृगनाभित प्रभाम् ।
विधातुमस्या इव सुन्दरं वपु कुतो न सारं गुणमाददे विधि ॥ ६५ ॥
वपुर्वयोवेषविवेकवाग्मिताविलासवंशव्रतवैभवादिकम् ।
समस्तमप्यत्र चकास्ति तादृश न यादृशं व्यस्तमपीक्ष्यते क्वचित् ॥ ६६ ॥
न नाकनारी न च नागकन्यका न च प्रिया काचन चक्रवर्तिन॰ ।
अभूद्भविष्यत्यथवास्ति साध्विमा यदङ्गकान्त्योपमिमीमहे वयम् ॥ ६७ ॥
असारससारमरुस्थलीभ्रमक्लमार्तहन्नेत्रपतत्रिणा मुदे ।
मृगीदृश॰ सिक्त इवामृतप्लवैरहो प्रवृद्धो नवयौवनद्रुम॰ ॥ ६८ ॥
फल तथाप्यत्र यथर्तुगामिन. सुताह्वयं नोपलभामहे वयम् ।
अनन्यसक्तावनिभारखिन्नवन्निरन्तर तेन मनो दुनोति न. ॥ ६९ ॥
सहस्रधा सत्यपि गोत्रजे जने सुतं विना कस्य मन. प्रसीदति ।
अपीद्धताराग्रहगर्भितं भवेद्दते विधोर्ध्यामलमेव दिङ्मुखम् ॥ ७० ॥

---

१ सरस्वती, पीडा च २. कर्णिकारपुष्पात्. ३ श्यामलम्

न चन्दनेन्दीवरहारयष्टयो न चन्द्ररोचींषि न चामृतच्छटाः।
सुताङ्गसंस्पर्शसुखस्य निस्तुलां कलामयन्ते खलु षोडशीमपि ॥ ७१ ॥
असावनालोक्य कुलाङ्कुरं मम स्वभोगयोग्याश्रयभङ्गशङ्किनी।
विशोषयत्युच्छ्वसितैरसंशयं मदन्वयश्रीः करकेलिपङ्कजम् ॥ ७२ ॥
नभो दिनेशेन नयेन विक्रमो वनं मृगेन्द्रेण निशीथमिन्दुना।
प्रतापलक्ष्मीबलकान्तिशालिना विना न पुत्रेण च भाति नः कुलम् ॥७३॥
क यामि तत्कि नु करोमि दुष्करं सुरेश्वरं वा कमुपैमि कामदम्।
इतीष्टचिन्ताचयचक्रचालितं क्वचिन्न चेतोऽस्य बभूव निश्चलम् ॥ ७४ ॥

इत्थं चिन्तयतोऽथ तस्य नृपतेः स्फारीभवच्चक्षुषो
निर्वातस्तिमितारविन्दसरसीसौन्दर्यमुद्रामुषः।
कोऽप्युद्यत्पुलकाङ्कुरः प्रमदजैः सिक्तश्च नेत्राम्बुभि-
र्बीजावाप इवाप वाञ्छिततरोरुद्यानपालः स तम् ॥ ७५ ॥

अथ स दण्डधरेण[1] निवेदितो विनयतः प्रणिपत्य सभापतिम्।
दुरितसंविदनध्ययनं सुधीरिति जगाद सुधास्नपिताक्षरम् ॥ ७६ ॥

राकाकामुकवद्दिगम्बरपथालंकारभूतोऽधुना
बाह्योद्यानमवातरद्गहपथात्कश्चिन्मुनिश्चारणः।
यत्पादप्रणयोत्सवात्किमपरं पुष्पाङ्कुरच्छद्मना
वृक्षैरप्यनपेक्षितात्मसमयैः क्ष्मापाल रोमाञ्चितम् ॥ ७७ ॥

क्रीडाशैलप्रस्थपद्मासनस्थस्तत्त्वाभ्यासैः स प्रचेता इतीदम्।
नामाख्यातः पार्श्ववर्तिव्रतीन्द्रैः कुर्वन्नास्ते तत्र संसूत्रितार्थम् ॥ ७८ ॥

इत्याकस्मिकविस्मया कलयतस्तस्मात्क्रमच्छेदिनीं
ज्योत्स्नावद्यतियामिनीशविषया वार्तामवार्त्तोत्सवाम्।
दृग्भ्यामिन्दुमणीयितं करयुगेणाम्भोजलीलायितं
पारावारजलायितं च परमानन्देन राज्ञस्तदा ॥ ७९ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये द्वितीयः सर्गः।

---

१ प्रतीहारेण

तृतीय सर्ग ।

अथोत्थाय नृपः पीठाद्भानुः पूर्वाचलादिव ।
साधो[1] प्रचेतसस्तस्य दिश प्राप्य ननाम स ॥ १ ॥
स तस्मै वनपालाय ददौ तोषतरो फलम् ।
मनोरथलताबीजप्राभृतस्येव निष्क्रयम् ॥ २ ॥
आज्ञामिव पुरि क्लेशनिष्कासनपटीयसीम् ।
मुनीन्द्रवन्दनारम्भभेरी प्रादापयन्नृप ॥ ३ ॥
व्यानशे ककुभस्तस्या कादम्बिन्या इव ध्वनि ।
उत्कयन्निर्भरानन्दमेदुरान्पौरकेकिन ॥ ४ ॥
चन्दनस्थासकैर्हार्म्य लास्यमप्युल्लसद्ध्वजैः ।
पुष्पोत्करैश्च रोमाञ्च पुरमप्याददे तदा ॥ ५ ॥
अमान्त इव हर्म्येभ्यस्तदा गमनसमदात् ।
पौरा प्रथितनेपथ्या स्वेभ्य स्वेभ्यो विनिर्ययौ ॥ ६ ॥
बहिस्तोरणमागत्य रथाश्वेभनिषादिन ।
दूता इवार्थससिद्धेस्तमुदैक्षन्त पार्थिवा ॥ ७ ॥
दिगम्बरपदप्रान्त राजापि सह कान्तया ।
प्रतस्थे रथमास्थाय प्रभया भानुमानिव ॥ ८ ॥
नृपा सचारिण सर्वे तमाविष्कृतसात्त्विकम् ।
मुनीन्द्रवहनारूढ रस भावा इवान्वयु ॥ ९ ॥
स[2]ज्जालकानसौ तत्र म[3]त्तवारणराजितान् ।
गृहानिव नृपान्प्रेक्ष्य पिप्रिये प्रान्तवर्तिन ॥ १० ॥
प्रागेव जग्मुरुद्यान सेवाक्षणविचक्षणा ।
फलपुष्पाहरास्तस्य मूर्तिमन्त इवर्तवः ॥ ११ ॥

---

१ प्रचेतोनामकस्य यते, (पक्षे) प्रचेतसो वरुणस्य दिश पश्चिमाम् २ सज्जअलकान्, सत् जालकान् जालको गवाक्ष ३ 'उक्तो मत्तवारणस्तु प्रभिन्नकटकुञ्जरे । क्लीब प्रसादवीथीना कुन्दवृक्षकुनावपि ॥' इति मेदिनी

परस्पराङ्गसंघट्टभ्रष्टहारावचूलकै.।
पथि दु सचरो मार्गा मार्गे पाशैरिवाभवत्॥ १२॥
दृष्ट्या कुवलयस्यापि जेता दर्शितविग्रह.।
नेत्रोत्सवाय नारीणा नारीणा सोऽभवन्नृप॥ १३॥
सोऽङ्गलावण्यसक्रान्तपौरनारीनरेक्षण.।
गन्धर्वैरावृत साक्षात्सहस्राक्ष इवाबभौ॥ १४॥
बभुस्तस्य मुखाम्भोजपर्यन्तभ्रान्तषट्पदा।
अन्तर्मुनीन्दुसधानान्निर्यद्ध्वान्तलवा इव॥ १५॥
बिभ्रत्सविभ्रमश्चारुतिलकामलकावलिम्।
उल्लसत्पत्रवल्लीको दीर्घनेत्रधृताञ्जन॥ १६॥
युक्तोऽप्युत्तालपुंनागै सालसगममादधत्।
कामाराम इवाराम पौररामाजनो ययौ॥ १७॥ (युग्मम्)
पुरस्त्रीणा स वृद्धाना प्रतीच्छन्नाशिष शनै।
इष्टसिद्धेरिव द्वार पुरे प्राप महीपति॥ १८॥
यतिभावपर कान्ति बिभ्रदभ्यधिका नृप।
निश्चक्राम पुराच्छ्लोक कवीन्द्रस्य मुखादिव॥ १९॥
शाखानगरमालोक्य पुर. प्रान्ते स पिप्रिये।
तनूजमिव कान्ताया बहुलक्षणमन्दिरम्॥ २०॥

---

१ मृगसमूह २ भूमण्डलस्य, उत्पलस्य च ३ दर्शितशरीर, कृतयुद्धश्च ४ न-अरीणाम् ५ अश्वै, देवयोनिविशेषश्च ६ पक्षिणा भ्रमणेन सहित, हावविशेषसहितश्च. ७ चारुतिलकयुक्ता चूर्णकुन्तलपङ्क्तिम् (पक्षे) तिलक आमलकश्च वृक्षविशेषौ ८ कस्तूर्यादिरसेन स्तनकपोलादिषु कृता रचना पत्रवल्ली, (पक्षे) उल्लसन्त्य किसलययुक्ता लता यस्मिन्स ९ दीर्घलोचनन्यस्तकज्जल, (पक्षे) दीर्घेण मूलेन वृता अञ्जना वृक्षविशेषा यत्र १० वृक्षविशेषै, पुरुषश्रेष्ठैश्च ११ सालस गमम्, साल सगमम सालो वृक्षविशेष १२ नगरस्य १३. यति सन्यासी, (पक्षे) पाठविच्छेदस्थलम् १४ बहु-लक्षण, बहु-लक्षण क्षण उत्सव

प्रागेव विक्रमश्लाघ्यो[1] भवानीतनयोऽप्यभूत्।
व्यक्तः पुनर्महासेनो[2] महासेनावृतस्तदा ॥ २१ ॥

उच्चैस्तनशिखोल्लासिपत्रशोभामदूरतः।
वनाली वीक्ष्य भूपालः प्रेयसीमित्यभाषत ॥ २२ ॥

कान्तारतरवो[3] नैते कामोन्मादकृतः परम्।
अभवन्न प्रीतये सोऽप्युद्यन्मधुपराशयः ॥ २३ ॥

अनेकविटपस्पृष्टपयोधरतटा स्वयम्।
वदत्युद्यानमालेयमकुलीनत्वमात्मनः[6] ॥ २४ ॥

उल्लसत्केसरो[7] रक्तपलाशः[8] कुञ्जराजितः[9]।
कण्ठीरव इवारामः कं न व्याकुलयत्यसौ ॥ २५ ॥

सैन्यकोलाहलोत्तिष्ठद्विहंगावलयो द्रुमाः।
अस्मदागमनोत्क्षिप्तपताका इव भान्त्यमी ॥ २६ ॥

संचरच्चञ्चरीकाणां श्रेणिस्तोरणस्रजम्।
विडम्बयति कान्तारे हरिन्मणिमयीमियम् ॥ २७ ॥

पल्लवव्यापृतास्यानां सूरस्यन्दनवाजिनाम्।
फेनलेशा इवाभान्ति द्रुमाग्रकुसुमोत्कराः ॥ २८ ॥

त्वङ्गत्तुङ्गतुरगोर्मिस्तीरगः सैन्यवारिधेः।
पुञ्जिताबालशैवालशोभामभ्येति काननम् ॥ २९ ॥

---

१ भवानी-तनयः (कार्तिकेयः) स च वै पक्षिणः स्ववाहनमयूरस्य क्रमेण पादन्यासेन श्लाघ्यः (पक्षे) भव-आनीत-नयः २ महासेन इति कार्तिकेयस्य नामान्तरम् (पक्षे) महती सेना यस्य ३ उच्चैः-स्तनशिखा (कुचाग्रभाग), उच्चैस्तन-शिखा ४ उद्यन्मधुपराशयः समुल्लसद्भ्रमरश्रेणयः कामोन्मादकृतो मदनोद्दीपका कान्तार तरवो वनवृक्षाः परं न प्रीतयेऽभवन् सोऽपि कान्ता-रत-रवः कान्तायाः सुरतकालीन मणितं न प्रीतयेऽभवत् कीदृशः कान्तारतरवः कामोन्मादेन कृतः, उद्यत्-मधु परः आशयश्च ५ षिड्गस्पृष्टकुचा, वृक्षस्पृष्टमेघा च ६ नीचकुलोत्पन्नत्वम्, अभूमिलीनत्वं च उन्नतत्वमिति यावत् ७ केसरो वृक्षविशेषः, (पक्षे) उल्लसत्स्कन्धोत्पन्नकेशः ८ रक्तवर्णाः पलाशा यस्मिन्, (पक्षे) रक्तं रुधिरं पलं मांसं चाश्नाति ९ कुञ्जे राजितः, कुञ्जर-अजितः

उत्क्षिप्तसहकाराग्रमञ्जरीरुक्मदण्डिक॰ ।
उत्सारयल्लवङ्गैलालाङ्क्लिकर्पूरचम्पकान् ॥ ३० ॥
कासारसीकरासारमुक्ताहारविराजितः ।
प्रेर्यमाणो मुहुर्वेल्लल्लताहस्ताग्रसञ्ज्ञया ॥ ३१ ॥
अयमस्माकमेणाक्षि चन्दनामोदसुन्दर ।
मरुदभ्यर्णतामेति वे[१]त्रीवोद्यानभूपते ॥ ३२ ॥ (विशेषकम्)
तन्वाना [२]चन्दनोद्दामतिलक वदने किल ।
करो[३]त्यक्षतदूर्वाभिर्मङ्गल मे वनस्थली ॥ ३३ ॥
एता [४]प्रवालहारिण्यो मुदा [५]भ्रमरसगता ।
मरुन्नर्तकतालेन नृत्यन्तीव वने लता ॥ ३४ ॥
निरूपयन्निति प्रीत्या प्रियाया. प्राप्य काननम ।
तत्क्षणाद[६]क्षमत्याक्षीदौद्धत्यमिव पार्थिव ॥ ३५ ॥
तत्कालोत्सारिताशेषराजचिह्नो व्यराजत ।
गुरून्नभिव्रजन्नेष विनयो मूर्तिमानिव ॥ ३६ ॥
[७]नक्षत्रैरुन्नतैर्युक्त सकान्त केलिकाननम् ।
[८]कराग्र कुड्मलीकृत्य [९]राजा घनमिवाविशत् ॥ ३७ ॥
ददर्शाशोकमस्तोकस्तबकैस्तत्र पाटलम् ।
रागैश्छन्नमिवासन्नमुनीना मुक्तमानसै ॥ ३८ ॥
अधस्तात्तस्य विस्तीर्णे स्फाटिकोपलविष्टरे ।
तप. प्रगुणितागण्यपुण्यपुञ्जमिव स्थितम् ॥ ३९ ॥
दत्तनेत्रोत्सवारम्भमाश्रित मुनिसत्तमै ।
ऋक्षैरिव धरोत्तीर्ण क्षण नक्षत्रनायकम् ॥ ४० ॥

---

१ प्रतीहार २ चन्दनवृक्षेणोद्दाम तिलक वृक्षविशेषम्, (पक्षे) चन्दनस्योद्दाम तिलक विशेषकम् ३ अक्षताभिर्दूर्वाभि, अक्षतैरभग्नतण्डुलैर्युक्ताभिर्दूर्वाभिश्च ४ प्रवालै पत्रै, विद्रुमैश्च ५ भ्रमर-सगता, भ्रमरस-गता ६ अक्ष रथम्, आयव्ययादिव्यवहार-चिन्ता वा ७ नक्षत्रै क्षत्रियै, (पक्षे) उडुभि ८ बद्धाञ्जलि, सकुचितकिरणश्च ९ राजा चन्द्र

अन्तरस्तावकाशेन ज्ञानसिन्धुमहोर्मिभिः ।
मलेन लिप्तबाह्याङ्गे दर्शयन्तमनादरम् ॥ ४१ ॥
अत्यन्तनि सहैरङ्गैर्मुक्ताहारपरिग्रहै ।
व्यक्तयन्तमिवासक्तिं मुक्तिकान्तानुबन्धिनीम् ॥ ४२ ॥
नासावशाग्रविन्यस्तस्तोकसंकोचितेक्षणम् ।
भावयन्तमथात्मानमात्मन्येवात्मनात्मन ॥ ४३ ॥
दर्शनज्ञानचारित्रतपसामेकमाश्रयम् ।
क्षमागार गतागार मुनिमैक्षिष्ट पार्थिव ॥ ४४ ॥ (कुलकम्)
अथास्पद नभोगाना स्वर्णशैलमिव स्थिरम् ।
गुरु प्रदक्षिणीकृत्य स राजा विशदाशुक ॥ ४५ ॥
इलामूलमिलन्मौलिर्नत्वा भूमौ न्यविक्षत ।
न पर विनयश्रीणामाश्रय. श्रेयसामपि ॥ ४६ ॥ (युग्मम्)
मङ्गलारम्भसरम्भप्रध्वनद्दुन्दुभिध्वनिम् ।
विडम्बयन्नथोवाच वाचमाचारवानिति ॥ ४७ ॥
त्वत्पादपादपच्छाया चिन्तासतापशान्तिदाम् ।
सप्रति प्राप्य मुक्तोऽस्मि भवभ्रमपरिश्रमात् ॥ ४८ ॥
यदभूदस्ति यच्च भावि स्व जन्म तन्मया ।
निर्णीत पुण्यवन्नाथ त्वदालोकनमात्रत ॥ ४९ ॥
तपोन्वितेन सूर्येण सदोषेणेन्दुनापि किम् ।
यो भवानिव दृष्टोऽपि न भिनत्त्यान्तर तम ॥ ५० ॥
चित्रमेतज्जगन्मित्रे नेत्रमैत्री गते त्वयि ।
यन्मे जडाशयस्यापि पङ्कजात निमीलति ॥ ५१ ॥

१ मुक्त-आहार, मुक्ता-हार २ न-भोगानाम्, (पक्षे) नभोगाना देवानाम् ३ गीष्पतिम्, यतिं च ४ स्वच्छवस्त्र, निर्मलकिरणश्च ५ सूर्य, सुहृदि च ६ मन्दबुद्धे जलाशयस्य तडागादेश्च ७ पापसमूह, कमल च

युष्मत्पदप्रयोगेण पुरुष स्याद्युत्तम ।
अर्थोऽय सर्वथा नाथ लक्षणस्याप्यगोचर· ॥ ५२ ॥
तथा मे पोषिता कीर्तिस्त्वद्दर्शनरसायनै ।
यथास्ना त्रिदशावासे मात्यैनन्तालयेऽपि न ॥ ५३ ॥
निर्निमेषं गलद्दोष निर्व्यपेक्षमपक्ष्मलम् ।
ज्ञानचक्षु' सदोन्निद्र न स्खलत्येव ते क्वचित ॥ ५४ ॥
सिद्धमिष्टं त्वदालोकाज्ज्ञात च ज्ञानिना त्वया ।
तत्पुन· प्रोच्यतेऽस्माभि शसितु जाड्यमात्मन ॥ ५५ ॥
इय प्राणप्रिया पत्नी समयेऽपि स्थिता सती ।
निष्फलेव क्रियात्यर्थमनपत्या दुनोति माम् ॥ ५६ ॥
अदृष्टमतति स्पष्टमिष्टार्थप्रसवामपि ।
इमामह मही मन्ये केवल भाग्यमात्मन: ॥ ५७ ॥
वतुर्गुरुपार्थाय स्पृहयालोर्ममाधुना ।
अदर्शनायते मोहान्नन्दनस्याप्यदर्शनम् ॥ ५८ ॥
दशामन्त्या गतस्यापि पुसस्तावन्न शाम्यते ।
प्रदीपस्येव निर्वाण यावन्नान्य प्रकाशयेत ॥ ५९ ॥
तत्कलङ्के कदात्रैव रसलीलाऽलवालके ।
सपत्स्यते ममोद्भिन्नमनोरथतरो' फलम् ॥ ६० ॥
श्रुत्वेति प्रत्युवाचेद मुनिर्भूपालकर्णयो ।
स्यन्दन्तद्युतिव्याजात्सुधाधारा इवोद्गिरन् ॥ ६१ ॥
नेहक्चिन्ताक्रमस्यासि वस्तुतत्त्वज्ञ भाजनम् ।
नेत्राधृष्य क्वचित्तेजस्तमसा नाभिभूयते ॥ ६२ ॥

---

१ भवदीयचरणारविन्दसबन्धेन पुरुषो जन उत्तमो भवति अयमर्था लक्षणस्य व्याकरणशास्त्रस्याप्यगोचर व्याकरणे हि युष्मत्पदयोगेन मध्यम पुरुषो भवति, न नूत्तम २ स्वर्गे, त्रिदशमिते आवासे गृहे च ३ पाताले, असख्याते गृहे च अतिपुष्टा कीर्ति स्वर्ग पाताले च न मातीति भाव यश्चातिपुष्टोऽसख्यातेष्वपि सदनेषु न माति तस्य त्रिदशमितेष्वावासेषु मान दूरापास्तमेव ४ मोक्ष , नाशश्च

धन्यस्त्व गुणपण्यानामापणस्त्वं महीपते ।
त्वमेव सश्रय. श्रीणा सरितामिव सागरः ॥ ६३ ॥
त्वत्कीर्तिजह्नुकन्याया इतो लोकत्रयातिथे ।
अन्त. प्रपत्स्यते राजन्राजहंसश्रिय शशी ॥ ६४ ॥
न पर क्षत्रिया सर्वे त्वामनु त्रिदिवेश्वरा ।
नह्युदात्तस्य माहात्म्य लङ्घयन्तीतरे स्वरा ॥ ६५ ॥
क्षोदीयानहमस्मीति मात्मानमवजीगण ।
भवितासि त्वमचिराज्जगत्त्रयगुरोर्गुरु ॥ ६६ ॥
गुणैर्घनोन्नते नून भवदावाग्निदीपित ।
त्वज्जन्मना जन शान्तिममृतेनायमेष्यति ॥ ६७ ॥
या चैषा भवत पत्नी सुव्रता सुव्रताख्यया ।
द्वैपयिष्यति सा वेला रत्नकुक्षितयोदधे. ॥ ६८ ॥
संसारसारसर्वस्व भूत्रयस्यापि भूषणम् ।
इदमनोविषच्छेदि स्त्रीरत्नमिति बुध्यताम् ॥ ६९ ॥
क्षुद्रतेज मवित्रीभि. स्त्रीभिर्दिग्भिरिवात्र किम् ।
धन्येय या जगच्चक्षुर्योभि प्राचीव धास्यति ॥ ७० ॥
षण्मासादूर्ध्वमेतस्या सरस्या प्रतिमेन्दुवत् ।
चतुर्दशाधिको गर्भे दिवस्तीर्थकृदेष्यति ॥ ७१ ॥
कृतार्थाविति मन्येथामात्मानौ तद्युवामिह ।
नह्यन्यो भविना लाभ सुतादेवविधात्पर ॥ ७२ ॥
जन्म वा जीवितव्य वा गृहमेधाथवा द्वयो ।
आ कल्प युवयोरेव यास्यति श्लाघ्यतामित. ॥ ७३ ॥

इत्थ ग्रन्थिमिव प्रमथ्य कृतिना तेनोरुचिन्ताभर
वागर्थाविव तौ प्रसादमधिक त प्रापितौ दपती ।
अन्तर्गूढगभीरभावपिशुन यं भावयन्तश्चिरा-
ज्जातास्ते प्रमदेन पीनपुलकप्रोल्लासिन सज्जना ॥ ७४ ॥

---

१ त्वत्पुत्रेण २. पञ्चदशस्तीर्थकरो धर्मनाथ ३. गार्हस्थ्यम्

अथ तथाविधभाविसुतोदयश्रवणतः प्रणतः पुनरप्यसौ ।
नमदगद्गदवागिति वाग्मिना पतिरुवाच वचांसि मुनिं नृपः ॥ ७५ ॥

स्वर्गे सम्प्रति कः पुनात्ययमथो कुत्रास्य जन्मन्यभू-
लाभस्तीर्थकरत्वदानसुहृदः सम्यक्त्वचिन्तामणेः ।
इत्थं वाग्भववैभवव्यतिकरं त्वं ब्रूहि जन्मार्णवो-
त्तीर्णस्यास्य भविष्यतो जिनपतेः शुश्रूषुरेषोऽस्म्यहम् ॥ ७६ ॥

इति प्रीतिप्रायं बहलपुलकस्यास्य सकल
कलङ्कातङ्कानामपशकुनमाकर्ण्य वचनम् ।
मुनिः स्पष्टं द्रष्टुं तदपरभवोदारचरित
प्रकर्षेणाकार्षीदवधिनयनोन्मीलनविधिम् ॥ ७७ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये तृतीयः सर्गः ।

चतुर्थः सर्गः ।

अथोपनिद्रावधिबोधचक्षुः स्वहस्तमुक्तावदवेक्ष्यमाणः ।
जिनस्य तस्यापरजन्मवृत्तं वृत्तान्तसाक्षीव मुनिर्बभाषे ॥ १ ॥
यत्पृष्टमिष्टं भवतार्थसिद्ध्यै तत्पार्थिवाकर्णय वर्ण्यमानम् ।
कथा कथंचित्कथिना श्रुता वा जैनी यतश्चिन्तितकामधेनुः ॥ २ ॥
स घातकीखण्ड इति प्रसिद्धे द्वीपेऽस्ति विस्तारिणि पूर्वमेरुः ।
नभो निरालम्बमवेक्ष्य केनाप्युज्जृम्भितः स्तम्भ इवेक्ष्यते यः ॥ ३ ॥
विभूषयन्पूर्वविदेहमस्य सीतासरिद्दक्षिणकूलवर्ती ।
एकोऽप्यनेकेन्द्रियहर्षहेतुर्वत्साभिधानो विषयोऽस्ति रम्यः ॥ ४ ॥
राजन्ति यत्र स्फुटपुण्डरीकप्रकाशिनः शाद्वलशालिवप्राः ।
च्युता निरालम्बतया कथंचिदाकाशदेशा इव चारुताराः ॥ ५ ॥
उद्गायतीव भ्रमदिक्षुयन्त्रचीत्कारनादैः श्रुतिसुन्दरैर्यः ।
प्रनृत्यतीवानिललोलसस्यैः स्वसंपदुत्कर्षमदेन मत्तः ॥ ६ ॥

---

१ रत्नत्रयस्यैव सम्यक्त्वमिति मतान्तरम् रत्नत्रयं च सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रल-क्षणम् २ स्फुरितावधिज्ञाननेत्रः

युक्त तदाच्छिद्य वशीकृतेऽस्मिन्गोमण्डले तेन वृषोन्नतेन।
रक्ताक्षता बिभ्रदियाय रोषाद्वैरी वन यन्महिषीभिरेव ॥ ३० ॥
यत्पुण्डरीकाक्षमपि व्यपास्य स्मराकृतेस्तस्य वशं गता श्री'।
सेर्ष्यं विरूपाक्ष इतो व्यधासीद्देहार्धनद्धा किल शैलपुत्रीम् ॥ ३१ ॥
दोषोच्चयेभ्यश्चकित स विद्वान्गता' पुनस्ते प्रपलाय्य तस्मात्।
इत्यस्य विस्तारियशश्छलेन विरुद्धमद्यापि दिशो हसन्ति ॥ ३२ ॥
सकज्जलाश्रुव्यपदेशनिर्यद्भृङ्गावली वैरिविलासिनीनाम्।
राज्ञा कृत तेन रसाब्धिलोलहृत्पद्मसकोचमवोचदुच्चै ॥ ३३ ॥
उत्खातखड्गप्रतिबिम्बिताङ्गो रराज राजा समरप्रदोषे।
जयश्रियासावभिसारणाय नीलेन सवीत इवांशुकेन ॥ ३४ ॥
अनारत वीररसाभियोगैरायासितेव क्षणमस्य यून।
विलासिनी भ्रूलतिकाग्ररङ्गच्छायासु विश्राममियाय दृष्टि ॥ ३५ ॥
सरागमुर्व्या मृगनाभिदम्भादपारकर्पूरपदेन कीर्त्या।
रत्यापि दन्तच्छदरुक्छलेन स एकहेल सुभगोऽवगूढ ॥ ३६ ॥
असत्पथस्थापितदण्डलब्धस्थामातिवृद्धो विहितस्थितिर्य।
स एव रक्षार्थमशेषलक्ष्म्या. क्षात्रोऽस्य धर्मोऽजनि सौविदल्ल ॥ ३७ ॥
प्रयच्छता तेन समीहितार्थान्नून निरस्तार्थिकुटुम्बकेभ्य।
व्यर्थीभवत्त्यागमनोरथस्य चिन्तामणेरेव बभूव चिन्ता ॥ ३८ ॥
दूरात्समुत्तसितशासनोरुसिन्दूरमुद्रारुणभालमूला।
यस्य प्रतापेन नृपा कचाग्रकृष्टा इवाजग्मुरुपासनाय ॥ ३९ ॥
विधाय कान्तारसमाश्रितास्तान्हारावसक्तान्विदुषो द्विषश्च।
क्रीडन्स लीलारसलालसाभिरासीच्चिर चञ्चललोचनाभि' ॥ ४० ॥
अथैकदा व्योम्नि निरभ्रगर्भक्षणक्षपाया क्षणदाधिनाथम्।
अनाथनारीव्यथनैनसेव स राहुणा प्रैक्ष्यत गृह्यमाणम् ॥ ४१ ॥

---

१ भूवलये, वेनुसमूहे च २ वृषोऽनड्वान्, धर्मश्च ३ महिषत्वम्, अरुणनेत्रत्व च ४ सैरिभीभि, कृताभिषेकाभि पत्नीभिश्च ५ कमलतुल्यनेत्रम्, विष्णु च ६ विकृतनेत्र, शिवश्च ७ कञ्चुकी ८ कान्ता, रस-आश्रितान्, कान्तार-समश्रितान् ९ हार-अवसक्तान्, हा राव-सक्तान् १० पूर्णिमारात्रौ ११ चन्द्रम्

किं सीधुना स्फाटिकपानपात्रमिदं रजन्या[1] परिपूर्यमाणम् ।
चलाद्द्विरेफोच्चयचुम्ब्यमानमाकाशगङ्गास्फुटकैरवं वा ॥ ४२ ॥
ऐरावणस्याथ करात्कथंचिच्च्युतः सपङ्को बिसकन्द एषः ।
किं व्योम्नि नीलोपलदर्पणाभे सश्मश्रु वक्त्रं प्रतिबिम्बितं मे ॥ ४३ ॥
क्षणं वितर्क्येति स निश्चिकाय चन्द्रोपरागोऽयमिति क्षितीशः ।
तदीक्षणाविष्कृतचित्तखेदमचिन्तयच्चैवमुदारचेताः ॥४४॥ (विशेषकम्)
हा हा महाकष्टमचिन्त्यधाम्नि किमेतदत्रापतितं हिमांशौ ।
यद्वा किमुल्लङ्घयितुं कथंचित्केनापि शक्यो नियतेर्नियोगः ॥ ४५ ॥
सुधाद्रवैर्मन्मथमात्मबन्धुमुज्जीव्य नेत्राग्निशिखावलीढम् ।
क्रुधेव तद्वैरविनिष्क्रयार्थं स्थाणोरसौ मूर्ध्नि पदं विधत्ते ॥ ४६ ॥
कुतश्चिरं जीवति वाडवाग्नौ वर्तेत वार्धिः सह जीवनेन ।
अनेन चेच्चारुवसुप्रपञ्चैर्नीयेत न प्रत्यहमेव वृद्धिम् ॥ ४७ ॥
सुधाकरेणाप्यजरामरत्वं नीताः सुराः एव मयात्र नान्ये ।
इतीव पूर्णोऽप्यनिलज्जमानः पुनः पुनः कार्श्यमसौ व्यनक्ति ॥ ४८ ॥
सुदुर्धरध्वान्तमलिम्लुचानामुत्सार्य सेनामनिवार्यतेजाः ।
रतार्गलग्रन्थिमिवाबलानां मानं भिनत्त्येष चिरात्कराग्रैः ॥ ४९ ॥
इत्येष निःशेषजगल्ललामलीलायमानप्रसरद्गुणोऽपि ।
राजा दशां प्रापदिहेदृशीं चेत्को नाम तत्स्यात्सुखपात्रमन्यः ॥ ५० ॥
उपागमे तद्विपदामवश्यं पश्यामि किंचिच्छरणं न जन्तोः ।
अपारपाथोनिधिमध्यपातिपोताच्च्युतस्येव विहंगमस्य ॥ ५१ ॥
नीरोपितायाः अपि सर्वदास्याः पश्यामि नार्द्रं हृदयं कदाचित् ।
युक्तं ततः पुंसि कलामयेऽपि स्थिरो न लक्ष्म्याः प्रणयानुबन्धः ॥५२॥
अल्पीयसि स्वस्य फले यदेषा विस्तारिता श्रीः परिवारहेतोः ।
गुडेन सवेष्टय ततो मयात्मा मत्कोटकेभ्यः[2] किमु नार्पितोऽयम् ॥ ५३॥

---

१ चन्द्रः　२ मत्कोटकः पिपीलकसदृशो गुडादिमधुरपदार्थभक्षको 'मकोडा' इति प्रसिद्धः कीटविशेषः

अहेरिवापातमनोरमेषु भोगेषु नो विश्वसिम कथंचित्।
मृग सतृष्णो मृगतृष्णिकासु प्रतार्यते तोयधिया न धीमान् ॥ ५४ ॥
अन्याङ्गनासंगमलालसाना जरा कृतेर्ष्येव कुतोऽप्युपेत्य।
आकृष्य केशेषु करिष्यते न· पदप्रहारैरिव दन्तभङ्गम् ॥ ५५ ॥
क्रान्ते तवाङ्गे वलिभि समन्तान्नश्यत्यनङ्ग· किमसावितीव।
वृद्धस्य कर्णान्तगता जरेय हसत्युदञ्चत्पलितच्छलेन ॥ ५६ ॥
[1]रसाढ्यमप्याशु विकासिकाशसकाशकेशप्रसर तरुण्य·।
उदस्थिमातङ्गजनोदपानपानीयवन्नाम नर त्यजन्ति ॥ ५७ ॥
आकर्णपूर्ण कुटिलालकोर्मि रराज लावण्यसरो यदङ्गे।
वलिच्छलात्सारणिधोरणीभि प्रवाह्यते तज्जरसा नरस्य ॥ ५८ ॥
[2]असभृत मण्डनमङ्गयष्टेर्नष्ट क मे यौवनरत्नमेतत्।
इतीव वृद्धो नतपूर्वकाय पश्यन्नधोधो भुवि बम्भ्रमीति ॥ ५९ ॥
इत्थ पुर प्रेष्य जरामधृष्या दूतीमिवापप्रसरोग्रदष्ट्र ।
यावन्न कालो ग्रसते बलान्मा तावद्यतिष्ये परमार्थसिद्ध्यै ॥ ६० ॥
इत्येष सचिन्त्य विनिश्चितार्थो वैराग्यवान्भ्रातरमात्यबन्धून्।
पप्रच्छ राजा तपसे यियासु कि वा विमोहाय विवेकिना स्यात् ॥ ६१ ॥
त प्रेक्ष्य भूप परलोकसिद्ध्यै साम्राज्यलक्ष्मी तृणवत्त्यजन्तम्।
मन्त्री सुमन्त्रोऽथ विचित्रतत्त्वचित्रीयमाणामिति वाचमूचे ॥ ६२ ॥
देव त्वदारब्धमिद विभाति [3]नभप्रसूनाभरणोपमानम्।
[4]जीवाख्यया तत्त्वमपीह नास्ति कुतस्तनी तत्परलोकवार्ता ॥ ६३ ॥

---

१ 'वर्ण सित शिरसि वीक्ष्य शिरोरुहाणा स्थान जरापरिभवस्य तदेव पुसाम्। आरोपितास्थिशकल परिहृत्य यान्ति चाण्डालकूपमिव दूरतर तरुण्य ॥' इति भर्तृहरिश्लोकसमानार्थोऽय श्लोक २ अय प्रथम पाद कुमारसभव(१।३१)श्लोकस्य प्रथम पादश्च समान एव ३ खपुष्पशेखरतुल्यम् ४ चार्वाकमतमेतत् 'तत्र पृथिव्यादीनि भूतानि चत्वारि तत्त्वानि। तेभ्य एव देहाकारपरिणतेभ्य किण्वादिभ्यो मदशक्तिवच्चैतन्यमुपजायते। तेषु विनष्टेषु सत्सु स्वय विनश्यति। तच्चैतन्यविशिष्टदेह एवात्मा। देहातिरिक्ते आत्मनि प्रमाणाभावात्।' इत्यादि सर्वदर्शनसग्रहे द्रष्टव्यम्.

न जन्मनः प्राङ् न च पञ्चताया परो विभिन्नेऽवयवे न चान्तः ।
विशन्न निर्यन्न च दृश्यतेऽस्माद्भिन्नो न देहादिह कश्चिदात्मा ॥ ६४ ॥
कि त्वत्र भूवह्निजलानिलाना संयोगत कश्चन यन्त्रवाहः ।
गुडान्नपिष्टोदकधातकीनामुन्मादिनी शक्तिरिवाभ्युदेति ॥ ६५ ॥
विहाय तद्दृष्टमदृष्टहेतोर्वृथा कृथा पार्थिव मा प्रयत्नम् ।
को वा स्तनाग्राण्यवधूय धेनोर्दुग्ध विदग्धो ननु दोग्धि शृङ्गम् ॥ ६६ ॥
श्रुत्वेत्यवादीन्नृपतिर्विधुन्वन्भानुस्तमासीव स तद्वचांसि ।
अपार्थमर्थं वदत सुमन्त्र नामापि ते नूनमभूदपार्थम् ॥ ६७ ॥
जीव स्वसवेद्य इहात्मदेहे सुखादिवद्बाधकविप्रयोगात् ।
काये परस्यापि स बुद्धिपूर्वव्यापारदृष्टेः स्व इवानुमेयः ॥ ६८ ॥
तत्कालजातस्य शिशोरपास्य प्राग्जन्मसंस्कारमुरोजपाने ।
नान्योऽस्ति शास्ता तदपूर्वजन्मा जीवोऽयमित्यात्मविदा न वाच्यम् ॥ ६९ ॥
ज्ञानैकसवेद्यममूर्तमेन मूर्ता परिच्छेत्तुमल न दृष्टि ।
व्यापार्यमाणापि कृताभियोगैर्भिनत्ति न व्योम शितासियष्टि ॥ ७० ॥
मयोगतो भूतचतुष्टयस्य यज्जायते चेतन इत्यवादि ।
मरुज्ज्वलत्पावकतापिताम्भःस्थाल्यामनेकान्त इहास्तु तस्य ॥ ७१ ॥
उन्मादिका शक्तिरचेतना या गुडादिसबन्धभवा न्यदर्शि ।
सा चेतने ब्रूहि कथं विशिष्टदृष्टान्तकक्षामधिरोहतीह ॥ ७२ ॥
तस्मादमूर्तश्च निरत्ययश्च कर्ता च भोक्ता च सचेतनश्च ।
एक कथचिद्विपरीतरूपादवेहि देहात्पृथगेव जीव ॥ ७३ ॥
निसर्गतोऽप्यूर्ध्वगति प्रसह्य प्राक्कर्मणा हन्त गतीर्विचित्राः ।
स नीयते दुर्धरमारुतेन हुताशनस्येव शिखाकलापः ॥ ७४ ॥
तदात्मनः कर्मकलङ्कमूलमुन्मूलयिष्ये सहसा तपोभिः ।
मणेरनर्घस्य कुतोऽपि लग्न को वा न पङ्कं परिमार्ष्टि तोयैः ॥ ७५ ॥

१ जीव २. बाधकप्रमाणाभावात्. ३ स्तन्यपाने ४ व्यभिचार. ५ 'द्राक्कर्मणा' इति पाठ

दत्त्वा स तस्योत्तरमित्यबाधं ददौ सुतायातिरथाय राज्यम् ।
यन्निर्व्यपेक्षा परमार्थलिप्सोर्धात्रीं तृणायापि न मन्यते धीः ॥ ७६ ॥
अथैनमापृच्छ्य सबाष्पनेत्रं पुत्रं प्रपित्सुर्वनसंनिवेशम् ।
प्रजाः स भास्वानिव चक्रवाकीराक्रन्दिनीस्तत्प्रथमं चकार ॥ ७७ ॥
त्यक्ता[1]वरोधोऽपि सहावरोधै[2]र्नक्षत्रमुक्तानुपदोऽपि राजा ।
प्रापद्वनं पौरहृदि स्थितोऽपि को वा स्थितिं सम्यगवैति राज्ञाम् ॥७८॥
तद्वाहनं श्रीविमलादिमादौ नत्वा गुरुं भूपशतैरुपेतः ।
तत्रोग्रकर्मक्षयमूलशिक्षां दीक्षां स जैनीमभजज्जितात्मा ॥ ७९ ॥
तथा[3] समुद्रामधिबिभ्रदुर्वीं धुन्वन्नरातीनपि वि[4]ग्रहस्थान् ।
मु[5]क्तोत्तमालंकरणः प्रजापो वनेऽपि साम्राज्यपदं बभार ॥ ८० ॥
ध्यानानुबन्धस्तिमितोरुदेहो मित्रेऽपि शत्रावपि तुल्यवृत्तिः ।
व्यालोपगूढः स वनैकदेशे स्थितश्चिरं चन्दनवच्चकासे ॥ ८१ ॥
पूषा तपस्यल्परुचिः सदोषः शशी शि[6]खावानपि कृष्णवर्त्मा ।
गुणोदधेस्तस्य ततो न कश्चित्तमः समुन्मूलयतः समोऽभूत् ॥ ८२ ॥
निरामयश्रीसदना[7]ग्रनीत्रं तीव्रं तपो द्वादशधा विधाय ।
धन्योऽथ सन्न्यासविसृष्टदेहः सर्वार्थसिद्धिं स मुनिर्जगाम ॥ ८३ ॥
तत्र [8]त्रयस्त्रिंशदुदन्वदायुर्देवोऽहमिन्द्रः स बभूव पुण्यैः ।
निर्वाणतोऽर्वागधिकावधीनां मूर्तः सुखानामिव यः समूहः ॥ ८४ ॥
सा तत्र मुक्ताभरणाभिरामा यन्मुक्तिरामा निकटीबभूव ।
मन्ये मनस्तस्य ततोऽन्यनारीविलासलीलारसनिर्व्यपेक्षम् ॥ ८५ ॥
तस्य प्रभाभासुररत्नगर्भा विभ्राजते रुक्मकिरीटलक्ष्मीः ।
अव्याजतेजोनिवहस्य देहे द्राघीयसी प्रज्वलतः शिखेव ॥ ८६ ॥

---

१ बन्धनम्, राज्ञामन्तःपुरं च २ नक्षत्रैर्मुक्तानुपदो राजा चन्द्र इति विरोधः, (पक्षे) न-क्षत्रमुक्तानुपदः ३ आ समुद्रा पृथ्वीं बिभ्रत्, (पक्षे) स उर्वीं मुद्रां बिभ्रन् मुद्रा योगशास्त्रादिप्रसिद्धा ४ शरीरस्थान्कामक्रोधादीन्, (पक्षे) युद्धस्थान् ५ मुक्तानि त्यक्तानि उत्तमभूषणानि येन, (पक्षे) मौक्तिकमयोत्तमाभरणः ६ अग्निः ७ प्रधानगृहम् ८ त्रयस्त्रिंशज्जलधिमितायुः

रेखात्रयाधिष्ठितकण्ठहारिहारावली तस्य विभोर्विभाति ।
सुदर्शनस्यात्यनुरक्तमुक्तिमुक्ता कटाक्षप्रसरच्छटेव ॥ ८७ ॥
नूनं सहस्रांशुसहस्रतोऽपि तेजोऽतिरिक्तं न च तापकारि ।
शृङ्गारसाम्राज्यमनन्यतुल्यं न चाभवत्तस्य मनोविकारि ॥ ८८ ॥
नवं वयो लोचनहारि रूपं प्रभूतमायुः पदमद्वितीयम् ।
सम्यक्त्वशुद्धाश्च गुणा जगत्सु किं किं न लोकोत्तरमस्ति तस्य ॥८९॥
तस्य त्रियामाभरणाभिरामान्वक्तुं गुणान्वाञ्छति यः समग्रान् ।
आप्लावयन्तं जगती युगान्ते मुग्धस्तितीर्षत्युदधिं स दोर्भ्याम् ॥९०॥
[१]शरद्दलादूर्ध्वमितश्च्युतः सन्नस्याः स गर्भे भवतः प्रियायाः ।
शुक्तेरिव स्वातिभवोदबिन्दुर्मुक्तात्मकोऽग्रेऽवतरिष्यतीह ॥ ९१ ॥
इति निशम्य स सम्यगुदीरितां यमवर्तान्यभवस्थितिमर्हतः[२] ।
ससुहृदुत्पुलकस्तिलको भुवः स्फुटकदम्बकदम्बकवद्बभौ ॥ ९२ ॥

अथोचितसपर्यया मुनिमनिन्द्यविद्यास्पदं
प्रपूज्य सपरिग्रहो विधिवदेनमानम्य च ।
यथासमयमेष्यता सुमनसामिवातिथ्यवि-
द्विधातुमयमर्हणां द्रुतमगादगारं नृपः ॥ ९३ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये चतुर्थः सर्गः ।

पञ्चमः सर्गः ।

तत्र कारयितुमुत्सवं मुदा यावदेष सदसि न्यविक्षत ।
तावदम्बरतटावतारिणीः प्रैक्षतामरविलासिनीर्नृपः ॥ १ ॥
तारकाः क नु दिवोदितद्युतो विद्युतोऽपि न वियत्यनम्बुदे ।
काप्यनेधसि न वह्नयो महस्तत्किमेतदिति दत्तविस्मया ॥ २ ॥
कंधरावधि तिरोहिता घनैः काप्यभिन्नमुखमण्डलश्रिया ।
यामिनीरिपुजिगीषयोद्यतः सोमसैन्यमनुकुर्वती क्षणम् ॥ ३ ॥

१ मासषट्कात् २ पूर्वजन्मवार्ताम्

रत्नभूषणरुचा प्रपञ्चिते वासवस्य परित. शरासने ।
अन्तरुद्धुरतडित्त्विषो जनैः स्वर्णसायकततीरिवक्षिताः ॥ ४ ॥
कान्तिकाण्डपटगुण्ठिता पुरा व्योमभित्तिमनु वर्णकद्युतिम् ।
तन्वतीस्तदनुभाविताकृतीस्तूलिकोल्लिखितचित्रविभ्रमम् ॥ ५ ॥
शीतदीधितिधियाभिधावितै. सैंहिकेयनिकुरम्बकैरिव ।
सौरभादभिमुखालिमण्डलैर्भ्राजितानि वदनानि बिभ्रतीः ॥ ६ ॥
स्वानुभावधृतभूरिमूर्तिना पद्मरागमणिनूपुरच्छलात् ।
भानुना क्षणमिह प्रतीक्ष्यतामित्युपात्तचरणा समन्मथम् ॥ ७ ॥
निष्कलङ्कगलकन्दलीलुठत्तारहारलतिकापदेशतः ।
संगता इव चिरेण गौरवादन्तरिक्षसरितावगूहिताः ॥ ८ ॥
पारिजातकुसुमावतसकस्पर्शमन्थरमरुत्पुर सरा ।
पश्यतोऽथ नृपते सभान्तिक ता समीरणपथादवातरन् ॥९॥ (कुलकम्)
पीवरोच्चकुचमण्डलस्थितिप्रत्ययानुमितमध्यभागया ।
दुर्वहोरुजघना जगल्लघूकुर्वतीरतुलरूपसंपदा ॥ १० ॥
तत्र कोकनदकोमलोपलस्तम्भमिन्दुमणिमण्डपं पुर ।
ता. प्रतापधृतमद्भुतोदय भूपतेर्यश इव व्यलोकयन् ॥ ११ ॥
तत्प्रतिक्षणसमुल्लसद्यशोराजहसनिकुरम्बकैरिव ।
कामिनीकरविवर्तनोच्छलच्छुभ्रचामरचयैर्विराजित· ॥ १२ ॥
दाक्षिणात्यकविचक्रवर्तिना हृच्चमत्कृतिगुणाभिरुक्तिभिः ।
पूरितश्रुतिशिरो विघूर्णयन्नेतुमन्तरिव तद्रसान्तरम् ॥ १३ ॥
सुस्वरश्रुतिमुदाररूपका रागिणीं पृथगुपात्तमूर्छनाम् ।
गीतिमिन्दुवदनामिवोज्ज्वला भावयन्मुकुलितार्धलोचनः ॥ १४ ॥
एणनाभिमभिवीक्ष्य कक्षयो. क्षिप्तभीततिमिरानुकारिणम् ।
रत्नकुण्डलमिषेण भानुना सेन्दुना किमपि संश्रितश्रुति ॥ १५ ॥
अङ्गवङ्गमगधान्ध्रनैषधैः कीरकेरलकलिङ्गकुन्तलैः ।
विभ्रमादपि समुत्क्षिपन्भ्रुवं भीतभीतमवनीश्वरै श्रितः ॥ १६ ॥

तत्र हेममयसिंहविष्टरे काञ्चनाचल इवोच्चकै स्थितः ।
सप्रमोदमुदितेन्दुसंनिभस्ताभिरैक्षि सदसि क्षितीश्वरः ॥१७॥(कुलकम्)
कर्मकौशलदिदृक्षयात्र न माप्त एष पुरतोऽपि किं प्रभु. ।
सत्त्वपोहितुमित प्रभृत्यथो दौस्थ्यमर्थपतिरभ्युपस्थितः ॥ १८ ॥
एकका इह निशम्य तच्छलाद्धाधितु मनसिजोऽथवा गत ।
अन्यथास्य वसुधामिमामतिक्रामति द्युतिरमानुषी कुतः ॥ १९ ॥
तर्कयन्त्य इति ता परस्पर सप्रमोदमुपसृत्य भूपतिम् ।
जीव नन्द जय सर्वदा रिपूनित्यमन्दमुदचीचरन्वच. ॥ २० ॥
(त्रिभिर्विशेषकम्)

ता स यत्नपरकिंकरार्पितेष्वासनेषु नृपतिर्न्यवीविशत् ।
वारिदात्ययदिनोपबृंहितेष्वम्बुजेष्विव विरोचनो रुच ॥ २१ ॥
ता क्षितीश्वरनिरीक्षणक्षणे रेजुरङ्कुरितरोमराजय ।
अङ्गमग्नविषमेषुमार्गणव्यक्तपुङ्खलवलाञ्छिता इव ॥ २२ ॥
निर्मलाम्बरविशेषितत्विषस्त स्फुरच्छ्रवणहस्तभूषणा' ।
कान्तिमन्तममराङ्गना नृप तारका इव विधु व्यभूषयन् ॥ २३ ॥
सोऽथ दन्तकरकुन्दकुड्मलस्रग्विभूषितसभ सभापति ।
आतिथेयवितथीकृतक्लमा इत्युवाच सुरसुन्दरीर्वच ॥ २४ ॥
यद्गुणेन गुरुणा गरीयसीं स्वर्बिभर्ति गणना जगत्स्वपि ।
मन्दिराणि किमपेक्ष्य ता स्वय भूभुजामपि नृणामुपासते ॥ २५ ॥
किं तु सा स्थितिरथातिधृष्टता व्याजमेतदथवातिभाषणे ।
त्वादृशेऽपि यदुपागते जने किं प्रयोजनमिहेति जल्प्यते ॥ २६ ॥
भारतीमिति निशम्य भूपते श्रीरुवाच सुरयोषिदीरिता ।
दन्तदीधितिमृणालनालकै. कर्णयोर्निदधती सुधामिव ॥ २७ ॥
मा वदस्त्वमिति भूपते भवद्दास्यमेव भुवि न प्रयोजनम् ।
वासरैस्तु कतिभि. पुरंदरोऽप्यत्र कर्मकरवद्यतिष्यते ॥ २८ ॥

---

१. वस्त्रम्, (पक्षे) आकाश . २ आकाशपक्षे श्रवणहस्तौ नक्षत्रे.

निर्जरासुरनरोरगेषु ते कोऽधुनापि गुणसाम्यमृच्छति ।
अग्रतस्तु सुतरां यतो गुरुस्त्वं जगत्त्रयगुरोर्भविष्यसि ॥ २९ ॥
उक्तमागमनिमित्तमात्मनः सूत्रवत्किमपि यत्समासतः ।
तस्य भाष्यमिव विस्तरान्मया वर्ण्यमानमवनीपते शृणु ॥ ३० ॥
यच्चतुष्टयमनन्ततीर्थतोऽनर्धहायनमुदन्वतामगात् ।
तस्य पल्य (?) दलमन्तिमं तथा भारतेऽभवदधर्मदूषितम् ॥ ३१ ॥
तेन धर्मपरिवर्तदस्युना शुद्धदर्शनमणौ हृते छलात् ।
वीक्षमाण इव केवलीश्वरं वासवोऽनिमिषलोचनोऽभवत् ॥ ३२ ॥
अद्य भूप भवतोऽस्ति या प्रिया सुव्रता तदुदरे जिनोऽन्तरम् ।
अर्धवत्सरमतीत्य धर्म इत्येष्यतीत्यवधितो विवेद सः ॥ ३३ ॥
तत्प्रयाथ जननीं जिनस्य तां भाविनीं चिरमुपाध्वमादरात् ।
इत्थमादिशदशेषनाकिनां नायकः समुपहूय नः क्षणात् ॥ ३४ ॥
आगतोऽयमिह तत्तवाज्ञया प्रेयसीं नृप निशान्तवर्तिनीम् ।
ध्यातुमिच्छति सुराङ्गनाजनः कौमुदीमिव कुमुद्वतीगणः ॥ ३५ ॥
संवदन्तमिति भारती मुनेर्वाक्प्रपञ्चमवधार्य स श्रियः ।
उत्सवं द्विगुणितादरो द्वयेऽप्याशु धाम्नि पुरि च व्यदीपत् ॥ ३६ ॥
ताश्च कञ्चुकिपुरःसरास्ततस्तेन तूर्णमवरोधमन्दिरम् ।
भास्वताम्रचरसमदा रुचश्चन्द्रमण्डलमिव प्रवेशिताः ॥ ३७ ॥
तत्र भूरिविबुधावतंसकप्रीतिपूरिगुणपूरपूरिताम् ।
अङ्गसौरभविसर्पिषट्पदां पारिजाततरुमञ्जरीमिव ॥ ३८ ॥
सभ्रमभ्रमितलोललोचनप्रान्तवान्तशुचिरोचिषां चयैः ।
अद्भुतं धवलितालयामपि ध्यामलीकृतविपक्षयोषितम् ॥ ३९ ॥
कामसिद्धिमिव रूपसंपदो जीवितव्यमिव यौवनश्रियः ।
चक्रवर्तिपदवीमिव द्युतेश्चेतनामिव विलासवेषयोः ॥ ४० ॥

---

१ मासषट्कोनजलधिमितवर्षाणाम्. २ जिनम्. ३ इन्द्र. ४. मलिनीकृत.

तामनेकनरनाथसुन्दरीवृन्दवन्दितपदां द्युयोषित ।
हारिहेमहरिविष्टरे स्थिता मानुषेशमहिषी व्यलोकयन् ॥ ४१ ॥ (कुलकम्)
तामुदीक्ष्य जितनाकनायिकाकायकान्तिमबलामिलापते ।
ताभिरप्रतिमकालसचितोऽप्युज्झित. सपदि चारुतामद ॥ ४२ ॥
श्रीरशेषसुखदा प्रियवदा भारती रतिरभेद्यकिंकरी ।
सौम्यदृष्टिरपि कर्णमोटिका कालिका च रचितालकावलि ॥ ४३ ॥
शीलवृत्तिरपराजिता जने सा वृषप्रणयिनी मन स्थिति ।
ह्रीप्रसत्तिधृतिकीर्तिकान्तय· स्पर्धयेव कुलमण्डनोद्यता· ॥ ४४ ॥
देव्य इत्यलमिमामुपासते प्रागपि प्रगुणिता गुणै स्वयम् ।
तन्निदेशरसपेशल हरेर्ब्रूहि कर्म किमु कुर्महेऽधुना ॥ ४५ ॥ (कुलकम्)
इत्युदीर्य च मिथ प्रणम्य च स्व निवेद्य च तदिन्द्रशासनम् ।
स्व स्त्रियस्त्रिभुवनेशमातर ता निषेवितुमिहोपचक्रिरे ॥ ४६ ॥
अश्मगर्भमयमूर्ध्वमुद्धृत छत्रमिन्दुमणिदण्डमेकया ।
भ्राजते स्म सुदृशोऽन्तरुत्तरज्जाह्नवौघमिव मण्डलं दिव ॥ ४७ ॥
कापि भूत्रयजयाय वल्गतो वल्गु तूणमिव पुष्पधन्वन ।
पुष्पचारु कबरीप्रसाधन मूर्ध्नि पार्थिवमृगीदृशो व्यधात् ॥ ४८ ॥
अङ्गरागमपि कापि सुभ्रुव साध्यसपदिव निर्ममे दिव ।
यामिनीव शुचिरोचिष परा चारुचामरमचालयच्चिरम् ॥ ४९ ॥
मूर्ध्नि रत्नपुरनाथयोषित. सा कयापि रचितालकावलि ।
या मुमोष मुखपद्मसंनिधौ गन्धलुब्धमधुपावलिश्रियम् ॥ ५० ॥
एणनाभिरसनिर्मितैकया पत्रभङ्गिमकरी कपोलयो ।
अभ्यधत्त सुतनोरगाधतामुल्लसल्लवणिमाम्बुधेरिव ॥ ५१ ॥
निष्कलङ्कमणिभूषणोच्चयै सा कयापि सुमुखी विभूषिता ।
तारतारकवतीन्दुसुन्दरी शारदीव रजनी व्यराजत ॥ ५२ ॥

---

१ मनोहरे सुवर्णसिंहासने २ भूपते ३ चामुण्डा ४ हरिन्मणिमयम् ५ लावण्यसिन्धो .

तावदेव किल कापि वल्लकीवेणुहारि हरिणेक्षणा जगौ ।
यावदर्थपतिकान्तयोदिता नाश्रृणोदमृतवाहिनीं गिरम् ॥ ५३ ॥
एकया गुरुकलत्रमण्डले धृष्टकामुक इवाधिरोपितः ।
रागचञ्चलकराग्रलालित कूजति स्म हतमानमानक ॥ ५४ ॥
वल्गितभ्र नवविभ्रमेक्षण वेपितस्तनमुदस्तहस्तकम् ।
चारु चित्रपदचारमेकया नर्तितस्मरमनर्ति तत्पुर ॥ ५५ ॥
यद्यदिष्टतममुत्तम च यज्ज्ञातपूर्वमिह यच्च किंचन ।
तत्तदाभिरभिकर्मकौशलं स्पर्धयेव विधिवद्व्यधीयत ॥ ५६ ॥
सर्वतोऽपि सुमनोरमार्पितालक्कृतिर्गुणविशेषशालिनी ।
भारतीव सुकवेरभूत्तदा शुद्धविग्रहवती नृपप्रिया ॥ ५७ ॥
रात्रिशेषसमये किलैकदा सा सुखेन शयिता व्यलोकयत् ।
स्वप्नसततिमिमा दिवोऽर्हतस्तीर्थपद्धतिमिवोत्तरिष्यत' ॥ ५८ ॥
संचरत्पदभरेण निर्भर भज्यमानदृढकूर्मकर्परम् ।
कल्पगन्धवहलोलमुद्धुर राजताद्रिमिव गन्धसिन्धुरम् ॥ ५९ ॥
शृङ्गसंततिकदर्थितग्रह शारदाभ्रमिव शुभ्रविग्रहम् ।
भूत्रयोत्सवविधायिन वृषं मूर्तिमन्तमिव बिभ्रत वृषम् ॥ ६० ॥
गर्जितग्लपितदिग्गजावलीगण्डमण्डलमदाम्बुनिर्झरम् ।
एणकेतनकुरङ्गलिप्सयेवान्तरिक्षरचितक्रमं हरिम् ॥ ६१ ॥
रावरोषदलिताम्बुदावलीलग्नलोलरुचिसचयामिव ।
कधरामुरुकडारकेसरोल्लासिनीं दधतमुद्धतं हरिम् ॥ ६२ ॥
(इति पाठान्तरम्)

स्फारकान्तिलहरीपरम्पराप्लावितप्रकृतिकोमलाकृतिम् ।
तत्क्षणभ्रमदमन्दमन्दरक्षुब्धवारिधिगतामिव श्रियम् ॥ ६३ ॥
संभृतभ्रमरसङ्गिविभ्रमं स्रग्द्वयं शुचि विकासिकौसुमम् ।
व्योम्नि दिग्गजमदाविल द्विधा जाह्नवौघमिव वायुना कृतम् ॥ ६४ ॥

---

१. नृपपत्न्या २ पटह ३ धर्मम्

उग्रदग्धमधिरोप्य लाञ्छनच्छद्मनात्मभुवमङ्कमात्मनः ।
ओषधीरसनिषेवणैरिवोज्जीवयन्तमुदितौषधीश्वरम् ॥ ६५ ॥
कौमुदीरसविलासलालसं मीनकेतुनृपते. पुरोधसम् ।
कामिनीषु नवरागसंभ्रमाद्वैतवादिनमतिग्मतेजसम् ॥ ६६ ॥

(इति पाठान्तरम्)

सर्वथाहमपदोष एव किं ध्यामलो जन इति प्रतिज्ञया ।
लब्धशुद्धिमुडुदिव्यतण्डुलैश्चर्चितैरिव कृतोत्सव रविम् ॥ ६७ ॥
स्तम्भितभ्रमितकुञ्चिताञ्चितस्फारितोद्वलितवेल्लितादिभिः ।
प्रक्रमैर्विहरदम्बुधौ युग मीनयोर्नयनयोरिव श्रिय ॥ ६८ ॥
प्रागरसातलगतस्य तत्क्षणान्निर्यत सुकृतमत्तदन्तिन ।
कुम्भयोरिव युग समौक्तिक शातकुम्भमयपूर्णकुम्भयो ॥ ६९ ॥
अभ्युपात्तकमलै कवीश्वरै सश्रुत कुवलयप्रसाधनम् ।
द्रावितेन्दुरसरागिसोदर सच्चरित्रमिव निर्मल सर ॥ ७० ॥
पीवरोच्चलहरित्रजोद्धुरं सज्जनक्रमकरं समन्तत. ।
अब्धिमुग्रतरवारिमज्जितक्ष्माभृत पतिमिवावनीभुजाम् ॥ ७१ ॥
स्वस्वदीधितिपरिग्रहग्रहग्राममवेष्टितमिवाद्रिशेखरम् ।
चित्ररत्नपरिवेषमुच्चकैश्चारुहेमहरिणारिविष्टरम् ॥ ७२ ॥
अश्मगर्भमणिकिङ्किणीचयै. सानुभावमकृताश्रयैरिव ।
दिव्यगन्धहृतलोलषट्पदैः सस्वनै सुरविमानमन्वितम् ॥ ७३ ॥
मत्तवारणविराजित स्फुरद्वज्रहेतिभरतोरणोल्बणम् ।
लोलकेतुपृतनाकदम्बक नाकिनामिव विमानमम्बरे ॥ ७४ ॥

(इति पाठान्तरम्)

---

१ महादेवभस्मीकृतम् २ जलपक्षिश्रेष्ठे ३ पीवरोच्चल-हरित्रजोद्धुरम्, (पक्षे) पीवरोच्च लहरि व्रजोद्धुरम् ४ सज्जन-क्रमकरम्, (पक्षे) सज्ज-नक्रमकरम् ५ उग्र-तर-वारि, (पक्षे) उग्र-तरवारि ६. क्ष्माभृतो राजान पर्वताश्च ७ मत्तवारणो वर-ण्डक, (पक्षे) मत्तगज ८ हीरकप्रभाभरनिर्मिततोरणेन, (पक्षे) पविरूपायुधातिशयत सङ्ग्रामोल्बणम्

अन्तरूर्ध्वफणिविस्फुरत्फणास्थालकोल्बणमणिप्रदीपकै ।
निष्फलीकृतरिरंसुभोगिनीफूत्कृतोद्यममहीन्द्रमन्दिरम् ॥ ७५ ॥
क्व प्रयासि परिभूय मेदिनीं दौस्थ्यमत्पुर इतीव रोषतः ।
चित्ररत्नचयमुल्लसत्करैः स्फारितोरुहरिचापमण्डलम् ॥ ७६ ॥
तीर्थकेतुरहमिन्द्रमन्दिरादेष्यत पथि समृद्धिभावत ।
अग्निमग्निकणसततिच्छलादुत्क्षिपन्तमिव लाजसंचयम् ॥ ७७ ॥
प्रेक्ष्य तत्क्षणविनिद्रलोचना सा विहाय तैलिनं सुभूषणा ।
पत्युरन्तिकमुपेत्य सुव्रता स्वप्नसङ्घमखिलं तमब्रवीत् ॥ ७८ ॥
बन्धुर तमवधार्य तस्य सद्बन्धुरन्तकरमेनसा फलम् ।
व्याजहार स रदाग्रदीधितिव्याजहारमुरसि प्रकल्पयन् ॥ ७९ ॥
त निशम्य हृदि मौक्तिकावलीं दन्तजैर्द्विगुणयन्मरीचिभि ।
प्रीतिकन्दलितरोमकन्दलीसुन्दराकृतिरवीवदन्नृप ॥ ८० ॥
(इति पाठान्तरम्)

देवि धन्यचरिता त्वमेव या स्वप्नमततिमपश्य ईदृशीम् ।
श्रूयता सुकृतकन्दलि क्रमाद्वर्ण्यमानमनपायि तत्फलम् ॥ ८१ ॥
वारणेन्द्रमिव दानबन्धुर सौरभेयमिव धर्मधूर्धरम् ।
केसरीशमिव विक्रमोदित श्रीस्वरूपमिव सर्वमेवितम् ॥ ८२ ॥
माल्यवत्प्रथितकीर्तिसौरभ चन्द्रवन्नयनवल्लभप्रभम् ।
भानुवद्भुवनबोधकोविद मीनयुग्मवदमन्दसमदम् ॥ ८३ ॥
कुम्भयुग्ममिव मङ्गलास्पदं निर्मल सर इव क्लमच्छिदम् ।
तोयराशिमिव पालितस्थितिं सिंहपीठमिव दर्शितोन्नतिम् ॥ ८४ ॥
देवतागमकर विमानवद्गीततीर्थमुरगस्य हर्म्यवत् ।
सद्गुणाढ्यमिह रत्नराशिवत्प्लुष्टकर्मगहन च वह्निवत् ॥ ८५ ॥
लप्स्यसे सपदि भूत्रयाधिप तीर्थनाथममुना त्वमात्मजम् ।
जायते व्रतविशेषशालिना स्वप्नवृन्दमफल हि न कचित् ॥ ८६ ॥

१ शय्याम्

इत्थं तदर्थकथया हृदि कुल्ययेव
श्रोत्रान्तरप्रहितया हृदयेश्वरेण ।
देवी प्रमोदसलिलैरभिषिच्यमाना
वप्रावनीव[1] विलसत्पुलकाङ्कुराभूत् ॥ ८७ ॥

स श्रीमानहमिन्द्र इत्यभिधया देवस्त्रयस्त्रिंशतो-
दन्वद्भि प्रमितायुषो व्यपगमे सर्वार्थसिद्धेश्च्युत ।
चन्द्रे बिभ्रति रेवतीप्रणयता वैशाखकृष्णत्रयो-
दश्या गर्भमवातरत्करितनु· श्रीसुव्रतायास्तदा ॥ ८८ ॥

आगत्यासनकम्पकल्पितचमत्कारा· सुरा सर्वतो
जम्भारातिपुर सरा सपदि ता गर्भे जिनं बिभ्रतीम् ।
स्तोत्रैस्तुष्टुवुरिष्टभूषणचयैरानर्चुरुच्चैर्जगु-
र्भक्त्या नेमुरनातिपुर्नवरसैस्तत्कि न यत्ते व्यधु· ॥ ८९ ॥

अहमिह महमीहे यावदुच्चैर्विधातु
कथमिव पुरुहूतोत्पादित तावदीक्षे ।
इति मनसि विलक्ष त क्षितीश सरल-
त्रिदशकुसुमवृष्टिच्छद्मना द्यौरहासीत् ॥ ९० ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये पञ्चम सर्ग ।

षष्ठ सर्ग ।

सा भारतीव चतुरातिगभीरमर्थ
वेलेव गूढमणिमण्डलमम्बुराशे· ।
पौरदरी दिगिव मेरुतिरोहितेन्दु
गर्भं तदा नृपवधूर्दधती रराज ॥ १ ॥

तामादरादुदरिणीं रहसि प्रहृष्टा
दृष्टि· प्रतिक्षणमुदैक्षत भूमिभर्तु ।

---

१ क्षेत्रभूमिरिव　२ उत्सवम्

दैवादवाप्य तपनीयनिधानकुम्भीं
साशङ्करङ्ककुलमूलकुटुम्बिनीव ॥ २ ॥
अन्तर्वपुः प्रणयिनः परमेश्वरस्य
निर्यद्यशोभिरिव सा परिरभ्यमाणा ।
स्वल्पैरहोभिरभितो घनसारसार-
कॢप्तोपदेहमिव देहमुवाह देवी ॥ ३ ॥
तृष्णाम्बुधेरपरपारमुपागतं च
निर्बन्धनं च तनयं जनयिष्यतीयम् ।
तेनावरुद्धकलकेलिशकुन्तमुक्ति
मुक्त्वान्यवस्तुषु बबन्ध न दोहदानि ॥ ४ ॥
वृद्धिं परामुदरमाप यथायथास्याः
श्यामाननः स्तनभरोऽपि तथातथाभूत् ।
यद्वा नितान्तकठिना प्रकृतिं भजन्तो
मध्यस्थमप्युदयिनं न जडाः सहन्ते ॥ ५ ॥
तस्याः कपोलफलके स्फटिकाश्मकान्तौ
कंदर्पदर्पण इव प्रतिबिम्बिताङ्गः ।
रात्रावलक्ष्यत जनैर्यदि लाञ्छनेन
श्रीकण्ठकण्ठजरठच्छविना मृगाङ्कः ॥ ६ ॥
एकेन तेन[2] बलिना स्वबलेन तस्या
भङ्क्त्वा बलित्रयमवर्धत मध्यदेशः ।
तेनैव समदरसेन सुहृत्तदाभू-
दत्यन्तपीवरतरः कुचकुम्भभारः ॥ ७ ॥
उत्खातपङ्किलबिसाविव राजहंसौ
शुभ्रौ सभृङ्गवदनाविव पद्मकोषौ ।

---

१ भूमितलाद्दैवानुकूल्येन लब्धसुवर्णकलशा मा कश्चिद्द्राक्षीदिति भयाकुला दरिद्रगृहिणीव २ तेन गर्भस्थेन

तस्या॰ स्तनौ हृदि रसै॰ सरसीव पूर्णे
　　संरेजतुर्गवलमेचकचूचुकाग्रौ ॥ ८ ॥
गर्भे वसन्नपि मलैरकलङ्किताङ्गो
　　ज्ञानत्रयं त्रिभुवनैकगुरुर्बभार ।
तुङ्गोदयाद्रिगहनान्तरितोऽपि धाम
　　कि नाम मुञ्चति कदाचन तिग्मरश्मि ॥ ९ ॥
काले कुलस्थितिरिति प्रतिपद्य विद्वा-
　　न्कर्तुं यदैच्छदिह पुसवनादिकर्म ।
स्व.स्पर्धयेव तदुपेत्य पुरंदरेण
　　प्रागेव निर्मितमुदैक्षत स क्षितीश. ॥ १० ॥
सा गर्भनिर्भरतया सकलाङ्गसाद-
　　मासाद्य निष्क्रियतनुस्तरुणेन्दुगौरी ।
आलोकिता स्फटिककृत्रिमपुत्रिकेव
　　भर्तुस्तदा मदयति स्म मनो मृगाक्षी ॥ ११ ॥
वज्रानलादि न ससर्ज न चोज्जगर्ज
　　साश्चर्यमैलविल इत्यपरोऽम्बुवाह ।
अष्टौ च सप्त च जिनेश्वरजन्मपूर्वा-
　　न्मासान्व्यधत्त नृपधामनि रत्नवृष्टिम् ॥ १२ ॥
पुष्पं गते हिमरुचौ तपसो वलक्ष-
　　पक्षाश्रिता तिथिमथ त्रिजयामवाप्य ।
प्राचीव भानुमभिनन्दितसर्वलोक
　　सासूत सूत्रितनय तनय मृगाक्षी ॥ १३ ॥
शातोदरी शयनसनिहितेन तेन
　　प्रोत्तप्तकाञ्चनसकाशरुचा चकाशे ।
कदर्पदर्पजयिना नयनानलेन
　　कामद्विष शिरसि चान्द्रमसी कलेव ॥ १४ ॥

---

१ गवल माहिष शृङ्गम्　२ ऐलविल कुबेर　३ त्रयोदशीम्

अष्टोत्तरा दशशतीं शुभलक्षणाना
बिभ्रत्स पुण्यविपणि· सहसापि दृष्ट· ।
स्वर्गादृतेऽपि परमोत्सवनिर्निमेषाः
काश्चित्रमत्र न चकार चकोरनेत्राः ॥ १५ ॥
गच्छन्नधश्चिरतर जिनजन्मदत्त-
हस्तावलम्ब इव निर्मलपुण्यराशिः ।
अप्रेरितोऽपि भवनामरमन्दिरेषु
नि संख्यशङ्खनिवह सहसोज्जगर्ज ॥ १६ ॥
रे रे भवभ्रमणजन्मजरान्तकाद्याः
सद्य प्रयात शममेष जिनोऽवतीर्ण. ।
इत्थ प्रशासदिव डिण्डिमचण्डिमोच्चै
स्व व्यन्तरानकशतध्वनिराततान ॥ १७ ॥
एको न केवलमनेकपमण्डलस्य
गण्डाच्छिखण्डिगलकज्जलकान्तिचौर ।
ज्योतिर्गृहग्रहिलसिंहसहस्रनादै-
रुत्कंधर स जगतोऽपि मदो निरस्त ॥ १८ ॥
तत्काललास्यरसलालसमोक्षलक्ष्मी-
विक्षिप्तपाणिमणिकङ्कणरावरम्यै. ।
जन्मन्यनल्पतरकल्पनिवासिवेश्म-
घण्टास्वनै. स्वयमपूरि जगज्जिनस्य ॥ १९ ॥
बालस्य तस्य महसा सहसोद्यतेन
प्रध्वसितान्धतमसे सदने तदानीम् ।
सेवागताम्बरमुनीनिव सप्त काचि-
द्दीपान्व्यबोधयत केवलमङ्गलार्थम् ॥ २० ॥
जन्मोत्सवप्रथमवार्तिकमात्मजस्य
तस्य प्रमोदभरदुर्ललितो नरेन्द्र. ।

१ व्यन्तरो देवयोनिभेद .

नोर्वीशमौलिमणिमालिकयाज्ञयैव
 लक्ष्म्या पुनर्नियतमात्मसमीचकार ॥ २१ ॥
ते गन्धवारिविरजीकृतराजवर्त्म-
 न्यभ्रादद‍भ्रघृणयो मणयो न्यपेतु ।
यैस्तत्क्षणोप्तसुकृतद्रुमबीजपुञ्ज-
 निर्यत्प्ररोहनिकराकृतिरन्वकारि ॥ २२ ॥
उत्क्षिप्तकेतुपटपल्लवितान्तरिक्षे
 चिक्षेप तीक्ष्णरुचिरत्र पुरे न पादान् ।
मन्ये पतत्त्रिदशपुष्परसप्रवाह-
 संदोहपिच्छिलपथच्छलपातभीत ॥ २३ ॥
संवाहयन्निव मनाक्चिरबन्धमुक्ता-
 स्त्वङ्गद्बिसस्थुलपदा प्रतिपक्षवन्दी ।
मन्दारदाममधुसीकरभारवाही
 मन्दोऽतिमन्दगतिरत्र बभूव वायु ॥ २४ ॥
तौर्यो ध्वनि प्रतिगृह लयशालि नृत्त
 गीत च चारुमधुरा नवतोरणश्री ।
इत्याद्यनेकपरमोत्सवकेलिपात्र
 द्रागेकगोत्रमिव भूत्रितय बभूव ॥ २५ ॥
शुभ्रं नभोऽभवदभूदपकण्टका भू-
 र्भक्त्येव भानुरभिगम्यरुचिर्बभूव ।
आरोग्यवानजनि जानपदोऽपि लोक-
 स्तत्कि न यत्सुखनिमित्तमभूत्तदानीम् ॥ २६ ॥
स्नाता इवातिशयशालिनि पुण्यतीर्थे
 तस्मिन्रजोव्यपगमात्सहसा प्रसन्ना ।
एष्यन्निजप्रणयिना त्रिदिवात्तदानीं
 संयोगयोग्यसमया ककुभो बभूवुः ॥ २७ ॥

रङ्गावलिध्वजपटोच्छ्रयतोरणादि-
व्यग्रे निधीश्वरपरिग्रहचक्रवाले।
उद्वेल्लनोल्लसितरत्नरुचा हसद्भि-
र्निर्यामिकैरिव चिराच्चलितं निधानैः ॥ २८ ॥
जाते जगत्त्रयगुरौ गरिमाम्बुराशि-
नीरान्तरान्तरितविश्वमहिम्नि तत्र।
कोऽन्यस्य राज्यमहिमेति किल प्रभाव-
शक्त्या हत हरिहयासनमाप कम्पम् ॥ २९ ॥
तत्कम्पकारणमवेक्षितुमक्षमाणि
ज्ञात्वा शतान्यपि दृशोज्ज्वललोचनानाम्।
अत्यन्तविस्मयरसोत्सुकचित्तवृत्ति-
रिन्द्रोऽवधि समुदमीलयदेकनेत्राम् ॥ ३० ॥
तेनाकलय्य जिनजन्म जवेन पीठा-
दुत्थाय तद्दिशि पदान्यपि सप्त गत्वा।
देवो दिवस्तमभिवन्द्य मुदाभिषेक्तु
प्रस्थानदुन्दुभिमदापयत क्षणेन ॥ ३१ ॥
उन्निद्रयन्निव चिराय शयालुधर्म
तस्य ध्वनिर्भरितभूरिविमानरन्ध्र।
हर्म्याणि मेदुरतरोऽपि सुरासुराणा
द्राक्पारितोषकमिवार्थयितु जगाम ॥ ३२ ॥
ते षोडशाभरणभूषितदिव्यदेहा
स्वस्वोरुवाहनजुष सपरिग्रहाश्च।
हल्लप्रजैनगुणसततिकृष्यमाणा-
श्चेलुर्बलादिव दशापि दिशामधीशा ॥ ३३ ॥
स्वर्दन्तिन तदनु दन्तसर सरोज-
राजीनटल्लडहनाकवधूनिकायम्।

१ लडह सुन्दर

उत्फुल्ललोचनरुचा निचयैर्विचित्रै
  सचित्रयन्निव दिवस्पतिरारुरोह ॥ ३४ ॥
ऐरावणश्चटुलकर्णझलज्झलाभि-
  रुड्डीनगण्डमधुपावलिराबभासे ।
यात्रोद्यत पथि जिनस्य पदे पदेऽसौ
  निर्मुच्यमान इव पापलवैस्त्रुटद्भि ॥ ३५ ॥
गच्छन्ननल्पतरकल्पतरुप्रसून-
  पात्रीपवित्रकरकिंकरचक्रवालै ।
सोढु तदीयविरहार्तिमशक्नुवद्भि
  क्रीडावनैरिव रराज स पृष्ठलग्नै. ॥ ३६ ॥
अन्योन्यघट्टनरणन्मणिभूषणाभ्रा
  वाचालितोच्चकुचकुम्भभरा सुराणाम् ।
उल्लासिलास्यरसपेशलकास्यताल-
  लीलाश्रिता इव रमाललना प्रचेलु ॥ ३७ ॥
गायन्नटन्नमदनुव्रजदप्यमन्द
  वृन्द तदा त्रिविषदा मिलदासमन्तात् ।
देव पृथक्पृथगुपात्तविशेषभावे-
  स्तुल्य सहस्रनयनो नयनैर्ददर्श ॥ ३८ ॥
उद्दामरागरससागरमग्नहूहू-
  हाहादिकिंनरतरङ्गितगीतसक्त ।
सत्रासहेतुषु नदत्स्वपि तूर्यलक्षे-
  ष्वन्तर्न शीतकिरण हरिणो बबाधे ॥ ३९ ॥
क्रूर कृतान्तमहिषस्तरणेस्तुरगा-
  द्योति. कुरङ्गरिपव (?) पवनस्य चैण ।

---

१ 'गजकर्णगतिर्झलज्झलेत्युच्यते' इति कामन्दकीयनीतिसारटीका (१।४५)

सर्वे सम ययुरमी जिनमार्गलग्ना
के वा त्यजन्ति न परस्परवैरभावम् ॥ ४० ॥
पुष्पैः फलैः किसलयैर्मणिभूषणैश्च
तैस्तैर्विचित्रवरचीवरसंचयैश्च ।
कर्तुं जिनेन्द्रचरणार्चनमुत्तरन्त'
कल्पद्रुमा इव वियत्यमरा विरेजुः ॥ ४१ ॥
अन्योन्यसचलनघट्टितकर्कशोर -
क्षुण्णोरुहारमणयो नटना सुराणाम् ।
तारापथात्करिघटाचरणप्रचार-
सचूर्णितोडुनिचया इव ते निपेतु ॥ ४२ ॥
सूर्योपगामिभिरिभैर्मरुता कराग्र-
व्यापारिताभिरभितापिनि गण्डमूले ।
गण्डूषवारिविसरप्रसरच्छटाभि-
र्दध्रे क्षण श्रवणचामरचारुलक्ष्मी ॥ ४३ ॥
रक्तोत्पल हरितपत्रविलम्बि तीरे
त्रिस्रोतस स्फुटमिनि त्रिदशद्विपेन्द्र ।
बिम्ब विकृष्य सहसा तपनस्य मुञ्च-
न्धुन्वन्कर दिवि चकार न कस्य हास्यम् ॥ ४४ ॥
तारापथे विचरता सुरसिन्धुराणा
सूत्कारनिर्गतकराम्बुकणा इवारात् ।
तारा सुरैर्ददृशिरेऽथ मिथोऽङ्गसङ्ग-
त्रुट्यद्विभूषणमणिप्रकरानुकारा ॥ ४५ ॥
त्रैविक्रमक्रमभुजंगमभोगमुक्ता
निर्मोकरज्जुरिव दृष्टविषातिरेका ।

---

१ दृष्टजलाधिक्या च

व्योमापगा द्युपुरगोपुरदेहलीव
　देवैर्व्यलोकि घटिता स्फटिकोपलेन ॥ ४६ ॥
रेजे जिन स्नपयितु पतता सुराणा
　शुभ्रा विमानशिखरध्वजपङ्क्तिरभ्रे ।
आनन्दकन्दलितरूपशत पतन्ती
　ज्ञात्वा निजावसरमम्बरनिम्नगेव ॥ ४७ ॥
जाते जिने भुवनशास्तरि संचरन्त
　स्वर्दन्तिनो नभसि नीलपयोदखण्डम् ।
नाथादृते प्रथममिन्दुपुरप्रतोल्या
　दत्त कपाटमिव लोहमय बभञ्जु ॥ ४८ ॥
अव्याहतप्रसरवातविवर्तमान-
　नील१न्तरीयविवरस्फुरितोरुदण्डा ।
बाह्यच्छविव्यपनयार्पितगर्भशोभा
　२रम्भेव कस्य न मनो हरति स्म रम्भा ॥ ४९ ॥
यावज्जिनेश्वरपुर हरिराजधान्या
　स्वर्गौकसा नभसि धोरणिरापतन्ती ।
लोकस्य शास्तरि जिने दिवमारुरुक्षो-
　र्नि श्रेणिकेव सुकृतेन कृता रराज ॥ ५० ॥
वल्गद्घनोरुलहरीनिवहान्तराल-
　हेलोल्लसन्मकरमीनकुलीरपोतान् ।
ये यानपात्रपटलप्रतिमैर्विमानै-
　रुत्तेरुरम्बरमहाम्बुनिधेरमर्त्या. ॥ ५१ ॥
द्वारि द्वारि नभस्तलान्निपतितैस्तूं३पैर्मणीना मुनि-
　क्रीडापीतपयोधिभूतलमिव व्यालोकयद्यद्यपि ।
एकस्यैव जगद्विभूषणमणेस्तस्यार्हतो जन्मना
　मेने रत्नपुर तथापि मरुता नाथस्तदा सार्थकम् ॥ ५२ ॥

१ अन्तरीयमधोवस्त्रम्　२ कदलीव　३ समूहै

पुरमिव पुरुहूतः प्राञ्जलिस्त्रिः परीत्य
त्रिभुवनमहनीयं हर्म्यमस्यातिरम्यम्।
समुपनयनबुद्ध्या विश्वविश्वाधिपत्य
श्रियमिव सहसान्तः प्रेषयामास कान्ताम्॥ ९३॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये षष्ठः सर्गः।

सप्तमः सर्गः।

प्रविश्य सद्मन्यथ सुव्रताया समर्प्य मायाप्रतिरूपमङ्के।
शची जिनं पूर्वपयोधिवीचेः समुज्जहारेन्दुमिवोदितं द्यौः॥ १॥
अवाप्य तत्पाणिपुटाग्रमैत्री प्रकाशमाने जिनयामिनीशे।
करारविन्दद्वितयं तदानीं बिडौजसः कुड्मलतां जगाम॥ २॥
प्रमोदबाष्पाम्बुकरम्बितेन दृशां सहस्रेण सहस्रनेत्रः।
अपश्यदस्याकृतिलक्षणानां सकृष्टमष्टाभ्यधिकं सहस्रम्॥ ३॥
अपारयन्नप्रतिरूपमङ्गं जिनस्य तस्येक्षितुमीक्षणाभ्याम्।
सहस्रनेत्राय तदा समूहः सुरासुराणां स्पृहयाबभूव॥ ४॥
तमादरादर्भकमप्यदभ्रैर्गुणैर्गरीयांसमशेषलोकात्।
कृतप्रणामाय पुरंदराय समर्पयामास पुलोमपुत्री॥ ५॥
ससंभ्रमेणाभ्रमुवल्लभस्य न्यधायि मूर्ध्नि त्रिदिवेश्वरेण।
जयेति वाचं मुहुरुच्चरद्भिः कराञ्जलिः स्वस्य सुरैरशेषैः॥ ६॥
स तत्र चामीकरचारुमूर्तिः स्फुरत्प्रभामण्डलमध्यवर्ति।
अनम्बुधारावरतुङ्गशृङ्गे नवोदितश्चन्द्र इवाबभासे॥ ७॥
तदङ्घ्रियुग्मस्य नखेन्दुकान्तिर्द्युदन्तिनो मूर्धनि विस्फुरन्ती।
बभौ तदाक्रान्तिविभिन्नकुम्भस्थलोच्छलन्मौक्तिकमण्डलीव॥ ८॥
अथाभिषेक्तुं सुरशैलमूर्ध्नि तमुद्वहंस्तीर्थकरं कराभ्याम्।
पथा ग्रहाणां स गजाधिरूढश्चचाल सौधर्मपतिः ससैन्यः॥ ९॥
ध्वनत्सु तूर्येषु हरिप्रणीता स्तुतिस्तदाश्रावि सुरैर्न जैनी।

१ निखिलजगत्प्रभुत्वम्. २ शचीम्. ३ शची. ४. ऐरावतस्य. ५ इन्द्रः.

मुहुस्तदारम्भचलाधरौष्ठप्रवाललीलाभिरवेदि किं तु ॥ १० ॥
अखण्डहेमाण्डकपुण्डरीकव्रजस्य दम्भात्रिदशोद्धृतस्य ।
सुवर्णकुम्भान्स्वशिरोभिरुद्वहन्नियाय तस्य स्नपनाय शेष' ॥ ११ ॥
विधूयमानामरमण्डलीभि प्रभोरुपान्ते सितचामराली ।
रराज रागोत्सुकमुक्तिमुक्तकटाक्षविक्षेपपरम्परेव ॥ १२ ॥
प्रदह्यमानागुरुधूमलेखाकरम्बित व्योम बभौ तदानीम् ।
जिनस्य जन्माभिषवोत्सवार्थमिवागताशेषभुजगलोकम् ॥ १३ ॥
तमिन्दुशुभ्रध्वजनिर्मलोर्मिः सितातपत्रस्फुटफेनपुञ्जः ।
सुरासुराणा निवहोऽभिषेक्तुं रराज दुग्धाब्धिरिवानुगच्छन् ॥ १४ ॥
बभौ पिशङ्ग कनकोज्वलाभि' प्रभाभिरस्याग्रमुजीवितेशः ।
प्रभु तमायान्तमवेत्य भक्त्या स संमुखायात इवाद्रिराज ॥ १५ ॥
सुधाप्रवाहैरिव हारिगीतैस्तरङ्गिते व्योममहाम्बुराशौ ।
भुजभ्रमोल्लासितलास्यलीलाछलात्प्लवन्ते स्म मरुत्तरुण्य ॥ १६ ॥
दिवोऽपि संदर्शितविभ्रमाया' सितैकवेणीमिव वृद्धमूर्ते ।
स निर्जराणामधिप पतन्तीं मुमोच दूरेण सुरस्रवन्तीम् ॥ १७ ॥
स चित्रमन्तर्हितभानुकान्त्या प्रभोरमुष्योपरि मेघखण्डम् ।
सहेमकुम्भस्य बभार शोभा मयूरपत्रातपवारणस्य ॥ १८ ॥
प्रयाणवेगानिलकृष्यमाणा घना विमानानि तदानुजग्मु ।
तदग्रवेदीमणिमण्डलाग्रस्फुरन्मरुच्चापजिघृक्षयेव ॥ १९ ॥
स वारिधेरन्तरनन्तनालस्फुरद्धरित्रीवलयारविन्दे ।
उपर्यटत्षट्पदकर्णिकाभ ददर्श मेरु सपयोदमिन्द्र ॥ २० ॥
अध' कृतस्तावदनन्तलोक' श्रिया किमुच्चैस्त्रिदशालयो मे ।
इत्यस्य रोषादरुणाञ्जनेत्र भुवाभ्युदस्तास्यमिवेक्षणाय ॥ २१ ॥
परिस्फुरत्काञ्चनकायमाराद्विभावरीवासरयोर्भ्रमेण ।
विडम्बयन्त नवदंपतीभ्यां परीयमाणानलपुञ्जलीलाम् ॥ २२ ॥

१ अय वंशस्थवृत्तपादोऽत्र प्रमादापतित इति भाति २ देवाङ्गना ३ गङ्गाम्
४ एतदुत्तरार्धमस्फुटम्

रवीन्दुरम्योभयपार्श्वमन्तर्धृतेन्द्रनीलद्युति हेमकायम्।
सचक्रशङ्खस्य पिशङ्गवस्त्रा त्रिविक्रमस्याकृतिमुद्वहन्तम्॥ २३॥
घनानिलोत्थैः स्थलपङ्कजाना परागपूरैरुपबृंहिताग्रम्।
मुहुर्जिनस्यापततोऽतिदूरादुदञ्चितग्रीवमिवेक्षणाय॥ २४॥
दिगन्तरेभ्यो द्रुतमापतद्भिर्घनैर्घनाखण्डलचापचित्रैः।
उपान्तरत्नप्रकरोपहारैर्धरै[१]रिवाद्रीन्द्रमुपास्यमानम्॥ २५॥
सिताब्दरुद्धार्धहिरण्यदेह शिर स्फुरत्पाण्डुशिलार्धचन्द्रम्।
कपालमालाललितोडुपङ्क्त्या धृतार्धनारीश्वरमूर्तिशोभम्॥ २६॥
अमी भ्रमन्तो विततस्थलान्मे ग्रहा ग्रहीष्यन्ति सुवर्णकोटी'।
इतीव तेषा प्रसर निरोद्धु घनानुपान्ते दधत सचापान्॥ २७॥
नितम्बिनी सततमेव भा[२]स्वत्कराभिमृष्टोच्चपयोधराग्रा।
समासजन्त सरिता प्रवाहैस्तटी क्षरत्स्वेदजलैरिवार्द्रा॥ २८॥
असह्यहेतिप्रसरै' परेषा प्रभञ्जनात्प्राप्तहिरण्यलेशै।
महस्विसैन्यै कटकेष्वटद्भिर्निषेवित साधु महीधरेन्द्रम्॥ २९॥
[३]मरुद्धनद्धंशमनेकतालं रसालसंभावितमन्मथैलम्।
धृतस्मरातङ्कमिवाश्रयन्तं वन च गान च सुराङ्गनानाम्॥ ३०॥
तटैरुदञ्चन्मणिमण्डलांशुच्छटैरुदूढोच्छिखबर्हिशङ्काम्।
सचेतसोऽपि प्रथयद्भिरुच्चै [६]प्रतारितानेकबिडालपोतम्॥ ३१॥
विशालदन्त धनदानवारि प्रसारितोद्दामकराग्रदण्डम्।
उपेयुषो दिग्गजपुगवस्य पुरो दधान प्रतिमल्ललीलाम्॥ ३२॥

---

१ पर्वते २ भास्वन्तो देदीप्यमाना ये करा हस्ता, (पक्षे) भास्वत सूर्यस्य करा किरणा ३ मरुतो देवा, मरुद्वायुश्च वशो वशीनामक वाद्यम्, वेणुश्च ४ ताल कालक्रियामानम्, वृक्षभेदश्च ५ रसेन अलस मन्थरम् भाविता मन्मथस्य कामस्य एला गीतबन्धविशेषो येन, (पक्षे) रसालैराम्रै सभाविता मन्मथा मदनसज्ञका वृक्षविशेषा एलालताश्च यस्मिन् ६ मणिकिरणेषु मयूरभ्रान्त्युत्पादनेन वञ्चितानेकमार्जारशिशुम् ७ दन्तोऽद्रिकटक, रदश्च ८ घन-दान-वारिम्, (पक्षे) घन-दानव-अरिम् ९ शुण्डादण्डम्, किरणाग्रदण्ड च

अधिश्रियं नीरदमाश्रयन्तीं नवानुदन्तीमतिनिष्कलाभान् ।
स्वनैर्भुजंगाञ्शिखिना दधान प्रगल्भवेश्यामिव चन्दनालीम् ॥ ३३ ॥
गजभ्रमान्मुग्धमृगाधिनाथैर्विदार्यमाणान्नखरप्रहारैः ।
तडिच्छलान्निर्गलदस्रधारान्दधानमा मेखलमम्बुवाहान् ॥ ३४ ॥
जिनागमे प्राज्यमणिप्रभाभिः प्रभिन्नरोमाञ्चमिव प्रमोदात् ।
समीरणान्दोलदबालतालैर्भूजैरिवोल्लासितलास्यलीलम् ॥ ३५ ॥
अकृत्रिमैश्चैत्यगृहैर्जिनाना कृत पवित्रोऽयमिति प्रयत्नात् ।
सुरेश्वरेणानमता प्रदत्तप्रतिष्ठयेवोच्छिरस महत्या ॥ ३६ ॥
विलङ्घ्य पन्थानमथामराणा पति स निष्कम्पचमूध्वजाग्रः ।
नितान्तवेगेन तमुत्सुकत्वात्किलागत संमुखमाससाद ॥३७॥ (कुलकम्)
उपेयुषोऽनन्तपथाध्वनीनानेनेनसस्तान्शिरसा प्रतीच्छन् ।
निरन्तराया विबुधानुवृत्ते फल व्यनक्ति स्म तदामगाद्रि ॥ ३८ ॥
हरेर्द्विपो हारिहिरण्यकक्ष· क्षरन्मदक्षालितशैलशृङ्ग ।
बभौ तडिद्दण्डविहारसार शरत्तडित्वानिव तत्र वर्षन् ॥ ३९ ॥
सलीलमैरावणवामनाद्यैर्धृतानि यैरेव गजैर्जगन्ति ।
स्थिर दधत्तानपि मूर्ध्नि मेरुर्धराधराख्यामधरीचकार ॥ ४० ॥
सविक्रम क्रामति हास्तिके यन्ननाम नो नाम मनाग्गिरीन्द्र ।
असशयं सा जिनभक्तिरेव स्थिरा चकारास्य महाचलत्वम् ॥ ४१ ॥
मदेन मूर्धन्यमणिप्रभाभिर्विनिर्गतान्तस्तमसेव गण्डात् ।
निरुद्धदृष्टिप्रसरा सुराणा शनै शनैर्गन्धगजा प्रसस्रु· ॥ ४२ ॥
हिरण्यभूभृद्द्विरदैस्तदानी मदाम्बुधाराप्लावितोत्तमाङ्ग ।
स दृष्टपूर्वोऽपि सुरासुराणामजीजनत्कज्जलशैलशङ्काम् ॥ ४३ ॥

---

१ लक्ष्मीयुक्त नीरद दन्तरहितमप्याश्रयन्तीं निष्कलाभमतिक्रान्तान्दरिद्रानिति यावत् एतादृशान्नवास्तरुणानपि भुजगान्विटाञ्शिखिना चूलाधारिदासविशेषाणा स्वनै कटुभाषणै करणभूतैर्नुदन्तीं निष्कासयन्तीम्, इति वेश्यापक्षे, चन्दनालीपक्षे तु नीरद मेघम्, शिखिनां मयूराणा स्वनैरतिमलिनकान्तीन्भुजगान्नुदन्तीम् २ निष्पापान्

मदाञ्जनेनालिखिता गजेन्द्रैः सहेषमुत्क्षिप्तखुराग्रटङ्काः ।
हया किलाहार्य[1]शिलासु जैनीमिहोत्किरन्ति स्म यशःप्रशस्तिम् ॥४४॥
केशाञ्चनै[2]: किंचिदवाञ्चितास्याः पुरःप्रविष्टापरकायमध्याः ।
इह प्लुतोल्लङ्घनवल्गनाद्यैर्मुदेव लास्यं पुरतोऽस्य चक्रुः ॥ ४५ ॥
कृतश्रमा ये नववीथिकासु तुरगमाः साधितपञ्चधारा[3]: ।
इहोच्चनीचं चरणैस्त एव विलङ्घ्य चान्ये नभसीव जग्मुः ॥ ४६ ॥
दृढैस्तुरगाग्रखुरप्रहारैरिहोच्छलन्तो ज्वलनस्फुलिङ्गाः ।
बभुर्विभिद्येव मही विभिन्नफणीन्द्रमौलेरिव रत्नसंघाः ॥ ४७ ॥
समन्ततः काञ्चनभूमिभागास्तथा रथैश्चुक्षुदिरे[4] सुराणाम् ।
यथा विवस्वद्रथनेमिधारापथेऽरुणस्यापि मतिभ्रमोऽभूत् ॥ ४८ ॥
नितम्बमाघ्राय मदादुदञ्चच्छिरः समाकुञ्चितफुल्लघोणम् ।
अनुव्रजन्तं चमरीं महोक्षमिहारुणत्कष्टमहो महेशः ॥ ४९ ॥
द्युयोषिता कर्षितकुन्तलाग्राः स्तनोरुजङ्घाजघनं स्पृशन्तः ।
शनैरभीका[5] इव संविचेरुस्तरङ्गिणीतीरसरोजवाताः ॥ ५० ॥
वियोगनामापि न सोढुमीशः दिवः स्वमुद्यानमिवावतीर्णम् ।
हरिः प्रपेदे सुमनोभिरामं वनं स तत्र पृथु पाण्डुकाख्यम् ॥ ५१ ॥
अथो जिनेन्द्रानुचराः सुराणामपास्तविस्तीर्णकुथच्छलेन ।
विचित्रकर्माचरणैरशेषैश्चिरादमुच्यन्त मतङ्गजेन्द्राः ॥ ५२ ॥
स वारितो[6] मत्तमरुद्द्विपौघः प्रसह्य कामश्रमशान्तिमिच्छन् ।
रजस्वला अप्यभजत्स्रवन्तीरहो मन्दान्धस्य कुतो विवेकः ॥ ५३ ॥
गजो न वन्यद्विपदानदिग्धं पपौ पिपासाकुलितोऽपि तोयम् ।
स्वजीवितेभ्योऽपि महोन्नतानामहो गरीयानभिमान एव ॥ ५४ ॥
करी करोत्क्षिप्तसरोरुहास्योच्छलन्निलीनालिकुलच्छलेन ।
कचेष्विवाकृष्य हठेन यान्तीं बुभोज वामामपि तां स्रवन्तीम् ॥ ५५ ॥

---

१ अहार्य पर्वत २ वल्गाकर्षणे ३ अश्वस्य पञ्चविधा गतिर्धारेत्युच्यते ४ क्षुण्णा ५ कामुका. ६ वारितो जलात्, (पक्षे) वारितो निषिद्ध

अबालशैवालदलान्तरीयं व्युदस्य मध्यं स्पृशति द्विपेन्द्रे ।
तटाग्रभूमिर्जघनस्थलीव जलैरुदप्लावि वनापगायाः ॥ ५६ ॥
पयस्युदस्तोरुकरं निमज्जोर्द्विपाधिपस्योत्पतितं कपोलात् ।
उपर्यलीना वलयं चकासे सदण्डनीलातपवारणाभम् ॥ ५७ ॥
विलासवत्या सरित· प्रसङ्गमवाप्य विस्फारिपयोधराया· ।
गजो ममज्जात्र कुतोऽथवा स्यान्महोदयः स्त्रीव्यसनालसानाम् ॥ ५८ ॥
दलानि संभोगभरार्पितानि नखक्षतानीव सरोरुहिण्या ।
दधन्नदाम्भस्तलिनात्कथंचिदवातरल्लब्धरसो महेभ ॥ ५९ ॥
वनेऽत्र सप्तच्छदगन्धदत्तप्रतिद्विपभ्रान्तिविधूतवीतीन् ।
प्रयुज्य सामैव शनैर्गजेन्द्रान्विनिन्युरालानपदं नयज्ञा ॥ ६० ॥
निषादिने साधुनयप्रयुक्ता स्वयं स्वकायाकलनाय वारीम् ।
ददुर्महेभा क्रियते कथं वा जडात्मकैरात्महितप्रवृत्ति· ॥ ६१ ॥
खलीनपर्याणमपास्य कृच्छ्रात्खुरैर्मुखारोपितवध्रनद्धा· ।
हयाननाहेषितदत्तकर्णा विनिन्यिरेऽश्वा भुवि वेल्लनाय ॥ ६२ ॥
इतस्ततो लोलनभाजि वाजिन्यभिच्युता· फेनलवा विरेजु ।
तदङ्गसङ्गत्रुटितोरुहारप्रकीर्णमुक्ताप्रकरा इवोर्व्या· ॥ ६३ ॥
नदान्मिलच्छैवलजालनीला निरीयुराक्रम्य पयस्तुरगा ।
दिनोदये व्योम समुत्पतन्त पयोधिमध्यादिव हारिदश्वा· ॥ ६४ ॥
इह क्षरन्निर्झरवारिहारिण्यनल्पकल्पद्रुणि कल्पनाथ ।
निवेशयामास यथायथ स स्थलाम्बुशाखाचरवाहनानि ॥ ६५ ॥
तदादि भूमौ शिशुवक्रमाभ्या सकौतुक क्रामति नाकिचक्रे ।
बभार दृग्दोषनिषेधयित्री यमश्छविं कज्जललाञ्छनस्य ॥ ६६ ॥

भूदेव्या शिरसीव कुन्तलतुलालम्बिद्रुमश्यामले
लीलोत्तसितकेतकीकिसलयस्योन्मुद्रयन्तीं द्युतिम् ।

---

१ शय्यात　२ 'वीतिरङ्कुशकमणि'　३ निजबन्धनरज्जुम्　४ हयानना किंनर्य　५ सूर्यरथाश्वा　६ इन्द्र　७. बालकस्यापि मुखादिषु दृष्टिदोषनिवारणार्थं कज्जलबिन्दु कुर्वन्ति.

शृङ्गे स्वर्णगिरेः स धूर्जटिजटाजूटाग्रपिङ्गत्विषि
प्रेङ्खत्पाण्डुशिलां कलामिव विधोः कल्पाधिपः प्रैक्षत ॥ १७ ॥
संसारार्तिमिव व्यतीत्य पदवीं शुक्लेन दिग्दन्तिना
ध्यानेनेव महीभृतस्त्रिभुवनस्येवास्य मूर्ध्नि स्थितम्।
तां कैवल्यशिलामिवार्धरजनीप्राणाधिनाथाकृतिं
प्राप्यार्हन्निरतो व्रतीव समभूदाखण्डलो निर्वृतः ॥ १८ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये सप्तमः सर्गः।

अष्टमः सर्गः।

अथ सरभसमस्यां न्यस्तविस्तीर्णभास्व-
न्मणिमयहरिपीठे निर्भरोत्साहयोगः।
शरभमिव हिमाद्रेरभ्रमातङ्गकुम्भा-
ज्जिनपतिमवतार्य स्थापयामास जिष्णुः ॥ १ ॥
मदनभिदमधास्यन्नूनमेनं न मूर्ध्ना
यदि कथमपि शेषस्तच्छिलापद्मवेषः।
अपि मृदुलमृणालीकोमलस्तद्दुरापां
स कथमितरथाप्स्यत्क्ष्माभरोद्धारकीर्तिम् ॥ २ ॥
किमतनुतरपुण्यैः स्विद्यशोभिः स्वयं वा
निजसमयसमेतैरूर्मिभिः क्षीरसिन्धोः।
इति सुरपरिपाट्या शङ्कमानैः शिलायां
शिरसि सितमयूखैः श्लिष्यमाणः स रेजे ॥ ३ ॥
अनुगुणमनुभावस्यानुरूपं विभूते
समुचितमनुवृत्तेर्देशकालानुकूलम्।
अविकलमकलङ्कं निस्तुलं तस्य भर्तुः
स्नपनविधिममर्त्याः प्रारभन्ते स्म तस्मिन् ॥ ४ ॥

---

१ अर्धचन्द्राकृतिम्। २ मुक्तः, सन्तुष्टश्च।

अवकरनिकुरम्बे मारुतेनापनीते
कुरुत [1]घनकुमाराः साधु गन्धोदवृष्टिम् ।
तदनु च मणिमुक्ताभङ्गरङ्गावलीभि-
र्विरचयत चतुष्कं सत्वरं दिक्कुमार्यः ॥ ५ ॥
स्वयमयमिह धत्ते छत्रमीशाननाथ-
स्तदनुगतमृगाक्ष्यो [2]मङ्गलान्युत्क्षिपन्तु ।
जिनसविधममर्त्या नर्तिता बालवाल-
व्यजनविधिसनाथाः सन्तु सानत्कुमाराः ॥ ६ ॥
बलिफलकुसुमस्रग्गन्धधूपाक्षताद्यैः
प्रगुणयत विचित्राण्यन्नपात्राणि देव्यः ।
सलिलमिह पयोधेरेष्यति व्यन्तराद्याः
पटुपटहमृदङ्गादीनि तत्सज्जयन्तु ॥ ७ ॥
प्रवणय वरवीणां वाणि [3]रीणासि कस्मा-
त्किमपरमिह ताले तुम्बरो त्वं वरोऽसि ।
इह हि भरत रङ्गाचार्य विस्तार्य रङ्गं
त्वरयसि नटनार्थं किं न रम्भामदम्भाम् ॥ ८ ॥
समुचितमिति कृत्यं जैनजन्माभिषेके
त्रिदशपतिनियोगाद्व्याहरन्नाग्रहेण ।
कलितकनकदण्डोद्दण्डदोर्दण्डचण्डः
सुरनिवहमवादीद्द्वारपालः कुबेरः ॥ ९ ॥ (कुलकम्)
बहलमलयजन्मोन्मिश्रकर्पूरपांसु-
प्रसरपरिमलान्धाः श्रेणयः षट्पदानाम् ।
जिनपतिमभिषेक्तुं वाञ्छता त्रुट्यदेनो-
निगलवलयतुल्या निर्लुठन्ति स्म तस्मिन् ॥ १० ॥
अयमतिशयवृद्धो निम्नगानामधीशः
कथमिममधिरोहत्वम्बुनाथो नगेन्द्रम् ।

१ हे बालमेघाः २ मङ्गलान्यष्टौ दर्पणदूर्वादध्यक्षतादीनि ३ रीणा खिन्ना

इति तमुपरि मेरोर्नेतुमुत्क्षिप्य देवा·
  कलितकनककुम्भामारभन्ते स्म पङ्क्तिम् ॥ ११ ॥
अभिनवमणिमुक्ताशङ्खशुक्तिप्रवाल-
  प्रभृतिकमतिलोलैर्दर्शयन्नूर्मिहस्तै· ।
[1]जडजठरतयेक्षि व्याकुलो मुक्तकच्छ·
  स्थविरवणिगिवाग्रे स्वर्गिभि क्षीरसिन्धु ॥ १२ ॥
उपचितमतिमात्रं [2]वाहिनीना सहस्रै·
  [3]पृथुलहरिसमूहै· क्रान्तदिक्चक्रवालम् ।
[4]अकलुषतरवारिक्रोडमज्जन्महीध्रं
  नृपमिव विजिगीषु मेनिरे ते पयोधिम् ॥ १३ ॥
अनुगतभुजगेन्द्रान्मन्दराद्रीनिवोच्चै-
  र्दधतममलमुक्तामालिन स्वर्णकुम्भान् ।
सुरनिकरमुपेत वारिधिर्वीक्ष्य भूयो
  ऽप्यतिमथनभियेव व्याकुलोर्मिश्चकम्पे ॥ १४ ॥
उदधिनिहितनेत्रान्वीक्ष्य वाग्विभ्रमाणा
  निधिरमृतभुजस्तान्पालक केलिपात्रम् ।
विहितमुदमवोचद्वाचमेतामनुक्तो
  ऽप्यवसरमुखरत्व प्रीतये कस्य न स्यात् ॥ १५ ॥
नियतमयमुदञ्चद्वीचिमालाछलेनो-
  च्छलति जलदमार्गे ज्ञातजैनाभिषेक ।
तदनु जडतयोच्चैर्नाधिरोढु समर्थ.
  पतति पुनरधस्तात्सागर किं करोतु ॥ १६ ॥
प्रशमयितुमिवार्तिं दुर्वहामौर्ववह्ने-
  र्यदधिरजनि चान्द्री शीलयामास भास· ।

---

१ पूर्णागाधमध्यभावेन स्थूलोदरत्वेन च दृष्ट २ नदीनाम्, सेनानां च ३ पृथुलहरिसमूहै, (पक्षे) पृथुल-हरिसमूहै हरयोऽश्वा ४ अकलुषतरं वारि जलम्, (पक्षे तरवारि खड्ग

तदयमिति मतिर्मे क्षीरसिन्धुर्जनाना-
मजनि हृदयहारी हारनीहारगौर. ॥ १७ ॥
द्विरदतरुतुरगश्रीसुधाकौस्तुभाद्याः
कति कति न ममार्था हन्त धूर्तैर्गृहीता ।
इति मुहुरयमुर्वीं ताडयन्नूर्मिहस्तै
र्ग्रहिल[1] इव विरावै. सागरो रोरवीति ॥ १८ ॥
पवनजववशेनोत्पत्य दूर पतन्तो
जलधिजलतरङ्गा. कम्बुकिर्मीरभास ।
उपरि विततमुक्तासग्रहोत्तालबुद्ध्या
झटिति कलिततारामण्डला वा[2] विभान्ति ॥ १९ ॥
घनतरतरुणाढ्येनात्र[3] देशे न केना-
प्यतिगुरुगिरिणा वा दुर्निवारप्रचारा. ।
स्वयमिममभिसस्रुर्यत्समस्ता स्रवन्त्यो
निरुपममिदमस्मादस्य सौभाग्यमब्धे. ॥ २० ॥
अयमुपरि सविद्युत्तोयमादातुमब्धे-
र्व्यतिषजति तमालश्यामलो वारिवाह ।
तुहिनकिरणकान्तं कान्तया श्लिष्यमाण·
शिशयिषुरिव शौरिं शेषपर्यङ्कपृष्ठम् ॥ २१ ॥
स्फुटकुमुदपराग[4] सागरो मातर नः
क्षितिमहह कदाचित्प्लावयिष्यत्यशेषाम् ।
इति किल जलवेग रोद्धुमाबद्धमाला
कथमपि तटमस्य क्ष्मारुहो न त्यजन्ति ॥ २२ ॥
रतिविरतिषु वेलाकानने किंनरीभि.
पुलकितकुचकुम्भोत्तम्भमासेव्यतेऽस्मिन् ।

---

१ उन्मत्त २ वा इवार्थे ३ प्रचुरतरवृक्षेण समृद्धेन, (पक्षे) बहुभिस्तरुणैराढ्येन
४ विकसितकुमुदवच्छुभ्र, (पक्षे) कुमुत् भूमेर्हर्षस्तेनापरागो बद्धमत्सर

चपलकलभलीलाभिन्नकङ्कोलकैला-
परिमलमिलितालिध्वानधीरः समीरः ॥ २३ ॥
अयमिह जटिलोर्मिर्भाति कङ्केलिवल्ली-
किसलयललिताभिर्विद्रुमाणां लताभिः ।
ज्वलिततनुरिवान्तर्वाडवाग्नेः शिखानां
विततिभिरतिगाध्योत्साहवहीयसीभिः ॥ २४ ॥
इह हि मिलितरङ्गत्प्रौढसिन्धुप्रियायाः
पुलिनजघनरङ्गोत्सङ्गसङ्गात्पयोधिः ।
सरभसमुपकूजत्कुक्कुहक्काणदम्भा-
न्मसृणमणितलीलोल्लासमभ्यस्यतीव ॥ २५ ॥
सकलजगदधृष्यस्यैकगाम्भीर्यभाजो
बहुलहरियुतस्य प्रोल्लसत्कङ्कणस्य ।
इति निगदति तस्मिन्नाकिलोकस्य तस्या-
प्यजनि सलिलराशेरन्तरं नैव किंचित् ॥ २६ ॥
सुरसमितिरसख्यैः क्षीरपाथोधिनीरं
यदुरुकनककुम्भैरुच्चुलुम्पाचकार ।
चुलुककलितवार्धेः स्मारयामास नश्य-
द्वरुणनगरनारीस्तेन कुम्भोद्भवस्य ॥ २७ ॥
स्नपनविधिनिमित्तोपात्तपानीयपूर्णाः
सपदि दिवमुदीयुः शातकुम्भीयकुम्भाः ।
दृषद इव तदन्ये यच्च रिक्ता निपेतुः
प्रकटमिह फलं तज्जैनमार्गानुवृत्तेः ॥ २८ ॥
अनुगतभुजमालालीलयारभ्यमाणै-
र्मणिघटपरिवर्तावर्तनैः क्षीरसिन्धोः ।

१ अतितृष्णासयोगदीर्घतमाभिः २ कुक्कुहो जलपक्षिविशेषः ३ 'मणितं रतिकूजितम्' ४ बहु लहरि, (पक्षे) बहुल-हरि ५ कङ्कणं करभूषणम्, जलकणाश्च ६ देवसमूहः

उदकमुपनयद्भिर्देववृन्दैस्तदानी-
　मभिनवमभिनीत[1] वार्घटीयन्त्रचक्रम् ॥ २९ ॥
[2]घनसुषिरततानामुद्धुरानद्धनादे
　तिरयति रवमुच्चैर्भिन्नभूमीध्ररन्ध्रे ।
प्रसरति नवनाट्यप्रक्कणत्किङ्किणीना-
　ममरसहचरीणा मङ्गलोद्गाररावे ॥ ३० ॥
कलुषमिह विपक्ष दर्शनादेव जित्वा
　स्वगुणगरिमहेलाक्रान्तसिहासनस्थ ।
प्रथमममरनाथा भूत्रयस्येव राज्ये
　कनककलशतोयैश्चक्रुरस्याभिषेकम् ॥ ३१ ॥ (युग्मम्)
जरठविशदकन्दप्रोज्ज्वलाया शिलाया
　प्रचलदरुणमुग्धस्निग्धपाणिप्रवाल ।
अमृतमधुरनीरै सिच्यमान. स देवै-
　रभिनव इव रेजे पुण्यवल्लीप्ररोहः ॥ ३२ ॥
हिमगिरिमिव मेरु नीरपूरैः सृजद्भि
　स्नपयितुमपि पृथ्वीमाशु पृथ्वी समर्थै ।
शिशुरपि जिननाथश्चुक्षुभे नो मनाग-
　प्यहह सहजधैर्य दुर्निवार्यं जिनानाम् ॥ ३३ ॥
यदधरितसुधौघैरर्हत स्नानतोयै
　सममसमसमृद्ध्या[3]नेनिजु श्रद्धयाङ्गम् ।
जगति खलु जगत्या सर्वसाधारणाया
　तदसुलभममर्त्या भेजिरे निर्जरत्वम् ॥ ३४ ॥
नटदमरवधूना दृक्कटाक्षच्छटाभा.
　कनकरुचिकपोले तीर्थकर्तु. स्फुरन्ती. ।

---

१ वार्घटीयन्त्रमरघट्ट इति प्रसिद्धम् २ 'तत वीणादिक वाद्यमानद्ध मुरजादिकम्। वशादिक तु सुषिर कास्यतालादिक घनम् ॥' इत्यमर ३ अनेनिजुरक्षालयन्

स्नपनसलिलशेषाशङ्कया मार्जयन्ती
  व्यधित हरिपुरध्री कस्य न स्मेरमास्यम् ॥ ३५ ॥
विशदमणिमयाभ्या वज्रसूचीविभिन्न-
  श्रवणयुगमिताभ्या कुण्डलाभ्या स रेजे ।
किमपि समधिगन्तुं तत्त्वविद्यारहस्यं
  सुरगुरुभृगुपुत्राभ्यामिव ज्ञानसिन्धु[1] ॥ ३६ ॥
त्रिगुणवलितमुक्तातारहारापदेशा-
  दुरसि वरणमाला प्रक्षिपन्त्यस्तदानीम् ।
अहमहमिकयोर्वी श्रीश्च मुक्तिश्च तिस्र
  स्वयमपि वृणते स्म प्रेमवत्यस्तमेकम् ॥ ३७ ॥
निरुपममणिमाला तन्मुखेन्दोरुपान्ते
  विगलदमृतधाराकारमुन्मुद्रयन्ती ।
शशिनममलकान्त्याक्रम्य बन्दीकृताना
  विततिरिव विरेजे तत्प्रियाणामुडूनाम् ॥ ३८ ॥
मणिमयकटकाग्रप्रोतरत्नग्रहश्री
  स घनकनककाञ्चीमण्डलाभोगरम्य ।
त्रिदशरचितभूषाविभ्रमो हेमगौर
  कनकगिरिरिवान्यो मेरुशृङ्गे रराज ॥ ३९ ॥
ध्रुवमिह भविताय धर्मतीर्थस्य नेता
  स्फुटमिति स मघोना धर्मनाम्नाभ्यधायि ।
न खलु मतिविकासादर्शदृष्टाखिलार्था
  कथमपि वितथार्थां वाचमाचक्षते ते ॥ ४० ॥
किमपि मृदुमृदङ्गध्वानविच्छेदमूर्छे-
  च्छ्रुतिसुखसुषिरास्यप्रस्वनोल्लासिलास्ये ।
परिणमति सुधात्माधीनगन्धर्वगीते
  व्यतिकरपरिरम्भे तत्र तौर्यत्रिकस्य ॥ ४१ ॥

१ प्राप्ताभ्याम्.

दलितकमठपृष्ठं चारुचारीप्रयोगै-
भ्रमितभुजनिरस्तस्रस्तविस्तारितारम् ।
प्रकटघटितलिङ्गाकारमावर्तवृत्त्या
प्रमदविवशमिन्द्रैस्तत्पुरस्तादनर्ति ॥ ४२ ॥ (युग्मम्)

इति निरुपमभक्ति शक्तिमप्यात्मनीनां
स्नपनविनययुक्त्या व्यक्तयन्त सुरेन्द्राः ।
स्तुतिभिरवितथाभि. स्तुत्यमेन समस्ता·
शिरसि निहितहस्ताः स्तोतुमारेभिरे ते ॥ ४३ ॥

अखिलमलिनपक्ष पूर्वपक्षे निधाय
प्रथममुदितमात्रस्यापि संपूर्णमूर्तेः ।
जिनवर तव कान्त्या यत्कलामात्रशेषः
प्रतिपदमृतभानु· स्पर्धते तन्मुधैव ॥ ४४ ॥

मुनिभिरमलबोधैरप्यशक्यासु कर्तुं
स्तुतिषु तव गुणानामप्रगल्भप्रभेव ।
वरद मुहुरमन्दानन्दसदोहदम्भा-
त्स्खलति गलगुहान्तर्निर्भरं भारती नः ॥ ४५ ॥

स्पृशति किमपि चेतश्चुम्बकग्रावगत्या
त्वयि जिन जनताया· स्वस्वकार्योद्यताया ।
किमु कुतुकमपूर्वं नाथ यत्पूर्वजन्म-
व्रजवृजिनघनाय शृङ्खला निर्गलन्ति ॥ ४६ ॥

अमितगुणगणानां त्वद्गताना प्रमाण
भवति समधिगन्तु यस्य कस्यापि वाञ्छा ।
प्रथममपि स तावद्व्योम कत्यङ्गुलानी-
त्यनघ सुगमसंख्याभ्यासमङ्गीकरोतु ॥ ४७ ॥

मनुज इति मुनीना नायक नाकिनाम-
प्यवगणयति यस्त्वा निर्विवेक. स एक. ।

सकलविदकलङ्क· क्षीणसंसारशङ्क-
श्चकितजनशरण्य· कस्त्रिलोक्या त्वदन्यः ॥ ४८ ॥
न खलु तदपि चित्र यत्त्वयोदेष्यतापि
प्रथममयमकारि प्राप्तपुण्यो जनोऽत्र।
प्रतिशिखरि वनानि ग्रीष्ममध्येऽपि कुर्या-
त्किमु न जलदकाल· प्रोल्लसत्पल्लवानि ॥ ४९ ॥
तव [1]वृषमधिरूढो योऽपि तस्य द्युलोक·
स खलु कियति दूरे [2]यो जनेनापि लभ्य·।
यदि [3]चतुरगमाप्त प्राप्तवास्तद्दुराप
तदपि जिन जनोऽय जन्मकान्तारतीरम् ॥ ५० ॥
सर इव मरुमार्गे स्वच्छतोय तृषार्तै-
स्तरुरिव रविरश्मिव्याकुलैरत्र सान्द्र।
निधिरिव चिरदु स्थै शर्मणेऽस्माभिरेक
कथमपि भवभीतैर्नाथ दृष्टोऽसि दिष्ट्या ॥ ५१ ॥
स्वगुणगरिमदौ स्थ्य रोदसी रन्ध्ररोषा-
द्व्यतिषजति जिनेश त्वद्यशश्चन्द्रगौरम्।
कथम कथममन्दा मन्दिरोद्योतशक्ति
प्रकटयति घटान्तर्वर्तिरूप प्रदीप· ॥ ५२ ॥
गुणपरिकरमुच्चै कुर्वतैव त्वयेते
क्षपि[illegible]गुरुदोषा रोषितास्तद्विपक्षा।
अथ न कथममीषा नेक्ष्यते त्वद्द्वयेन
त्वदनुगतजनेऽपि प्रायश प्रीतिलेश ॥ ५३ ॥
इह पिहितपदार्थे सर्वथैकान्तवल्ग-
न्निबिडतमतमोभिर्विश्ववेश्मन्यकस्मात्।

---

१ वृष धर्मम्, (पक्षे) वृषभम् २ य जनेन, (पक्षे) योजनेन क्रोशचतुष्टयात्मकेन ३ चतुरग चारित्रभारम्, (पक्षे) तुरगम्

त्वमसि स खलु दीपः केवलालोकहेतु·
शलभसुलभलीला लप्स्यते यत्र काम ॥ ९४ ॥
अलमलममृतेनास्वादित त्वद्वचश्चे-
त्किममरतरुलक्ष्म्या त्वय्यपि प्रार्थ्यमाने ।
जिन जगदतमस्क कुर्वति त्वत्प्रबोधे
किमहिमरुचिना वा कार्यमत्रेन्दुना वा ॥ ९९ ॥
दुरितमुदित पाकोद्रेकात्पुराकृतकर्मणा
झटिति घटयत्यर्हद्भक्ते. स्वशक्तिविपर्ययम् ।
उपजलतरुच्छायाछन्ने जने जरठीभव-
द्द्युमणिकिरणैर्ग्रीष्मो ग्रीष्मो न कि शिशिरायते ॥ ९६ ॥
इत्याराध्य त्रिभुवनगुरु तत्र जन्माभिषेके
भक्त्या मातु पुनरपि तमुत्सङ्गभाजं विधाय ।
भूयो भूयस्तदमलगुणग्रामवार्ताभिरुच्च-
र्होमानस्ते त्रिदशपतय स्वानि धामानि जग्मु ॥ ९७ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्येऽष्टम सर्ग ।

नवम सर्ग ।

सिक्त सुरैरित्थमुपेत्य विस्फुरज्जटा[1]लवालोऽथ स नन्दनद्रुम ।
छाया दधत्का[2]ञ्चनसुन्दरी नवा सुखाय वै[3]मु. सुतरामजायत ॥ १ ॥
चित्र किमेतज्जिनयामिनीपतिर्यथा यथा वृद्धिमनश्वरीमगात ।
सीमानमुल्लङ्घ्य तथा तथाखिल प्रमोदवार्धिर्जगदप्यपूरयत् ॥ २ ॥
लप्स्यामहे तीर्णभवार्णव पुनर्विवेकिनं कैनमितीव त प्रभुम् ।
बाल्याङ्गसस्कारविशेषसत्क्रिया किमप्यहपूर्विकया सिषेविरे ॥ ३ ॥
लोकस्त्रिलोक्या सकलोऽपि सप्रभ· प्रभावसभावितमेकमर्भकम् ।
ज्योतिर्ग्रहाणामिव मण्डलो ध्रुवं ध्रुव समन्तादनुवर्तते स्म तम् ॥ ४ ॥

---

१ जटाला जटायुक्ता वाला केशा यस्य, (पक्षे) जटा मूलम्, आलवालमावाल
२ काचन अनिर्वचनीयाम्, (पक्षे) काञ्चनवत्सुन्दरीम् ३ पितु, मालाकारादेश्च

तैस्तैस्त्रिसंध्यं मणिभूषणैः प्रभु तमेकमेवोपचचार वासवः।
को वा दुरापा समवाप्य संपदं विचक्षण. क्षेमविधौ विमुह्यति ॥ ५ ॥
औत्सुक्यनुन्ना शिशुमप्यसशय चुचुम्ब मुक्तिर्निभृतं कपोलयोः।
माणिक्यताटङ्ककरापदेशतस्तथाहि ताम्बूलरसोऽत्र संगत ॥ ६ ॥
प्राच्या इवोत्थाय स मातुरङ्कत. कृतावलम्बो गुरुणा महीभृता।
भून्यस्तपाद. सवितेव बालकश्चचाल वाचालितकिङ्किणीद्विज' ॥ ७ ॥
रिङ्खन्पदाक्रान्तमहीतले बभौ स्फुरन्नखांशुप्रकरेण स प्रभु ।
शेषस्य बाधाविधुरेऽस्य धावता कुटुम्बकेनेव निषेवितक्रम' ॥ ८ ॥
बभ्राम पूर्वं सुविलम्बमन्थरप्रवेपमानाग्रपद स बालक ।
विश्वंभरायां पदभारधारणप्रगल्भतामाकलयन्निव प्रभु ॥ ९ ॥
पुत्रस्य तस्याङ्गसमागमक्षणे निमीलयन्नेत्रयुग नृपो बभौ।
अन्त कियद्गाढनिपीडनाद्वपु प्रविष्टमस्येति निरूपयन्निव ॥ १० ॥
उत्सङ्गमारोप्य तमङ्गजं नृप परिष्वजन्मीलितलोचनो बभौ।
अन्तर्विनिक्षिप्य सुखं वपुर्गृहे कपाटयो संघटयन्निव द्वयम् ॥ ११ ॥
चित्रं प्रचिक्रीड यथा यथा करप्रकीर्णपांसुप्रकरै कुमारकै ।
आदर्शवन्निर्मल एव सोऽभवत्तथा तथान्त फलितावनीत्रय ॥ १२ ॥
क. पण्डितो नाम शिखण्डमण्डने मराललीलागतिदीक्षकोऽथवा।
नैसर्गिकज्ञाननिधेर्जगद्गुरोर्गुरुश्च शिक्षासु बभूव तस्य क. ॥ १३ ॥
शस्त्रेषु शास्त्रेषु कलासु चाभवन्मनीषिणा यश्चिरसचितो मद ।
ज्ञानापणे तत्र पुर. स्थितेऽगलच्छरीरत स्वेदजलच्छलेन स' ॥ १४ ॥
बाल्य व्यतिक्रम्य समुन्नति क्रमाद्दधत्समस्तावयवानुवर्तिनीम्।
लक्ष्मीं स नि शेषकलाजुषस्तदा पुपोष पीयूषमयूखमालिन ॥ १५ ॥
मध्यंदिनेनेव सहस्रदीधितेर्महाध्वराग्नेर्हविषेव भूयसा।
बाल्यव्यपायेन किमप्यपूर्वर्वाजिनस्य नैसर्गिकमप्यभून्मह' ॥ १६ ॥
तस्योद्धृताद्रिर्दशकंधरो मुदे वहन्न येनैक्षि महीमहीश्वर.।
नाश्चर्यकृत्तस्य बभूव तद्द्वय स येन दृष्टस्त्रिजगद्धुरंधरः ॥ १७ ॥

चक्राब्जशङ्खादिविलोकनोत्थया स्वकान्तसंकेतनिवासशङ्कया ।
मन्ये न लक्ष्मीर्नवपल्लवारुण तदङ्घ्रिपङ्केरुहयुग्ममत्यजत् ॥ १८ ॥
उद्यत्पदाङ्गुष्ठनखांशुदण्डिकाप्रकाण्डगर्भं युगमस्य जङ्घयो' ।
कार्तस्वरस्तम्भविशेषशालिनी जहास दोला नवधर्मसंपद ॥ १९ ॥
अत्यन्तमव्याहतवेगवीर्ययोर्जगत्त्रयीनेत्रमनोगजेन्द्रयो ।
स्तम्भाविवोरूदृढबन्धहेतवे व्यधायिषाता ध्रुवमस्य वेधसा ॥ २० ॥
कण्ठीरवेणेव नितान्तमुन्नत नितम्बबिम्ब परिणाहि बिभ्रता ।
एनोमयी तेन जनस्य दर्शनात्प्रमत्तमातङ्गघटाविघट्टिता ॥ २१ ॥
तप्तो ध्रुवं प्राग्जिननाभिपल्वले विवेश दानोद्धुरधर्मसिन्धुर. ।
समुल्लसल्लोमलतापदेशतो मदाम्बुधारा कथमन्यथा तटे ॥ २२ ॥
लक्ष्मीरिहान्त पुरसुन्दरी चिर गुणै सह स्थास्यति सौविदल्लकैः ।
जानन्निताीवास्य मनोहित विधिर्व्यधाद्विशाल हृदयं दयावत. ॥ २३ ॥
तस्यैकमुच्चैर्भुजशीर्षमुद्वहन्सहेलमालम्बितभूत्त्रयो भुज ।
भूभारनिर्युक्तशिर सहस्रक फणीश्वर दूरमधश्चकार स ॥ २४ ॥
रेखात्रयेणेव जगत्त्रयाधिका निरूपयन्त निजरूपसंपदम् ।
तत्कण्ठमालोक्य ममज्ज लज्जया विशीर्यमाण किल कम्बुरम्बुधौ॥२५॥
यन्निस्तुलेनापि तदाननेन्दुना व्यधात्तुलारोहणमुग्रपातकम् ।
अद्यापि हेमद्युतिरुद्यतस्ततो भवत्यसौ श्वित्रविपाण्डुर शशी ॥ २६ ॥
स्निग्धा बभुर्मूर्धनि तस्य कुन्तला. कलिन्दकन्याम्बुतरङ्गभङ्गुरा. ।
फुल्लाननाम्भोरुहि सारसौरभे निलीननि.शब्दमधुव्रता इव ॥ २७ ॥
वज्राब्जसारैरिव वेधसा कृतं तमास्पद विक्रमसौकुमार्ययो. ।
उर्व्या. कर ग्राहयितु न केवल बभूव बध्वा अपि वेप्तुराग्रह[1] ॥ २८ ॥
त यौवराज्ये नयशीलशालिन व्यधात्तनूजं नवयौवन नृपः ।
प्रागेव लोकत्रयराज्यसंपदा निधानमेन न विवेद भूपतिः ॥ २९ ॥
तस्मिन्गुणैरेव नियम्य कुर्वति प्रकाममाज्ञावशवर्तिनः परान् ।
आसीन्नृपोऽन्त.पुरसारसुन्दरीविलासलीलारसिक' स केवलम् ॥ ३० ॥

---

१ पितु

शृङ्गारवत्या दुहितु स्वयंवरे प्रतापराजेन विदर्भभूभुजा ।
दूत कुमारानयनार्थमीरित समाययौ रत्नपुरप्रभोर्गृहम् ॥ ३१ ॥
भर्तु प्रतीहारनिवेदितस्तत प्रविश्य संसद्गृहमाहितानति· ।
भ्रूभेददत्तावसर स कर्णयो· क्षरत्सुधासारमुवाच वाचिकम् ॥ ३२ ॥
किं चाग्रतस्तेन निरीक्ष्य भूपते कुमारमाकारविनिर्जितस्मरम् ।
तद्रूपशोभासुभगोऽस्य दर्शितो जगन्मनोलुण्ठनलम्पटः पट· ॥ ३३ ॥
पीयूषधारागृहमत्र नेत्रयोर्निरीक्ष्य कन्याप्रतिबिम्बमद्भुतम् ।
किं तथ्यमित्थ भवितेति चिन्तयन्पुरो नृप श्लोकमिम व्यलोकयत् ३४
अस्याः स्वरूप कथमेणचक्षुषो यथावदन्यो लिखितुं प्रगल्भताम् ।
धातापि यस्या· प्रतिरूपनिर्मितौ घुणाक्षरन्यायकृताकृतेर्जड ॥ ३५ ॥
ततोऽधिक विस्मितमानसो नृप सुतस्य तस्याश्च विलोक्य विग्रहम् ।
तच्चारुरूपासवपानघूर्णितोत्तमाङ्गसंसूचितमित्यचिन्तयत् ॥ ३६ ॥
य· स्वप्नविज्ञानगतेरगोचरश्चरन्ति नो यत्र गिर कवेरपि ।
यं नानुबध्नन्ति मन प्रवृत्तय स हेलयार्थो विधिनैव साध्यते ॥ ३७ ॥
क्वाय जगल्लोचनवल्लभो युवा क्व कन्यकारत्नमतर्क्यमीदृशम् ।
तत्सर्वथा दुर्घटकर्मनिर्मितिप्रगल्भ्यमानाय नमोऽस्तु वेधसे ॥ ३८ ॥
नून विहायैनमिय स्वयंवरे वरार्थिनी नापरमर्थयिष्यति ।
इन्दु सदानन्दविधायिन विना किमन्यमन्वेति कदापि कौमुदी ॥३९॥
यत्कन्यकायामुपवर्ण्यते बुधै कुल च शील च वयश्च किंचन ।
सर्वत्र सबन्धविधानकारण प्रियस्य तत्प्रेम गुणैर्विशिष्यते ॥ ४० ॥
प्रत्यङ्गलावण्यविलोकनोत्सुक· कृतस्पृहोऽस्या युवराजकुञ्जर ।
दृष्ट्यापि रागोल्बणया विभाव्यते करो यथान्तर्मददर्पदु·सह· ॥ ४१ ॥
इत्थं विचिन्त्यैष कृतार्थनिर्णयो नृप· सुत दारपरिग्रहक्षमम् ।
प्रस्थापयामास ससैन्यमादराद्विदर्भभूवल्लभपालितां पुरीम् ॥ ४२ ॥
राजा च दूतेन च तेन चोदितस्ततो ध्वजिन्या च मुदा च संयुत ।
रूपेण चास्यास्त्वरितस्मरेण च प्रभु प्रतस्थे स विदर्भमण्डलम् ॥४३॥

शोभा स बिभ्रत्करवाल[1]शालिनी सुवर्णसारं[2] कटकं[3] प्रकाशयन् ।
भव्य च भीम च तदा प्रसाधनं बभार नारीहितपूरणक्षमम्[4] ॥ ४४ ॥
दन्तीन्द्रमारुह्य स दानभोगवान्पथि प्रवृत्तश्च गुरोरनुज्ञया ।
शोभामसप्राप्तसहस्रचक्षुषः पुरदरस्यानुचकार सुन्दरीम् ॥ ४५ ॥
धुन्वन्निवोर्वी दलयन्निवाम्बरं गिलन्निवाशाश्चलयन्निवाचलान् ।
प्रस्थानशसी पटहध्वनिस्तदा समुज्जजृम्भे जगदाक्षिपन्निव ॥ ४६ ॥
ओंकारवत्प्रस्तुतमङ्गलश्रुते. समुत्थिते व्योमनि शङ्खनि स्वने ।
कण्ठेऽपतद्द्युप्रसवच्छलात्प्रभो स्वयवरस्रङ्निहितैव कान्तया ॥४७॥
राज्ञा प्रयुक्ता स्वयमाहितौजसः समर्पितालंकृतयः क्षितीश्वरा ।
त साधुशब्दा इव साध्यसिद्धये मनश्चमत्कारिणमर्थमन्वयु' ॥ ४८ ॥
भद्राश्च मन्दाश्च मृगाश्च केऽपि ये नदीगिरीन्द्रोभयवर्त्मचारिण ।
ते तस्य सकीर्णसमन्विता पुरो बभूवुरैरावतवशजा गजाः ॥ ४९ ॥
काम्बोजवानायुजबाह्लिका हया. सपारसीका पथि चित्रचारिण ।
शैलूषसम्या इव दृष्टिनर्तकीमनर्तयन्नृत्यविचक्षणा प्रभो. ॥ ५० ॥
ता नेत्रपेया विनिशम्य सुन्दरीं सुधामलङ्कामयमान[5] उत्सुक ।
कामन्नपाची[6] हरिसेनया[7] वृतो बभौ स काकुत्स्थ इवास्तदूषण.[8] ॥५१॥
कल्पद्रुचिन्तामणिकामधेनवस्तटेऽपि मग्ना खलु दानवारिधे ।
स्तोत्रैरजस्र कथमन्यथार्थिनो धनार्थमस्यैव यशासि तुष्टुवु' ॥ ५२ ॥
रत्नावनीबिम्बितचारुमूर्तयो विरेजिरे तस्य चमूचरा. प्रभो' ।
विज्ञाय सेवावसर रसातलाद्विनि सरन्तो भवनामरा इव ॥ ५३ ॥
लावण्यकासारतरङ्गसीकरव्रजैरिवोद्भूतभुजाग्रपातिभि ।
लाजैस्तमानर्चुरुदग्रमन्मथद्रुमप्रसूनैरिव पौरयोषित. ॥ ५४ ॥

---

१. खड्ग , (पक्षे) कराश्च वालाश्च(?) २ शोभनवर्णा ब्राह्मणादय, कनक च ३ सेना, भूषणविशेषश्च ४ न अरीणामिति च्छेद , (पक्षे) नारीणाम् ५ सुधा अलकामयमान , (पक्षे) सुधाम-लङ्का-अयमान ६ दक्षिणां दिशम् ७ अश्वसेनया, वानरसेनया च. ८. दूरीकृतदोष , नाशितदूषणाख्यराक्षसश्च.

जीवेति नन्देति जयेति चोच्चकैरुदीरिताशीर्जरतीभिरात्मन. ।
सिद्धैरिव द्वारमवाप तत्क्षणं पुरस्तदानीं युवराजकुञ्जर. ॥ ५५ ॥
अग्रे प्रसर्पच्चतुरङ्गविस्तृता कृशा च मध्ये विशिखावरोधत ।
पश्चाददतुच्छामपि ता पताकिनीं प्रियामिव प्रेक्ष्य स पिप्रिये प्रभु. ५६
हर्म्यैरिवोत्तम्भितकुम्भशोभितैरुपात्तनानावलभीमतैर्गजै ।
निर्यान्तमुत्केव वियोगविक्लवा तमन्वगात्सालसमुन्नतै. पुरी ॥ ५७ ॥
रम्याननेन्दोर्धृतकाननश्रिय श्रितस्य सद्भि सदनाश्रयस्य च ।
वेगेन भर्तु पथि गच्छतोऽन्तर महत्तदा तस्य पुरस्य चाभवत् ॥५८॥
श्रेणीव रेणूद्गमनिघ्नितावनिम्फुटीभवच्छेषफणामणित्विषाम् ।
सर्पत्सु सैन्येषु रराज दन्तिना मदस्रुतिस्तत्क्षणपातलोहिनी ॥ ५९ ॥
कम्पाद्भुव क्षुभ्यदशेषवारिधिस्तदा भविष्यज्जगतोऽप्युपप्लव ।
अस्या व्यधास्यन्भरभङ्गुराकृतेर्गजा न चेद्दानजलाभिषेचनम् ॥ ६० ॥
प्रायोऽपदस्पृष्टमहीतला. खुरैर्वियद्द्रमाभ्यासरम हया व्यधुः ।
तन्मत्तमातङ्गचमूभराद्भुवो विभावयामासुरमी विपर्ययम् ॥ ६१ ॥
लीलाप्रचारेषु यथा यथा व्यधुर्नखाग्रभागोल्लिखन तुरगमा. ।
उत्सर्पिपांसुप्रकरच्छलादभूत्तथा तथोर्व्या पुलकाङ्कुरोद्गम ॥ ६२ ॥
अन्त स्खलल्लोहखलीननिर्गलद्विलोललाला जलफेनिलानना ।
चेलु पिबन्त पवनातिरंहसो द्विषद्यशांसीव तुरगपुगवा ॥ ६३ ॥
तस्योत्क्रमालक्ष्यत पार्श्वयोर्द्वयो समुल्लसल्लोलपृथुप्रकीर्णका ।
ध्यानान्नभोवर्त्मगतेरसशयादुदीर्णपक्षेव तुरगमावलि ॥ ६४ ॥
तस्य व्रजद्वीरतुरगसनिधौ मयूरपत्रातपवारणव्रज ।
वीचीचयोल्लासितशैवलावलीविलासमासादयति स्म तोयधे ॥ ६५ ॥

---

१ रथ्या २ सेनाम् ३ उपात्ता नाना बलस्य बलेन वा भीमता भयकरत्व ये, (पक्षे) वलभी चन्द्रशाला तया मतै ४ सालवत्समुन्नतै, (पक्षे) सालसमिति क्रियाविशेषणम् ५ वनम्, (पक्षे) कुत्सित मुखम् ६ सतामनाश्रयस्य, (पक्षे) सदनाना गृहाणामाश्रयस्य

दुष्प्रेक्ष्यतामस्य बलाभियोगतो रजोभिरुत्सर्पिभिरम्बरे गते ।
रक्तोऽपि दोषैकभयादिवोच्चकैर्न दिक्षु चिक्षेप दिवाकरः करान् ॥६६॥
आसिन्धुगङ्गाविजयार्धसिंहलादभिद्रवद्दुर्वहवाहिनीभृत· ।
त्रस्यद्धरित्रीधरवज्रपञ्जरो बलोदधिस्तस्य बभूव दुर्धर· ॥ ६७ ॥
तापापनोदाय सदैव भूत्रयीविहारखेदादिव पाण्डुरद्युतिम् ।
कीर्तेर्वयस्यामिव भर्तुरग्रतो विलोक्य गङ्गां बहु मेनिरे नराः ॥ ६८ ॥
शंभोर्जटाजूटदरीविवर्तनप्रवृत्तसंस्कार इव क्षितावपि ।
यस्या· प्रवाह पयसा प्रवर्तते सुदुस्तरावर्ततरङ्गभङ्गुर ॥ ६९ ॥
पर्यन्तकान्तारसमीरविस्फुरत्तरङ्गविस्फारितफेनलाञ्छिता ।
प्रालेयशैलोरगराजरेचितप्रलम्बनिर्मोकनिभा विभाति या ॥ ७० ॥
विष्णोरिवाङ्घ्रेर्नखरश्मिरञ्जिता करैरिवेन्दोर्भवमूर्ध्नि लालिता ।
भिन्ना हिमाद्रेस्तुहिनैरिवोच्चकैश्चकास्ति या क्षीरसहोदरद्युति· ॥ ७१ ॥
काञ्चीव रत्नोच्चयगुम्फिता क्षितेर्दिवश्च्युतेवामलमौक्तिकावलि ।
कृष्टा सशब्द पुरुहूतदन्तिनो विराजते राजतशृङ्खलेव या ॥ ७२ ॥
सूर्यस्य तापेन दिवानिशं ज्वलन्महौषधीनामकृश कृशानुभि ।
तप्तस्य नीहारगिरेरिव द्रवश्चकास्ति यस्या शुचिरम्भसा प्लवः ॥ ७३ ॥
तीरेऽपि यस्यास्त्रिजगज्जुषश्चरन्स सार्वभौमोऽपि निमज्जति ध्रुवम् ।
बुद्ध्येव नावा घटितोरुकाष्ठया ततार तृष्णामिव तां स जाह्नवीम् ॥७४॥
हेलोत्तरत्तुङ्गमतङ्गजावलीकपोलपालीगलितैर्मदाम्बुभि· ।
गङ्गाजलं कज्जलमञ्जुलीकृत कलिन्दकन्योदकविभ्रम दधौ ॥ ७५ ॥
एके भुजैर्वारणसेतुभि परे चमूचरा· केचन नौभिरायताम् ।
अह्नाय जह्नोस्तनया यदृच्छया पुर प्रतिज्ञामिव तामतारिषु· ॥ ७६ ॥
उत्साहशीलाभिरल जडात्मिका त्रिमार्गगासंख्यपथप्रवृत्तिभि ।
तद्वाहिनीभि· प्रसभं दिवौकसां कथं न पश्चात्क्रियते स्म वाहिनी ॥७७॥
नागै· समुत्सर्पिभिराक्षिपन्नगान्पुरीरशेषा पटवेश्मभिर्जयन् ।
उत्केतनैर्भूरिवनानि तर्जयन्नदीश्चमूभि· स विडम्बयन्नगात् ॥ ७८ ॥

[1]प्रमितिविधुरा ये मिथ्यात्वं [2]पथः प्रतिपेदिरे
पिदधुरपि ये [3]कूटारम्भैर्दि[4]गम्बरदर्शनम् ।
[5]प्रगुणबलवांस्तांस्तानुच्चैः प्रमथ्य गिरीश्व[6]रा-
न्स्वमिह सुगमं कुर्वन्मार्गं जगाम जिनेश्वरः ॥ ७९ ॥

इत्युच्चैस्त[7]नवप्रभूषणवतीर्नारी[8] पुरीर्वा[9] श्रय-
न्कान्तारङ्गमितानरीनिव नगेष्वालोकयन्किंनरान् ।
देशानप्यतिलङ्घयन्[10]समकरान्सिन्धुप्रवाहानिव
प्राप प्रेमवतीमिवात्तम[11]दना देवः स विन्ध्यस्थलीम् ॥ ८० ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

अथाधिपेनार्थयितुं दिनानां रथस्य पन्थानमिवोपरिष्टात् ।
पादाग्रनम्रेण निषेव्यमाणं धराधरं विन्ध्यमसौ ददर्श ॥ १ ॥
समुन्नमत्कूटपरम्पराभिराक्रान्तमन्तः पृथुकन्दराभिः ।
भुवोऽर्धमर्धं नभसो गृहीत्वा मन्ये यमुच्चैर्विदधे विधाता ॥ २ ॥
स्रष्टा दधात्येव [12]महानदीनां महानदीनां शिखरोन्नतिं यः ।
स्वर्गादिहागत्य [13]सदानभोगैः सदा नभोगैरनुगम्यमानः ॥ ३ ॥
[14]मुनेर्महिम्नामभितो निरोद्धुरध्वानमन्वेष्टुमिवोत्सुको यः ।
शृङ्गाग्रलग्नोडुचयच्छलेन नक्तं समुन्निद्रसहस्रनेत्रः ॥ ४ ॥
प्रस्थैरदुःस्थैः कलितोऽप्यमानः पादैरमन्दैः प्रसृतोऽप्यगेन्द्रः ।
युक्तो वनैरप्यवनः श्रितानां यः प्राणिनां सत्यमगम्यरूपः ॥ ५ ॥

---

१ अतिशयेनाप्रमाणाः, (पक्षे) प्रमाणपञ्चकोपलक्षिततर्कशास्त्रविह्वलाः २ मार्गस्य, जिनदर्शनस्य च ३ शिखरारम्भैः, अनुचितप्रारम्भैश्च ४ दिगाकाशावलोकनम्, जिनदर्शनं च ५ सुसनद्धसैन्यवान्, चतुर्दशगुणस्थानशक्तिमांश्च ६ पर्वतेन्द्रान्, समर्थानैयायिकप्रभृतिवादिनश्च इत्यादर्शपुस्तकस्थं टिप्पणम् ७ उच्चैः-स्तनवप्र, (पक्षे) उच्चैस्तन-वप्र-इति च्छेदः ८ इवार्थे ९ कान्ता-रङ्ग-इतान्, (पक्षे) कान्तार-गमितान् १० सम-करान्, (पक्षे) स-मकरान् ११ कामः, (पक्षे) वृक्षविशेषः १२ महा नदीनाम्, महान्-अदीनाम् १३ दानभोगाभ्यां सहितैः १४ अगस्त्यस्य

विहाय मानं स्मरवासभूमाविहायमानं[1] सहसा सुरस्त्री ।
रसालसारं विपिनं निरीक्ष्य रसालसा रन्तुमियेष कान्तम् ॥ ६ ॥
पञ्चाननोत्क्षिप्तकरीन्द्रकृत्तिर्गुहान्वितो दत्तशिवाप्रमोद ।
अहिप्रहारोल्बणनीलकण्ठो यो रौद्रभावं क्वचिदातनोति ॥ ७ ॥
पुनागनारङ्गलवङ्गजम्बूजम्बीरलीलावनशालि यस्य ।
शृङ्ग सदापारनभोविहारश्रान्ताः श्रयन्ते सवितुस्तुरगाः ॥ ८ ॥
प्रियायुत सानुनि कुञ्जर गा निकुञ्जरङ्गा गतमीक्षमाण ।
मुनीश्वरोऽपि स्मरति प्रियाया रतिप्रियायासवशेन यत्र ॥ ९ ॥

वप्रक्रीडाप्रहतिषु दृढैर्यत्र मत्तद्विपाना
दन्ताघातैर्झटिति जलदाभोगभाजो नितम्बात् ।
पक्षच्छेदव्रणगणगतोद्दामदम्भोलिधारा-
शल्यानीव स्फुरदुरुतडिद्दण्डखण्डानि पेतुः ॥ १० ॥

मम यदि लवणोदानन्दिसोमोद्भवाया[2]
सममपरमपत्य स्यादहं तत्कृतार्था ।
इति किल निशि सूते यस्य सोमोद्भवाना
सितकरमणिभित्तिर्वाहिनीना शतानि ॥ ११ ॥

यत्राम्बुजेषु भ्रमरावलीनामेणावली सत्तमरावलीना[3] ।
पपौ सरस्याशुतर गतान्त न वारि विस्फारितरङ्गतान्तम् ॥ १२ ॥

निर्मुक्तगर्भभरनिर्भरदुर्बलासु
कादम्बिनीषु कटकाग्रविलम्बिनीषु ।
भग्नामनेकमणिभासुररश्मिजालै-
र्ये पूरयत्यनुदिन हरिचापलक्ष्मीम् ॥ १३ ॥

स दृष्टमात्रोऽपि गिरिर्गरीयास्तस्य प्रमोदाय विभोर्बभूव ।
गुणान्तरापेक्ष्यमभीष्टसिद्धयै नहि स्वरूप रमणीयताया. ॥ १४ ॥

---

१ इह-अयमान आगच्छन्तम् २ नर्मदाया ३ समीचीनशब्दश्रवणे आसक्ता.
४ प्राप्तसमीपम्.

सुहृत्तमः सोऽथ सभासु [1]हृत्तमःप्रभाकरश्छेत्तुमिति [2]प्रभाकर ।
[3]धरे क्षणं व्यापृतकधरेक्षण तमीश्वर प्राह [4]जगत्तमीश्वरम् ॥ १५ ॥
पूर्वापराम्भोधितटीतरङ्गमालाप्ररङ्गत्कटकोऽयमद्रि ।
त्वत्सैनिकाक्रान्ततनुश्चकास्ति नम्रीभवन्नन्य इव क्षितीश. ॥ १६ ॥
अशेषसुरसुन्दरीनयनवल्लभोऽयं दध-
न्मदान्धघनसुन्दरभ्रमरुचि' सहस्राक्षताम् ।
महावहनभक्तितो मुकुलिताग्रभास्वत्कर
पुरस्तव पुरदरद्युतिमुपैति [5]पृथ्वीधर ॥ १७ ॥
[6]अनेकधातुच्छविभासुरा बलान्निवर्तिता' [7]कुम्भभुवार्कमण्डलात् ।
[8]अनेकधातुच्छविभा [9]सुराबला न का श्रयत्यस्य वनाकुलास्तटी' ॥ १८ ॥
बिम्ब विलोक्य निजमुज्ज्वलरत्नभित्तौ
क्रोधात्प्रतिद्विप इतीह ददौ प्रहारम् ।
तद्भग्नदीर्घदशन' पुनरेव तोषा-
लीलालस स्पृशति पश्य गजः प्रियेति ॥ १९ ॥
पलाय्य निर्यन्मदवारिधारा गिरेरुपान्ते करिण प्रयान्त ।
त्वत्तूर्यनादैस्त्रुटितोरुमूला विभान्ति कूटा इव निर्लुठन्त ॥ २० ॥
न वप्रे नवप्रेमबद्धा भ्रमन्ती स्मरन्ती स्मर तीव्रमासाद्य भर्तु ।
क्षणादीक्षणादीश बाष्प वमन्ती दशा का [10]दशाङ्कामिहान्वेति न स्त्री ॥ २१ ॥
प्रकटितोरुपयोधरबन्धुरा सरसचन्दनसौरभशालिनी ।
[11]मदनबाणगणाङ्कितविग्रहो गिरिरय भजते सुभगास्तटी ॥ २२ ॥
इयं गिरेर्गैरिकरागरञ्जिता विराजते गह्वरवारिवाहिनी ।
पविप्रहारत्रुटितोरुपक्षतिक्षताद्गलन्तीव नवास्रधोरणि ॥ २३ ॥

---

१ हृदयान्धकारदूरीकरणे सूर्य २ एतन्नामक ३ पर्वते ४ जगचन्द्रम् ५ पृथ्वीछन्दोऽपि ६ अनेक-धातु-च्छवि-भासुरा ७ अगस्त्येन ८ अनेकधा-अतुच्छ विभा ९ देवाङ्गना १० दशमीं कामदशाम् मरणमित्यर्थ ११ मदन-बाण पुष्पविशेष , कामशरश्च

निर्जयता निजरत्नरुचा भा [1]मन्दरसानुगतारमणीनाम् ।
सा न कदाप्यमुना ध्रियते या [2]मन्दरसानुगता रमणीनाम् ॥ २४ ॥

रोद्धुं पुनर्ग्रहपथं लघु [3]हारिदश्वै-
रश्वैरुपद्रुतनिकुञ्जलताप्रवाल. ।
शृङ्गादुदग्रजलदैरयमुन्नमद्भि·
प्रोल्लङ्घयन्निव मुनेः समयं विभाति ॥ २५ ॥

दिवाकरोत्तापिततापनोपलात्स्मरारिभालादिव निर्गतो गिरे ।
समूलमारात्[4]कुसुमेषु सुन्दर क्षणाद्धाक्षीन्मदन हुताशन ॥ २६ ॥
द्रुपङ्क्तिभि प्राशुमनोरमाभिर्गिरौ हरत्याशु मनो[6]ऽरमाभि ।
पिकध्वनीना [7]कमितारमन्ते सुरस्त्रियः सो[8]त्कमिता रमन्ते ॥ २७ ॥

विस्तारं पथि पुरतोऽधिकं दधाना वक्रत्व विषमविषा प्रदर्शयन्ती ।
एतस्मात्प्रसरति शैल[9]वामलूरात्[10]कन्येव सरिदुरगीव मेकलस्य ॥ २८ ॥
उन्मीलन्नवनलिनीवनप्रसून भात्येतद्द्रुतमलमम्बु नर्मदाया. ।
निर्भिन्नं शिखरशतैरमुष्य पुष्यन्नक्षत्र पतितमिवान्तरिक्षखण्डम् ॥ २९ ॥
मुदा पुलिन्दीभिरिहेष्यते भवान्[11]कान्तारसानुग्रहभूरिभान्वित ।
अय महीध्रोऽप्यधिरुह्यते भिया [12]कान्तारसानुग्रहभूरिभान्वितः ॥ ३० ॥

सत्सूत्रमत्र तरुतीरनिकुञ्जवेदी-
विद्यामठे कलरवक्रमपाठकेषु ।
अश्रान्तमेव निगदत्सु वधूद्वितीय ।
को नाम कामनिगमाध्ययन न धत्ते ॥ ३१ ॥

भियेव धात्र्या स्थलपङ्कजाक्ष्या निरीक्ष्यमाणं वनसैरिभाणाम् ।
क्रीडत्युदञ्चद्घनपङ्कशृङ्गं गिरे. शिशूनामिव वृन्दमग्रे ॥ ३२ ॥

---

१ मन्दर-सानुग-तार-मणीनाम् २ मन्द-रस अनुगता ३ सूर्यसबन्धिभि ४ कुसुमेषु इति सप्तमी, (पक्षे) कुसुममयैरिषुभिर्बाणै सुन्दरम् ५ वृक्षविशेषम्, काम च ६ अरं शीघ्रम् ७ कामुकम् ८. सोत्कण्ठ प्राप्ता ९ पर्वतरूपवल्मीकात् १० नर्मदा ११ कान्ता-रस-अनुग्रहभू-इभान्वित १२ कान्तार-सानु ग्रह-भूरि-भ-अन्वित .

त्वत्सैनिकास्तुल्यमदुर्महाभयं निस्त्रिंश[1]चक्रेषुवराहवा नराः ।
नश्यत्सु सिंहादिषु तेन निर्भया निस्त्रिंशचक्रेषु[2] वैराहवानराः[3] ॥ ३३ ॥

यो नारङ्गः सरल इति यो यश्च पुंनागनामा
ज्ञात्वा वृक्षः सरसपयसा पोषितः पालितश्च ।
गूढः सोऽपि प्रथयति निधिं यत्प्ररोहाग्रहस्तै-
स्तत्किं युक्तं गिरिरयमिति व्याकुलो रोरवीति ॥ ३४ ॥

जराधवलमौलिभिः प्रचुरसौविदल्लैरिव
प्रफुल्लतरुभिर्वृता प्रणयिनामुनोत्सङ्गिता ।
परिष्वजति चन्दनावलिरियं भुजंगान्यत-
स्ततोऽतिगहनं स्त्रियश्चरितमत्र वन्दामहे ॥ ३५ ॥

मन्दाक्षमन्दा[4] क्षणमत्र तावन्नैव्यापि[5] न व्यापि[6] मनोभवेन ।
रामा वरा मावनिरन्यपुष्टवध्वा[7] नैवध्वानवशा[8] न यावत् ॥ ३६ ॥

कुपितकेसरिचक्रचपेटया करटिकुम्भतटादभिपातिता ।
इह विभान्ति तरुस्खलनच्युतस्फुरदुडुप्रकरा इव मौक्तिका ॥ ३७ ॥

प्रणयिनि नवनीवीग्रन्थिमुद्भिद्य लज्जा-
विधुरसुरवधूना मोचयत्यन्तरीयम् ।
अधिरजनि गुहायामत्र रत्नप्रदीपे
करकुवलयघाताः साध्वैपार्थीभवन्ति[10] ॥ ३८ ॥

नवो[11] धनी यो मदनायको भवेन्न बोधनीयो मदनाय को भवे[12] ।
स सुभ्रुवामत्र तु नेत्रविभ्रमैर्विबोध्यते सत्तिलकोऽ[13]पि कानने ॥ ३९ ॥

उद्भिद्य भीमभवसततितन्तुजाल
मार्गेऽपवर्गनगरस्य नितान्तदुर्गे ।

---

१ निस्त्रिंश-चक्र-इषु-वर-आहवा निस्त्रिंशः खड्गः २ हिंस्रसमूहेषु ३ वराह-वानराः ४. लज्जाव्याकुला ५ नवीनापि ६ व्याप्ता ७ लक्ष्मीस्थानम् ८ कोकिलया ९ नवीनकूजिताधीना १० निष्फला भवन्ति ११ तरुण १२ ससारे १३ वृक्षविशेषः स च नारीकटाक्षपातेन विकसितो भवतीति प्रसिद्धिः.

लब्ध्वा भवन्तमभयं जिन सार्थवाहं
प्रस्थातुमुत्थितवतामयमग्रभूमिः ॥ ४० ॥

वनेऽत्र पाकोल्बणदाडिमीफलप्रकाशमाकाशमणिं नवोदितम् ।
जिघृक्षवोऽमी निपतन्ति वानरा अनूरुदण्डाग्रनिवारिता अपि ॥ ४१ ॥

कैटके सरोजवनसंकटके हरिणानपास्य सविधे हरिणा ।
करटङ्ककैर्दलयता करट करिणः क्षता स्फुटमिहाकरिणः ॥ ४२ ॥

केदं नभः क्व च दिशः क्व च पुष्पवन्तौ
कैताः प्रकामतरलद्युतयश्च ताराः ।
मन्येऽमुना नगनिशागतिना गिलित्वा
सर्वं स्वमेव विहितं ननु पीनपीनम् ॥ ४३ ॥

दूरेण दावानलशङ्कया मृगास्त्यजन्ति शोणोपलसंचयद्युतीः ।
इहोच्छलच्छोणितनिर्झराशया लिहन्ति च प्रीतिजुषः क्षणं शिवाः ॥४४॥

स्मरति स्म रतिप्रियाद्यत क्षणमीक्षणमीलितं रतम् ।
परमाप रमात्र तत्तमस्तरसास्तरसा वियोगिनी ॥ ४५ ॥

अत्रोच्चरुक्मशिखरी गिरिरत्र रौप्यः
साक्षादिह स्फटिकसारशिलोच्चयोऽपि ।
अस्मिन्वनैर्हिममयोऽत्र च चित्रकूटो
रत्नैरनेकगिरिभिर्घटितोऽयमेकः ॥ ४६ ॥

अनेन पूर्वापरदिग्विभागयोः प्रमाणदण्डायितमत्र भारते ।
अय कुबेरान्तकगुप्तयोर्दिशोरलङ्घ्यसीमेव पृथु स्थितोऽन्तरे ॥ ४७ ॥

ढक्का नदन्तीह भवत्यरीणां नवाशु भङ्गाय तिरोहितानाम् ।
यशस्तवोच्चैः शुचि किंनरेन्द्रे न वा शुभं गायति रोहितानाम् ॥ ४८ ॥

प्रेङ्खन्मरुच्चलितचम्पकचारुपुष्पै-
रर्घं च निर्झरजलैश्च वितीर्य पाद्यम् ।

---

१ सूर्यम् २ अद्रिनितम्बे ३ सिंहेन ४ कुम्भम् ५ आकरः खनिरेषामस्ति योनित्वेन ते आकरजा इत्यर्थः ६ चन्द्रसूर्यौ. ७ पर्वतरात्रिचरेण ८ मूर्छालक्षणमन्धकारम् ९ मृगविशेषाणाम्

त्वय्यागते मणिशिलाकृतविष्टरार्थे
शैलः करोति सकलामयमातिथेयीम् ॥ ४९ ॥

उद्दामसामोद्भवचीत्कृतानां प्रत्यारवैर्भूरिदरीमुखोत्थैः ।
त्वत्सैन्यसंमर्दभवोरुदुःखान्मुहुर्मुहुः पूत्कुरुतेऽयमद्रिः ॥ ५० ॥

कृतार्थीकृतार्थीहित त्वां हितत्वात्सदानं सदा नन्दिनं वादिनं वा ।
विभालम्बिभालं सुधर्मा सुधर्मार्पितख्यापितख्याति सा नौति सानौ ॥५१॥

प्राभाकरीरिति गिरो विनिशम्य सम्य-
ग्देवेऽपि तां परिषदं प्रति दत्तनेत्रे ।
एकोऽवतीर्य शिखरादथ किंनराणा-
मिन्द्रः प्रणम्य विनयाज्जिनमित्यवादीत् ॥ ५२ ॥

दिक्सैव पुण्यजननी विषयः स धन्य
सेव्यानि तानि नगपत्तनकाननानि ।
यान्यर्हता भगवता भवता कथंचि-
दध्यासितान्यपरमस्ति किमत्र तीर्थम् ॥ ५३ ॥

भव्यस्तवस्याद्यमलंकृतीनामनर्घरत्नत्रयमाश्रितोऽपि ।
भव्यः स्तवस्याद्यमलं कृतीनां प्राप्याङ्घ्रिपङ्केरुहयोः क्षणेन ॥ ५४ ॥

अत्र प्रचारो न विपल्लवानां विपल्लवानां यदि वा तरूणाम् ।
आवासमस्मद्गृहसंनिधाने हंसन्निधानेशपुरी ददातु ॥ ५५ ॥

कुशोपरुद्धा द्रुतमालपल्लवां वराप्सरोभिर्महितामकल्मषाम् ।
नृपेषु रामस्त्वमिहोररीकुरु प्रसीद सीतामिव काननस्थलीम् ॥ ५६ ॥

---

१ सामोद्भवा हस्तिनः २ पूत्करणमार्तव्याहरणमिति नलचम्पूटीका ३ अयाः कृताश्च तेऽर्थिनोऽर्थाकृतार्थिनः कृतमर्थाकृतार्थिनामीहितं येन तत्संबोधनम् त्वां त्वाम् विभालम्बी सप्रभो भालो यस्य सुधर्मा देवसभा शोभनधर्मेणार्पिता प्रापिता सती ख्यापिता प्रकटीकृता ख्यातिः कीर्तिर्यत्र भवनकर्मणि तत्तथाभूतम् नौति स्तौति ४ विपदशानाम् ५ विगतकिसलयानाम् ६. कुशैस्तृणविशेषैः, (पक्षे) तन्नाम्ना पुत्रेण ७ द्रु-तमालपल्लवाम्, (पक्षे) द्रुत-आलपत् लवाम् लवोऽपि सीताया पुत्रः ८ अप्सरसो देवाङ्गनाः, (पक्षे) अद्भिर्युक्तानि सरांसि ९ रमणीय, (पक्षे) दाशरथि

इत्याकर्ण्य स तस्य किंनरपतेर्भक्तिप्रगल्भां गिरं
श्रान्तं सैन्यमवेत्य वीक्ष्य करिणा संभोगयोग्या भुवम् ।
देवो यावदचिन्तयन्निधिभृता तावत्क्षणान्निर्मित
शालामन्दिरमन्दुराट्टवलभीप्राकारसार पुरम् ॥ ९७ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये दशम सर्ग ।

एकादश सर्ग ।

अथ स तत्र निधीश्वरनिर्मिते प्रविशति स्म पुरे परमेश्वर. ।
समुदितोऽपि चतुर्विधसेनया विहितमोहतमोहतिरद्भुतम्[1] ॥ १ ॥
सुहृदमात्यगणाननुजीविनो नयनिधिर्विनिवेश्य यथायथम् ।
स्वयमिहोज्ज्वलरत्ननिकेतने स पदमाप दमान्वितमानस' ॥ २ ॥
बलभरोच्छलितै. पिहितप्रभोऽभजत मृण्मयतामिव यैर्जन. ।
मुकुरवत्स तु तैरपि पांसुभिर्नरमणी[2] रमणीयतरोऽभवत् ॥ ३ ॥
न घनघर्मपय.पृषतोदयो न च तनुत्वमजायत यत्प्रभो. ।
तदभिनत्पटुता न जगज्जनोत्सवपुषो वपुषोऽध्वपरिश्रम ॥ ४ ॥
तदपि रूढिवशात्कृतमज्जनो विहितयात्रिकवेषविपर्ययः ।
अयमुवाह रुचि नयनप्रिया न च न काचन काञ्चनदीधिति ॥५॥(युग्मम्)
नभसि दिक्षु वनेषु च संचरन्नृतुगणोऽथ गुणाढ्यमियाय तम् ।
समुपभोक्तुमिवैतदुपासनारसमय समय स्वमवन्निव ॥ ६ ॥
हिममहामहिमानमपोहितु सरसतामनुशासितुमङ्गिनाम् ।
दधदनिन्द्यगुणोपनतामृतुक्रमधुर मधुरञ्चति[3] काननम् ॥ ७ ॥
कतिपयैर्दशनैरिव कोरकै. कुरबकप्रभवैर्विहसन्मुखः ।
शिशुरिव स्खलितस्खलित मधु' पदमदादमदालिनि कानने ॥ ८ ॥
मलयशैलतटीमटतो रवेर्ध्रुवमभूत्प्रणयी मलयानिल' ।
पुनरमुष्य यतो दिशमुत्तरामपरथाप[4] रथाग्रवर कथम् ॥ ९ ॥

---

१ विहिता मोहरूपतमसो हतिर्येन २. नरश्रेष्ठः ३ अलकरोति ४ अपरथा-आप.

कलविराजि[1]विराजितकानने नवरसालरसालसषट्पदः ।
सुरभिकेसरकेसर[2]शोभितः प्रविससार स सारबलो मधुः ॥ १० ॥
अहह निर्दहति स्म वियोगिनां सुभगमङ्गमनङ्गहुताशनः ।
मुहुरु[3]दीरितरोचिरय चलत्कमलया मलयानिललीलया ॥ ११ ॥
तदभिधानपदैरिव षट्पदैः शबलिताम्रतरोरिह मञ्जरी ।
कनकभल्लिरिव स्मरधन्विनो [4]जनमदारमदारयदञ्जसा ॥ १२ ॥
समधिरुह्य शिरः कुसुमच्छलादयमशोकतरोर्मदनानलः ।
पथि दिधक्षुरिवैक्षत सर्वतः [5]समवधूतवधूतरसोऽध्वगान् ॥ १३ ॥
युवतिदीर्घकटाक्षनिरीक्षितः पुलकितस्तिलकः कुसुमच्छलात् ।
अकृत लास्यमिवास्य जगत्पतेरुपवने पवनेरितपल्लवः ॥ १४ ॥
शशिमुखीवदनासवलालसे बकुलभूरुहि पुष्पसमाकुले ।
धृतिमधत्त परा मधुपावलिः किमसमा न समानगुणे रतिः ॥ १५ ॥
उचितमाप पलाश इति ध्वनिं द्रुमपिशाचपतिः कथमन्यथा ।
अजनि पुष्पपदाद्दलिताध्वगो नृगलजङ्गलजम्भरसोन्मुखः (?) ॥ १६ ॥
गहनकुञ्जलतान्तरितक्रमा सहचरी निभृतं प्रतिपालयन् ।
विधुरितोऽपि पपौ स पिपासया कुसुमलीनमली न मधु क्षणम् ॥ १७ ॥
रसविलासविशेषविदो नराः कथममी विलयं न ययुः क्षणात् ।
विकसितास्तरवोऽपि विचेतना मृगदृशो[6]ऽङ्ग दृशोर्व्यतिषङ्गत ॥ १८ ॥
मलयमारुतचूतपिकध्वनिप्रभृतिसायकसंचयमर्पयन् ।
मधुरसौ विदधे स्मरधन्विनं कमपि नाकिपिनाकिजयोर्जितम् ॥ १९ ॥
श्वसिति रोदिति मुह्यति कम्पते स्खलति ताम्यति यत्सहसाध्वगः ।
तदयमक्षतपक्षशिलीमुखैः किमधुना मधुना हृदि नाहतः ॥ २० ॥
विनिहतोऽयमनाथवधूजनो विधुरिता धुरि ता मुनिपङ्क्तयः ।
सुरभिणा समभेदि नतभ्रुवामिह स मानसमानमतङ्गजः ॥ २१ ॥

---

१ कोकिल. २. वृक्षविशेष ३ प्रकटितज्वाल. ४ स्त्रीरहित जनमदारयत्
५ अगणितवधूकोपान् ६. सबोधनम्

इति विशङ्क्य मधोर्वनवासिनः प्रहरतः परितोऽपि पराभवम् ।
प्रणयिनीकुचकञ्चुकमुच्चकैरुरसि को रसिको न दधे जनः॥२२॥(कुलकम्)
प्रचलवेणिलताञ्चलताडितोन्नतनितम्बतटस्तरुणीजनः ।
स्मरनिषादकशाभिरिवाहतश्चिरमतोऽरमतोद्धुरदोलया ॥ २३ ॥
स्मरवशीकरणौषधचूर्णवन्निदधतोपरि सौमनसं रजः ।
किमपरं मधुना वशिनोऽपि ते मुनिजना निजनामवशीकृताः ॥ २४ ॥
स्वयमगाद्वसतिं कलिमत्यजद्दृशमदत्त मुखे प्रियकामिनाम् ।
इति बहूनि चकार वधूजनः स किल कोकिलकोविदशिक्षया ॥ २५ ॥
मधुनिवृत्तिजुषा शुचिसंगमाद्धृतमुदामिव काननसंपदाम् ।
विचकिलप्रसवावलिरन्वगादिह सिता हसितानुकृतिं मुखे ॥ २६ ॥
सकलदिग्विजये वरमल्लिकाकुसुमसंगतभृङ्गरवच्छलात् ।
इह निनाय जनः स्मरभूपतेर्न न वशं नवशङ्खभवो ध्वनिः ॥ २७ ॥
युवतिदृष्टिरिवासवपाटला स्मरनृपस्य बभौ नवपाटला ।
प्रणदिता मधुपैरिव काहला[1] प्रियतमायतमानपराजये ॥ २८ ॥
वपुषि चन्दनमुज्ज्वलमल्लिका शिरसि हारलता गलकन्दले ।
मृगदृशामिति वेषविधिर्नृणामनवमो नवमोहमजीजनत् ॥ २९ ॥
इह तृषातुरमर्थिनमागतं विगलिताशमवेक्ष्य मुहुर्मुहुः ।
हृदयभूस्त्रपयेव भिदा गता गतरसा तरसा सरसी शुचौ ॥ ३० ॥
इह शुना रसना वदनाद्बहिर्निरगमन्नवपल्लवचञ्चलाः ।
हृदि खरांशुकरप्रकरार्पिताः किमकृशा नु कृशानुशिखाः शुचौ ॥३१॥
खल इव द्विजराज[2]मपि क्षिपन्दलितमित्र[3]गुणो नवकन्दलः[4] ।
अजनि कामकुतूहलिना पुनः रसमयः समयः स घनागमः ॥ ३२ ॥
इह घनैर्मलिनैरपहस्तिता[5] कुटजपुष्पमिषादुडुसततिः ।
गिरिवने भ्रमरारवपूत्कृतैरवततार ततारतिरम्बरात्[6] ॥ ३३ ॥

---

१ वाद्यविशेष २ चन्द्रम्, (पक्षे) ब्राह्मणश्रेष्ठम् ३ सूर्य, (पक्षे) सुहृत् ४ अङ्कुर, (पक्षे) कलह ५ तिरस्कृता ६ प्रसृतखेदा

भृशमधार्यत नीपनभस्वता सह पयोधरनम्रनभ श्रिया।
गलितहारनिभोदकधारया प्रथमसंगमसंगरविभ्रम ॥ ३४ ॥
भुवनतापकमर्कमिवेक्षितु कलितकान्तचलद्युतिदीपिका।
दिशि दिशि प्रससार कृषीवता सह मुदारमुदारघनावलिः ॥ ३५ ॥
जलधरेण पय पिबताम्बुधेर्ध्रुवमपीयत वाडवपावक.।
कथमिहेतरथा तडिदाख्यया रुचिररोचिररोचत वह्निजम् ॥ ३६ ॥
नभसि निर्गतकोमलमालतीकलिकया स्मरतोमरतीक्ष्णया।
हृदयविद्ध इवालिगण पुरा चलति का लतिकाः स्म निरीक्षितुम् ॥ ३७ ॥
निभृतभृङ्गकुलाकुलकेतकीतरुरुदीर्णसितप्रसवाङ्कुरः।
भृशमशोभत मत्त इव स्मरद्विरदनो रदनोदितभूत्रय ॥ ३८ ॥
त्वयि विभावपि भावपिधायिनि ध्रुवमनाथवतीमिव ता सखीम्।
रिपुरिवैष विषं जलदो ददत्समद हन्ति दहन्ति च विद्युत. ॥ ३९ ॥
समधिगम्य पय सरसामसावसहतापहता पतिवञ्चिता।
यदतनोत्तनुतापितपूत्तर तदयि तद्दयितस्य न पातकम् ॥ ४० ॥
स्वयमनम्बुजमेव सरोऽभवद्व्यधित सा तु वनान्तमपल्लवम्।
यदि तया मृतयैव सुखं स्खलन्निनदया न दयास्ति वनेऽपि ते ॥ ४१ ॥
न रमते स्मयते न न भाषते स्वपिति नात्ति न वेत्ति न किंचन।
सुभग केवलमस्मितलोचना स्मरति सा रतिसारगुणस्य ते ॥ ४२ ॥
इति कयापि दयापरयापरः प्रणयपूर्वमिहाभिहितो युवा।
मुदमिवोदवहन्न च चारुतामदममन्दममन्थरमन्मथ ॥ ४३ ॥ (कुलकम्)
तृणकुटीरनिभे हृदि योषिता ज्वलति तीव्रवियोगहुताशने।
स्वजनवच्छिखिभेकगणो नदन्नकृत पूत्कृतपूरमिवाकुल' ॥ ४४ ॥
प्रलपता कृपयैव वियोगिना किमपि दाहमहाज्वरशान्तये।
शरदियं सरसीषु निरन्तर व्यतनुतातनुतामरसं पय. ॥ ४५ ॥

१ मुदा अर-उदारधनावलि २ श्रावणे ३ दन्तक्षुण्णलोकत्रय ४ शरीरतापतक्रिमिविशेष यच्चकार

इयमुदस्य करै परिचुम्बत सरसिजास्यमभून्न घनादरा ।
शरददत्त सुधाकरलालनासुखरता खरतापमतो रवेः ॥ ४६ ॥
किमपि पाण्डुपयोधरमण्डले प्रकटितामरचापनखक्षता ।
अपि मुनीन्द्रजनाय ददौ शरत्कुसुमचापमचापलचेतसे ॥ ४७ ॥
विघटिताम्बुपटानि शनै शनैरिह दधु पुलिनानि महापगा ।
नवसमागमजातह्रियो यथा स्वजघनानि घनानि कुलस्त्रिय ॥ ४८ ॥
स्फुरदमन्दतडिद्द्युतिभासुर शरदि शुभ्रमुदीक्ष्य पयोधरम् ।
कपिशकेसरकेसरिशङ्कया प्रतिनदन्ति न दन्तिगणाः क्षणम् ॥ ४९ ॥
कलमरालवधूमुखखण्डितं विपुलवप्रजले कमलाकरम् ।
निकटमप्यवधीरयति स्म साभिनवशालिवशालिपरम्परा[1] ॥ ५० ॥
अयमनङ्गगजस्य मदाम्भसः परिमलो न तु शारदभूरुह[2] ।
इयमयस्त्रिपदी[3] त्रुटिताभित कमलिनीर्मलिनीविततिर्न तु ॥ ५१ ॥
हृदयहारिहरिन्मणिकण्ठिकाकलितशोणमणीव नभःश्रिय ।
ततिरुदैक्षि जनै शुकपत्रिणा भ्रमवतामवतारितकौतुका ॥ ५२ ॥
मरुति वाति हिमोदयदु सहे सहसि संततशीतभयादिव ।
हृदि समिद्धवियोगहुताशने वरतनोरतनोद्वसति स्मर ॥ ५३ ॥
पतितमेव तदा हिममङ्गिना वपुषि कीर्तिहर शरदत्यये ।
शरणमुद्धतयौवनकामिनीस्तनभरो न भरोपचितो यदि ॥ ५४ ॥
बहलकुङ्कुमपङ्ककृतादरा मदनमुद्रितदन्तपदाधराः ।
तुहिनकालमतो घनकञ्चुका निजगदुर्जगदुत्सवमङ्गना ॥ ५५ ॥
अपि जगत्सु मनोभवतेजसा प्रवणयन्त्यतिरेकमनेकशः ।
हिममयानि तदा सवितुर्महोमहिमहानिमहानि[6] वितेनिरे ॥ ५६ ॥
स महिमोदयतः शिशिरो व्यधादपहृतप्रसरत्कमला प्रजा ।
इति कृपालुरिवाश्रितदक्षिणो दिनकरो न करोपचय दधौ ॥ ५७ ॥

---

१ अभिनवशालिवशा-अलिपरम्परा २ सप्तच्छदवृक्षस्य ३ लोहशृङ्खला. ४ भ्रमरीश्रेणि ५ सिवश्क . ६. महः महिम-हानिम्-अहानि

विघटयन्नखिलेन्द्रियपाटवं भृशमुरीकृतधर्मदिगाश्रयः ।
वपुषि बिभ्रदसौ तपसा मह कृशमिनः शमिनं समता दधौ ॥ ५८ ॥
मृगदृशामिह सीत्कृतकम्पिताधरपुटस्फुटदन्तसमद्युतः ।
विदधिरे नवकुन्दलता दलत्सुमनसो मनसो धृतिमङ्गिनाम् ॥ ५९ ॥
सुरभिपत्त्रवत कुसुमेष्वभून्मरुबकस्य जनो विगतस्पृहः ।
सुभगरूपजुषो मृगचक्षुषः [1]प्रथितमान्यतमान्यगुणेष्विव ॥ ६० ॥
इह हि रोध्ररजांसि यशांसि वा विशदभासि जगज्जयशालिनः ।
विदधिरे न मनोभवभूपते सममनन्तमनन्तरितं भुवा ॥ ६१ ॥
करणबन्धविवर्तनसाक्षिणी समधिगम्य निशा सुरतक्षमा ।
तपसि कामिगणस्तरुणीजनैररमतारमतामसमानसैः ॥ ६२ ॥
अथ दिदृक्षुममुं रमणीयतामृतुगणस्य समं समुपेयुषः ।
अभिदधे जिनमित्यमराधिपो विनयतो नयतोषितभूत्रयम् ॥ ६३ ॥
ऋतुकदम्बकमाह्वयतीव वः श्रवणगोचरतां युगपद्गतैः ।
भ्रमरकोकिलहंसकलापिनां रसकलैः सकलैरपि निःस्वनैः ॥ ६४ ॥
सेना सुराणा[2]ममना [3]मितारम्भवर्त्य[4]याना मधुना च येन ।
सेना[5] [6]सुराणां मम ना[7]मितारं भवर्त्ययानामधुना चयेन ॥ ६५ ॥
प्रभा[9]विताने कलतागताया प्रभाविताने [10]कलता गता या ।
[11]प्रभाविताने[12]कलता[13]गताया सा स्त्री मधौ किं स्पृहणीयपुण्या ॥ ६६ ॥
वीक्ष्याङ्गना सत्तिलकान्सरागा विलासमुद्रायतनेऽत्र कान्ते ।
गुणास्त्वयीवाभवदस्तशत्राविलौ[14] [15]समुद्रायतनेत्रकान्ते ॥ ६७ ॥
पदप्रहारैः पुरुषेण दध्रे मदः समुद्यत्तरुणीहतेन ।
रुतं तदश्रावि वने पिकीनामदः [16]समुद्यत्तरुणीह तेन ॥ ६८ ॥

---

१ प्रथित-मान्यतम अन्यतमगुणेषु २ अमनस्का ३ मनोविरहान्मितारम्भवती ४ गमनरहिता ५ कामदेवेन सह इ काम ६ स्तुतिमुखरा ७ नामिता-अरम् ८ अयाना भाग्याना चयेन ९. अवलोकितबहुविधवल्लीवृक्षविस्तारा १० मनोज्ञता- ११ प्रभौ इता-न १२. हे इकलत, इ कामस्तद्वत्कलता मनोज्ञता यस्य तत्सबोधनम्. १३ अप्राप्तशुभविधि १४ भूमि १५. समुद्रा आयतनेत्रकान्ते १६ समुत्-यत् तरुणि-(वृक्षे)-इह

त्वामद्य केकिध्वनितापदेशात्सुराजमानेन स मानवेन ।
घनागमः स्तौत्यमृतोदयार्थी सुराजमानेनस मा नवेन ॥ ६९ ॥
कलापिनो मन्दरसानुगास्ते पयोदलेशोपहिता हिमांशोः ।
कलापिनो मन्दरसानुगास्ते संभाव्यते तेन शरत्प्रवृत्तिः ॥ ७० ॥
गुणलतेव धनुर्भ्रमरावली शरदि तामरसं गमिताधिकम् ।
ततिरतोऽप्सरसा कुसुमेषुणा शरदितामरसङ्गमिताधिकम् ॥ ७१ ॥

इति वचनमुदारं भाषमाणे मुदारं
प्रशमितवृजिनस्य स्वर्गिनाथे जिनस्य ।
मतिरिह घनगाना रन्तुमासीन्नगाना
ततिषु कुसुमलीना वीक्ष्य पालीमलीनाम् ॥ ७२ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये एकादशः सर्गः ।

द्वादशः सर्गः ।

दिदृक्षया काननसंपदां पुरादथायमिक्ष्वाकुपतिर्विनिर्ययौ ।
विधीयतेऽन्योऽप्यनुयायिना गुणैः समाहितः किं न तथाविधः प्रभुः ॥१॥
बभूव यत्पुष्पवतीमृतुक्षणे वनस्थलीं सेवितुमुत्सुको जनः ।
अचिन्तितात्मक्रमविप्लवो महान्मनोनुरागः खलु तत्र कारणम् ॥ २ ॥
विकासिपुष्पद्रुणि कानने जनाः प्रयातुमीषुः सह कामिनीगणैः ।
स्मरस्य पञ्चापि न पुष्पमार्गणा भवन्ति सह्याः किमसंख्यतां गताः ॥ ३ ॥
बभौ तदारक्तमलक्तकद्रवैर्वधूजनस्याङ्घ्रिसरोरुहद्वयम् ।
पथि स्थलाम्भोरुहकोटिकण्टकक्षतक्षरच्छोणितसंचयैरिव ॥ ४ ॥
गतागतेषु स्खलितं वितन्वता नितम्बभारेण समं जडात्मना ।
भुजौ सुवृत्तावपि कङ्कणक्वणैः किलाङ्गनानां कलहं प्रचक्रतुः ॥ ५ ॥

---

१ हे मनुष्यस्वामिन् २ हे सुराजम शोभना राज्ञा मा यस्य तत्संबोधनम् ३ स्तवेन ४ मन्दर-सानु-गा-आस्ते ५. मन्द-रस-अनुगा -ते ६ शरदिता बाणखण्डिता अतएव अमरसङ्गमिता देवसङ्ग प्राप्ता अधिकं जले ७ घनं निरन्तरं गानं यस्यास्ताम्

गुरुस्तनाभोगभरेण मध्यतः कृशोदरीयं झटिति त्रुटिष्यति ।
इतीव काञ्ची कलकिङ्किणीकणैर्मृगीदृशः पूत्कुरुते स्म वर्त्मनि ॥ ६ ॥
नितम्बसंवाहनबाहुलालनश्रमोदभारापनयादिभिर्घनै ।
चटूनि चक्रे मुहुरेणचक्षुषा विचक्षणो दक्षिणमारुत· पथि ॥ ७ ॥
प्रवालशालिन्यनपेतविभ्रमा नितान्तमुच्चैस्तनगुच्छलाञ्छिता ।
सलीलमुद्यत्तरुणावलम्बिता वन ययौ कापि लतेव जङ्गमा ॥ ८ ॥
नितम्बबिम्बप्रसराहतक्रमः कुचस्थलीताडनमूर्छितश्च य ।
विलासिनीना मलयाद्रिमारुत· स जीव्यते स्म श्वसितानिलै पथि ॥ ९ ॥
प्रियस्य कण्ठार्पितबाहुबन्धना पथि स्खलन्ती विनिमीलनादृशो· ।
प्रकाशयन्तीव मनोभवान्धता जगाम काचिद्वनमेणलोचना ॥ १० ॥
यथाभवन्नूपुरपाणिकङ्कणकणप्रगल्भो मणिकिङ्किणीरव ।
उपेयुषीणा वनमेणचक्षुषा तथा पुरो लास्यमधत्त मन्मथ· ॥ ११ ॥
उदञ्चति भ्रूलतिका मुहुर्मुहु प्रकम्पते तन्वि यदोष्ठपल्लव ।
अवैमि तेन स्मितपुष्पशातनो विजृम्भते ते हृदि मानमारुत ॥ १२ ॥
जगज्जनानन्दविधायिनि क्षणे वृथा त्वयारम्भि मृगाक्षि विग्रह ।
मनस्विनीना सुलभाभिमानता महानृतुप्रक्रम एष दुर्लभ ॥ १३ ॥
अथापराद्ध दयितेन कुत्रचिद्विनोपपत्त्येति तवाकुल मन ।
परस्पर प्रेम समुन्नति गत भयानि भामिन्यपदेऽपि पश्यति ॥ १४ ॥
अनन्यनारीप्रणयिन्यपि त्वया यदागसा चिह्नमदर्शि स भ्रम· ।
रसेन यस्त्वामभितोऽपि वीक्षते कथ स ते विप्रियमाचरिष्यति ॥ १५ ॥
अपास्तपीयूषमयूखशोभया प्रभातकान्त्येव वियुक्तया त्वया ।
अनुज्झितस्नेहभर स सप्रति प्रपद्यते दीप इवाभिपाण्डुताम् ॥ १६ ॥
कृतेर्ष्ययेव त्वयि दत्तचेतसो गत क्षुधेव क्वचिदस्य निद्रया ।
मुखस्य ते दास्यमिवागतोऽधुना शशी स शीतोऽपि ददाह तद्वपु ॥ १७ ॥

---

१. पल्लवयुक्ता प्रकृष्टकेशयुक्ता च २. विलाससहिता पक्षिसचारसमेता च ३ उच्चै-स्तन-गुच्छलाञ्छिता, उच्चै स्तनगुच्छलाञ्छिता ४ तरुणा वृक्षेण तरुणपुरुषेण च अवलम्बिता

ध्रुवं वियोगे कुसुमेषुमार्गणैस्तवापि भिन्नं हृदयं विभाव्यते ।
अमी समुल्लासितसारसौरभाः स्फुरन्ति निःश्वाससमीरणाः कुतः ॥ १८ ॥
तदस्तु सधिर्युवयो प्रसीद न. प्रतप्तयोरायसपिण्डयोरिव ।
सखीभिरित्थ गदितानुकूलयांचकार कान्तं किल कापि कामिनी ॥१९॥
(कुलकम्)

विभिद्य मानं कलकोकिलस्वने मनोनुरागं मिथुनेषु तन्वति ।
कुतूहलादेव स केवलं तदा धनुर्धुनीते स्म जगज्जयी स्मरः ॥ २० ॥
त्रिनेत्रसङ्ग्रामभरे पलायित. स्मरस्य विश्वासपदं कथं मधु· ।
उमार्पितप्रत्यय एष मन्यते विलासिनीर्जीवितदानपण्डिता· ॥ २१ ॥
विवर्णता लोकबहि स्थिति पिका मधु प्रभुद्रोहिणमाश्रिता ययु ।
नतभ्रुवां पादयुगस्य पङ्कज समाश्रितच्छायमभूत्पदं श्रिय· ॥ २२ ॥
तरुन्निषङ्गानिव बिभ्रतामुना स्मरस्य पौष्पाः कति नार्पिता· शरा· ।
परं तथाप्येष जगज्जये वधूकटाक्षमेवेषुममन्यत क्षमन् ॥ २३ ॥
वसन्तलीलामलयानिलादिभि· सम मनोभू समयेन युज्यते ।
निरन्तर तस्य समस्तदिग्जये सहायभाव सुदृशो वितन्वते ॥ २४ ॥
इति प्रसङ्गादुपलालिता प्रियै स्वशक्तिमाकर्ण्य मधुप्रधर्षिणीम् ।
स्वरूपगर्वोद्धुरकधरा स्खलत्पदप्रचारं पथि जग्मुरङ्गना· ॥ २५ ॥
(कुलकम्)

प्रमोदयाह्लादितलोकलोचनो विलासिनीभिः परिवारितस्तत ।
शशीव ताराभिरलङ्कृतो घनं वनं विवेशोत्तरकोशलेश्वर· ॥ २६ ॥
गिरीशलीलावनमित्युपश्रुतेर्भ्रमन्निह प्लोषभयादिव स्मर ।
न कान्तिपीयूषनिधानकुम्भयोर्मुमोच कान्ताकुचयोरुपान्तिकम् ॥२७॥
ध्रुवं त्रिनेत्रानलदाहत· प्रभृत्युदर्चिषि द्वेषमुपागत. स्मर ।
यदत्र सान्द्रद्रुमदीर्घदुर्दिने वने निवासैकरसो बभूव सः ॥ २८ ॥
इहाबभौ मारुतधूतकेतकीपरागपासुप्रकर· समन्तत· ।
अनङ्गदावानलमीलितात्मना वियोगभाजामिव भस्मसंचय. ॥ २९ ॥

इतस्ततः कज्जलकोमला दधौ पुरो भ्रमन्ती भ्रमराङ्गनावलिः।
जगज्जिगीषोर्विषमेषुभूभुजः कराग्रवल्गन्निशितासिविभ्रमम् ॥ ३० ॥
विजित्य बाणैर्मदनस्य कुर्वतः समस्तमेकातपवारणं जगत्।
अभङ्गुरा षट्पदबन्दिनो वने जगुस्तदानीं बिरुदावलीमिव ॥ ३१ ॥
परागपुञ्जा यदि पुष्पजा अमी न पांसुतल्पा स्मरमत्तदन्तिनः।
अलिच्छलात्पान्थवधाय धावतः कथं तदन्तस्त्रुटिताङ्घ्रिशृङ्खला ॥३२॥
ददत्प्रवालौष्ठमुपात्तयौवनो मधुः प्रसूनांशुककर्षणोत्सुकः।
लतावधूनामिह संगमे जनैरदर्शि कूजन्निव कोकिलस्वनैः ॥ ३३ ॥
शिखण्डिनां ताण्डवमत्र वीक्षितुं तवास्ति चेच्चेतसि तन्वि कौतुकम्।
समाल्यमुद्दामनितम्बचुम्बिनं सुकेशि तत्संवृणु केशसंचयम् ॥ ३४ ॥
जलेषु ते वक्त्रसरोजनिर्जितो जनैः स्फुटच्चारुसरोरुहाकरः।
अदर्शि सव्रीड इवोदरे क्षिपन्कृपाणपुत्रीमिव षट्पदावलिम् ॥ ३५ ॥
सविभ्रमं वीक्ष्य तवेक्षणद्वयं गतं च वाचालितरत्ननूपुरम्।
महोत्पलैर्वारि निमीलितं दिवि ह्रियेव हंसैश्च पलायितं जवात् ॥ ३६ ॥
यदि स्फुरिष्यन्ति तवाधरद्युते पुरः कियत्कालमशोकपल्लवाः।
तदाधिगत्यान्तरमुद्यतत्रपा ध्रुवं गमिष्यन्ति विवर्णताममी ॥ ३७ ॥
भव क्षणं चण्डि वियोगिनीजने दयालुरुन्मुद्रय सुन्दरी गिरम्।
अमी हताशाः प्रथयन्तु मूकतां कृतान्तदूता इव लक्षिताः पिकाः ॥३८॥
उदीरयन्नित्यमृतप्रपां गिरं विचित्रचाटूक्तिविचक्षणः क्षणात्।
प्रसर्पदानन्दतिरोहितक्रुधं चकार कश्चित्तरुणो मनस्विनीम् ॥ ३९ ॥
(कुलकम्)
अगोचरं चण्डरुचेरपि द्युता निकुञ्जलीलासदनेषु पुञ्जितम्।
प्रभाभिरुद्भासितवीरुधस्तमो विनिन्यिरे भङ्गमनङ्गदीपिकाः ॥ ४० ॥
परिभ्रमन्त्यः कुसुमोच्चिचीषया विरेजिरे तत्र सरोजलोचनाः।
जिनेन्द्रमभ्यर्चयितुं सपर्यया कृतप्रयत्ना वनदेवता इव ॥ ४१ ॥
उदग्रशाखाकुसुमार्घमुद्भुजा व्युदस्य पार्ष्णिद्वयमञ्चितोदरी।
नितम्बभूस्रस्तदुकूलबन्धना नितम्बिनी कस्य चकार नोत्सवम् ॥४२॥

करै प्रवालान्कुसुमानि लोचनैर्नखांशुभिस्तत्र विजित्य मञ्जरीः ।
वधूजनस्यास्य जिघृक्षतो भयात्किलाचकम्पे पवनाहतं वनम् ॥ ४३ ॥
प्रमत्तकान्ताकरसंगमादमी सदागमाभ्यासरसोज्ज्वला अपि ।
क्षणान्निपेतुः सुमनोगणा यतो ह्रियेव विच्छायमभूत्ततो वनम् ॥४४॥
किमन्यदन्ये पिकपञ्चमादयो यशांसि पुण्यैरलभन्त सेवकाः ।
समर्थ्यते कार्यमनङ्गभूपतेः पुनस्तदेकेन वसन्तशाखिना ॥ ४५ ॥
इतीव काचिन्नवचूतमञ्जरीं प्रियस्य वश्यौषधिमाददे मुदा ।
स्वमेव तद्दर्शनमात्रकर्मणा विवेद मुग्धा न वशीकृतं पुरा ॥ ४६ ॥
(युग्मम्)

लताप्रदोलाञ्चनलीलया मुहुर्नतोन्नतस्फारनितम्बमण्डला ।
श्रमं प्रचक्रे पुरुषायितक्रियाप्रकर्षहेतोरिव कापि कामिनी ॥ ४७ ॥
स्वमूर्ध्नि चूडामणिरश्मिकार्मुके निवेशयन्ती नवनीपगोलकम् ।
पिकाय मर्मव्यथकाय कानने निबद्धलक्ष्येव वधूरलक्ष्यत ॥ ४८ ॥
कयाचिदुज्जृम्भितचारुचम्पकप्रसूनमाला जगृहे न पाणिना ।
स्मरान्तकग्रस्तवियोगिनीच्युता विडम्बयन्ती कलधौतमेखलाम् ॥४९॥
उदग्रशाखाञ्चनचञ्चलाङ्गुलेर्भुजस्य मूलं स्पृशति प्रिये छलात् ।
स्मितं वधूनामिव वीक्ष्य सत्रपैरमुच्यताात्मा कुसुमैर्द्रुमाग्रतः ॥ ५० ॥
मिथः प्रदत्तैर्नवपुष्पदामभिर्बभुस्तदानीं मिथुनानि सर्वतः ।
अवन्ध्यपातप्रसरैः प्रकोपतश्छितानि बाणैरिव पुष्पधन्वना ॥ ५१ ॥
विपक्षनामापि कुरङ्गचक्षुषा बभूव मन्त्रो ध्रुवमाभिचारिकः ।
प्रियैस्तदुच्चारणपूर्वमर्पिता प्रसूनमाला यदियाय वज्रताम् ॥ ५२ ॥
रतावसाने लतिकागृहाद्वधूर्विनिर्यतीः स्विन्नकपोलमण्डलाः ।
प्रवीजयन्ति स्म समीरणेरितैः प्रवाललीलाव्यजनैर्महीरुहाः ॥ ५३ ॥
स्रजो विचित्रा हृदि जीवितेश्वरैः समाहिताश्चारुचकोरचक्षुषाम् ।
तदन्तरेऽन्तर्विशतो मनोभुवश्चकासिरे वन्दनमालिका इव ॥ ५४ ॥

---

१ आम्रेण.

स्मितं विलासस्य कटाक्षविभ्रम रतेरनङ्गस्य सुधारसच्छटा ।
यशांसि तारुण्यनृपस्य मेनिरे विलासिनीना शिरसि स्रजो जना ॥५५॥
प्रसूनशून्येऽपि तदर्थिनी तरौ नियोजयन्ती करपल्लव मुहु ।
निरीक्षणात्पत्युरनङ्गविह्वला स्मितं सखीना विदधे सुलोचना ॥ ५६ ॥
तदा यदासीत्तनुरामणीयक प्रसूनमालाभरणैर्मृगीदृशाम् ।
अवैति तद्वर्णयितुं तदा स्मरो यदा कवित्व लभते प्रसादत ॥ ५७ ॥
कृतेऽपि पुष्पावचये समन्ततो लतासु लीलार्पितपाणिपल्लवा ।
स्फुरन्नखांशुप्रकरेण तत्क्षण वितेनिरे पुष्पविभङ्गिमङ्गना ॥ ५८ ॥
प्रसूनलक्ष्मीमपहृत्य गच्छता वधूजनाना भयलोलचक्षुषाम् ।
वनेन मुक्ता विषमेषुशालिना शिलीमुखास्तत्र निपेतुरन्तिके ॥ ५९ ॥
समुल्लसत्स्वेदबाष्पबिन्दुभिर्निलीयमानैरिव लोचनैर्नृणाम् ।
वपुर्जलार्द्रं श्रमभारभङ्गुरास्तदा वहन्ति स्म कुरङ्गलोचना ॥ ६० ॥

शुभ्राम्भोजविशाललोचनयुगोपान्तेषु बिभ्रन्नवा
सद्य. प्रस्फुटशुक्तिसंपुटतटीनिष्क्रान्तमुक्ताकृतिम् ।
मूले च स्तनकुम्भयोरनुकृतश्च्योतत्सुधाम्भोलव
स्त्रीणा जीवितमन्मथ समजनि स्वेदोदबिन्दुव्रज ॥ ६१ ॥

वनान्मकरकेतनप्रणयिन. करोल्लासित-
स्फुरत्कमलकेलयस्तुलितपूर्णचन्द्रानना ।
अशेषकुसुमोच्चयश्रमजलार्द्रदेहास्ततो
जवाज्जनितविस्मया श्रिय इव स्त्रियो निर्ययु ॥ ६२ ॥

तादृक्कान्ताचरणकमलस्पर्शजाग्रत्स्मरस्य
प्रस्वेदाम्बुद्रव इव पुरो विन्ध्यधात्रीधरस्य ।
उद्दामोर्मिप्रसरपुलको घर्ममर्मव्यथाया
दृष्ट सैन्यैरसिरिव महान्नर्मदाम्भःप्रवाह ॥ ६३ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये द्वादश सर्ग ।

त्रयोदशः सर्गः।

द्विगुणितमिव यात्रया वनानां स्तनजघनोद्वहनश्रमं वहन्त्यः।
जलविहरणवाञ्छया सकान्ता ययुरथ मेकलकन्यकां तरुण्यः॥ १ ॥
जलभरपरिरम्भदत्तचित्ताः श्रमसलिलप्रसरच्छलेन रागात्।
प्रथममिव समेत्य संमुखं ताः सपदि जलैः परिरेभिरे तरुण्यः॥ २ ॥
क्षितितलविनिवेशनात्प्रसर्पन्नखमणिशोणमयूखमङ्घ्रियुग्मम्।
श्रमनिवहविलम्बमानजिह्वाप्रसरमिवाध्वनि सुभ्रुवां बभासे॥ ३ ॥
प्रियकरकलितं विलासिनीनां नवशिखिपत्रमयातपत्रवृन्दम्।
मृदुकरपरिमर्शनात्तसौख्यं वनमिव पृष्ठगतं रराज रागात्॥ ४ ॥
इह मृगनयनासु साम्यमक्ष्णोः प्रथममवेक्ष्य विशश्वसुः कुरङ्गाः।
तदनु निरुपमैर्भ्रुवो विलासैर्विजितगुणा इव ताः प्रणश्य जग्मुः॥ ५ ॥
वदनमनु मृगीदृशो द्रुमाग्रात्पतदलिमण्डलमाशु गन्धलुब्धम्।
क्षितिगतशशिनो भ्रमेण राहोरवतरतो गगनाद्द्युतिं जहार॥ ६ ॥
दिनकरकिरणैरुपर्यधस्तात्तुलितकुकूलकृशानुभिः परागैः।
पुटनिहितसुवर्णवद्वधूभिः स्वतनुरमन्यत हन्त तप्यमाना॥ ७ ॥
वनविहरणखेदनिःसहं ते वपुरतिपीनपयोधरं बभूव।
इति किल स मुदस्य कोऽपि दोर्भ्यां युवतिमनाकुलितो जगाम रागी॥८॥
मिलदुरसिजचक्रवाकयुग्माः प्रथयति भास्वति यौवने प्रकाशम्।
स्फुटरवकलहंसकास्तरुण्यः सरित इव प्रतिपेदिरे नदीं ताम्॥ ९ ॥
अधिगतकरुणारसेव रेवा श्रमभरमन्दरुचो विलोक्य तन्वीः।
जललवनिचितारविन्ददम्भात्सपदि सबाष्पकणेक्षणा बभूव॥ १० ॥
प्रकटय पुलिनानि दर्शयाम्भोभ्रमणमुदञ्चय निर्भरं तरङ्गान्।
घनजघनगभीरनाभिनृत्यद्भ्रुकुटि तुलां न तथाप्युपैषि तन्व्याः॥ ११ ॥
नयनमिव महोत्पलं तरुण्याः सरसिजमास्यनिभं च मन्यसे यत्।
तदुभयमपि विभ्रमैरुभाभ्यां जितमिह वल्गसि किं वृथोद्वहन्ती॥ १२ ॥
इति मुहुरपरैर्यथार्थमुक्ता क्षणमपि न स्थिरतां दधौ ह्रियेव।
गिरिविवरतलान्यधोमुखी सा परमपराब्धिवधूर्द्रुतं जगाम॥१३॥(कालापकम्)

प्रकटितपुलकेव सा स्रवन्ती विदलितशैवलराजिमञ्जरीभिः ।
सरलिततरलोर्मिबाहुदण्डा प्रणयभरादिव दातुमङ्कपालिम् ॥ १४ ॥
स्मितमिव नवफेनमुद्वहन्ती प्रथममनल्पसरोजकल्पितार्घा ।
कलविहगरवैरिवालपन्ती व्यतनुत पाद्यमिवाम्बुभिर्वधूनाम् ॥१५॥ (युग्मम्)
उपनदि पुलिने प्रियस्य मुक्तामणिमयभूषणभाजि वक्षसीव ।
स्वयमुपरि निपत्य कापि रागान्मुहुरिह लोलयति स्म चञ्चलाक्षी ॥ १६ ॥
प्रणिहितमनसो मृगेक्षणानां चटुलविवर्तितनेत्रविभ्रमेषु ।
प्रविदधुरधिकस्पृहा ह्रदिन्याश्चलशफरीस्फुरिते क्षणं युवानः ॥ १७ ॥
उपनदि नलिनीवनेषु गुञ्जत्यलिनि निमीलितलोचनः कुरङ्गः ।
तटगतमपि नो ददर्श सैन्यं नहि विषयान्धमतिः किमप्यवैति ॥ १८ ॥
कथमपि तटिनीमगाहमानाश्चकितदृशः प्रतिमाछलेन तन्व्यः ।
इह पयसि भुजावलम्बनार्थं समभिसृता इव वारिदेवताभिः ॥ १९ ॥
अधिगतनदमप्यगाधभावैः सलिलविहारपरिच्छदं वहन्त्यः ।
प्रणयिभिरथ धार्यमाणहस्ताः प्रविविशुरम्भसि कातरास्तरुण्यः ॥ २० ॥
अविरलपलितायमानफेनं वलिनमिवोर्मिभिरङ्गमुद्वहन्ती ।
जतुबहलवधूपदप्रहारैरजनि सरिज्जरती रुषेव रक्ता ॥ २१ ॥
ध्वनिविजितगुणोऽप्यनेकधायं रटति पुरः कथमत्रपो मरालः ।
इति समुचितवेदिनेव तन्व्याः स्थितमिह वारिणि नूपुरेण तूष्णीम् ॥२२॥
प्रसरति जललीलया जनेऽस्मिन्बिसवदनो दिवमुत्पपात हंसः ।
नवपरिभवलेखभृन्नलिन्याः प्रहित इवाशुमते प्रियाय दूतः ॥ २३ ॥
पृथुतरजघनैर्नितम्बिनीनां स्खलितगतिः पयसामभूत्प्रवाहः ।
अधिगतवनितानितम्बभारः कथमथवा सरसः पुरः प्रयाति ॥ २४ ॥
अपहृतवसने जडेन लौल्याज्जघनशिलाफलके नितम्बवत्याः ।
करजलिपिपदाच्चदाविरासीद्विषमशरस्य जगज्जयप्रशस्तिः ॥ २५ ॥
कथमधिकगुणं करं मृगाक्षी क्षिपति मयीह वनान्तमाश्रितायाम् ।
इति विदितपराभवेव लक्ष्मीः सपदि सरोजनिवासमुत्ससर्ज ॥ २६ ॥

१ वक्रीभुतकम्.

निवसनमिव शैवलं निरस्य स्पृशति जने नवसङ्गभाजि मध्यम् ।
वदनमिव पिधातुमुद्यतोर्मि प्रसरकराथ सरिद्वधूश्चकम्पे ॥ २७ ॥
पृथुतरजघनैर्विलोड्यमाना युवतिजनैः कलुषत्वमाश्रयन्ती ।
स्वपुलिनमुपसर्पिभिः पयोभिः सरिदुपगोपयति स्म लज्जितेव ॥ २८ ॥
प्रतियुवति निषेव्य नाभिरन्ध्रेष्वभिनवविन्ध्यदरीप्रवेशलीलाम् ।
अभजत गुरुगण्डशैलयुक्त्या स्तनकलशाग्रविघट्टनानि रेवा ॥ २९ ॥
वरतनुजघनाहतैर्गभीरप्रकृतिभिरप्यतिचुक्षुभे पयोभिः ।
इह विकृतिमुपैति पण्डितोऽपि प्रणयवतीषु न किं जडस्वभावः ॥ ३० ॥
समसिचत मुहुर्मुहुः कुचाग्रं करसलिलैर्दयितो विमुग्धवध्वाः ।
मृदुतरहृदयस्थलीप्ररूढस्मरनवकल्पतरोरिवाभिवृद्ध्यै ॥ ३१ ॥
स्तनतटपरिघट्टितैः पयोभिः सपदि गले परिरेभिरे तरुण्यः ।
अधिगतहृदया मनस्विनीनां किमु विलसन्मकरध्वजा न कुर्युः ॥ ३२ ॥
हृदि निहितघटेव बद्धतुम्बीफललुलिताङ्गलतेव कापि तन्वी ।
इह पयसि सविभ्रमं तरन्ती पृथुलकुचोच्चयशालिनी रराज ॥ ३३ ॥
तटमनयत चारुचम्पकानां स्रजमबलागलविच्युतां तरङ्गैः ।
निजदयितरिपोरिवौर्ववह्नेः प्रचुरशिखापरिशङ्कया स्रवन्ती ॥ ३४ ॥
प्रियतमकरकल्पितेऽङ्गरागे प्रथममगान्न तथा क्लमं सपत्नी ।
अनुनदि सलिलैर्यथापनीते नखपदमण्डनवीक्षणान्मृगाक्ष्याः ॥ ३५ ॥
नवनखपदराजिरम्बुजाक्ष्या हृदि जलबिन्दुकरम्बिता बभासे ।
वरसरिदुपढौकितप्रवालव्यतिकरदन्तुररत्नकण्ठिकेव ॥ ३६ ॥
सरभसमधिपेन सिच्यमाने पृथुलपयोधरमण्डले प्रियायाः ।
श्रमललिलमिषात्सखेदमश्रूण्यहह मुमोच कुचद्वयं सपत्न्याः ॥ ३७ ॥
प्रियकरसलिलोक्षितातिपीनस्तनकलशोत्थितसीकरैस्तरुण्याः ।
प्रतियुवतिरथर्वसारमन्त्राक्षरनिकरैरिव ताडिता मुमूर्छ ॥ ३८ ॥
अहमिह गुरुलज्जया हतोऽस्मि भ्रमर विवेकनिधिस्त्वमेक एव ।
मुखमनु सुमुखी करौ धुनाना यदुपजनं भवता मुहुश्चुचुम्बे ॥ ३९ ॥

इति सरसिरुहभ्रमात्प्रियाणामनुसरते वदनानि षट्पदाय।
रतिरसरसिकोऽपि लज्जमानः किमपि हृदि स्पृहयाबभूव कामी ४० (युग्मम्)
प्रियकरसलिलैर्मनस्विनीनां न्यशमि हृदि प्रबलोऽपि मन्युवह्निः।
अविरलमलिनाञ्जनप्रवाहो नयनयुगान्निरगादिवास्य धूमः॥ ४१॥
अपहृतवसने जलैर्नितम्बे निहितदृशं करकेलिपङ्कजेन।
प्रियमुरसि विनिघ्नती स्मरस्य स्फुटमकरोत्कुसुमायुधत्वमेका॥ ४२॥
मुखतुहिनकरेऽपि संहतेन स्तनयुगलेन तुला कुतोऽधिरूढे।
इति जघनहतं पयो वधूनां रजनिवियोगिविहगमौ निरासे॥ ४३॥
सरभसमिह यत्तटात्पतन्त्यः प्रविविशुरन्तरशङ्कितास्तरुण्यः।
घनपुलक इवाशयो जलानां तदुदितबुद्बुदबिन्दुभिर्बभूव॥ ४४॥
प्रियकरविहितामृताभिषेकैरुरसि हरानलदग्धविग्रहोऽपि।
प्रतिफलितचलद्द्विरेफदम्भादजनि सजीव इव स्मरस्तरुण्याः॥ ४५॥
निपतितमरविन्दमङ्गनायाः श्रवणतटादतिदुर्लभोपभोगात्।
मधुकरनिकरस्वनैर्विलोले पयसि शुचेव समाकुलं रुरोद॥ ४६॥
अविरललहरीप्रसार्यमाणैस्तरलदृशश्चकितेव केशजालैः।
स्तनकलशतटान्ममज्ज पत्रान्तरमकरी सरितः पयस्यगाधे॥ ४७॥
अभजत जघनं जघान वक्षस्तरलतरङ्गकरैश्चकर्ष केशान्।
विट इव जलराशिरङ्गनानां सरभसपाणिपुटाहतश्चुकूज॥ ४८॥
मुखमपहृतपत्रमङ्गनानां प्रबलजलैरवलोक्य शङ्कितेव।
सरिदकृत पुनस्तदर्थमूर्मिप्रसरकरार्पितशैवलप्ररोहैः॥ ४९॥
सपदि वरतनोरतन्यतान्तर्ये इह परिष्वजता जडेन रागः।
स किल विमलयोर्युगे तदक्ष्णोः स्फटिक इव प्रकटीबभूव तस्याः॥ ५०॥
निरलकमपवस्त्रमस्तमाल्यं क्षततिलकं च्युतयावकाधरौष्ठम्।
सह दयिततमैर्निषेव्यमाणं सुरतमिवाम्बु मुदेऽभवद्वधूनाम्॥ ५१॥
श्रवणपथरतापि कामिनीनां विशदगुणाप्यपदूषणापि दृष्टिः।
अभजत जडसंगमेन रागं धिगधिकनीचरताश्रयं जनानाम्॥ ५२॥

१ केशकौटिल्यराहित्यात्.

धुतकरवलयस्वनं निशम्य प्रतियुवतेरलिखण्डिताधरायाः ।
अविहितकथया कयापि सेर्ष्यं विवलितकंधरमैक्षि जीवितेशः ॥ ५३ ॥
अकलुषतरवारिभिर्विभिन्नास्वभिनवपत्त्रलतासु कामिनीनाम् ।
नखपदविततिर्दधौ कुचान्तर्भुवि परिशेषितरक्तकन्दलीलाम् ॥ ५४ ॥
अविरतजलकेलिलोलकान्तास्तनकलशच्युतकुङ्कुमैस्तदानीम् ।
कृतबहलविलेपनेव रेवा पतिमकरोत्सरितामतीव रक्तम् ॥ ५५ ॥
अहमुदयवता जनेन नीचैः पथनिरतापि यदृच्छयोपभुक्ता ।
इति सरलितवीचिबाहुदण्डा प्रमदभरादिव वाहिनी ननर्त ॥ ५६ ॥
दिनम[1]बलमथो गृहान्प्रयाथ क्षणमहमप्यभय भजामि कान्तम् ।
इति करुणरुतेन चक्रवाक्या समभिहिता इव ता प्रयातुमीषुः ॥ ५७ ॥
इति कृतजलकेलिकौतुकास्ताः सह दयितैः सुदृशस्ततोऽवतेरुः ।
कलुषितहृदयस्तदा नदोऽपि प्रकटमभूदिव तद्वियोगदुःखैः ॥ ५८ ॥
जलविहरणकेलिमुत्सृजन्त्या कचनिचयः क्षरदम्बुरम्बुजाक्ष्या ।
परिविदितनितम्बसङ्गसौख्यः पुनरपि बन्धभियेव रोदिति स्म ॥ ५९ ॥
मुखशशिविमुखीकृतावतारे सतमसि पक्ष इवोच्चये कचानाम् ।
अविरलजलबिन्दवस्तदानीमुडुनिकरा इव रेजिरे वधूनाम् ॥ ६० ॥
प्रणयमथ जलाविलांशुकानां मुमुचुरुदारदृशः क्षणात्तदानीम् ।
ध्रुवमवगणयन्ति जाड्यभीत्या स्वयमपि नीर[2]समागतं विदग्धाः ॥ ६१ ॥
अतिशयपरिभोगतोऽम्बुलीलारसमयतामिव सुभ्रुवोऽभिजग्मुः ।
सितसिचयपदाद्यदुत्तरङ्गं पुनरपि भेजुरिमाः पयःपयोधिम् ॥ ६२ ॥
[3]मरुदपहृतकंकणापि कामं करकलितामलकङ्कणा तदानीम् ।
कचनिचयविभूषितापि चित्रं विकचसरोजमुखी रराज काचित् ॥ ६३ ॥
अनुकलितगुणस्य सौमनस्यं प्रकटमभूत्कुसुमोच्चयस्य तेन ।
अहमहमिकया स्वयं वधूभिर्थदयमधार्यत मूर्ध्नि सभ्रमेण ॥ ६४ ॥
समुचितसमयेन मन्मथस्य त्रिभुवनराज्यपदे प्रतिष्ठितस्य ।
मृगमदतिलकच्छलान्मृगाक्षी न्यधित मुखे नवनीलमातपत्रम् ॥ ६५ ॥

---

१ समाप्तप्रायम्. २. नीर-समागतम्; नीरस-आगतम्. ३ पवनापनीतजलकणापि.

अभिनवशशिनो भ्रमेण मा भून्मम वदनेन समागतो मृगस्य ।
श्रवणगतमितीव कापि पाशद्वयमकरोन्मणिकुण्डलच्छलेन ॥ ६६ ॥
मृगमदघनसारसारपङ्कस्तबकितकुम्भनिभस्तनी सखीनाम् ।
हृदि मदनगजेन्द्रमात्तधूलीमदमिव काचिददर्शयत्कृशाङ्गी ॥ ६७ ॥
लवणिमरसपूर्णनाभिवापीमनु जलयन्त्रघटीगुणोपमानम् ।
निरवधि दधती कयापि मुक्तामणिमयहारलता न्यधायि कण्ठे ॥ ६८ ॥
अभिमुखमभिदह्यमानकृष्णागुरुघनधूमचयच्छलेन तन्व्य ।
स्मरपरवशवल्लभाभिसारोत्सुकमनस' परिरेभिरे तमासि ॥ ६९ ॥

रतिरमणविलासोल्लासलीलासु लोला
किमपि किमपि चित्ते चिन्तयन्त्यस्तरुण्य. ।
प्रविरचितविचित्रोदारशृङ्गारसारा
सह निजनिजनाथै' स्वानि धामानि जग्मु' ॥ ७० ॥

इत्थ वारिविहारकेलिगलितश्रोणीदुकूलाञ्चला
वीक्ष्यैता परयोषित. सुकृतधूर्धुर्यो जगद्बान्धव ।
तद्दोषोपचयप्रमार्जनविधौ दत्ताशय साशुको-
ऽप्यब्धि स्नातुमिवापर दिनमणिस्तत्कालमेवागमत् ॥ ७१ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये त्रयोदश. सर्ग ।

चतुर्दश सर्ग ।

स्व सप्तधा स्यन्दनसप्तिदम्भात्कृत्वा समाराधयतोऽथ वृद्ध्यै ।
ध्वान्तस्य भानु कृपयेव दातु प्रस्तावमस्ताचलसमुखोऽभूत् ॥ १ ॥
अपास्य पूर्वामभिसर्तुकामो गुप्ता दिश पाशधरेण सूर्य' ।
विलम्बमानापसरन्मयूखै पपात पाशैरिव कृष्यमाण ॥ २ ॥
स्वैराभिसारोत्सवसनिरोधात्क्रोधोद्धुराणामिव बन्धकीनाम् ।
अर्कस्तदा रक्तकटाक्षलक्षच्छटाभिराताम्ररुचिर्बभूव ॥ ३ ॥
ता पूर्वगोत्रस्थितिमप्यपास्य यद्वारुणीं नीचरतः सिषेवे ।
स्वसनिधानादपसार्यते स्म महीयसा तेन विहायसार्कः ॥ ४ ॥

---

१ रथाश्वव्याजात्. २. वरुणेन

यथा यथा चण्डरुचिः प्रतीच्यां संतापमुत्सृज्य बभूव रक्त ।
स्पर्धानुबन्धादिव कामिनोऽपि तथा तथा प्रेमवतीष्वरज्यन् ॥ ५ ॥
प्राप्त पुन प्रत्यगमोषधीषु न्यासीचकारात्मरुचोऽत्र कश्चित् ।
शेषा रवि. स्थापयितु दिनान्ते यियासुरस्ताचलमाजगाम ॥ ६ ॥
मूर्ध्नीव लीलावनकुन्तलाढ्ये तिष्ठन्भुवो भानुरिहास्तशैले ।
चूडामणित्व प्रययौ दिनान्तेऽप्यहो महत्त्व महतामचिन्त्यम् ॥ ७ ॥
अस्ताद्रिमारुह्य रवि पयोधौ कैवर्तवत्क्षिप्तकराग्रजालः ।
आकृष्य चिक्षेप नभस्तटेऽसौ क्रमात्कुलीर मकर च मीनम् ॥ ८ ॥
आविर्भवद्ध्वान्तकृपाणयष्ट्या छिन्नेव मूले दिनवल्लिरुच्चै ।
स्रस्तांशुमत्पक्वफला पतन्ती सद्यो जगद्व्याकुलमाततान ॥ ९ ॥
बिम्बेऽर्धमग्ने सवितु पयोधौ प्रोद्वृत्तपोतभ्रममादधाने ।
लोलांशुकाष्ठाग्रविलम्बिताह.सायात्रिकेणाम्बुनि मङ्क्षु मीषे ॥ १० ॥
भूयो जगद्भूषणमेव कर्तु तप्त सुवर्णोज्ज्वलभानुगोलम् ।
कराग्रसदृशधृत पयोधेश्चिक्षेप नीरे विधिहेमकार ॥ ११ ॥
आवर्तगर्तान्तरसौ पयोधेर्न्यधीयत स्यन्दनवाहवेषै ।
आकृष्य शूरोऽपि तम समूहैरहो दुरन्तो बलिना विरोध. ॥ १२ ॥
प्रवासिना तद्विरहाक्षमेव सूर्येण पत्यारुणकान्तिदम्भात् ।
दत्त्वालये पत्रकपाटमुद्रा ययौ सहाम्भोजवनस्य लक्ष्मी. ॥ १३ ॥
दिशा समानेऽपि वियोगदु खे पूर्वैव पूर्व यदभूद्विवर्णा ।
तेनात्मनि प्रेम रवेरतुल्य प्रवासिनोऽनक्षरमाचचक्षे ॥ १४ ॥
कामस्तदानीं मिथुनानि शीघ्र प्रत्येकमेक प्रजहार बाणै ।
न लक्ष्यशुद्धिर्निबिडान्धकारे भविष्यतीत्याहितचेतसेव ॥ १५ ॥
अन्योन्यदत्त बिसखण्डमास्ये रथाङ्गनाम्नोर्युगल प्रयत्नात् ।
साय वियोगाद्द्रुतमुत्पतिष्णोर्जीवस्य वज्रार्गलवद्बभार ॥ १६ ॥
लब्ध्वा पयोमज्जनपूर्वमब्धे रम्यांशुकप्रावरण दिनान्ते ।
मित्रेण दूराध्वचरेण मुक्त वर्त्माम्बर ध्वान्तमलीमस तत् ॥ १७ ॥

---

१ प्रतिपर्वतम्

निर्मज्य सिन्धौ सवितुर्दिनान्ते वृथोडुरत्नोद्धरणाय यत्न.।
यत्तत्करस्पर्शमवाप्य जग्मुर्भूयोऽपि रत्नाकरमेव तानि ॥ १८ ॥
मित्रं कचित्कूटनिधिर्निधत्ते वसूनि हत्वेत्युदितापवाद ।
सध्यामथोदीरितरागरक्तां शस्त्रीमिवान्तर्निदधेऽस्तशैल ॥ १९ ॥
प्रदोषपञ्चास्यचपेटयोच्चैरुन्मुक्तमुक्तोज्ज्वलतारकौघः।
ध्वस्तो नभःप्रौढगजस्य भास्वत्कुम्भोपरश्चेन्दुमिषादुदस्त ॥ २० ॥
अथास्तसध्यारुधिराणि पातु विस्तारिताराभरदन्तुरास्य ।
वेतालवत्कालकरालमूर्त समुज्जिजृम्भे सहसान्धकारः ॥ २१ ॥
अस्ताचलात्कालवलीमुखेन क्षिप्ते मधुच्छत्र इवार्कबिम्बे ।
उड्डीयमानैरिव चञ्चरीकैर्निरन्तरं व्यापि नभस्तमोभि ॥ २२ ॥
अन्य जलाधारमित प्रविष्टे कुतोऽपि हसे सहिते सहार्थै ।
नभ सरोऽच्छेदगरीयसीभिश्छन्न तम शैवलमञ्जरीभि ॥ २३ ॥
अस्त गते भास्वति जीवितेशे विकीर्णकेशेव तम समूहै ।
ताराश्रुबिन्दुप्रकरैर्वियोगदु खादिव द्यौ रुदती रराज ॥ २४ ॥
तेजोनिरस्तद्विजराजजीवे गते जगत्तापिनि तिग्मरश्मौ ।
तद्वासहर्म्यं तमसा विशुद्ध्यै द्यौर्गोमयेनेव विलिम्पति स्म ॥ २५ ॥
नून महो ध्वान्तभयादिवान्तश्चित्ते निलीन परिहृत्य चक्षु ।
यच्चेतसैवेक्षणनिर्व्यपेक्षमद्राक्षुरुच्चावचमत्र लोका. ॥ २६ ॥
आज्ञामतिक्रम्य मनोभवस्य यियासता सत्वरमध्वगानाम् ।
पुनस्तदा नीलशिलामयोच्चप्राकारबन्धायितमन्धकारै ॥ २७ ॥
लब्ध्वा समृद्धि रतये स्वाभावान्मलीमसाना मलिना भवन्ति ।
यत्पांसुला दस्युनिशाचराणामभून्मुदे केवलमन्धकार ॥ २८ ॥
तथाविधे सूचिमुखाग्रभेद्ये जातेऽन्धकारे वसतिं प्रियस्य ।
हृत्कक्षलग्नस्मरदाहवह्निविज्ञातमार्गेव जगाम काचित् ॥ २९ ॥

---

१ यथा कश्चिच्छद्मनिधानो मित्रद्रोही द्रव्य गृहीत्वा मित्र घातयति, रक्तलिप्तां कार्यकारिणीं छुरिकां च पिदधाति तद्वत्.

संचार्यमाणा निशि कामिनीभिर्गृहाद्गृहं रेजुरमी प्रदीपाः ।
तेजोगुणद्वेषितया प्रवृद्धैस्तमोभिरान्ध्य गमिता इवोच्चैः ॥ ३० ॥
दधुर्वधूभिर्निशि साभिलाषमुल्लासितप्रांशुशिखा. प्रदीपाः ।
प्रत्यालयं क्रुध्यदनङ्गमुक्तप्रोत्तप्तनाराचनिकायलीलाम् ॥ ३१ ॥
पूर्वाद्रिभित्त्यन्तरितोऽथ रागात्स्वज्ञापनायोपपति किलेन्दुः ।
पुरंदराशाभिमुख कराग्रैश्चिक्षेप ताम्बूलनिभा स्वकान्तिम् ॥ ३२ ॥
ऐरावणेन प्रतिदन्तिबुद्ध्या क्षते तमोध्यामलपूर्वशैले ।
प्राची तटोत्थैरिव धातुचूर्णैरिन्दो कराग्रैश्छुरिता रराज ॥ ३३ ॥
उदंशुमत्या कलया हिमांशो कोदण्डयष्ट्यार्पितबाणमेव ।
भेत्तुं तमस्तोमगजेन्द्रमासीदाबद्धसधान इवोदयाद्रि ॥ ३४ ॥
व्यापारितेनेन्द्रककुभवान्या हत्वार्धचन्द्रेण तमोलुलायम् ।
कीलालधारा इव तस्य शोणा' प्रसारिता दिक्षु रुच क्षणेन ॥ ३५ ॥
अर्धोदितेन्दो शुकचञ्चुरक्त वपु स्तनाभोग इवोदयाद्रौ ।
प्राच्या' प्रदोषेण समागताया क्षत नखस्येव तदाबभासे ॥ ३६ ॥
इन्दुर्यदन्यासु कला. क्रमेण तिथिष्वशेषा अपि पौर्णमास्याम् ।
धत्ते स्म तद्वेद्मि गुणान्पुरध्रीप्रेमानुरूप पुरुषो व्यनक्ति ॥ ३७ ॥
उद्धर्तुमुद्दामतमिस्रपङ्काद्द्यामापि कारुण्यनिधि पिशङ्ग. ।
भूद्धारलीलाकिणकालिकाङ्क सिन्धो. शशी कूर्म इवोज्जगाम ॥ ३८ ॥
मुखं निमीलन्नयनारविन्द कलानिधौ चुम्बति राज्ञि रागात् ।
गलत्तमोनीलदुकूलबन्धा श्यामाद्रवच्चन्द्रमणिच्छलेन ॥ ३९ ॥
एकत्र नक्षत्रपति. स्वशक्त्या निशाचरोऽन्यत्र दुनोति वायु. ।
निमील्य नेत्राब्जमत. कथचित्पत्युर्वियोग नलिनी विषेहे ॥ ४० ॥
लेभे शशी शोणरुचं किरातैर्यो बाणविद्धेण इवोदयाद्रौ ।
अग्रेऽवदातद्युतिरङ्गनाना धौत स हर्षाश्रुजलैरिवासीत् ॥ ४१ ॥

---

१ शरभिन्नमृग इव

रात्रौ नभश्चत्वरमापतन्तमुद्वेल्लदुल्लोलभुज पयोधि ।
तनूजमिन्दु सुतवत्सलत्वादुत्सङ्गमानेतुमिवोल्ललास ॥ ४२ ॥
तथाश्रुवानेन जगन्महोभि' कृतस्वनीयाञ्शशिनान्धकार. ।
मन्ये यथास्यैव कलङ्कदम्भादनन्यगामी शरण प्रपेदे ॥ ४३ ॥
कुमुद्वतीविभ्रमहासकेलि कर्तु प्रवृत्ते भृशमोपधीशे ।
प्रभावभाजा ज्वलति स्म रात्रौ महौषधीना ततिरीर्ष्ययेव ॥ ४४ ॥
दिवार्कतप्तै कुमुदै सुहृत्त्वात्प्रकाश्यमाने हृदये सिताशु ।
उत्खाततत्पक्ष्मसरोजमूलो रुषेव रेजे लसमानरश्मि ॥ ४५ ॥
विलासिनीचित्तकरण्डिकाया जगद्भ्रमात्खिन्न इवाहि सुत' ।
उत्थाप्यते स्म द्रुतमशुदण्डै' सताड्य चन्द्रेण रतेर्भुजग ॥ ४६ ॥
शशी जगत्ताडनकुण्ठिताना निशानपट्ट स्मरमार्गणानाम् ।
उत्तेजितास्तान्यदनेन भूयो व्यापारयामास जगत्सु काम. ॥ ४७ ॥
कर्पूरपूरैरिव चन्दनाद्यैर्मालाकलापैरिव मालतीनाम् ।
द्यौर्दक्षिणेनेव सम धरित्र्या प्रसाधिता चन्द्रमसा कराग्रै. ॥ ४८ ॥
वपुः सुधाशो स्मरपार्थिवस्य मानातपच्छेदि सितातपत्रम् ।
अनेन कामास्पदमानिनीना छाया परा कापि मुखे यदासीत् ॥४९॥
किमप्यहो धाष्टर्यमचिन्त्यमस्य पश्यन्तु चन्द्रस्य कलङ्कभाज. ।
यदेष निर्दोषतया जितोऽपि तस्थौ पुरस्तात्तरुणीमुखानाम् ॥ ५० ॥
यन्मन्दमन्दं बहलान्धकारे मनो जगामाभिमुख प्रियस्य ।
तन्मानिनीनामुदिते मृगाङ्के मार्गोपलम्भादिव धावति स्म ॥ ५१ ॥
तावत्सती स्त्री ध्रुवमन्यपुसो हस्ताग्रसस्पर्शसहा न यावत् ।
स्पृष्टा कराग्रै. कमला तथा हि त्यक्तारविन्दाभिससार चन्द्रम् ॥५२॥
उपात्ततारामणिभूषणाभिरायाति पत्यौ निलये कलानाम् ।
कान्ताजनो दिग्भिरिवोपदिष्ट प्रचक्रमेऽथ प्रतिकर्म कर्तुम् ॥ ५३ ॥

---

१ काम २ तीक्ष्णीकरणपाषाण ३ नायकविशेषेण

जनैरमूल्यस्य कियन्ममेदं हैम तुलाकोटियुगं निबद्धम् ।
इत्यम्बुजाक्ष्या नवयावकार्द्रं रुषेव रक्तं पदयुग्ममासीत् ॥ ५४ ॥
त्रिनेत्रभालानलदाहबिभ्यत्कदर्पलीलानगरस्य हैमम् ।
प्राकारमुच्चैर्जघनस्य पार्श्वे बबन्ध काचिद्रशनाछलेन ॥ ५५ ॥
पयोधराणामुदय प्रसर्पद्धारानुबन्धेन विलासिनीनाम् ।
विशेषत कस्य मलीमसास्यो न दीप्रभावोन्नतिमाततान ॥ ५६ ॥
चन्द्रोदयोज्जृम्भितरागवार्धेर्वेलाग्रकल्लोलमिवोल्लसन्तम् ।
श्वासे सकम्प निशि मानिनीना मेने जनो यावकरक्तमोष्ठम् ॥५७॥
कायस्थ एव स्मर एष कृत्वा दृग्लेखनी कज्जलमञ्जुला य ।
शृङ्गारसाम्राज्यविभोगपत्र तारुण्यलक्ष्म्या सुदृशो लिलेख ॥ ५८ ॥
श्लक्ष्ण यदेवावरणाय दध्रे नितम्बिनीभिर्नवमुल्लसन्त्या ।
क्रोधादिवोच्छृङ्खलया तदङ्गकान्त्यात्मनान्तर्निदधे दुकूलम् ॥ ५९ ॥
आरोप्य चित्रा वरपत्रवल्ली श्रीखण्डसार तिलक प्रकाश्य ।
नारङ्गपुनागनिषेवणीया कयापि चक्रे नवकाननश्री ॥ ६० ॥
आदाय नेपथ्यमथोत्सुकोऽय कान्ताजन कान्तमतिप्रगल्भा ।
मूर्ता इवाज्ञा स्मरभूमिभर्तुरलङ्घनीया प्रजिघाय दूती ॥ ६१ ॥
गच्छ त्वमाच्छादितदैन्यमन्यव्याजेन तस्यापसदस्य पार्श्वे ।
ज्ञात्वाशय ब्रूहि किल प्रसङ्गात्तथा यथास्मिल्लघिमा न मे स्यात् ॥६२॥
यद्वा निवेद्य प्रणय प्रकाश्य दु ख निपत्य क्रमयोरपि त्वम् ।
प्रिय तमत्रानय दूति यस्मात्क्षीणो जन किं न करोत्यकृत्यम् ॥६३॥
नार्या स्वदोष यदि वाधिगच्छत्यालि त्वमेवात्र तत प्रमाणम् ।
इत्याकुला काचिदनङ्गतापादभिप्रिय संदिदिशे वयस्याम् ॥६४॥(कुलकम्)
दृष्टापराधो दयित श्रयन्ते प्राणाश्च मे सत्वरगत्वरत्वम् ।
तदत्र यत्कृत्यविधौ विदग्धा दूति त्वमेवेति जगाद काचित् ॥ ६५ ॥

---

१ प्रसर्पत्-हारानुबन्धेन, प्रसर्पत् धारानुबन्धेन　२ न-दीप्रभावोन्नतिम् दीप्रभाव कामोद्रेक, नदी प्रभावोन्नतिम्　३ नारङ्गपुनागा विटश्रेष्ठा, (पक्षे) वृक्षविशेषा. ४ नवका आननश्री, नव-काननश्री　५ पदयो

त्वद्वासवेश्माभिमुखे गवाक्षे प्रतिक्षण चक्षुरनुक्षिपन्ती ।
त्वद्रूपमालिख्य मुहु पतन्ती त्वत्पादयो. सा गमयत्यहानि ॥ ६६ ॥
स्त्रीत्वादरुद्धप्रसरो यथास्यां शरैरमोघै· प्रहरत्यनङ्ग ।
साशङ्कवत्केवलपौरुषस्थे तथा न दृप्ते त्वयि किं करोति ॥ ६७ ॥
यत्कम्पते नि श्वसितैः कवोष्ण गृह्णाति यल्लोचनमुक्तमम्भ ।
अवैम्यनङ्गज्वरजर्जर तत्त्वद्विप्रयोगे हृदय मृगाक्ष्या ॥ ६८ ॥
आविर्बभूवु स्मरसूर्यतापे हारावलीमूलजटा यथाङ्गे ।
त्वन्नामलीना गलकन्दलीय तथाधिक शुष्यति चञ्चलाक्ष्या ॥ ६९ ॥
स्तुत्वा दिने रात्रिमहश्च रात्रौ स्तौति स्म सा पूर्वमपूर्वतापात् ।
सप्रत्यहो वाञ्छति तत्र तन्वी स्थातु न यत्रास्ति दिन न रात्रि ॥७०॥(युग्मम्)
प्रगल्भता शीतकर स्फुरन्तु कर्णोत्पलानि प्रसरन्तु हसा ।
त्वद्विप्रलम्भज्वरभाजि तस्या वीणाप्यरीणा रणतु प्रकामम् ॥ ७१ ॥
इत्थं घने व्यञ्जितनेत्रनीरे प्रदर्शिते प्रेम्णि सखीजनेन ।
क्षणान्मृगाक्षी हृदयेश्वरस्य हसीव सा मानसमाविवेश ॥ ७२ ॥ (कुलकम्)
प्रकाशितप्रेमगुणैर्वचोभिराक्रम्य बद्धा हृदये सखीभि ।
आकृष्यमाणा इव निर्विलम्ब ययुर्युवान सविध वधूनाम् ॥ ७३ ॥
आ सचरन्नम्भसि वारिराशे· श्लिष्ट· किमौर्वाग्निशिखाकलापै· ।
स्विच्चण्डचण्डद्युतिमण्डलाग्रप्रवेशसक्रान्तकठोरताप ॥ ७४ ॥
अथाङ्कदम्भेन सहोदरत्वात्सोत्साहमुत्सङ्गितकालकूट· ।
अङ्गानि यन्मुर्मुरवह्निपुञ्जभाञ्जीव मे शीतकर करोति ॥ ७५ ॥
इत्थ वियोगानलदाहमङ्गे निवेदयन्ती सुमुखी सखीनाम् ।
समेयुषस्तत्क्षणमद्वितीयामजीजनत्कापि रतिं प्रियस्य ॥ ७६ ॥ (विशेषकम्)
आयाति कान्ते हृदय विधेयविवेकवैकल्यमगान्मृगाक्ष्याः ।
तत्कालनिस्त्रिशमनोभवास्त्रसघातघातैरिव घूर्णमानम् ॥ ७७ ॥
बाष्पाम्बुसंप्लावितपक्ष्मलेखं चक्षु क्षणात्स्फारिततारक च ।
किं प्रेम मान यदि वा मृगाक्ष्याः प्रियावलोके प्रकटीचकार ॥ ७८ ॥

समुच्छ्वसन्नीवि गलद्दुकूलं स्खलत्पद सकणकङ्कणं वा ।
प्रियागमे स्थानकमायताक्ष्या विसिस्मिये प्रेक्ष्य सखीजनोऽपि ॥ ७९
लावण्यमङ्गे भवती बिभर्ति दाहश्च मेऽभूद्व्यवधानतोऽपि ।
तद्ब्रूहि शृङ्गारिणि सप्रतीद कुतस्त्वया शिक्षितमिन्द्रजालम् ॥ ८० ॥
जाड्यं[१] यदि प्राप्यमुरोजयोस्ते तद्वेपथुर्मानिनि मे कुतस्त्य ।
इत्युच्चरश्चाटुवचासि कश्चित्प्रियामकार्षीच्च्युतमानवेगाम् ॥ ८१ ॥(युग्मम्)
मानस्य गाढानुनयेन तन्व्या निर्वासितस्यापि किमस्ति शेष· ।
इतीव बोद्धुं हृदि चन्दनार्द्रे व्यापारयामास कर विलासी ॥ ८२ ॥

सभ्रूभङ्ग करकिसलयोल्लासलीलाभिनीत-
प्रत्यग्रार्थां प्रतिविदधती विस्मयस्मेरमास्यम् ।
सा दपत्योरजनि मदनोज्जीविनी कापि गोष्ठी
यस्या मन्ये श्रवणमयता जग्मुरन्येन्द्रियाणि ॥ ८३ ॥

चन्द्रे सिञ्चति चान्दनैरिव रसैराशा महोभि क्षणा-
दुन्मीलन्मकरन्दसौरभमिव प्रादाय दूतीवच· ।
सोत्कण्ठ समुपेत्य कैरवमिव प्रोल्लासि कान्तामुख
स्वस्था· केऽपि मधुव्रता इव मधून्यापातुमारेभिरे ॥ ८४ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये चतुर्दश सर्ग ।

पञ्चदश सर्ग ।

भर्गभालनयनानलदग्ध मन्मथ यदधिजीवयति स्म ।
कोऽपि कल्पतरुमध्वमृत तत्पातुमारभत किनरलोक· ॥ १ ॥
शीतदीधितिविकासि सुगन्ध पत्रवद्दशनकेसरकान्तम्[२] ।
स्त्रीमुख कुमुदवन्मधुपाना पातुमत्र मधुभाजनमासीत् ॥ २ ॥
यावदाहितपरिस्रुति पात्रे चित्तमुत्तरलित मिथुनानाम् ।
तावदन्तरिह बिम्बपदेन द्रागमज्जि वदनैरतिलौल्यात् ॥ ३ ॥
दन्तकान्तिशबल सविलासा साभिलाषमपिबन्मधु पात्रे ।
श्लिष्यमाणमिव सोदरभावाद्व्यक्तरागममृतेन तरुण्यः ॥ ४ ॥

१ शैत्य स्थौल्य च　२ दलयुक्तम्, (पक्षे) पत्रवल्लरीमण्डनसमेतम्.

यामिनीप्रथमसंगमकाले शोणता यदभजद्द्विजनाथः।
तन्मधूनि ललनाकरपात्रे सोऽपि नूनमपिबत्प्रतिमूर्त्या ॥ ५ ॥
श्वासकीर्णनवनीरजरेणुच्छद्मना चषकसीधु पिबन्ती।
कान्तपाणिपरिमार्जनशिष्टं मानचूर्णमपि कापि मुमोच ॥ ६ ॥
निष्ठितासवरसे मणिपात्रे पाणिशोणमणिकङ्कणभासः।
कापिशायनधियाशु पिबन्ती काप्यहस्यत सखीभिरभीक्ष्णम् ॥ ७ ॥
यौवनेन मदनेन मदेन त्वं कृशोदरि सदाप्यसि मत्ता।
तद्वृथायमधुना मधुधारापानकेलिकलनास्वभियोगः ॥ ८ ॥
पुण्डरीककमलोत्पलसारैर्यत्त्रिवर्णमकरोत्किल वेधा।
किं तु कोकनदकान्तिचिकीर्षुर्नेत्रयुग्ममधुना मधुपानात् ॥ ९ ॥
अङ्गसादमवसादितधैर्यो यो ददाति मतिमोहनमुच्चैः।
सोऽपि सस्पृहतया रमणीभिः सेव्यते कथमहो मधुवारः ॥ १० ॥
सीधुपानविधिना किल कालक्षेपमेव कलयन्मदनान्धः।
कामिनीं रहसि कोऽपि रिरंसुश्चाटुचारुपदमित्थमवादीत् ॥ ११ ॥ (कुलकम्)
उल्लास विनिमीलितनेत्रं यन्मृगीदृशि मधूनि पिबन्त्याम्।
तन्निपीतचषके स्फुरिताक्ष्या लज्जयेव गतमब्जमधस्तात् ॥ १२ ॥
मद्यमन्यपुरुषेण निपीतं पीयते कथमिवेति जिह्रासु।
चन्द्रबिम्बपरिचुम्बितमेतत्कामिना बहिरहस्यत काचित् ॥ १३ ॥
किं न पश्यति पतिं तव पार्श्वे धृष्ट एष सखि शीतमयूखः।
आसवान्तरवतीर्य यदुच्चैः पातुमाननमुपैति पुरस्तात् ॥ १४ ॥
त्वत्प्रदष्टमथवा कथमग्रे दर्शयिष्यति मुखं स्ववधूनाम्।
इत्युदीक्ष्य चषके शशिबिम्बं काप्यगद्यत सनर्म सखीभिः ॥ १५ ॥ (युग्मम्)
स्त्रीमुखानि च मधूनि च पीत्वा द्वित्रिवेलमपरः कुतुकेन।
अन्तरं महदिह प्रतिपद्य प्रीतिमासवरसेषु मुमोच ॥ १६ ॥
बिम्बितेन शशिना सह नूनं पीवरोरुभिरपीयत मद्यम्।
यत्तदीयहृदयान्तरलीनैर्निर्गतं सपदि मन्युतमोभिः ॥ १७ ॥

१ प्राङ्गणोपविष्टा

कामहेतुरुदितो मधुदाने गोत्रभेदमकरोत्पुरतोऽन्यः ।
सगताप्यपुरुषोत्तमबुद्ध्या श्रीर्न्यवर्तत ततो वनितायाः ॥ १८ ॥
ह्रीविमोहमपनीय निरस्यन्नन्तरीयमपि चुम्बितवक्त्र ।
सस्पृह प्रणयवानिव भेजे कामिनीभिरसकृन्मधुवार ॥ १९ ॥
जग्मतुर्मुहुरलक्तकतिक्तौ यद्विदशपदवीमधरोष्ठौ ।
तेन मद्यमधिक स्वदते स्म स्मेरमन्मथवते मिथुनाय ॥ २० ॥
क्षालितोऽपि मधुना परिपीतोऽप्याननेन दशनैर्दलितोऽपि ।
स्वा मुमोच न रुचि मिथुनाना यत्ततः कथमभूदधरोऽयम् ॥ २१ ॥
त्यज्यता पिपिपिपिपिप्रिय पात्र दीयता मुमुमुखासव एव ।
इत्यमन्थरपदस्खलितोक्ति प्रेयसी मुदमदाद्दयितस्य ॥ २२ ॥
कापिशायनरसैरभिषिच्य प्रायश सरलता हृदि नीते ।
भ्रूलतासु रचनासु च वाचा सुभ्रुवा घनमभूत्कुटिलत्वम् ॥ २३ ॥
प्रोल्लसन्मृगदृशा मदनो हृद्यालवाल इव सीधुरसेन ।
भ्रूलताविलसितैरिह साक्षात्कस्य हास्यकुसुम न चकार ॥ २४ ॥
तोषितापि रुषमाहितरोषाप्याप तोषमबला मधुपानात् ।
सर्वथा हि पिहितेन्द्रियवृत्तिर्वाम एव मदिरापरिणाम ॥ २५ ॥
भ्रूलता ललितलास्यमकस्मात्स्मेरमास्यमवशानि वचासि ।
सुभ्रुवा चरणयो स्खलितानि क्षीबता भृशमनक्षरमूचु ॥ २६ ॥
भिन्नमानदृढवज्रकवाटेनास्यता जवनिकामिव लज्जाम् ।
तत्क्षणाञ्चितशरासनचण्ड सीधुना प्रकटितो विषमेषु ॥ २७ ॥
प्रावृता शुचिपटैरतिमृद्वीः स्पर्शदीपितमनोभवभावा ।
प्रेयसी समगुणा इह शय्या. कामिनो रतिसुखाय विनिन्यु. ॥ २८ ॥
कान्तकान्तदशनच्छददेशे लग्नदन्तमणिदीधितिरेका ।
आबभावुपजनेऽपि मृणालीनालकैरिव रस प्रपिबन्ती ॥ २९ ॥
प्रेयसा धृतकरापि चकम्पे चुम्बितापि मुखमाक्षिपति स्म ।
व्याहृतापि बहुधा सकृदूचे किंचिदप्रकटमेव नवोढा ॥ ३० ॥

उत्तरीयमपकर्षति नाथे प्रावरिष्ट हृदयं स्वकराभ्याम् ।
अन्तरीयमपरा पुनराशु भ्रष्टमेव न विवेद नितम्बात् ॥ ३१ ॥
कामिना द्रुतमपास्य मुखान्तर्धानवस्त्रमिव कञ्चुकमस्याः ।
व्यञ्जितः पृथुपयोधरकुम्भो दुःसहो मदनगन्धगजेन्द्रः ॥ ३२ ॥
पीनतुङ्गकठिनस्तनशैलैराहतोऽपि न मुमूर्छ युवा यत् ।
तत्र नूनमधरामृतपानप्रेम कारणमवैम्यबलाया ॥ ३३ ॥
वक्षसा पृथुपयोधरभारं निष्पिपेष हृदयं दयितायाः ।
कोऽपि कर्तुमिह चूर्णमिहान्तर्लीनदुर्ललितकोपकणानाम् ॥ ३४ ॥
श्लिष्टमिष्टवनितावपुरादौ नापनेतुमपरः प्रशशाक ।
प्रीतिभिन्नपुलकाङ्कुरशङ्कुप्रोतविग्रह इवाग्रहतोऽपि ॥ ३५ ॥
श्लिष्यतापि जघनस्तनमुच्चैरन्तरे प्रणयिनाहमपास्तम् ।
सुभ्रुवो वलिमिषादिह मध्यं भ्रूविभङ्गमतनिष्ट रुषेव ॥ ३६ ॥
योषिता सरसपाणिजरेखालङ्कृतो घनतरः स्तनभारः ।
आबभौ प्रणयिसंगमहर्षोच्छ्वासवेगभरभिन्न इवोच्चैः ॥ ३७ ॥
कर्कशस्तनयुगेन न भग्नास्त्वन्नखा हृदि न वा व्यथितस्त्वम् ।
इत्युदारनवयौवनगर्वा कापि कान्तमधि गर्वमहासीत् ॥ ३८ ॥
सुप्त इत्यतिविविक्ततया स्वं सप्रकाश्य निलयः कुतुकेन ।
ऐक्षतेव सुतनो रतचित्रं बोधितैकतरदीपकनेत्रः ॥ ३९ ॥
नात्र काचिदपरा परिणेतुः प्रीतिधाम वसतीति पुरध्री ।
ईर्ष्ययेव परिरब्धवतोऽन्तर्द्रष्टुमस्य हृदयं प्रविवेश ॥ ४० ॥
कुन्तलाञ्चनविचक्षणपाणिः प्रोन्नमय्य वदनं वनितायाः ।
कोऽपि लोलरसनाञ्चललीलालालनाचतुरमोष्ठमधासीत् ॥ ४१ ॥
पीवरोच्चकुचतुम्बकचुम्बिन्यापुपोष कमितुः करदण्डे ।
वल्लकीत्वमनुताडिततन्त्रीक्वाणकूजितगुणेन पुरध्री ॥ ४२ ॥
अङ्गसंग्रहपरः करपातं मध्यदेशमभितो विदधानः ।
योषितः स्म विजिगीषुरिवान्यः क्षिप्रमाक्षिपति काञ्चनकाञ्चीम् ॥ ४३ ॥

स्पर्शभाजि न परं करदण्डे कामिनः प्रकटकण्टकयोगः ।
ईषदुच्छ्वसितकोमलनाभीपङ्कजेऽपि सुदृशोऽद्भुतमासीत् ॥ ४४ ॥
संचरन्निति इतो नतनाभीकूपके निपतितः प्रियपाणिः ।
मेखलागुणमवाप्य मदान्धोऽप्यारुरोह जघनस्थलमस्याः ॥ ४५ ॥
नीविबन्धभिदि वल्लभपाणौ सुभ्रुवः कलकलो मणिकाञ्च्याः ।
नोदितालिसुरतोत्सवलीलारम्भसभ्रमपटुः पटहोऽभूत् ॥ ४६ ॥
नीविबन्धमतिलङ्घ्य कराग्रे कामिनः प्रसरतीह यथेच्छम् ।
भर्त्सना स्मितमलीकतरा इत्याख्यदक्षतमनङ्गवतीनाम् ॥ ४७ ॥
पाणिना परिमृशन्नबलोरुस्तम्भमञ्चितकलापगुणेन ।
कश्चिदाकलितमारमहेभं मोचयन्निव रतेषु रराज ॥ ४८ ॥
भ्रूकपोलचिबुकाधरचक्षुश्चूचुकादिपरिचुम्बनदक्षः ।
कोऽपि कोपितवधूप्रतिषिद्धां सान्त्वयन्निव रतिं विरराज ॥ ४९ ॥
सीत्कृतानि कलहंसकनादं पाणिकङ्कणरणत्कृतमुच्चैः ।
ओष्ठखण्डनमनोभवसूत्रे भाष्यतां ययुरमूनि वधूनाम् ॥ ५० ॥
गण्डमण्डलभुवि स्तनशैले नाभिगह्वरतले च विहृत्य ।
सश्रमा इव दृशो दयितस्यानङ्गवेश्मनि विशश्रमुरासाम् ॥ ५१ ॥
नोत्पपात पतिता नवकामिन्यूरुमूलफलके खलु दृष्टिः ।
कामिनः प्रमदकारिणि रङ्कस्येव गूढमणिभाजि निधाने ॥ ५२ ॥
पूर्वशैलमिव तुङ्गकुचाग्रं प्रेयसि श्रयति लोचनचन्द्रे ।
प्लावितं मनसिजार्णवनीरैः सुभ्रुवो जघनमण्डलमुच्चैः ॥ ५३ ॥
प्रेङ्खति प्रियतमे निरवद्यातोद्यवाद्यपटुकूजितकण्ठे ।
चित्रलास्यलयवल्गु नितम्बो वल्गति स्म सुरते वनिताया ॥ ५४ ॥
ओष्ठखण्डननखक्षतिवक्षस्ताडनस्तनकचग्रहणाद्यैः ।
मत्सरादिव मिथो मिथुनानां कामकेलिकलहस्तुमुलोऽभूत् ॥ ५५ ॥
सोत्सवैः करणसपरिवर्तैश्चाटुभिश्च मणितैः स्तनितैश्च ।
पूर्वसंस्तुतमपि च्युतलज्जं कामिना रतमपूर्वमिवासीत् ॥ ५६ ॥

अश्रुगद्गदगिरामिह तावद्योषिता रतविधौ करुणोक्तिः ।
तानि शुष्करुदितान्यपि यूना भेजिरे श्रवणयोरमृतत्वम् ॥ ५७ ॥
आहतानि पुरुषायितमुच्चैर्धार्ष्ट्यमीदृगुपमर्दसहत्वम् ।
कामिभिः क्षणमवेक्ष्य वधूनामन्यतैव सुरते प्रतिपेदे ॥ ५८ ॥
भग्नपाणिवलया च्युतमाल्या भिन्नतारमणिहारलतापि ।
ताम्यति स्म सुरते न कथंचित्प्रेमकार्मणवशेव कृशाङ्गी ॥ ५९ ॥
स्पष्टधार्ष्ट्यमविरोधितवाञ्छं मञ्जुकूजितमनादृतदेहम् ।
चित्रचाटुरुचि यत्प्रणयिन्यास्तत्प्रियस्य रतये रतमासीत् ॥ ६० ॥
मीलितेक्षणपुटैः रतिसौख्यं योषितामनुभवद्भिरभीष्टैः ।
निर्निमेषनयनैकविभोग्यं तत्त्रिविष्टपसुखं लघु मेने ॥ ६१ ॥
सर्वितेनुरधिकं मिथुनाना प्रीतिमप्यवमतारमसुखानि ।
प्रेमनिर्भरपरस्परचित्ताराधनोत्सवरतानि रतानि ॥ ६२ ॥
भूरिमद्यरसपानविनोदैर्गाढशून्यहृदयानि तदानीम् ।
कान्यपि स्म मिथुनानि न वेगात्प्राप्नुवन्ति रतकेलिसमाप्तिम् ॥ ६३ ॥
उत्थितान्यपि रतोत्सवलीलाकौशलापहृतनेत्रमनांसि ।
युक्तमेव मिथुनानि रतान्तेऽन्योन्यवस्त्रवरिवर्तमकार्षुः ॥ ६४ ॥
प्रेयसीपृथुपयोधरकुम्भे वल्लभस्य शुशुभे नखपङ्क्तिः ।
चारुतामणिनिधाविव मुद्रावर्णपद्धतिरनङ्गनृपस्य ॥ ६५ ॥
संप्रविश्य वलभीषु गवाक्षैर्वीक्ष्य चोन्नतपयोधरमङ्गम् ।
कामतप्त इव कामधुनीनामाचचाम पवनः श्रमवारि ॥ ६६ ॥
पश्यति प्रियतमेऽवनतास्या कान्तदष्टदशनच्छदबिम्बम् ।
ऐक्षतेव हृदयं त्रपमाणा स्त्री पुनः स्मरशरव्रणचिह्नम् ॥ ६७ ॥
गन्तुमारभत कोऽपि रतान्ते गृह्यमाणवसनान्तरदृष्टम् ।
ऊरुदण्डमवलम्ब्य तरुण्याः संभ्रमोऽपि रतवर्त्मनि भूयः ॥ ६८ ॥
चुम्बनेन हरिणीनयनानामोष्ठतो मिलितयावकरागम् ।
ईर्ष्ययेव दयितेक्षणयुग्मं चुम्बति स्म समयेऽपि न निद्रा ॥ ६९ ॥

इत्थ विलोक्य मधुपानविनोदमत्त-
कान्तारतोत्सवरतान्स्पृहयेव लोकान् ।
चन्द्रोऽपि कैरवमधूनि समं रजन्या
पीत्वास्तशैलरतिकाननमंमुखोऽभूत् ॥ ७० ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये पञ्चदश सर्ग. ।

षोडश सर्ग ।

सेवायै समयविदागत सुराणा मदोह क्षुभितपयोधिमन्द्रनाद' ।
धर्माय त्रिभुवनभानवेऽभ्युदेतु यामिन्या. परिणतिमि श्रमाचचक्षे ॥ १ ॥
रथ्यासु त्वदमलकीर्तिकीर्तनेषु प्रारब्धेष्वभिनवमागधैरिदानीम् ।
व्योमाग्रात्पतति मुदामरप्रयुक्त पुष्पाणा प्रकर इवैष तारकौघ' ॥ २ ॥
संभोग प्रविदधता कुमुद्वतीभिश्चन्द्रेण द्विगुणित आत्मन कलङ्कः ।
तन्नून रतिपरमम्बरान्तलग्न यात्येन समवगणय्य यामिनीयम् ॥ ३ ॥
गाढस्त्रीभुजपरिरम्भनिर्भरोद्यन्निद्राणि स्फुटपटहारवैश्च भूय' ।
वर्तन्ते विघटितसपुटानि यूना भ्रूकुसप्रगुणगुणानि लोचनानि ॥ ४ ॥
दृग्दोषव्यपनयहेतवे सगर्वा निर्वाणोल्मुकमिव कर्पर पुरस्तात ।
वक्त्रेन्दोरुपरि तवावतार्य दूर द्यौरेषा क्षिपति सलक्ष्म चन्द्रबिम्बम् ॥ ५ ॥
ते भावा. करणविवर्तनानि तानि प्रौढि सा मृदुमणितेषु कामिनीनाम् ।
एकैक तदिव रताद्भुत स्मरन्तो धुन्वन्ति श्वसनहता. शिरासि दीपा ॥६॥
यद्दोषोपचिततमोऽपि ते कथासु प्रारब्धास्वमरवरैर्विलीयतेऽस्मिन् ।
तन्मन्ये तव गुणकीर्तनानि नाम साधर्म्योदयमपि न द्विषा सहन्ते ॥ ७ ॥
राजान जगति निरस्य सूरसूतेनाक्रान्ते प्रसरति दुन्दुभेरिदानीम् ।
यामिन्या. प्रियतमविप्रयोगदु खैर्हृत्सधे' स्फुटत इवोद्भट प्रणाद. ॥ ८ ॥
चेतस्ते यदि चपल पुरानुशेते तन्मानिन्यमुमधुनापि मानयेशम् ।
आकर्ण्य ध्वनितमितीव ताम्रचूडस्यानम्र प्रियमुषसि प्रपद्यतेऽन्या ॥ ९ ॥
संदष्टे प्रियविधिनाधरीकृतेऽस्मिञ्शीतांशौ हिमपवनार्तपान्थवक्त्रै. ।
सीत्कारं प्रवितनुते विधूतहस्ता मुग्धापि क्षणरजनी विवृत्तलक्ष्मीः ॥ १० ॥

विध्वस्तां निजवसतिं विलोक्य कोपान्निष्क्रान्ता किल कमलेयमोषधीशात् ।
निःश्रीकं तमिव शुचावलोकयन्ती स्व तेजस्त्यजति च पङ्क्तिरोषधीनाम् ॥ ११ ॥
सम्भोगश्रमसलिलैरिवाङ्गनानामङ्गेषु प्रशममितं मनोभवाग्निम् ।
उन्मीलज्जलजरजःकणान्किरन्तः प्रत्यूषे पुनरनिलाः प्रदीपयन्ति ॥ १२ ॥
युष्माभिः प्रकटितकामकौशलाभिः साध्वेतन्निधुवनयुद्धमत्र सोढम् ।
इत्युक्त्वा स्पृशति मुदेव भृङ्गनादैः प्रत्यूषानिललहरी वधूः सखीव ॥ १३ ॥
प्रागल्भ्यं विहितममीभिरत्ययेऽह्ना नाथस्य प्रतिगृहमित्यसौ रुषेव ।
प्रत्यूषः पवनकरेण धूमकेशेष्वाकृष्य क्षपयति सम्प्रति प्रदीपान् ॥ १४ ॥
मूर्ध्नीवोद्गतपलितायमानरश्मौ चन्द्रेऽस्मिन्नमति विभावरीजरत्या ।
अन्योन्यं विहगरवैरिवोल्लसन्त्यो दिग्वध्वो विदधति विप्लवाट्टहासान् ॥ १५ ॥
आसज्योद्धृतचरणापराधमेताः कण्ठाग्रं मुकुलितलोचनास्तरुण्यः ।
पश्चात्तु शयनतलोत्थितानभीष्टान्याचन्ते प्रकटितचाटु चुम्बनानि ॥ १६ ॥
पद्मिन्यामहनि विधाय कोषपानं चिक्रीडुर्निशि यदमी कुमुद्वतीभिः ।
तद्वर्णैर्न परमुदीरयन्ति भृङ्गाः कृष्णत्वं निजचरितैरपि प्रकामम् ॥ १७ ॥
पर्यस्ते दिवसमणौ न काचिदासीद्बाधा वस्तिमिरपिशाचगोचराणाम् ।
इत्याशाः पतितहिमद्रवाश्रु लोकान्वात्सल्याद्विहगरुतैरिवालपन्ति ॥ १८ ॥
भात्येषा सुभगतमं क्षपापवृत्तौ विच्छाया नभसि निशाकरस्य कान्तिः ।
एतं ते मुखमुकुरं प्रमार्ज्य लक्ष्म्या प्रक्षिप्ता स्वगुणदिदृक्षयेव भूतिः ॥ १९ ॥
तन्नूनं प्रियविरहार्तचक्रवाक्याः कारुण्यान्निशि रुदितं घनं नलिन्या ।
यस्मात्तज्जललवलाञ्छितारुणानि प्रेक्ष्यन्ते कमलविलोचनानि तस्याः ॥ २० ॥
स्रस्तोडुक्रमपरिणामिपाण्डुपत्रे व्योमाग्रे द्रुम इव सश्रये खगानाम् ।
उन्मीलत्किसलयविभ्रमं भजन्ते जम्भारेः ककुभि विभाकरस्य भासः ॥ २१ ॥
भस्मास्थिप्रकरकपालकश्मलोऽग्रे यः सन्ध्यावसरकपालिनावकीर्णः ।
तं भास्वत्युदयति चन्द्रिकोडुचन्द्रव्याजेनावकरमपाकरोति कालः ॥ २२ ॥
निःशेषं हृतजनजातरूपवृत्तेर्ध्वान्तस्य प्रविरचितोऽमुनावकाशः ।
इत्युच्चैर्गगनमुदस्तमण्डलाग्रो विच्छिन्नश्रवणकरं करोति भानुः ॥ २३ ॥

आरम्भोच्छलिततुरगकुञ्जरश्रीः क्षुण्णोद्यन्मकरकुलीरमीनरक्तः ।
देवार्थं विदधदहीनरश्मिरब्धेरुन्मज्जत्ययमहिमांशुमन्दराद्रिः ॥ २४ ॥
पाथोधेरुपजलतैलमुत्थितार्चिर्ध्वान्तच्छिद्व्रजति रविः प्रदीपलक्ष्मीम् ।
यस्याभात्युपरि पतङ्गपातभीत्या विन्यस्तं मरकतपात्रवद्विहायः ॥ २५ ॥
दीपेनाम्बरमणिना रथाश्वदूर्वं संयोज्यारुणघुसृणं खमेव पात्रम् ।
नक्षत्राक्षतनिकरं पुरः क्षिपन्ती प्राचीयं प्रगुणयतीव मङ्गलं ते ॥ २६ ॥
पाथोधेरधिगतविद्रुमांशुभिर्वा सिद्धस्त्रीकरकलितार्धकुङ्कुमैर्वा ।
लोकानामयमनुरागकन्दलैर्वा प्रत्यूषे वपुररुणं बिभर्ति भानुः ॥ २७ ॥
उत्तिष्ठ त्रिजगदधीश मुञ्च शय्यामात्मानं बहिरुपदर्शयाश्रितानाम् ।
तिग्मांशुर्द्रुतमधिरोहतु त्वदीयैस्तेजोभिर्विजित इवोदयाद्रिदुर्गम् ॥ २८ ॥
आयातो दुरधिगमामतीत्य वीथीमासीनः क्षणमुदयाद्रिभद्रपीठे ।
प्रारब्धाभ्युदयमहोत्सवो विवस्वान्दिक्कान्ताः करघुसृणैर्विलिम्पतीव ॥ २९ ॥
मार्तण्डप्रखरकराग्रपीड्यमानादेतस्मादमृतमिव च्युतं सुधांशोः ।
मथ्नन्त्यो दधि कलशीषु मेघमन्द्रैः प्रध्वानैः शिखिकुलमुत्कयन्ति गोप्यः॥३०
यामिन्यामनिशमनीक्षितेन्दुबिम्बं व्यावृत्ते प्रणयिनि भास्करे मुदेव ।
सोल्लासं मधुकरकज्जलैरिदानीं पद्मिन्यः सरसिजनेत्रमञ्जयन्ति ॥ ३१ ॥
सिन्दूरद्युतिमिह मूर्ध्नि कुङ्कुमाना वक्त्रेन्दौ वसनगतां कुसुम्भशोभाम् ।
बिभ्राणा नवतरणित्विषोऽपि साध्वीर्वैधव्येऽभिजनवधूर्विदूषयन्ति ॥ ३२ ॥
स्वच्छन्दं विधुमभिसार्य यत्प्रविष्टा प्रातः श्रीः कमलगृहे निरस्य मुद्राम् ।
भूयोऽपि प्रियमनुवर्तते दिनेशं कः स्त्रीणां गहनमवैति तच्चरित्रम् ॥ ३३ ॥
प्रस्थातुं तव विहितोद्यमस्य भर्तुः प्रोत्सर्पद्वदनविलोलनीलपत्रः ।
प्राच्याय समुचितमङ्गलार्थमग्रे सौवर्णः कलश इवांशुमानुदस्तः ॥ ३४ ॥
तद्द्वारि द्विरदमदोक्षिते मिथोऽङ्गसंघट्टच्युतमणिमण्डिते नृपाणाम् ।
राज्यश्रीश्चलतुरगाङ्घ्रि तूर्यनादैर्व्यालोलध्वजकपटेन नृत्यतीव ॥ ३५ ॥
मार्तण्डप्रखरकराग्रटङ्कघातप्रक्षुण्णस्थपुटतमस्तुषारकूटाः ।
उद्योगप्रगुणचमूचरस्य योग्याः प्रस्थातुं तव ककुभोऽधुना बभूवुः ॥ ३६ ॥

आयाति प्रबलतरप्रतापपात्रे नेत्राणां दिवसकृति त्वयीव मैत्रीम्।
संतापः प्रकटतरो भवत्विदानीं शत्रूणामिव तपनाश्मनां गणेषु॥ ३७॥
इत्थं स त्रिदशजनस्य मन्दराद्रिक्षुब्धाम्भोनिनदसमां निशम्य वाणीम्।
उत्तस्थौ सितवसनोर्मिरम्यतल्पाद्दुग्धाब्धेः पवनतरङ्गितादिवेन्दुः॥ ३८॥
उत्तिष्ठन्नुदयगिरेरिवेन्दुरस्माद्देवेन्द्रान्मुकुलितपाणिपङ्कजाग्रात्।
सोऽद्राक्षीदथ नमतो नगोपमेभ्यः पीठेभ्यो भुवि सरितामिव प्रवाहान्॥३९॥
कारुण्यद्रविणनिधे निधेहि दृष्टिं सेवार्थी भवतु जनश्चिरात्कृतार्थः।
यच्चिन्ताभ्यधिकफलान्यसौ ददानां तां चिन्तामणिगणनामपाकरोति॥४०॥
इत्युच्चैर्निगदति वेत्रिणामधीशे श्रीधर्मः समुचितविन्नरामरेन्द्रान्।
भ्रूदृष्टिस्मितवचसामसौ प्रसादैः प्रत्येकं सदसि यथार्हमाचचक्षे॥४१॥(कुलकम्)
निःशेषं भुवनविभुर्विभानकृत्यं कृत्वाय कृतसमयानुरूपवेषः।
आरुह्य द्विरदमुदग्रदानमुच्चैः प्रत्यग्रं सुकृतमिवाथ संप्रतस्थे॥ ४२॥
भास्वन्तं द्युतिरिव कीर्तिवद्गुणाढ्यं सोत्साहं सुभटमिवोत्सुका जयश्रीः।
दुर्धर्षा भुवनविसर्पिणी दुरापा तं सेना त्रिभुवननाथमन्वियाय॥ ४३॥
अक्षिप्तप्रलयनटोद्भटाट्टहासे प्रेङ्खद्भिः पटुपटहारवैः प्रयाणे।
एकत्रोच्छलितरजश्छलेन सर्वाः समस्ता इव ककुभो भयाद्बभूवुः॥ ४४॥
मेण्ठेन[1] द्विपमपनीतबन्धमन्यं प्रेक्ष्यैतत्प्रमथनमासलाभिलाषः।
प्रश्च्योतद्द्विगुणमदाम्बुधारमुच्चैरालानद्रुवरमिभो हठादभाङ्क्षीत्॥ ४५॥
तिष्ठन्ती मृदुलभुजगराजमूर्धन्युद्वोढुं दृढपदमक्षमा क्ष्मा[2] ते।
कर्णान्तेऽभिहित इतीव भङ्गदूतैर्नागेन्द्रः पथि पदमन्थरं जगाम॥ ४६॥
भ्रश्यन्त्याश्चरणभरात्करावलम्बं ये दातुं भुव इव लम्बमानहस्ताः।
कर्णान्तध्वनदलिकोपकूणिताक्षास्ते जग्मुः पथि पुरतोऽस्य वारणेन्द्राः॥४७॥
संचेलुः प्रचलितकर्णताललीलावातोर्मिव्यतिकरशीतलैः समन्तात्।
संघट्टश्रमभरमूर्छिता इवाशाः सिञ्चन्तः पृथुकरसीकरैः करीन्द्राः॥ ४८॥
अश्रान्तं श्रिय इव चारुचामराणां यः पश्चाद्विचरति लोलवालधीनाम्।
क्रामद्भिर्भुवमभितो जवेन वाहैः स व्यक्तं कथमिव लङ्घितो न वायुः॥४९॥

१ हस्तिपकेन. २ पृथ्वी.

अन्योन्यस्खलनवशादय:खलीनप्रोद्गच्छज्ज्वलनकणच्छलेन सान्द्रम् ।
कान्तारे विदधति भूरिवेगबाधा गन्धर्वा निदधुरिव क्रुधा दवाग्निम् ॥९०॥
आक्रान्ते चटुलतुरगपुंगवाङ्घ्रिक्षुण्णोर्वीवलयरजोभिरन्तरिक्षे ।
दिङ्मोहात्पतित इव क्वचित्तदानीं तिग्मांशुर्न नयनगोचरो बभूव ॥ ९१ ॥
उत्फालैर्द्रुतमवटस्थलीरलङ्घ्यास्तद्वाहैर्गतिरभसेन लङ्घयद्भिः ।
सर्वत्र [1]श्वसनकुरङ्गपुंगवोत्था सम्भ्रान्तिर्मनसि समादधे न केषाम् ॥ ९२ ॥
उद्वल्गत्तुरगतरङ्गिताग्रसेनासंचारक्षतशिखरोच्चयच्छलेन ।
विन्ध्याद्रेः प्रथमकृताध्वसनिरोधस्योल्लून शिर इव सैनिकैः प्रकोपात् ॥९३॥
उत्खाताचलशिखरैः पुर: परागेणाश्वीयैः स्फुटमवटेषु पूरितेषु ।
सा बुद्धिः खलु रथिनो यदस्य पश्चात्प्रस्थाने सुगमतरो बभूव मार्गः ॥९४॥
प्राग्भागे द्विरदभयादुदग्रदन्तं प्रोत्सृज्य प्रकटितघर्घरोरुनादः ।
उत्कूर्दन्विकटपदैरितस्ततोऽग्रे [2]दासेरः पटुनटकौतुकं चकार ॥ ९५ ॥
सर्वाशाद्विपमदवाहिनीषु सेनासंचारोच्छलितरजःस्थलीकृतासु ।
उड्डीनैर्भ्रमरकुलैरिवावकीर्णं व्योमासीदविरलदुर्दिनच्छलेन ॥ ९६ ॥
आतङ्काकुलशबरीवितीर्णगुञ्जापुञ्जेषु ज्वलितदवानलभ्रमेण ।
कारुण्यामृतरसवर्षिणीं स गच्छंश्चिक्षेप प्रभुरसकृद्वनेषु दृष्टिम् ॥ ९७ ॥
ससर्पद्बलभररुद्धसिन्धुवेगं प्रोद्दामद्विरदतिरस्कृताग्रशृङ्गम् ।
आक्रम्य ध्वजविजितोरुकन्दलीकं विन्ध्याद्रिं ... विभुगुणैरवश्चकार ॥९८॥
सर्पत्सु द्विरदबलेषु नर्मदायाः संजातं सपदि ... प्रतीपगामि ।
वाहिन्यो मदजलनिर्मितास्त्वमीषामुत्सङ्गं द्रुतमुदवेरवापुरेव ॥ ९९ ॥
मद्दन्तद्वयवलभीनिवासलीलालोलेयं नियतमनन्यगा तु लक्ष्मीः ।
सामर्षप्रसरमितीव चिन्तयन्तो दन्तीन्द्राः सरिति बभञ्जुरम्बुजानि ॥ ६० ॥
आ स्कन्धं जलमवगाह्य दीर्घदन्तैरामूलोद्धृतसरलारविन्दनालाः ।
आलोड्याखिलमुदरं तरङ्गवत्याः कृष्टान्त्रावलय इव द्विपा विरेजुः ॥ ६१ ॥
उन्मीलन्नवनलिनीमराललीलालंकारव्यतिकरसुन्दरीं समन्तात् ।
आनन्दोद्वमितदेहलीमिवार्थश्रीसिद्धेः सरितमलङ्घयत्स रेवाम् ॥ ६२ ॥

---

१ पवनवाहनीभूतहरिणश्रेष्ठोत्था　२ उष्ट्र

एकान्त सुरसवरार्थमाश्रयन्ती प्रेक्ष्योच्चैरतनुपयोधराग्रलक्ष्मी ।
क्षीरन्नोत्सुकमनसापि तेन विन्ध्यारण्यानी गुणगुरुणा स्थिर सिषेवे ॥६३॥
उत्तुङ्गद्रुमवलभीषु पानगोष्ठीव्यासक्तैर्मधुपकुलैर्निलीनमुक्तम् ।
बिभ्राणा मधु मधुर प्रसूनपात्रे गेहेव द्रुतमटवी बलै प्रमुक्ता ॥ ६४ ॥
वाहिन्यो हिमसलिला. सशाद्वला भूर्यत्रोच्चैर्द्विरदभरक्षमा द्रुमाश्च ।
समिद्धचै द्रुतमटतो बभूवुरध्वन्यावासा कतिचिदमुष्य तत्र तत्र ॥ ६५ ॥
द्राघीयासमपि जवान्वितान्तदुर्ग गव्यूतिप्रमितमिव व्यतीत्य मार्गम् ।
सोत्कण्ठ हृदयमसौ दधत्प्रियाया वैदर्भ विषयमथ प्रभु प्रपेदे ॥ ६६ ॥
आरूढस्तुरगमिभ सुखासन वा प्रोलङ्घ्य द्रुतमसम सुखेन मार्गम् ।
देशेऽस्मिन्महति पुनर्वसुप्रधाने व्योम्नीव द्युमणिरगादसौ रथस्थ ॥ ६७ ॥
प्रध्वानैरनुकृतमन्द्रमेघनादै पाण्डित्यं दधति शिखण्डिताण्डवेषु ।
ग्रामीणैर्धन इव वीक्षिते सहर्ष वज्रीव प्रभुरधिरू रथे रराज ॥ ६८ ॥
क्षेत्रश्रीरधिकतिलोत्तमा सुकेश्य कामिन्यो दिशि दिशि निष्कुटा सरम्भाः।
इत्येन ग्रथितमशेषमप्सरोभि. स्वर्गादप्यधिकममस्त देशमीश ॥ ६९ ॥
विस्फारैरविदितविभ्रमै स्वभावाद्ग्रामेयीनयनपुटैर्निपीयमानम् ।
लावण्यामृतमधिकाधिक तथापि श्रीधर्मा भुवनविभुर्बभार चित्रम् ॥ ७० ॥
पुण्ड्रेक्षुव्यतिकरशालिशालिवप्रे प्रोन्मीलद्विशदसरोरुहच्छलेन ।
अन्येषा श्रियमिव नीवृता हसन्ती देशश्रीर्गुणगुरुणा मुदा लुलोके॥७१॥
कूष्माण्डीफलभरगर्भचिर्भटेभ्यो वृन्ताकस्तबकविनम्रवास्तुकेभ्य ।
संकीर्णे मिथ इव दृष्टिरस्य लग्ना निष्क्रान्ता कथमपि शाकवाटकेभ्य ॥७२॥
देशश्रीहृतहृदयेक्षण क्षणेन प्रोलङ्घ्य क्रममिव वर्त्म नातिदूरे ।
तत्रोर्वीमणिमयकुण्डलानुकारिप्राकार पुरमथ कुण्डिन ददर्श ॥ ७३ ॥

१ सुरा एव सवरा भिल्ला दन्त्यादिरपि सवरशब्द, (पक्षे) सुरसो यो वर २ मदिरागृहम् पानशालेति यावत्. ३ गृहारामा ४. अप्सरोभिर्देवाङ्गनाभिस्तिलोत्तमासुकेशीरम्भाप्रभृतिभि, (पक्षे) जलयुक्तसरोभि ५. देशानाम् ६ चिर्भट 'कचरी' इति देशभाषाप्रसिद्ध फलविशेष.

वार्तादौ तदनु रजस्ततः प्रणादो भेरीणामतनुबलान्वितस्य भर्तुः ।
एतस्याभिमुखगमोत्सुकः तदानीं सानन्दं पुरि विदधे विदर्भराजम् ॥ ७४ ॥
सोल्लासं कतिपयवेगवत्तुरगैरेत्यास्मिन्नभिमुखमशुमानिवासीत् ।
अस्योद्यद्गुणगरिमप्रकर्षमेरोः पादान्ते प्रणतिपरः प्रतापराजः ॥ ७५ ॥
देवोऽपि प्रणयवशीकृतः कराभ्यामुत्क्षिप्य क्षितिमिलितोत्तमाङ्गमेनम् ।
यद्गम्यं क्षणमपि नो मनोरथानां तद्दाढ्यो पृथुतरमन्तरं निनाय ॥ ७६ ॥
श्लाघ्यं मे कुलमखिलं दिगप्यवाची[1] धन्येयं समजनि सततिः कृतार्था ।
कीर्तिश्च प्रसरतु सर्वतोऽद्य पुण्यैरातिथ्यं भुवनगुरौ त्वयि प्रयाते ॥ ७७ ॥
सोऽप्यन्तर्मनसि महानयं प्रसादो देवस्येत्यविरतमेव मन्यमानः ।
उन्मीलद्घनपुलकाङ्कुरः प्रमोदादित्यूचे विनयनिधिर्विदर्भराजः ॥ ७८ ॥
किं ब्रूमः शिरसि जगत्त्रयेऽपि लोकैराज्ञेयं स्रगिव पुरापि धार्यते ते ।
स्वीकारस्तदखिलराज्यवैभवेषु प्राणेष्वप्ययमधुना विधीयतां न ॥ ७९ ॥
अत्यन्तं किमपि वचोभिरित्युदारैः सप्रेमं प्रवणयति प्रतापराजे ।
देवोऽयं सरलतरं स्वभावमस्य प्रेक्ष्येति प्रियमुचितं मुदाचचक्षे ॥ ८० ॥
सर्वस्वोपनयनमत्र तावदास्तां जाताः स्मस्त्वदुपगमाद्वयं कृतार्थाः ।
नास्माकं तव विभवे परस्वबुद्धिर्नो वास्ते वपुषि मनागनात्मभावः ॥ ८१ ॥
आलापैरिति बहुमानयन्समीपे गच्छन्तं तमुचितसत्क्रियाप्रतीतः ।
ताम्बूलार्पणमुदितं विदर्भराजं स्वावासं प्रति विससर्ज धर्मनाथः ॥ ८२ ॥
आनन्दोच्छ्वसितमना पुरोपकण्ठे योग्यायामथ वरदा[2]प्रतीरभूमौ ।
आवासस्थितिमविरोधिनीं विधातुं सेनायाः पतिमयमादिदेश देवः ॥ ८३ ॥

स यावत्सेनानीरलमलभताज्ञामिति विभोः
पुरं पूर्वस्थित्या सपदि धनदस्तावदकरोत् ।
सुरस्कन्धावारद्युतिविजयिनो यस्य विशिखा-
समासन्नं शाखानगरमिव तत्कुण्डिनमभूत् ॥ ८४ ॥

द्वारि द्वारि पुरे पुरे पथि पथि प्रत्युल्लसत्तोरणाः
पौराः पूर्णमनोरथा रचयत प्रत्यग्ररङ्गावलिम् ।

१ दक्षिणा दिक् २ वरदा विदर्भदेशप्रसिद्धा नदी

पुण्यैर्वस्त्रिदशेन्द्रशेखरमणिः सोऽयं जगद्वल्लभः
प्राप्तो रत्नपुरेश्वरस्य तनयः श्रीधर्मनाभः प्रभुः ॥ ८५ ॥
यास्तूर्यारवहारिगीतमुखराः पात्राणि दध्यक्षत-
स्रग्दूर्वादलभाञ्जि बिभ्रति करे सोत्तसवेषाः स्त्रियः।
श्रीशृङ्गारवतीचिरार्जिततपःसौभाग्यशोभा इव
श्रेयः प्राप्य समागमं वरमिमं धन्याः प्रतीच्छन्तु ताः ॥ ८६ ॥
अथोत्क्षिप्य करं ब्रवीम्यहमितः शृण्वन्तु रे पार्थिवाः
का शृङ्गारवती कथापि भवता प्राप्ते जिने संप्रति।
वार्तां तावदमी ग्रहप्रभृतयः कुर्वन्तु भाप्राप्तये
देवो यावदुदेति नाखिलजगच्चूडामणिर्भास्करः ॥ ८७ ॥
इत्थं विदर्भवसुधाधिपराजधान्या
द्राग्दण्डपाशिकवचःशकुनं निशम्य।
तिष्ठन्स तत्र तगरे धनदोपनीते
सिद्धिं विभुर्द्रढयति स्म हृदि स्वकार्ये ॥ ८८ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये षोडशः सर्गः।

सप्तदशः सर्गः।

अथायमन्येद्युरुदारवेषः प्रतापराजाप्तजनोपहूतः।
देशान्तरायातनरेन्द्रपूर्णां स्वयंवरारम्भभुवं प्रपेदे ॥ १ ॥
मुक्तामयी कुङ्कुमपङ्किलाया रङ्गावलिर्यत्र पतिंवरायाः।
सौभाग्यभाग्योदयभूरुहाणामुप्तेव रेजे नवबीजराजिः ॥ २ ॥
यशःसुधाकूर्चिकयेव तत्र शुभ्रं नभोवेश्म स कर्तुमुच्चैः।
मञ्चोच्चयान्कुण्डिनमण्डनेन प्रपञ्चितान्भूमिभुजा ददर्श ॥ ३ ॥
शृङ्गारसारङ्गविहारलीलाशैलेषु तेषु स्थितभूपतीनाम्।
वैमानिकानां च मुदागतानां देवोऽन्तरं किंचन नोपलेभे ॥ ४ ॥
निःसीमरूपातिशयो ददर्श प्रदह्यमानागुरुधूपवर्त्याः।
मुखं न केषामिह पार्थिवानां लज्जामषीकूर्चिकयेव कृष्णम् ॥ ५ ॥

अयं स कामो नियतं भ्रमेण कमप्यधाक्षीद्गिरिशस्तदानीम् ।
इत्यद्भुतं रूपमवेक्ष्य जैनं जनाधिनाथा प्रतिपेदिरे ते ॥ ६ ॥
अथोऽङ्गिना नेत्रसहस्रपात्र निर्दिष्टमिष्टेन स मञ्चमुच्चैः ।
सोपानमार्गेण समारुरोह हैम मरुत्वानिव वैजयन्तम् ॥ ७ ॥
सिंहासने शृङ्ग इवोदयाद्रेस्तत्र स्थितो रत्नमये कुमार ।
स तारकाणामिव भूपतीना प्रभा पराभूय शशीव रेजे ॥ ८ ॥
उल्लासितानन्दपय पयोधौ पीयूषधाम्नीव विशेषरम्ये ।
कासा न नेत्राणि पुराङ्गनाना दृष्टेऽपि तत्रेन्दुमणीबभूवु ॥ ९ ॥
इक्ष्वाकुमुख्यक्षितिपालकीर्ति पठत्स्वथो मङ्गलपाठकेषु ।
दृप्तस्मरास्फालितकार्मुकज्यानिर्घोषवन्मूर्छति तूर्यनादे ॥ १० ॥
करेणुमारुह्य पतिवरा सा विवेश चामीकरचारुकान्ति ।
विस्तारिमञ्चान्तरमन्तरिक्षं कादम्बिनी लीनतडिल्लतेव ॥११॥(युग्मम्)
सा वागुरा नेत्रकुरङ्गकाणामनङ्गमृत्युंजयमन्त्रशक्तिः ।
शृङ्गारभूवल्लभराजधानी जगन्मन कार्मणमेकमेव ॥ १२ ॥
लावण्यपीयूषपयोधिवेला संसारसर्वस्वमुदारकान्ति ।
एकाप्यनेकैर्जितनाकनारी नृपैः सकाम ददृशे कुमारी ॥१३॥(युग्मम्)
एता धनुर्यष्टिमिवैष मुष्टिग्राह्यैकमध्या समवाप्य तन्वीम् ।
नृपानशेषानपि लाघवेन तुल्यं मनोभूरिषुभिर्जघान ॥ १४ ॥
यद्यत्र चक्षु पतितं तदङ्गे तत्रैव तत्कान्तिजले निमग्नम् ।
शेषाङ्गमालोकयितु सहस्रनेत्राय भूपा स्पृहयाबभूवु ॥ १५ ॥
पयोधरश्रीसमये प्रसर्पद्धारावलीशालिनि सप्रवृत्ते ।
सा राजहसीव विशुद्धपक्षा महीभृता मानसमाविवेश ॥ १६ ॥
स्वभावशोणौ चरणौ दधत्या न्यस्ते पदेऽन्त स्फटिकावदातम् ।
उपाधियोगादिव भूपतीना मनस्तदानीमतिरक्तमासीत् ॥ १७ ॥

१ इन्द्र २ एतन्नामक निजप्रासादम् ३ यौवने, प्रावृषि च ४ हारावली, धारावली च ५ शुद्धमातापितृकुला, शुक्लोभयपतत्रा च ६ हृदय, सरोविशेष च

अहो समुन्मीलति धातुरेषा शिल्पक्रियायाः परिणामरेखा।
जगद्वय मन्मथवैजयन्त्या यया जयत्येष मनुष्यलोकः॥ १८॥
धनुर्लता भ्रूरिषवः कटाक्षाः स्तनौ च सर्वस्वनिधानकुम्भौ।
सिंहासनं श्रोणिरतुल्यमस्याः किं किं न योग्यं स्मरपार्थिवस्य॥ १९॥
मङ्क्तुं जले वाञ्छति पद्ममिन्दुर्व्योमाङ्गणं सर्पति लङ्घनार्थम्।
क्लिश्यन्ति लक्ष्म्याः सुदृशा हृतायाः प्रत्यागमार्थं कति न त्रिलोक्याम्॥२०॥
कुतः सुवृत्तं स्तनयुग्ममस्या नितम्बभारोऽपि गुरुः कथं वा।
येन द्वयेनापि महोन्नतेन समाश्रितं मध्यमकारि दीनम्॥ २१॥
यद्वर्ण्यते निर्वृतिधाम धन्यैर्ध्रुवं तदस्याः स्तनयुग्ममेव।
नो चेत्कुतस्त्यक्तकलङ्कपङ्का युक्ता गुणैरत्र वसन्ति मुक्ताः॥ २२॥
इत्यङ्गशोभातिशयेन तस्याश्चमत्कृताश्चेतसि चिन्तयन्तः।
मनोभवास्त्रैरिव हन्यमानाः शिरांसि के के दुधुवुर्न भूपाः॥ २३॥
मन्त्रान्निपेठुस्तिलकान्यकार्षुर्ध्यानं दधुश्चिक्षिपुरिष्टचूर्णम्।
इमां वशीकर्तुमनन्यरूपां किं किं न चक्रुर्निभृतं नरेन्द्राः॥ २४॥
शृङ्गारलीलामुकुरायमाणान्यासन्नृपाणां विविधेङ्गितानि।
कन्यानुरागि प्रतिबिम्ब्यमानं व्यक्तं मनोऽलक्ष्यत यत्र तेषाम्॥ २५॥
कदर्पकोदण्डलतामिवैको भ्रुवं समुत्क्षिप्य समं सुहृद्भिः।
करप्रयोगाभिनयप्रवालां विलासगोष्ठीं रसिकश्चकार॥ २६॥
स्कन्धे मुहुर्वक्रितकंधरोऽन्यः कस्तूरिकायास्तिलकं ददर्श।
अभ्युद्धरत्युद्धुरवैरिवार्धेर्वसुधरापङ्कमिवात्र लग्नम्॥ २७॥
लीलाचलत्कुण्डलरत्नकान्त्या कर्णान्तकृष्टं धनुरैन्द्रमन्यः।
अदर्शयच्चन्द्रधिया गतस्य सङ्गं मृगस्येव मुखे निषेद्धुम्॥ २८॥
व्यराजतान्यो निजनासिकाग्रे निधाय जिघ्रन्करकेलिपद्मम्।
सदस्यलक्ष्यं कमलाश्रितेव श्रियानुरागात्परिचुम्ब्यमानः॥ २९॥
कश्चित्कराभ्यां नखरागरक्तं सलीलमावर्तयति स्म हारम्।
स्मरास्त्रभिन्ने हृदयेऽस्रधाराभ्रमं जनानां जनयन्तमुच्चैः॥ ३०॥

ताम्बूलरागोल्बणमोष्ठबिम्बं प्रमार्जयञ्शोणकराङ्गुलीभिः ।
पिबन्निवालक्ष्यत दन्तकान्तिच्छलेन शृङ्गारसुधामिवान्यः ॥ ३१ ॥
अथ प्रतीहारपदे प्रयुक्ता श्रुताखिलक्ष्मापतिवृत्तवंशा ।
प्रगल्भवागित्यनुमालवेन्द्रं नीत्वा सुभद्राभिदधे कुमारीम् ॥ ३२ ॥
अवन्तिनाथोऽयमनिन्द्यमूर्तिरमध्यमो मध्यमभूमिपाल. ।
ग्रहा ध्रुवस्येव समग्रशक्तेर्यस्यानुवृत्ति विदधुर्नरेन्द्राः ॥ ३३ ॥
त्रुट्यत्सु वेलाद्रितटेषु नश्यत्युदग्रदिक्कुञ्जरचक्रवाले ।
यस्य प्रयाणे पटहप्रणादै स्पष्टाट्टहासा इव रेजुराशाः ॥ ३४ ॥
निक्षत्रियादेव रणान्निवृत्तो विनार्थिनं कामपुषश्च दानात् ।
अभूत्करः केवलमस्य कान्तापृथुस्तनाभोगविभोगयोग्य ॥ ३५ ॥
अस्येदमावर्जितमौलिमालाभृङ्गच्छलेनाङ्घ्रियुगं नरेन्द्रा· ।
के के न भूपृष्ठलुठल्ललाटभ्रष्टोद्भटभ्रूकुटय प्रणेमु· ॥ ३६ ॥
एन पति प्राप्य दिवाप्यवन्तीप्रासादशृङ्गाग्रजुषस्तवायम् ।
सिप्रातटोद्यानचकोरकान्तानेत्रोत्सवायास्तु चिर मुखेन्दु· ॥ ३७ ॥
तत सुभद्रावचनावसाने श्रीमालवेन्द्रादवतारिताक्षीम् ।
नीत्वा नरेन्द्रान्तरमन्तरज्ञा पतिंवरा ता पुनरित्यवोचत् ॥ ३८ ॥
दुष्कर्मचिन्तामिव यो निषेद्धुं विवेश चित्ते सतत प्रजानाम् ।
विलोक्यता दुर्नयवह्निपाथः सोऽयं पुरस्तान्मगधाधिनाथः ॥ ३९ ॥
सुख समुत्सारितकण्टक[१]स्य बभ्राम कीर्तिर्भुवनत्रयेऽस्य ।
विशालवक्ष·स्थलवासलुब्धा दूरान्नृपश्री पुनराजगाम ॥ ४० ॥
महीभुजा तेन गुणैर्निबद्ध गोमण्डलं[२] पालयता प्रयत्नात् ।
अपूरि पूरै पयसामिवान्तर्ब्रह्माण्डभाण्ड विशदैर्यशोभि ॥ ४१ ॥
ज्ञातप्रमाणस्य यशोऽप्रमाण वृद्धास्य जज्ञे तरुणस्य लक्ष्मीः ।
दैवात्ततोऽतुल्यपरिग्रहस्य त्वमेव कल्याणि भवानुरूपा ॥ ४२ ॥
विदारयन्ती विषमेषुशक्त्या मर्माणि तस्मादहितस्वरूपात् ।
आकृष्यमाणापि तया प्रयत्नात्पराङ्मुखी चापलतेव साभूत् ॥ ४३ ॥

१ 'क्षुद्रशत्रुश्च कण्टक' २ भूमण्डल, धेनुसमूह च.

स्फुरत्प्रतापस्य ततोऽङ्गभर्तुः सूर्यांशुराशेरिव संनिकर्षम् ।
कुमुद्वतीं सा सरसीव कृच्छ्रान्निनाय चैनामिति चाभ्यधत्त ॥ ४४ ॥
अङ्गोऽप्यनङ्गो हरिणेक्षणानां राजाप्यसौ चण्डरुचिः परेषाम् ।
भोगैरहीनोऽपि हतद्विजिह्वः को वा चरित्रं महतामवैति ॥ ४५ ॥
वक्रेषु विद्वेषिविलासिनीनामुदश्रुधाराप्रसरच्छलेन ।
भेजुः कथंचिन्न पुनः प्ररोहमुत्खातमूला इव पत्रवल्ल्यः ॥ ४६ ॥
संख्येषु साक्षीकृतमात्मसैन्यं खड्गोऽपि वश्यप्रतिभूरुपात्त ।
कृतार्थवत्पत्रपरिग्रहेण दासीकृतानेन विपक्षलक्ष्मीः ॥ ४७ ॥
गङ्गामुपास्ते श्रयति त्रिनेत्रं स्वं निर्जरेभ्यः प्रविभज्य दत्ते ।
अस्याननेन्दुद्युतिमीहमानो व्योमापि धावन्नधिरोहतीन्दुः ॥ ४८ ॥
यद्यस्ति तारुण्यविलासलीलासर्वस्वनिर्वेशमनोरथस्ते ।
तत्कामिनीमानसराजहंसं मूर्त्यन्तरानङ्गममुं वृणीष्व ॥ ४९ ॥
ग्रीष्मार्कतेजोभिरिव प्रतापैस्तस्याप्युदञ्चत्कमलेऽपि तत्र ।
सा पल्वले निर्मलमानसस्था न राजहंसीव रतिं बबन्ध ॥ ५० ॥
संपूर्णचन्द्राननमुन्नतांसं विशालवक्षःस्थलमम्बुजाक्षम् ।
नीत्वा कलिङ्गाधिपतिं कुमारीं दौवारिकी सा पुनरित्युवाच ॥ ५१ ॥
खिन्नं मुहुश्चारुचकोरनेत्रे प्रौढप्रतापार्कविलोकनेन ।
नेत्रामृतस्यन्दिनि राज्ञि[2] साक्षान्निक्षिप्यतां निर्वृतयेऽत्र चक्षुः ॥ ५२ ॥
अनारतं मन्दरमेदुराङ्गैः प्रमथ्यमानोऽस्य गजैः पयोधिः ।
शुशोच दुःखान्मरणाभ्युपायं ग्रस्तं त्रिनेत्रेण स कालकूटम् ॥ ५३ ॥
चकर्ष निर्मुक्तशिलीमुखा यत्करेण कोदण्डलता रणेषु ।
जगत्त्रयालंकरणैकयोग्यमसौ यशःपुष्पमवाप तेन ॥ ५४ ॥
चेतश्चमत्कारिणमत्युदारं नवं रसैरर्थमिवातिरम्यम् ।
त्वमेनमासाद्य पतिं प्रसन्ना श्लाघ्यातिमात्रं भव भारती वा ॥ ५५ ॥
भूतिप्रयोगैरतिनिर्मलाङ्गात्तस्मात्सुवृत्तादपि राजपुत्री ।
आदर्शबिम्बादिव चन्द्रबुद्ध्या न्यस्तं चकोरीव चकर्ष चक्षुः ॥ ५६ ॥

---

१ कुत्सितहर्षवर्तीं च २ चन्द्रे, नृपे च

नरप्रकर्षोपनिषत्परीक्षाविचक्षणा दक्षिणभूमिभर्तुः ।
नीत्वा पुरस्तादवरोधरक्षा विदर्भभूपालसुता बभाषे ॥ ५७ ॥
लीलाचलत्कुण्डलमण्डितास्य पाण्ड्योऽयमुड्डामरहेमकान्तिः ।
आभाति शृङ्गोभयपक्षसर्पत्सूर्येन्दुरुच्चैरिव काञ्चनाद्रिः ॥ ५८ ॥
निर्मूलमुन्मूल्य महीधराणा वशानशेषानपि विक्रमेण ।
तापापनोदार्थमसौ धरित्र्यामेकातपत्रं विदधे स्वराज्यम् ॥ ५९ ॥
अनेन कोदण्डसखेन तीक्ष्णैर्बाणैरसंख्यैः सपदि क्षताङ्ग. ।
अभाजन वीररसस्य चक्रे को वा न सख्येषु विपक्षवीर ॥ ६० ॥
गृहीतपाणिस्त्वमनेन यूना तन्वि स्वनि.श्वाससहोदराणाम् ।
श्रीखण्डसारा मलयानिलाना सखीमिवालोकय जन्मभूमिम् ॥ ६१ ॥
कङ्कोलकैलालवलीलवङ्गरम्येषु वेलाद्रितटेषु सिन्धो ।
कुरु स्पृहा नागरखण्डवल्लीलीलावलम्बिक्रमुकेषु रन्तुम् ॥ ६२ ॥
दिनाधिनाथस्य कुमुद्वतीव पीयूषभानोर्नलिनीव रम्या ।
सा तस्य कान्ति प्रविलोक्य दैवान्नानन्दसदोहवती बभूव ॥ ६३ ॥
महीभुजो ये जिनधर्मबाह्या सम्यक्त्ववृत्त्येव तया विमुक्ता ।
सद्योऽपि पातालमिव प्रवेष्टुं बभूवुरत्यन्तमधोमुखास्ते ॥ ६४ ॥
कर्णाटलाटद्रविडान्ध्रमुख्यैर्महीधरै कैरपि नोपरुद्धा ।
रसावहा प्रौढनदीव सम्यग्रत्नाकरं धर्ममथ प्रपेदे ॥ ६५ ॥
यच्चक्षुरस्याः श्रुतिलङ्घनोत्क[1] यद्वेष्टि च भ्रू स्मृतिजातधर्मम्[2] ।
अद्वैतवाद सुगतस्य[3] हन्ति पदक्रमो[4] यच्च जडद्विजानाम्[5] ॥ ६६ ॥
प्रजापतिश्रीपतिवाक्पतीना तत· समुद्यद्वृषलाञ्छनानाम् ।
मुक्त्वा परेषामिह दर्शनानि[6] सर्वाङ्गरक्तेयमभूज्जिनेन्द्रे ॥६७॥ (युग्मम्)

---

१ कर्णपथलङ्घनोत्कण्ठम्, (पक्षे) वेदमार्गातिक्रमणाभिलाषम् २ स्मृतिजात कामस्तस्य धर्म चापम् धनुर्वाचकोऽपि धर्मशब्दो मेदिन्यादिषु पठ्यते, (पक्षे) मन्वादिस्मृतिप्रोक्त धर्मम्. ३ शोभनगमनस्य, बुद्धस्य च ४. चरणप्रचार, (पक्षे) पदस्य क्रमो वैदिकप्रसिद्ध पदपाठ.. ५ जलपक्षिणाम् हसानामिति यावत्, (पक्षे) मूढब्राह्मणानाम् ६ अवलोकनानि, शास्त्राणि च

तथाहि दृष्ट्योभयमार्गनिर्यन्मुदश्रुधारान्वितया मृगाक्षी ।
प्रसारितोद्दामभुजाग्रयेव सोत्कण्ठमालिङ्गति नूनमेनम् ॥ ६८ ॥
विभावयन्तीत्यथ मन्मथोत्थं विकारमाकारवशेन तस्याः ।
अर्हद्गुणग्रामकथासु किंचिद्विस्तारयामास गिरं सुभद्रा ॥ ६९ ॥
गुणातिरेकप्रतिपत्तिकुण्ठीकृतामरेन्द्रप्रतिभस्य भर्तुः ।
यद्वर्णनं मद्वचसाप्यमुष्य भानोः प्रदीपेन निरीक्षणं तत् ॥ ७० ॥
इक्ष्वाकुवंशप्रभवः प्रशास्ति महीं महासेन इति क्षितीशः ।
तस्यायमारोपितभूमिभारः श्रीधर्मनामा विजयी कुमारः ॥ ७१ ॥
मासान्निशान्ते दश जन्मपूर्वानस्याभवत्पञ्च च रत्नवृष्टिः ।
यया न दारिद्र्यरजो जनानां स्वप्नेऽपि दृग्गोचरतां जगाम ॥ ७२ ॥
जन्माभिषेकेऽस्य सुरोपनीतैर्दुग्धाब्धितोयैः प्रविधीयमाने ।
संप्लाव्यमानः कनकाचलोऽपि कैलासशैलोपमतां जगाम ॥ ७३ ॥
लावण्यलक्ष्मीजितमन्मथस्य किं ब्रूमहे निर्मलमस्य रूपम् ।
वीक्ष्यैव यद्विस्मयतो बभूव हरिर्द्विनेत्रोऽपि सहस्रनेत्रः ॥ ७४ ॥
वक्षःस्थलात्प्राज्यगुणानुरक्ता युक्तं न लोलापि चचाल लक्ष्मीः ।
बद्धा प्रबन्धैरपि कीर्तिरस्य बभ्राम यद्भूत्रितयेऽद्भुतं तम् ॥ ७५ ॥
बुद्धिर्विशाला हृदयस्थलीव सुनिर्मलं लोचनवच्चरित्रम् ।
कीर्तिश्च शुभ्रा दशनप्रभेव प्रायो गुणा मूर्त्यनुसारिणोऽस्य ॥ ७६ ॥
सुराङ्गनानामपि दुर्लभं यत्पदाम्बुजद्वन्द्वरजोऽपि नूनम् ।
तस्याङ्कमासाद्य गुणाम्बुराशेस्त्रैलोक्यवन्द्या भव सुन्दरि त्वम् ॥ ७७ ॥
इत्थं तयोक्ते द्विगुणीभवन्तं रोमाञ्चमालोकनमात्रभिन्नम् ।
सा दर्शयामास तनौ कुमारी जिनेश्वरे मूर्तमिवाभिलाषम् ॥ ७८ ॥
भावं विदित्वापि तथा करेणुं सख्या सहासं पुरतः क्षिपन्त्या ।
चेलाञ्चलं सा चलपाणिपद्मा मोत्सृज्य लज्जा द्रुतमाचकर्ष ॥ ७९ ॥
श्रीधर्मनाथस्य मनोज्ञमूर्तेः प्रवेपमानाग्रकरारविन्दा ।
संवाहिता वेत्रभृता कराभ्यां चिक्षेप कण्ठे वरणस्रजं सा ॥ ८० ॥

निःसीमसौभाग्यपयोधिवेला वीचीव वक्षःपुलिने जिनस्य ।
समुल्लसन्ती परिपूर्णमस्याः सा पुण्यचन्द्रोदयमाचचक्षे ॥ ८१ ॥
उन्मुद्रितो यत्नवतापि नूनं धात्राधुना स्त्रीनररत्नकोषः ।
यदस्य युग्मस्य समानमन्यन्नादर्शि रूपं न च दृश्यतेऽत्र ॥ ८२ ॥
इत्थं मिथः पौरकथाः स शृण्वन्पुरःसरीभूतविदर्भराजः ।
स्वकर्मवृत्त्येव नरेन्द्रपुत्र्या समं तदात्मेव पुरं विवेश ॥ ८३ ॥
वधूवृतं वीक्ष्य वरं तमन्ये नृपा यथावासमपास्तभासः ।
विभान्वितं भास्करमाकलय्य जग्मुः समूहा इव तारकाणाम् ॥ ८४ ॥
स्वयंवरं द्रष्टुमुपागतानां ध्वजांशुकैर्व्योमसदामुदग्रैः ।
विचित्रवस्त्रार्पणतत्परेव रेजे विदर्भाधिपराजधानी ॥ ८५ ॥
अथाभवन्नम्बुदनादमन्द्रं ध्वनत्सु तूर्येषु पुराङ्गनानाम् ।
उत्कण्ठितान्तःकरणानि कामं शिखण्डिनीनामिव चेष्टितानि ॥ ८६ ॥
करेऽन्दुकं कङ्कणमङ्घ्रिभागे मुखे च लाक्षारसमायताक्षी ।
तमुत्सुका वीक्षितुमीक्षणे च संचारयामास कुरङ्गनाभिम् ॥ ८७ ॥
एतैत हे धावत पश्यताग्रे जगन्मनोमोहनमस्य रूपम् ।
इत्थं तमुद्दिश्य पुराङ्गनानां कोलाहलः कोऽपि समुज्जगाम ॥ ८८ ॥
अट्टालशालापणचत्वरेषु रथ्यासु च व्याकुलकेशपाशाः ।
द्रष्टुं तमम्भोजदृशो भ्रमन्त्यः स्वमूचिरे कामपिशाचवश्यम् ॥ ८९ ॥
मुक्तामये स्वच्छरुचौ गुणाढ्ये तस्मिन्मनोज्ञे हृदयावतीर्णे ।
असूययेव त्रुटितोऽपि हारः स्पष्टो वधूभिर्न जनावकीर्णे ॥ ९० ॥
पत्राङ्कुरैः कापि कपोलमेकं संभाव्य नेत्रं च तथाञ्जनेन ।
उद्घाटितैकस्तनमण्डलागात्तमर्धनारीश्वरतां वहन्ती ॥ ९१ ॥
यियासतस्तस्य नरेन्द्रहर्म्यमत्यद्भुतं रूपमवेक्ष्य मार्गे ।
पुरःप्रयाणप्रतिषेधनाय शिरांसि मन्ये दुधुवुस्तरुण्यः ॥ ९२ ॥
रुद्धे जनैर्नेत्रपथेऽत्र काचिदुच्चैस्तरां निर्भयमारुरोह ।
आरूढचेतोभवपौरुषाणां किमस्त्यसाध्यं हरिणेक्षणानाम् ॥ ९३ ॥

---

१ पुरःशरीरमपि २ नुपूरम्

अङ्गेषु जातेष्वपि तद्विलोकादुद्भिन्नरोमोच्चयकञ्चुकेषु।
दृढप्रहारो विषमेषुवीरो मर्माणि बाणैरभिनद्वधूनाम्॥ ९४॥
कोलाहलं कापि मुधा विधाय तस्य स्वमालोकपथं निनाय।
द्रष्टुं दृढोपायमनङ्ग एव चक्षुस्तृतीयं सुदृशामुदेति॥ ९५॥
निर्व्याजपीयूषसहोदरोऽपि तदङ्गलावण्यरसप्रवाहः।
नेत्रार्धभागेन निपीयमानो न तृप्तयेऽभून्नगराङ्गनानाम्॥ ९६॥
आलिङ्गच बालाय समर्पयन्ती मुखेन काचित्क्रमुकस्य खण्डम्।
न केवलं तत्प्रणयानुवृत्तिमूचे निजां चुम्बनचातुरीं च॥ ९७॥
तस्य प्रभोर्धीवरतां गतस्य समन्ततः सर्पति कान्तिजाले।
बन्धाय सद्यो रसवाहिनीनां पपात लोला शफरीव दृष्टिः॥ ९८॥
उद्यद्भुजालम्बितनासिकाग्रा स्थिता गवाक्षे विगलन्निमेषा।
गौरी क्षणं दर्शितनाभिचक्रा चक्रे भ्रमं काञ्चनपुत्रिकायाः॥ ९९॥
कामान्धमेव द्रुतमाकुलाभिः क्षिप्तं मनस्तत्र विलासिनीभिः।
तेनेतरालम्बनविप्रयोगाद्व्यावृत्तियोग्यं न पुनर्बभूव॥ १००॥
किमेणकेतुः किमसावनङ्गः कृष्णोऽथवा किं किमसौ कुबेरः।
लोकेऽथवामी विकलाङ्गशोभाः कोऽप्यन्य एवैष विशेषितश्रीः॥१०१॥
शृङ्गारवत्याश्चिरसंचितानां रेखामतिक्रामति का शुभानाम्।
लब्धो यया नूनमसावगम्यो मनोरथानामपि जीवितेशः॥ १०२॥
पीयूषधाराभिरिवाङ्गनानामित्थं स वाग्भिः परिपूर्णकर्णः।
उत्तोरणं द्वारमुदारकीर्तिः संबन्धिनः प्राप शनैः कुमारः॥१०३॥(कुलकम्)
तत्रायमुत्तीर्य करेणुकायाः सुवासिनीसाधितमङ्गलश्रीः।
विवेश यक्षाधिपदत्तहस्तः प्रशस्तमुच्चैः श्वशुरस्य सौधम्॥ १०४॥
निर्वर्तिताशेषविवाहदीक्षामहोत्सवोऽसौ श्वशुरेण सम्यक्।
वध्वा समं तत्र चतुष्कमध्ये सिंहासनं हैममलंचकार॥ १०५॥
अत्रान्तरे वेत्रिनिवेद्यमानमग्रे पितृप्रेषितमेकदूतम्।
ददर्श सम्यक्स निवेदितार्थं तदर्पितं लेखमपि व्यधत्त॥ १०६॥

१ द्वारोपरिस्थितं काष्ठं नासिकेत्युच्यते

अथायमाहूय पतिं चमूना सुषेणमित्यादिशति स्म देव. ।
स्वराजधानीं प्रति संवृतार्थं पित्राहमत्यर्थितयोपहूत. ॥ १०७ ॥
ततोऽतिवेगेन मनोवदामुं वध्वा समं रत्नपुर समीहे ।
त्व कायवत्कार्यमशेषयित्वा शनै ससैन्यो भवितानुगामी ॥ १०८ ॥

उक्त्वा तमित्यनुचर श्वशुरानुमत्या
　यावत्प्रभुः स्वपुरयानसमुत्सुकोऽभूत् ।
तावद्धनाधिपतिरम्बरपुष्पकल्पं
　भक्त्या विमानमुपढौकयति स्म तस्मै ॥ १०९ ॥

तत्रारुह्य वितीर्णविस्मयरुचा श्रृङ्गारवत्याधिकं[1]
　पूषेव प्रविकासितास्यकमलो दिश्युत्तरस्या व्रजन् ।
सद्य प्राप सखेदमाह्वयदिव व्यालोलसौधध्वजै-
　र्देवो रत्नपुरं पुरदरगुरु. श्रीधर्मनाथ प्रभु ॥ ११० ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये सप्तदश सर्गः ।

अष्टादश सर्ग ।

अथ श्रुताशेषसुखप्रवृत्तिना मुद महासेननृपेण बिभ्रता ।
प्रवर्तितानेकमहोत्सव पुर सम कलत्रेण विवेश स प्रभु ॥ १ ॥
स चन्द्रमाश्चन्द्रिकयेव कान्तया तयान्वितोऽत्यन्तमनोरमाकृति ।
कुमुद्वतीनामिव पौरयोषिता चकार दक्कैरवकाननोत्सवम् ॥ २ ॥
अलंकृतं मङ्गलसविधानकै प्रविश्य हर्म्यं हरिविष्टरस्थितौ ।
तदान्वभूतामनुभाविनाविमौ महत्तरारोपितमक्षतक्रमम् ॥ ३ ॥
यदल्पपुण्यैर्मनुजैर्दुरासदं सदैव यच्चाननुभूतपूर्वकम् ।
वधूवरालोकनलोलनेत्रयोर्बभूव पित्रो सममेव तत्सुखम् ॥ ४ ॥
स नन्दनालोकनजातसंमद सुरागलीलालसनिर्जराङ्गनम् ।
अमन्यत स्वर्गपुरोपमं नृप प्रसक्तसगीतकहारि तद्दिनम् ॥ ५ ॥

---

१ श्रृङ्गारवती धर्मनाथस्य राज्ञी

अथैष शृङ्गारवतीमिवापरां सकौतुकेनैव करेण मेदिनीम् ।
तमादराद्ग्राहयितुं नरेश्वर स्थितं सदस्यात्मजमित्यभाषत ॥ ६ ॥
नियम्य यद्राज्यतृणेऽपि पालित तवोदयात्प्रागहनैकसत्त्ववत् ।
विबन्धनं तद्विषयेषु निःस्पृहं मनो वनायैव ममाद्य धावति ॥ ७ ॥
प्रतापटङ्कैः शतकोटिनिष्ठुरैः किरीटरत्नोपलपट्टिकाव्रजे ।
स्फुरन्निजाज्ञाक्षरमालिकामयी मया प्रशस्तिर्निहिता महीभुजाम् ॥ ८ ॥
यशो जगन्मण्डलमण्डनीकृतं कृताः कृतार्थाः कृतिनोऽपि संपदा ।
त्वया च जाता धुरि पुत्रिणा वयं किमस्त्यपर्याप्तमतोऽत्र जन्मनि ॥९॥
ततोऽवशिष्टं पुरुषार्थमर्थतश्चतुर्थमेवार्थयतीह मे मनः ।
अथान्यदप्यस्ति विधेयमादरात्त्वमेव तत्साधु विचारयोचितम् ॥ १० ॥
उपेत्य वात्येव जरातिजर्जरं करोति यावन्न वपुः कुटीरकम् ।
निकेतनं तावदुपैतुमक्षयं द्रुतं यतिष्ये जिननाथवर्त्मना ॥ ११ ॥
अपत्यमिच्छन्ति तदेव साधवो न येन जातेन पतन्ति पूर्वजाः ।
इति त्वयापत्यगुणैषिणा पतन्नुपेक्षणीयो न भवामि संसृतौ ॥ १२ ॥
ततोऽनुमन्यस्व नयज्ञ साधये समीहितं त्वद्भुजदण्डशायिनि ।
चिरं धरित्रीवलये फणावतामपेतभारः सुखमेधतां पतिः ॥ १३ ॥
तवापि शिक्षा भुवनत्रयीगुरोर्बिभाति भानोरिव दीपदीधितिः ।
इति प्रपद्यापि यदुच्यते मया ममत्वमोहः खलु तत्र कारणम् ॥१४॥
भृशं गुणानर्जय सद्गुणो जनैः क्रियासु कोदण्ड इव प्रशस्यते ।
गुणच्युतो बाण इवातिभीषणः प्रयाति वैलक्ष्यमिह क्षणादपि ॥ १५ ॥
उपात्ततन्त्रोऽप्यखिलाङ्गरक्षणे न मन्त्रिसांनिध्यमपेतुमर्हसि ।
श्रिया पिशाच्येव नृपत्वचत्वरे परिस्खलन्कश्छलितो न भूपतिः ॥१६॥
न बद्धकोषं स तथा यथाम्बुजं विकोषमाक्रामति षट्पदोच्चयः ।
पराभिभूतिप्रतिबन्धनक्षमं नृपो विदध्यादिति कोषसंग्रहम् ॥ १७ ॥

---

१ आटविकजीववत्. २ वज्रवत्कठोरैः.

अनुज्झितस्नेहभर विभूतये विधेहि सिद्धार्थसमूहमाश्रितम् ।
स पीडित स्नेहमपास्य तत्क्षणात्खलीभवन्केन निवार्यते पुनः ॥ १८ ॥
स मन्दरागोपहत पयोनिधिर्मुमोच लक्ष्मी सगजामपि क्षणात् ।
इतीव जानन्निजसंनिधौ जनान्न मन्दरागाननिशं विधास्यसि ॥ १९ ॥
गतत्रपो यस्त्रपुणीव सन्मणिं नियोजयेद्योग्यमयोग्यकर्मणि ।
विवेकवन्ध्य स महीपति· कथ भवेदनौचित्यविदाश्रयः सताम् ॥ २० ॥
अचिन्त्यचिन्तामणिमर्थसपदा यशस्तरो स्थानकमेकमक्षतम् ।
अशेषभूभृत्परिवारमातर कृतज्ञता तामनिशं त्वमाश्रय ॥ २१ ॥
स्थितेऽपि कोपे नृपति पराश्रयी प्रपद्यते लाघवमेव केवलम् ।
अशेषविश्वभरिकुक्षिरच्युतो बलि भजन्कि न बभूव वामन· ॥ २२ ॥
अनादृतोपक्रमकर्णधारका श्रयन्ति ये नीतिमिमा तरीमिव ।
विरोधिदुर्वातविदर्भिता विपन्नदी न दीना परिलङ्घयन्ति ते ॥ २३ ॥
महोभिरन्यानिह कूपदेशवज्जडाशयाञ्शोषय भीषणै क्रमात् ।
यथा न लक्ष्म्या घटवोढयेव ते कृपाणधारासलिलं विमुच्यते ॥ २४ ॥
अपेक्ष्य काल कमपि प्रकर्षत स्फुरन्त्यमी धामधना अपि द्रुतम् ।
हिमेन तेनापि तिरस्कृति कृतामहो सहस्ये सहते न किं रवि ॥ २५ ॥
विशुद्धपार्ष्णि प्रकृतीरकोपयञ्जयाय यायादरिमण्डलं नृपः ।
बहिर्व्यवस्थामिति बिभ्रदान्तराञ्जयी कथ स्यादनिरुध्य विद्विष· ॥ २६ ॥
ततो जयेच्छुर्विजिगीषुरान्तरान्यतेत जेतु प्रथमं विरोधिन ।
कथ प्रदीप्तानवधीर्य वह्निना गृहानिहान्यत्र कृती व्यवस्यति ॥ २७ ॥
यथावदारम्भविदो महीपतेर्गुणाय षाड्गुण्यमपि प्रजायते ।
असशय स्यादविमृश्यकारिणो मणि जिघृक्षोरिव तक्षकात्क्षय· ॥ २८ ॥
विधेयमार्गेषु पदे पदे स्खलन्नराधिनाथो मदमोहिताशय· ।
न शारदेन्दुद्युतिकुन्दसोदर यशोंशुक स्वस्तमवैति सर्वतः ॥ २९ ॥

---

१ स्नेह प्रेमा, (पक्षे) तैलम् २ आश्रित जन सिद्धार्थसमूह कृतकृत्य विधेहि; (पक्षे) सिद्धार्थौ गौरसर्षप ३ दुर्जनीभवन्, (पक्षे) पिण्याकता गच्छन् ४ मन्दरागो मन्दरपर्वत अन्यत्र मन्दरागान्मन्दस्नेहान्

हिनस्ति धर्मं हृदयाभिनन्दिनीं तदर्पिता यो विलसन्नपि श्रियम् ।
स दुर्जनानामकृतज्ञचेतसा धुरि प्रतिष्ठा लभतामचेतन. ॥ ३० ॥
सुखं फलं राज्यपदस्य जन्यते तदत्र कामेन स चार्थसाधन ।
विमुच्य तौ चेदिह धर्ममीहसे वृथैव राज्यं वनमेव सेव्यताम् ॥ ३१ ॥
इहार्थकामाभिनिवेशलालस· स्वधर्ममर्माणि भिनत्ति यो नृप· ।
फलाभिलाषेण समीहते तरुं समूलमुन्मूलयितुं स दुर्मतिः ॥ ३२ ॥
इहेहते यो [1]नतवर्गसपद तथा[2]पवर्गप्रतिपत्तिमायतौ ।
अपास्तबाध स निषेवते क्रमा[3]त्त्रिवर्गमेव प्रथम विचक्षणः ॥ ३३ ॥
नृपो गुरूणा विनयं प्रकाशयन्भवेदिहामुत्र च मङ्गलास्पदम् ।
स चाविनीतस्तु [4]तनूनपादिव ज्वलन्नशेष दहति स्वमाश्रयम् ॥ ३४ ॥
धन ददानोऽपि न तेन तोषकृत्तथा यथा साम समीरयन्नृप. ।
तदर्थसिद्धावपरैरुपायकैर्न सामसाम्राज्यतुलाधिरुह्यते ॥ ३५ ॥
त्वमत्र पात्राय समीहितं ददत्प्रसिद्धिपात्र परमं भविष्यसि ।
अभिन्नतृष्णे जलधौ कर्मार्थिनो न [5]बद्धपीताद्यपवादमादधु· ॥ ३६ ॥
नितान्तघोर यदि न प्रसर्पते कृत कदर्यद्रविणेन पातकम् ।
अदृष्टलोकव्यवहारमन्वहं विपच्यते किं वसुधातलोष्मणा ॥ ३७ ॥
सुमन्त्रबीजोपचय. कुतोऽप्यसौ परप्रयोगादिह भेदमीयिवान् ।
सुरक्षणीयो निपुणै फलार्थिभिर्यत स भिन्नो न पुन· प्ररोहति ॥३८॥
पथि प्रवृत्त विषमे महीभृता नितान्तमस्थाननिवेशिनो भ्रमात् ।
स्वमन्धमाख्याति निपातयत्यपि प्रसह्य दण्ड खलु दण्डधारकम् ॥३९॥
धिनोति मित्राणि न पाति न प्रजा बिभर्ति भृत्यानपि नार्थसपदा ।
न य. स्वतुल्यान्विदधाति बान्धवान्स राजशब्दप्रतिपत्तिभाक्कथम् ॥४०॥

---

१ नतवर्ग सेवकादिसमूह , (पक्षे) न-तवर्गसपदम् इति च्छेद . २ अपवर्गो मोक्ष ; (पक्षे) पवर्ग ३ त्रिवर्गो धर्मार्थकामा , (पक्षे) कु-चु टु इति वर्गत्रयम् ४ अग्निरिव. ५ दाशरथिना बद्ध अगस्त्यमुनिना पीत इत्याद्यपवादमलब्धमनोरथा अर्थिन समुद्रस्योद्घोषयन्तीति भाव

विचारयैतद्यदि केऽपि बान्धवा महाकविभ्योऽपि परे महीभुजः ।
यदीयसूक्तामृतसीकरैरसौ गतोऽपि पञ्चत्वमिहाशु जीवति ॥ ४१ ॥
इहोपभुक्ता कतमैर्न मेदिनी परं न केनापि जगाम सा समम् ।
फलं तु तस्याः सकलादिपार्थिवस्फुरद्गुणग्रामजयोर्जितं यशः ॥ ४२ ॥
किमुच्यतेऽन्यद्गुणरत्नभूषणैर्विभूषयात्मानमनन्यसंनिभैः ।
स्वभावलोला अपि यैर्विलोभिताः श्रियो न मुञ्चन्ति कदाचिदन्तिकम् ४३
इति प्रमोदादनुशास्य भूपतिस्तदैव दैवज्ञनिवेदितेऽहनि ।
बलादनिच्छन्तमपि न्यवीविशत्स धर्ममुच्चैरभिषेकपट्टके ॥ ४४ ॥
अथैष मूर्छत्सु मृदङ्गझल्लरीस्वनेषु रङ्गत्यपि मङ्गलध्वनौ ।
चकार चामीकरकुम्भवारिभिर्महाभिषेकं स्वयमस्य भूपतिः ॥ ४५ ॥
सभूषणे तत्परिधाप्य वाससी निवेशितस्यास्य मृगाधिपासने ।
स्वयं दधत्काञ्चनदण्डमञ्जसा पुरः प्रतीहारनियोगमाददे ॥ ४६ ॥
प्रसीद दृष्टया स्वयमेष नैषधो नमत्यवन्तीपतिरेष सेवते ।
इदं पुरः प्राभृतमङ्गभूपतेरयं स कीरो विनयेन भाषते ॥ ४७ ॥
सितातपत्रं द्रविडो बिभर्त्यसौ सचामरौ केरलकुन्तलाविमौ ।
इति प्रियैरप्यपदानुवर्तिनः पितुर्वचोभिः शुचमेव सोऽवहत् ॥ ४८ ॥
प्रभाकरे गच्छति वृद्धिमेकतः कलानिधौ राज्ञि विवृत्तिमन्यतः ।
रराज राज्यं रजनीविरामवत्तदा न नक्षत्रविशेषशोभितम् ॥ ४९ ॥
पुरा त्रिलोक्यामपि मन्दरे सुरैः कृतेऽभिषेके किमिदं पुनः पुनः ।
इति स्फुरद्दन्तरुचेव निर्मलं नभोऽट्टहासं पटहस्वनैर्व्यधात् ॥ ५० ॥
कृताभिषेको न परं स गामिमां प्रसूनगन्धोदकरत्नवृष्टिभिः ।
दुदोह कामान्दिवमप्यसंशयं किमस्त्यसाध्यं सुकृतात्मनामपि ॥ ५१ ॥
स पञ्जरेभ्यः कलकेलिपक्षिणो विपक्षबन्दीश्च विमोचयन्नृपः ।
मनोरथादप्यधिकं ददत्तदा प्रवर्तयामास न कस्य संमदम् ॥ ५२ ॥

---

१ महाकविभ्योऽधिकः कोऽपि महीपतीनां बान्धवो नास्तीति भावः २ कीरदेशमहीपतिः ३ धर्मनाथे सूर्ये च ४ महासेनमहीपतौ चन्द्रे च. ५ राज्यपक्षे क्षत्रविशेषैर्न शोभितमित्यर्थः

जनेषु गायत्सु जगौ प्रतिस्वनैर्ननर्त नृत्यत्स्वपि लोलकेतुभिः।
अवाप्य सहर्षमिवोत्सवे प्रभोर्मुदा न किं किं विदधे तदा पुरम् ॥५३॥
इति व्यतिक्रम्य दिनानि कानिचिन्महोत्सवेऽस्मिञ्जरठीभवत्यपि।
स पुत्रमापृच्छ्य तपश्चिकीर्षया ययौ महासेनमहीपतिर्वनम् ॥ ५४ ॥
अथ श्लथीभूतविमोहबन्धनोऽप्यसौ वियोगात्पितुरन्वतप्यत।
अवेत्य संसारगतिं ततः स्वयं प्रबुद्धमार्गं समचिन्तयत्प्रजाः ॥ ५५ ॥
प्रजाः प्रशस्याः खलु ताः स्मरन्त्यमुं जिनेश्वरं याः प्रविधूतकल्मषम्।
स्तुमः कथं तत्सुकृतानि चिन्तनं चकार यासां स्वयमेव स प्रभुः ॥५६॥
क्वचिन्न चक्रे करवालकर्षणं न चापरागं विदधे कमप्यसौ।
स कोमलेनैव करेण लालयन्वशीचकारैकवधूमिव क्षितिम् ॥ ५७ ॥
गुणार्णवं नम्रनरामरोरगस्फुरत्किरीटोच्चयचुम्बितक्रमम्।
पतिं तमासाद्य मही महीयसी बभूव लोकद्वितयादपि ध्रुवम् ॥ ५८ ॥
न चापमृत्युर्न च रोगसंचयो बभूव दुर्भिक्षभयं न च क्वचित्।
महोदये शासति तत्र मेदिनीं ननन्दुरानन्दजुषश्चिरं प्रजाः ॥ ५९ ॥
ववौ समीरः सुखहेतुरङ्गिनां हिमादिवोष्णादपि नाभवद्भयम्।
प्रभोः प्रभावात्सकलेऽपि भूतले स कामवर्षी जलदोऽप्यजायत ॥६०॥
ध्रुवं भुजस्तम्भनियन्त्रिता गुणैरनेन गाढं करिणीकृताचलाः।
कुतोऽन्यथा भूभृदुपायनच्छलात्समाययुः काममदोद्धता गजाः ॥ ६१ ॥
अजस्रमासीद्घनसंपदागमो न वारिसंपत्तिरदृश्यत क्वचित्।
महौजसि त्रातरि सर्वतः सतां सदा पराभूतिरभूदिहाद्भुतम् ॥ ६२ ॥
न नीरसत्त्वं सलिलाशयादृते दधावधः पङ्कजमेव सद्गुणान्।
अभूदधर्मद्विषि तत्र राजनि त्रिलोचने एवं जिनानुरागिता ॥ ६३ ॥

---

१ करवालः खड्गः, (पक्षे) करौ हस्तौ वालाः केशाः. २ चापे धनुषि रागम्, (पक्षे) अपरागं विरक्तम्. ३ हस्तेन बलिना च. ४. पूज्या. ५ भूमि. ६ अधिकसंपत्प्राप्तिः, (पक्षे) मेघसंपदागमः. ७ जलसंपत्तिः, (पक्षे) अरिसंपत्तिः शत्रुबाहुल्यम्. ८. परिभवः, (पक्षे) उत्कृष्टमैश्वर्यम्. ९ नीरस्य सत्त्वं विद्यमानता, (पक्षे) नीरसस्य भावः. १० जिनेऽनुरागाभावः, (पक्षे) अजिनं गजादि चर्म.

प्रसह्य रक्षत्यपि नीतिमक्षतामभूदनीतिः[1] सुखभाजनं जनः ।
भयापहारिण्यपि तत्र सर्वतः को नाम नासीत्प्रभयान्वितः[2] क्षितौ ॥६४॥
त्रिसंध्यमागत्य पुरंदराज्ञया सुराङ्गना दर्शितभूरिविभ्रमाः ।
वितन्वते स्म स्मरराजशासनं सुखाय संगीतकमस्य वेश्मनि ॥ ६५ ॥

वक्त्राब्जेन जयश्रियं विकसता क्रोडीकृतां दर्शय-
न्हस्तोदस्तजयध्वजेन विदधद्व्यक्तामथैनां पुनः ।
एकः प्राप सुषेणसैन्यपतिना संप्रेषितः संसदं
तस्यानेकनृपप्रवर्तितसमिद्वृत्तान्तविद्वार्तिकः[3] ॥ ६६ ॥

प्रणतशिरसा तेनानुज्ञामवाप्य जगत्पतेः
कथयितुमुपक्रान्ते मूलादिहाजिपराक्रमे ।
श्रवणमयतामन्यान्यापुस्तदेकरसोदया-
दपरविषयव्यावृत्तानीन्द्रियाणि सभासदाम् ॥ ६७ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्येऽष्टादशः सर्गः ।

एकोनविंशः सर्गः ।

आहवक्रममामूलमथ दूतः पुरः प्रभोः ।
आह वक्रममामूलमिति[5] विद्वेषिभूभुजाम् ॥ १ ॥
कार्यशेषमशेषज्ञोऽशेषयित्वा स निर्ययौ ।
यावत्संबन्धिनो देशात्सुषेणः सह सेनया ॥ २ ॥
तावदङ्गादयः क्षोणीभुजो दारा[6]धियातया ।
वामयास्यानुजग्मुस्ते भुजोदारा धिया तया ॥ ३ ॥ (युग्मम्)
अथ तैः प्रेषितो दूतः पृथ्वीनाथैर्युयुत्सुभिः ।
साक्षाद्गर्व इवागत्य तमवोचच्चमूपतिम् ॥ ४ ॥

---

१ नीतिरहितः, (पक्षे) स्वचक्रपरचक्रादि ईतिरहितः २. प्रकृष्टभयेन, प्रभया कान्त्या च ३ युद्धवार्ताभिज्ञः वार्तिको वार्ताहरो दूतः ४ अस्मिन्सर्गे आदर्शपुस्तके यमकादिषु संक्षिप्तं टिप्पणं क्वचिद्वर्तते प्रायस्तदेवात्र गृहीतम् ५ वक्रं विषमम्, अत एव अमामूलमलक्ष्मीकारणम् ६ दारसंबन्धी यः आविस्तेन यातया प्राप्तया धिया ७ वामया वक्रयेति धियेत्यस्य विशेषणम्

त्वं क्षमो भुवनस्यापि तेनेनेन[1] प्रभास्वत[2]: ।
तवानूना[3] चमूचक्रे तेनेऽनेन प्रभा स्वत ॥ ५ ॥
तवानूरोरिवाकाशे प्रभुभक्तिर्न बाधिका[4] ।
अग्रेसरी पुन: किं न वारिराशौ[5] निमज्जत ॥ ६ ॥
चतुरङ्गा चमूं त्यक्त्वा चतुरं गा गत: कथम् ।
प्रभयाधिकरक्षा[6] स प्रभयाधिगतोऽवति ॥ ७ ॥
कार्मणेनैव तेनोढा सा शृङ्गारवतीति य: ।
साशङ्कस्तु कृत: पत्या राजवर्ग: प्रणश्यता ॥ ८ ॥
नवमायोधन[7] शक्त्यानवमायो धन ददत् ।
समनागबल[9] कर्तुं स मनागवल[10]स्त्वया ॥ ९ ॥ (युग्मम्)
लक्ष्मीजिघृक्षया तुभ्य राजक नापराध्यति ।
किं तु रीत्येव वैदर्भ्या गौडीयाया[11]भ्यसूयितम् ॥ १० ॥
मार[12]सारसमाकारा राका[13]मा सरसा रमा[14] ।
सा गता हसना[15] तेन न तेनासहतागसा[16] ॥ ११ ॥

(प्रतिलोमानुलोमपाद:)

त्वामिहायुङ्क्त विश्वस्त[17]भूतलोपकृतिक्षम: ।
न वापराधकृ[18]न्नाथ: केवलं भूतिहेतवे ॥ १२ ॥

---

१ तेन इनेन स्वामिना २ प्रभास्वतस्तेजस्विन ३ तव चमूचक्रे अनेन स्वत अनूना प्रभा चक्रे ४ नवा अधिका च, (पक्षे) बाधि का न ५ समुद्रे, (पक्षे) वा अरिराशौ शत्रुसमूहे ६ प्रभया तेजसा, प्रकर्षेण भयाविगत योऽकारण चमू त्यक्त्वा प्रपलायते स भयान्वितो भवत्येव. ७ प्रत्यग्रसङ्ग्रामम् ८ न अवम अय शुभावहो विधिर्यस्य ९ तुल्यहस्तिसैन्य १०. मनाक् अवलत् ११ गौडदेशभवाय यथा वदर्भा रीतिर्गौडीवल्लभाय कवये कुप्यति तथा तुभ्य शृङ्गारवत्याभ्यसूयितम् १२ कामसर्वस्वतुल्याकृति १३ राकावन्मा लक्ष्मीर्यस्या सा १४ कामिनी १५ स्मितमुखी, (पक्षे) अहसना अस्मेरास्या चित्तानुरागविरहात् १६ तेन आगसापराधेन १७ विश्वस्त *समस्त यद्भूतल तस्योपकाराय समर्थ, (पक्षे) विश्वस्त-भूत लोप-कृति-क्षम. श्रद्धालुजनविनाशक विश्वासघातक इति यावत्* १८. न वा-अपराधकृत्, (पक्षे) नव-अपराधकृत्.

अस्य मानाधिकै· सेना अस्यमाना नेवाजित· ।
अस्यमानाहतेरेता अस्यमानावितु क्षमः ॥ १३ ॥
परलोकभयं बिभ्रत्प्रभुभक्ति प्रपद्यसे ।
भवितासि ततो नून स्ववशोद्धरणक्षम ॥ १४ ॥
अरमभीतियुक्तस्ता कष्टं स्कन्दोऽपि रक्षति ।
अरमभीतियुक्तस्ता दूरे पास्यति वाहिनी ॥ १५ ॥
अबला ता पुरस्कृत्य त्यक्तोऽसि सबलोऽमुना ।
निराश्रयस्ततो धीर राजवर्गं त्वमाश्रय ॥ १६ ॥
प्रार्थयैताश्चतुर्वर्गं रथवाजिप्रदानत· ।
लप्स्यसे पञ्चतामुच्चैरथवाजिप्रदानत ॥ १७ ॥
परमस्नेहनिष्ठास्ते परदानकृतोद्यमा ।
समुन्नति तवेच्छन्ति प्रधनेन महापदाम् ॥ १८ ॥
राजानस्ते जगत्ख्याता बहुशोभनवाजिन ।
वने कस्तत्क्रुधा नासीद्बहुशोभनवाजिन ॥ १९ ॥
सकृपाणा स्थित बिभ्रत्स्वधामनिधनं तव ।
दाता वा राजसदोहो द्राक्कान्तारसमाश्रयम् ॥ २० ॥
सहसा सह सारभैर्धावितैर्धाविता रणे ।
दु सहेऽदु सहेऽल ये कस्य नाकस्य नार्जनम् ॥ २१ ॥
तेषा परमतोषेण सर्पदातिरसं गत· ।
स्वोन्नति पतिता बिभ्रत्संग्रहीनो भविष्यसि ॥२२॥ (युग्मम्)

१ प्रमाणाधिके २ क्षिप्यमाणा ३ नवीनसङ्ग्रामात् ४ खड्गप्रमाणघातत ५ असि अमान अवितु ६ परलोको जन्मान्तरं शत्रुश्च ७ स्वामिसेवा मर्दनता च (?) ८ र १ वाजि-प्रदानत ९ अथवा-आजि प्रदानत १० बहुशोभन वाजिन ११ बहुशोभ-नव-अजिन १२ सदयानाम्, (पक्षे) सखड्गाम् १३ स्व-धामनि स्वगृहे वन तव दाता दास्यति, (पक्षे) स्वधाम्ना निधनम् १४. राजसमूह १५ कान्ता-रस आश्रयम्, (पक्षे) कान्तार-समाश्रयम् १६ गजप्रधानै . १७. धा-विताधौ आविरहिते रणे इता प्राप्ता १८ सपत्न्याधिकरागम्, (पक्षे) सपदाति सेवक , असगत एकाकी १९ स्वामित्वम्, (पक्षे) च्युताम् २० सत्-मही-इन समीचीन-भूपाल , (पक्षे) गृहरहित

[1]बहुशस्त्रासमाप्त्यैषां [2]बहुशस्त्रासमाहतेः ।
को वा न रमते [3]प्राप्ताङ्को वानरमते गिरौ ॥ २३ ॥
कि[4]मु दासतया स्थातुमीहसे क्वापि [5]भूभृति ।
असख्य कर्म तत्कुर्वल्लप्स्यसे [6]कम्बलोत्सवम् ॥ २४ ॥
[7]बहुधामरणेऽ[8]च्छद्युद्बहुधा मरणेच्छया ।
[9]परभीरहित पश्येत्[10]परभीरहित परम् ॥ २५ ॥
बन्धाय वाहिनीशस्य तवैते मेदिनीभृत ।
आयान्ति कटकैर्जुष्टा· सनागहरिखङ्गिभि ॥ २६ ॥
मुरलो [11]मुरलोपीव [12]कुन्तल· [13]कुन्तलश्च कै· ।
मालवो [14]मालवोद्भीवैर्वार्यते वार्य ते रणे ॥ २७ ॥
उद्दामद्विरदेनाद्यो (?) कलिङ्गेन वृषध्वज· ।
शिरोर्पितार्धचन्द्रेण कार्यस्त्वमगजाश्रित ॥ २८ ॥
[15]अनेकपापरक्तो वा लभ सेनाश्रम गत ।
अनेकपापरक्तो वा लभसे नाशमङ्गत· ॥ २९ ॥
हितहेतु वचस्तुभ्यमभ्यधामहमीदृशम् ।
विरोधिन्यपि यत्साधुर्न विरुद्धोपदेशक ॥ ३० ॥
अधिक दरमेत्याहो अधिकदरमुन्नतान् ।
[16]समासादयशा शैलान्समासादय वा नृपान् ॥ ३१ ॥
इति राजगणे तस्मिन्नधिकोपकृतिक्षमे ।
गतिद्वयमुदाहृत्य प्रणिधिर्विरराम सः ॥ ३२ ॥

---

१. बहुश -त्रासम् २ बहुशस्त्र आसमाहते ३ लब्धोत्सङ्ग ४. उदासतया, (पक्षे) दासतया ५ राज्ञि, पर्वते च ६. क-बलोत्सवम्, (पक्षे) कम्बलोत्सवम् ७. बहु-धाम-रणे ८ अच्छद्युत्स्वच्छतेजा ९ पर भी रहितम् १० परभी कातर ११. विष्णुरिव १२ कुन्तलदेशनृप १३ कुन्तान् लातीति १४ मा लक्ष्मीस्तस्या लवस्तेनोद्भीवै १५ अनेकप-अपरक्त· १६. समासात् अयशा·.

रैरोऽरीरोरुररुरत्काकुकं केकिकङ्किक ।
चञ्चच्चञ्चूचचिच्चोचे ततताततीति तं ततः ॥ ३३ ॥ (चतुरक्षरः)

अन्तरत्यन्तनिर्गूढपदाभिप्रायभीषणा ।
वाग्भुजङ्गीव ते मृद्वी कस्य विश्वासकृद्बहि ॥ ३४ ॥

दुर्जनः सत्सभा प्रष्टामीहते न स्वभावतः ।
किमुलूकस्तमोहन्त्रीं भास्वत सहते प्रभाम् ॥ ३५ ॥
(गूढचतुर्थपादः)

सीमा सौभाग्यभाग्याना शोभासभावितस्मर ।
अहो धाष्ट्र्यं जगन्नाथ कार्मणीत्युच्यते खलै ॥ ३६ ॥

प्रभाप्रभावभाग्येन भाग्येन स वधूकरम् ।
तेने तेनेऽपतन्माला तन्मालाप वृथा कृथा ॥ ३७ ॥

गुणदोषानविज्ञाय भर्तुर्भक्ताधिका जना ।
स्तुतिमुच्चावचामुच्चैः का न का रचयन्त्यमी ॥ ३८ ॥

धर्मे बुद्धि परित्यक्त्वोपरत्रानेकपापदे ।
सदय कुरुते कस्ता परैत्रानेकपापदे ॥ ३९ ॥

आस्ता जगन्मणेस्तावद्भानोरन्यैर्महस्विभि ।
अनूरोरपि किं तेज संभूय परिभूयते ॥ ४० ॥

मम चापलता वीक्ष्य नवचापलता दधत् ।
अयमाजिरसाद्गन्तु किं यमाजिरमिच्छति ॥ ४१ ॥

सौजन्यसेतुमुद्भिन्दन्यत्त्वया नैव वारित ।
तन्न क्रोधार्णवौघेन प्लावनीयो नृपव्रज. ॥ ४२ ॥

---

१ राय धन ददातीति रैर, अरीन् ईरयन्तीत्यरीरा सुभटा, तेषा ऊरुर्महान् केकिना कङ्कते इत्येवशील केकिकङ्की कार्तिकेय, तस्येव क कामो यस्य स केकिकङ्किक चञ्चन्ती चञ्चुर्दक्षा उच्चा महती चिद्बुद्धिर्यस्य तता प्रचुरा ता लक्ष्मीमतति गच्छति इत्येवशीलस्तततातीी काकुल मर्मव्यथकशब्दम् २ अधर्मे ३. परेभ्यस्त्रायन्ते ते अनेकपा हस्तिनस्तेषामापदे

विपद्विधास्यतेऽत्राहंकारिभिः कारिभिर्मम ।
एकाकिनापि रुध्यन्ते हरिणा हरिणा न किम् ॥ ४३ ॥
जयश्रियमथोद्वोढुं त्वत्प्रतापाग्निसाक्षिकाम् ।
वित्तमाजौ ददद्दूतं सुषेणो विससर्ज स. ॥ ४४ ॥
रागिताजिवरा कापि नेतेनाततनतामसा ।
सामताततना तेने पिकारावजिता गिरा ॥ ४५ ॥
(अनुलोमप्रतिलोमार्ध.)

तथाप्यनुनयैरेष शाम्यति स्म न दुर्जन ।
और्वस्तनूनपान्नीरैर्नीरधेरिव भूरिभिः ॥ ४६ ॥
युद्धानका' स्म तद्भीमा सदानघ नदन्ति न' ।
बबृंहिरे जयायोच्चै. सदानघनदन्तिन ॥ ४७ ॥
उद्भिन्नोद्दामरोमाञ्चकञ्चुकेषु मुदस्तदा ।
अन्तरङ्गेषु शूराणा सनाहा न बहिर्ममु ॥ ४८ ॥
निर्जदोरदनोदीर्णश्रीरता घनताविभा ।
तैरसारबलं चेरुरिभा भूतहृतो भृशम् ॥ ४९ ॥
(प्रातिलोम्येनानन्तरश्लोक)

संभृतो हृतभूभारिरुचेऽल वरसारत. ।
भाविताऩघतारश्रीर्न दीनो दरदोऽजनि ॥ ५० ॥
शङ्केऽनुकूलपवनप्रेङ्खितै स्यन्दनध्वजै ।
निक्कणत्किङ्किणीक्वाणैर्योद्धु जहुविरे द्विष ॥ ५१ ॥
नवप्रियेषु बिभ्राणा सङ्गरागमनायका ।
क्क योषितोऽभवन्नोत्का सगरागमनाय का: ॥ ५२ ॥

---

१ का अरिभि २ निजबाहुदन्ताभ्यामुदीर्णा या श्रीस्तस्या रता ३ घनानां समूहो घनता तद्वद्विभा येषाम् ४ तरसा आरबल शत्रुसैन्यम् ५ भूतहृत प्राणिघातका ६ भुवि भान्तीति भूभास्ते च तेऽरयश्च, तेषा रुचि सा हृता येन, तत्सबोधनम् ७ वरसारत उत्कृष्टबलात् ८ भाविता अधिगता अनघा तारा उज्ज्वला श्रीयेन.

सद्दशावत्यनीकेऽत्र त्वत्प्रतापप्रदीपके।
वधायैव निपेतुस्ते पतंगा इव शत्रव॰ ॥ ५३ ॥
गे[1]ङ्गोरगगुरूग्राङ्गगौरगोगुरुरुग्रगु।
रागगारिगरैरङ्गैरग्रेऽङ्ग गुरुगीरगात् ॥ ५४ ॥ (द्व्यक्षर)
अङ्गमुत्तुङ्गमातङ्गमायान्तं प्रत्यपद्यत।
वात्येव वारिदानीकं सा सुषेणस्य वाहिनी ॥ ५५ ॥
अ[2]तस्तमानसे सेना स[3]दाना सारवा रणे।
अतस्तमानसेसेना सदानासारवारणे ॥ ५६ ॥ (समुद्गक)
कुम्भभूरिव निर्मग्नसपक्षानेकभूधरम्।
उच्चुलुम्पाचकारोच्चै स क्षणादङ्गवारिधिम् ॥ ५७ ॥
निस्त्रिंशदारितारातिहृदयाचलनिर्गता।
न करिस्कन्धदघ्नामृङ्नदी दीनैरतीर्यत ॥ ५८ ॥ (निरौष्ठ्य.)
स्नेहपूर इव क्षणे तत्रोद्रेक महीभुज।
अस्त यियासवोऽन्येऽपि प्रदीपा इव भेजिरे ॥ ५९ ॥
हेमवर्माणि सोऽद्राक्षीद्भाविना भाविनासिना।
द्विड्बलान्यन्तकेनेव निचितानि चिताग्निना ॥ ६० ॥
त[3]द्घनोत्क्षिप्तदुर्वारतर[4]वारिमहोर्मय।
अरिक्ष्माधरवाहिन्यो रणक्षोणी प्रपेदिरे ॥ ६१ ॥
समुत्साहं समुत्साहकारमाकारमादधत्।
ससारार सरारारम्भवतो भवतो बलम् ॥ ६२ ॥
कोदण्डदण्डनिर्मुक्तकाण्डच्छन्ने विहायसि।
चण्डांशुश्चण्डभीत्येव संववे करसचयम् ॥ ६३ ॥

---

१ गङ्गा च उरगगुरुश्च उग्राङ्ग च तद्वद्गौरा या गौर्वाणी तया गुरुर्बृहस्पति उग्रा गावो बाणा मयूखा वा यस्य स राग एवागार येषा तेषा गरैर्विषप्राये गुरुगीर्महानाद २ सत् शोभन अनोत बल यस्या सा सदाना, अतस्तमानान् अक्षीणाहङ्कारान् द्यति तस्मिन् सेना स्वामियुक्ता सदानासारा वारणा यस्मिन् ३ त एव घना ४ वारि जलम्, (पक्षे) तरवारि खड्ग

सारसेनारंभे[1] नागा. समरे समरेखया ।
न न दाननदाश्चेरुर्वाजिनो वाजिनोद्धता. ॥ ६४ ॥
उद्दण्ड यत्र यत्रासीत्पुण्डरीकं[2] रणाम्बुधौ ।
निपेतुस्तव योधाना तत्र तत्र शिलीमुखाः[3] ॥ ६५ ॥
के न बाणैर्नवबाणैस्ते[4] सेनया सेनया हता ।
मानवा मानबाधान्धा सत्वरा सत्त्वराशय. ॥ ६६ ॥
बाणैर्बलमरातीना सदापिहितसौरभैः[5] ।
अपूरि सुरमुक्तैश्च त्वद्बल कुसुमोत्करै ॥ ६७ ॥
मूर्धान दुधुवुस्तत्र कङ्कपत्रक्षता भटा ।
प्रभोरर्थासमाप्तौ वा प्राणाना रोद्धुमुत्क्रमम् ॥६८॥ (अतालव्य)
त्रुट्यद्द्विट्कण्ठपीठास्थिटात्कारभरभैरवे ।
पेतुर्भयान्वितास्तत्र[6] पत्रिणो न पतत्रिण ॥ ६९ ॥
शरघाताद्गजैर्दीनरसितैरुत्पलायितम्[7] ।
रक्ताब्धौ तत्करैश्छिन्नैरसितैरुत्पलायितम्[8] ॥ ७० ॥
वेतालास्ते तृषोत्ताला: पश्यन्त शरलाघवम् ।
पाणिपात्रस्थमप्यत्र कीलालं न पपुर्युधि ॥ ७१ ॥
त्वद्बलैर्विषमारातिमारातिस्फुटविक्रमै[9] ।
अखग व्योम कुर्वाणै. कुंर्बाणैस्तस्तरे[10] तदा ॥ ७२ ॥
संसारसारलक्ष्म्येव वैदर्भ्या स्वीकृतस्य ते ।
ईर्ष्यया वर्धितोत्साहा तत्र शत्रुपरम्परा ॥ ७३ ॥
पराजिताशु[11] भवतः सेनया यतमानया[12] ।
पराजिता शुभवत' सेनया[13] यतमानया[14] ॥ ७४ ॥ (युग्मम्)

---

१ रसो राग, शब्दो वा २ छत्र, सिताम्भोज च. ३ बाणा, भ्रमराश्च ४ नवशब्दै ५ आच्छादितसूर्यकान्तिभिर्बाणे, प्रकटीकृतसौरभ्यै कुसुमोत्करश्च ६ भया प्रभया, (पक्षे) भयेन ७ युद्धात्पलायिता गजा इत्यर्थ ८. उत्पलवदाचरितम् ९ विषमा ये अरातयस्तेषा मारो मारणम् १० कु पृथ्वी ११ परैरजिता आशु १२ यत्न कुर्वाणया १३ स्वामिसमेतया १४ विस्तृताहङ्कारया.

ततो भग्ने बलेऽन्यस्मिन्पुलकस्फारसैनिकः ।
एकहेलं सहोत्तस्थे मालवेन्द्रेण कुन्तलः ॥ ७५ ॥
सुषेणस्तद्बलद्व्यूहं [1]सन्नाहवपुषं ततः ।
हर्षेण वीक्ष्य सौवर्णसंनाहवपुषं ततः ॥ ७६ ॥
चतुरङ्गबले तत्र परिसर्पति शात्रवे ।
सैन्यमाश्वासयामास व्याकुलं स्वं चमूपतिः ॥ ७७ ॥
स वाजिसिन्धुरग्रामान्ससंभ्रमादभिधावितः ।
जवादसि स्फुरद्धामा बिभ्रन्नादमधात्ततः ॥ ७८ ॥ (गोमूत्रिका)
सगजं सरथं साश्वं सपदाति समन्ततः ।
क्रामन्नभिमुखं क्रोधात्तीव्रतेजाः शितायुधः ॥ ७९ ॥ (युग्मम्)
[2]समारेभे समारेभे समारे भे रणे रिपुः ।
स दानेन सदानेन सदानेन व्यपोहितुम् ॥ ८० ॥
अम्भोधिरिव कल्पान्ते खड्गकल्लोलभीषणः ।
स्खलितो न स भूपालैस्तत्र वेलाचलैरिव ॥ ८१ ॥
[3]कङ्कः किं कोककेकाकी किं काकः केकिकोऽककम् ।
कोकं कुकैककः कैकं कः केकाकाकुकाङ्ककम् ॥ ८२ ॥
(एकाक्षरः)

[4]अनेकधातुरङ्गाढ्यान्[5]कुञ्जराजिदुरासदान् ।
रिपुशैलानसिर्भिन्दञ्जिष्णोर्वज्रमिवाबभौ ॥ ८३ ॥
जघान करवालीयघातेनारेर्बलं बली ।
न नाधा ते निरालम्बा करे तेनाचनिर्वरं ॥ ८४ ॥ (अर्धभ्रम)

---

१ सन्न-आहव-पुष २ स-मार इभे, मम आरेभे, आरेभ शब्द समारेभे समारब्ध दानेन खण्डनेन सदानेन सद्बलेन व्यपोहितुमुपक्रान्तुम् ३ कङ्को बक कोककेकाकी चक्रवाकहंसगामी काको ध्वाङ्क्ष केकिक मयूरवत्क आत्मा स्वरूप यस्य स कुकैकक स्वर्गपृथ्वीजलेष्वद्वितीय गुरुत्वात् कुटिल जगाम केकाकाकुको मयूर स चिह्न यस्य स केकाकाकुकाङ्क , तस्यैव क शरीर यस्य तम् ४. अनेकधा तुरग, (पक्षे) अनेक-धातु-रङ्ग ५ कुञ्जर-आजि, (पक्षे) कुञ्ज-राजि

तेन सङ्ग्रामधीरेण तव नाथ पदातिना।
एकहेलमनेकेभ्य शत्रुभ्यो निशितासिना ॥ ८५ ॥
[1]भर याममयारम्भरञ्जिता ददताजिरम्।
याता क्षमा माक्षता या मदमाररमादम ॥ ८६ ॥ (युग्मम्)
(सर्वतोभद्रम्)
धाम्ना धाराजलेनेव दृष्टमातङ्गसगमाम्।
अभ्युक्ष्याभ्युक्ष्य जग्राह तत्कृपाणो रिपुश्रियम् ॥ ८७ ॥
देवेन्दो विवदद्वादिवाददावदवाम्बुद।
दिव ददद्दुदावेद दुद्ववृन्द विदेवैवत् ॥ ८८ ॥ (व्यक्षर)
पीत्वारिशोणित सद्य क्षीरगौर यशो वमन्।
इन्द्रजाल तदीयासि काममाविश्चकार स ॥ ८९ ॥
स प्रसादेन देवस्य रसादेकपदे बलम्।
सपदेऽजयदेव द्विट्कम्पदेन सदेवनम् ॥ ९० ॥ ([6]मुरजबन्ध)
तेन मालवचोलाङ्गकुन्तलव्याकुले रणे।
भानुनेव तम कीर्णे कि कि नो तेजसा कृतम् ॥ ९१ ॥
काननाः कानने नुन्ना नाकेऽनीकाङ्ककानिन।
के के नानीकिनीनेन [9]नाकीनैकाकिना ननु ॥ ९२ ॥ (व्यक्षर)
सागरे भुवि कान्तारे सगरे वा गरीयसि।
त्वद्भक्ति कस्य नो दत्ते कामधेनुरिवेहितम् ॥ ९३ ॥
देवनाथमनादृत्य भावनास्तम्भनादृते।
त्वयीनासीत्स नास्तद्विड्जयी नाथमनास्तत ॥ ९४ ॥ (मुरजबन्ध)
खड्गत्रासावशिष्टेऽथ प्रणष्टे विद्विषा बले।
सुषेण शोधयामास रणभूमि महाबल ॥ ९५ ॥

१ भरमत्यर्थम् अयारम्भरञ्जिता शुभावहविधिप्रारम्भरञ्जिता सती मा लक्ष्मीस्तस्या अक्षता निलयता आररमादम अरिसमूहलक्ष्मीदमन याता लब्धा २ शत्रुसमूहम् ३ विपरीतभाग्ययुक्तम् ४ जितवानेव ५ सक्रीडन यथा भवति. ६ अस्फुटोऽस्य बन्धस्य विन्यास ७ कुत्सितमुखा ८ अनीकाङ्के सङ्ग्रामोत्सङ्गे कनन्ति एवशीला ९ सेनापतिना १० हे देवेश, एकाकिना

गजवाजिजवाजिजयानुगत· स रसात्तरसात्तयशोविभव· ।
क्रमवन्तमवन्तमिला श्रयितु स्वयमेत्यॅयमेत्य भवन्तमितः ॥ ९६ ॥

चन्द्रांशुचन्दनरसादपि शीतमङ्ग
पीयूषपूरमसकृद्वमतीव दृष्टिः ।
क्वायं पुनर्वमति वैरिमहीशवश-
सङ्कोषणो भुवनभूषण ते प्रताप ॥ ९७ ॥

चक्रेऽरिसततिमिहाजिषु नष्टपद्मा-
तिख्यातिमेकचकिताकृतिधारिणीं य ।
तिग्मासिरिष्टमतवत्स तवावति क्ष्मा
किं तत्परं धरणिमित्र कृतिन्ब्रवीमि ॥ ९८ ॥

कः शर्मदं वृजिनभीतिहर जितात्मा
हर्षाय न स्मरति तेऽभिनवं चरित्रम् ।
संपद्गुणातिशयपस्त्य रुच तवेति
कः कान्तिमानतिसुधाद्रवरोचमानाम् ॥ ९९ ॥

(इति श्लोकद्वयनिर्वर्तितषोडशदलकमलचित्रे कविकाव्यनामाङ्क· । यथा—कर्णिकाक्षरेण मह प्रथमदलाग्रदलाग्रेषु 'हरिचद्रकृतधर्मजिनपतिचरितमिति' इति ।)

हतमोहतमोगतेस्तव क्षणदेनेक्षणदेशशोभित· ।
समया सभयात्स्वय तत· कमला त्वा कमलाभमैक्षत ॥ १०० ॥

आतङ्कार्तिहरस्तपद्युमणिसङ्कूरिप्रभाजिद्वसु-
र्द्रष्टव्य हृदि चिह्नरत्नमसम शौच च पीनोन्नते ।
देहेऽधस्त हित त्वमन्दमहृदि क्षुद्रेऽप्यतो दर्शने
वल्गुर्मद्रैमहस्य रम्यमपर क्षीणव्यपाय पदम् ॥ १०१ ॥

दम्भलोभभ्रमा आदिरुद्धा गुणैर्द्रष्टुमप्यक्षमादेव वक्र तव ।
वर्जयित्वा ययु सुश्रुत त्वा तथा ते भजन्ते यथा नेश भक्तानपि ॥१०२॥

---

१ भाग्य प्राप्य २ उत्सवदेन ३ समीपे ४ कौस्तुभमणिम् ५ मनोज्ञोत्सवस्य

(अत्र श्लोकद्वयविनिर्मिते चक्रचित्रे प्रथमतृतीयषष्ठाष्टमाक्षररेखाभ्रमेण कविनामाङ्कश्लोक. । यथा—

'आर्द्रदेवसुतेनेदं काव्य धर्मजिनोदयम् ।
रचितं हरिचन्द्रेण परम रसमन्दिरम् ॥')

स्फुटमिति कथयित्वा सत्कृति प्राप्य दूते
गतवति निजगेह तत्सुषेण ससैन्य· ।
अहितविजयलब्ध वित्तमानीय भक्त्या-
नतिचिरमुपनिन्ये धर्मनाथाय तस्मै ॥ १०३ ॥

लभ्या श्रीर्विनिहत्य संगरभुवि क्षुद्रद्विषोऽभ्युन्नता
धिक्ता धर्मपरिच्युतामरमिति स्वीकारमन्दस्पृह. ।
तद्धर्माभरुचं[1] दधद्वरमरिद्रव्य सदायो ददे
देवोऽस्तालसमाधिभित्कृतधियां ताम्यन्महस्वी मुदे ॥ १०४ ॥

(अत्र चक्रबन्धचित्रे तृतीयषष्ठाक्षररेखाभ्रमेण काव्यकविनामाङ्कः । यथा—श्रीधर्माभ्युदय. । हरिचन्द्रकाव्यम् ।)

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्य एकोनविश सर्ग. ।

विश सर्ग ।

इत्यब्दाना पञ्चलक्षाणि यावत्क्षीणक्षुद्रारातिरुद्यत्प्रभावः ।
देव पारावारवेलावनान्तं प्राज्यं धर्मः पालयामास राज्यम् ॥ १ ॥
रात्रौ तुङ्गे स्फाटिके सौधशृङ्गे तामास्थानीमेकदा स प्रतेने ।
चन्द्रज्योत्स्नान्तर्हितेऽस्मिन्प्रभावादाकाशस्था या सुधर्मेव रेजे ॥ २ ॥
जीर्णे कालाज्जातरन्ध्र नु पश्यन्देवस्तारादन्तुर व्योमभागम् ।
ज्वालालीला बिभ्रतीं कल्पवह्नेरह्रायोल्का निष्पतन्ती ददर्श ॥ ३ ॥
आविष्कर्तुं स्फारमोहान्धकारच्छन्नं मुक्तेर्मार्गमत्यन्तदुर्गम् ।
आदौ दिष्ट्या व्यञ्जिता या ज्वलन्ती वर्तिर्दीपस्येव शोभामभार्षीत् ॥ ४ ॥

---

१ स्वर्णाभदीप्तिम्.

व्यादायास्यं विस्फुरत्तारतारादन्तश्रेणीभीष्ममत्तुं जगन्ति ।
कालेनैका व्योम्नि विस्तार्यमाणा जिह्वेवाशु श्रद्धया या चकासे ॥ ५ ॥
कान्तिः कालव्यालचूडामणेः किं पिङ्गा स्थाणोर्व्योममूर्तेर्जटा वा ।
ज्वाला किं वास्यैव भालाक्षवह्नेर्दाहायेन्दोर्धाविता कामबन्धोः ॥ ६ ॥
भूयोऽनेन त्रैपुरं किं नु दाहं कर्तुं मुक्तस्तप्तनाराच एषः ।
इत्याशङ्काव्याकुलं लोकचेतो या सर्पन्ती व्योम्नि दूरादकार्षीत् ॥ ७ ॥
कर्तुं कार्यं केवलं स्वस्य नासौ देवो विश्वस्यापि धाता तपस्या (?) ।
इत्यानन्दात्तस्य नीराजनेव व्योम्ना रेजे या समारभ्यमाणा ॥ ८ ॥
तामालोक्याकाशदेशादुदञ्चज्ज्योतिर्ज्वालादीपिताशां पतन्तीम् ।
इत्थं चित्ते प्राप्तनिर्वेदखेदो मीलच्चक्षुश्चिन्तयामास देवः ॥ ९ ॥
देवः कश्चिज्ज्योतिषां मध्यवर्ती दुर्गे तिष्ठन्नित्यमेषोऽन्तरिक्षे ।
यातो दैवादीदृशीं चेदवस्था कः स्याल्लोके निर्व्यपायस्तदन्यः ॥ १० ॥
आयुःकर्मालानभङ्गे प्रसर्पन्नापद्वीथीदीर्घदोर्दण्डचण्डः ।
प्राणायामारामभूलानि भिन्दन्कैरुत्सिक्तः सह्यते कालदन्ती ॥ ११ ॥
यत्संसक्तं प्राणिनां क्षीरनीरन्यायेनोच्चैरङ्गमप्यन्तरङ्गम् ।
आयुश्छेदैर्याति चेत्तत्तदास्था का बाह्येषु स्त्रीतनूजादिकेषु ॥ १२ ॥
प्रत्यावृत्तिर्न व्यतीतस्य नूनं सौख्यस्यास्ति भ्रान्तिरागामिनोऽपि ।
तत्तत्कालोपस्थितस्यैव हेतोर्बभ्रात्यास्था संसृतौ को विदग्धः ॥ १३ ॥
वातान्दोलत्पद्मिनीपल्लवाम्भोबिन्दुच्छायाभङ्गुरं जीवितव्यम् ।
तत्संसारासारसौख्याय कस्माज्जन्तुस्ताम्यत्यब्धिवीचीचलाय ॥ १४ ॥
सारङ्गाक्षीचञ्चलापाङ्गनेत्रश्रेणीलीलालोकसङ्क्रामितं नु ।
व्यालोलत्वं तत्क्षणादृष्टनष्टां धत्ते नृणां हन्त तारुण्यलक्ष्मीः ॥ १५ ॥
हालाहेलासोदरा मन्दरागप्रादुर्भूता सत्यमेवात्र लक्ष्मीः ।
नो चेच्चेतोमोहहेतुः कथं सा लोके रागं मन्दमेवादधाति ॥ १६ ॥
विण्मूत्रादेर्धाम मध्यं वधूनां तन्निष्यन्दद्वारमेवेन्द्रियाणि ।
श्रोणीबिम्बं स्थूलमांसास्थिकूटं कामान्धानां प्रीतये धिक्तथापि ॥ १७ ॥

---

१. वह्निरिव घासकूटम्

मेदोमज्जाशोणितै पिच्छलेऽन्तस्त्वक्प्रच्छन्ने स्नायुनद्धास्थिसधौ ।
साधुर्देहे कर्मचण्डालगेहे बध्नात्युग्रत्पूतिगन्धे रति क ॥ १८ ॥
इन्द्रोपेन्द्रब्रह्मरुद्राहमिन्द्रा देवा' केचिद्ये नरा' पन्नगा वा ।
तेऽप्यन्येऽपि प्राणिना क्रूरकालव्यालाक्रान्तं रक्षितु न क्षमन्ते ॥ १९ ॥
बालं वर्षीयासमाढ्य दरिद्र धीर भीरु सज्जन दुर्जन च ।
अश्नात्येक कृष्णवर्त्मेव कक्षं सर्वग्रासी निर्विवेक. कृतान्त ॥ २० ॥
स्वच्छामेवाच्छाद्य दृष्टि रजोभिः श्रेयोरत्न जाग्रतामप्यशेषैः ।
दोषैर्येषा दस्युरूपैरुपात्त ससारेऽस्मिन्हा हतास्ते हताशा ॥ २१ ॥
वित्त गेहादङ्गमुच्चैश्चिताग्नेर्व्यावर्तन्ते बान्धवाश्च श्मशानात् ।
एक नानाजन्मवल्लीनिदान कर्म द्वेधा याति जीवेन सार्धम् ॥ २२ ॥
छेत्तु मूलात्कर्मपाशानशेषान्सद्यस्तीक्ष्णैस्तद्यतिष्ये तपोभि ।
को वा कारागाररुद्ध प्रबुद्ध' शुद्धात्मान वीक्ष्य कुर्यादुपेक्षाम् ॥ २३ ॥
इत्थ यावत्प्राप्य वैराग्यभाव देवश्चित्ते चिन्तयामास धर्म. ।
ऊचु' स्वर्गादित्युपेत्यानुकूल देवास्तावत्केऽपि लौकान्तिकास्ते ॥ २४ ॥
नि शेषापन्मूलभेदि त्वयेद देवेदानी चिन्तित साधु साधु ।
एतेनैक केवलं नायमात्मा ससाराब्धेरुद्धृता जन्तवोऽपि ॥ २५ ॥
नष्टा दृष्टिर्नष्टमिष्ट चरित्रं नष्टं ज्ञान साधुधर्मादि नष्टम् ।
सन्त पश्यन्त्वत्र मिथ्यान्धकारे त्वत्त सर्वं केवलज्ञानदीपात् ॥ २६ ॥
तैरानन्दादित्थमानन्द्यमान स्वर्देन्तीन्द्रारूढजम्भारिमुख्या. ।
आसेदुस्त दुन्दुभिध्वानवन्तस्ते चत्वारो निर्जराणा निकाया ॥ २७ ॥
दत्त्वा प्राज्यं नन्दनायाथ राज्य देवोऽतुच्छप्रीतिरापृच्छ्य बन्धून् ।
दत्तस्कन्धं याप्ययानं सुरेन्द्रैरारुह्यागात्सालपूर्व वनं स ॥ २८ ॥
सिद्धान्नत्वा तत्र षष्ठोपवासी मौलौ मूलानीव कर्मद्रुमाणाम् ।
मुष्टिग्राहै पञ्चभि. कुन्तलाना वृन्दान्युच्चैरुच्चखान क्षणेन ॥ २९ ॥
केशास्तस्याधत्त माणिक्यपात्रे क्षीराम्भोधिप्रापणायामरेन्द्र ।
भर्त्रा मूर्ध्नादाय मुक्तान्कथचित्को वा विद्वान्नाददीतादरेण ॥ ३० ॥

१ भवनवासि-व्यन्तर ज्योतिष्क कल्पवासिनो जैनागमप्रसिद्धा २ शिबिकाम्

प्रालेयांशौ पुष्यमैत्रीं प्रयाते माघे शुक्ला या त्रयोदश्यनिन्द्या ।
धर्मस्तस्यामात्तदीक्षोऽपराह्णे जातः क्षोणीभृत्सहस्रेण सार्धम् ॥ ३१ ॥
तत्र त्यक्तालङ्कृतिर्मुक्तवासा रूपं बिभ्रज्जातमात्रानुरूपम् ।
देवो भेजे प्रावृषेण्याम्बुवाहश्रेणीमुक्तस्वर्णशैलोपमानम् ॥ ३२ ॥
गीतं वाद्यं नृत्यमप्यात्मशक्त्या कृत्वा चेतोहारि जम्भारिमुख्याः ।
देवाः सर्वे प्राप्तपुण्यातिरेका नत्वार्हन्तं स्वानि धामानि जग्मुः ॥ ३३ ॥
स्कन्धावारे पाटलीपुत्रनाम्नि क्षोणीभर्तुर्धन्यसेनस्य गेहे ।
क्षीरान्नेनाचारवित्पाणिपात्रे कृत्वा पञ्चाश्चर्यकृत्पारणं सः ॥ ३४ ॥
पुण्यारण्ये प्राशुके क्वापि देशे नासाप्रान्तन्यस्तनिःस्पन्दनेत्रः ।
कायोत्सर्गं बिभ्रदभ्रान्तचित्तो लोके लेप्याकारशङ्कामकार्षीत्॥३५॥(युग्मम्)
अभ्यासीनो ध्यानमुद्रामतन्द्रः स्वामी रेजे लम्बमानोरुबाहुः ।
ये निर्मग्नाः श्वभ्रगर्भान्धकूपे व्यामोहान्धास्तानिवोद्धर्तुकामः ॥ ३६ ॥
मुक्ताहारः[2] सर्वदोपत्यकान्तारब्धप्रीतिः[3] स्वीकृतानन्तवासाः[4] ।
देवो धुन्वन्विग्रहस्थानरातीन्[5]कान्तारेऽपि प्राप सौराज्यलीलाम् ॥ ३७ ॥
देवोऽक्षामक्षान्तिपाथोदपाथोधारासारैः सारसपत्फलाय ।
सिञ्चन्नुच्चैः संयमारामचक्रं चक्रे क्रोधोद्दामदावाग्निशान्तिम् ॥ ३८ ॥
भिन्दन्मानं मार्दवेनार्जवेन च्छिन्दन्मायां निःस्पृहत्वात्तलोभः ।
मूलादेवोच्छेत्तुकामः स चक्रे कर्मारीणामाश्रवद्वाररोधम् ॥ ३९ ॥
कुर्वन्गुर्वीं वाङ्मनःकायगुप्तिं रक्षन्साक्षात्स्वः समित्यर्गभामि (?) ।
बध्नन्नक्षाण्येष दीर्घैर्गुणौघैश्चित्रं मोक्षायैव बद्धोद्यमोऽभूत् ॥ ४० ॥
तस्यारण्ये ध्याननिष्कम्पमूर्तेर्वक्त्रस्येवामोदमाघ्रातुकामाः ।
बद्ध्वावासाश्चन्दनस्येव तस्थुः स्वस्थाः स्वैरं स्कन्धबन्धे भुजगाः ॥ ४१ ॥

---

१ चित्रलिखित इव तस्थौ २ त्यक्तभोजनः, (पक्षे) मुक्ताहारोऽस्यास्तीति मौक्तिकहारवानिति यावत् ३ सर्वदा, अपत्येषु कान्तासु च आरब्धप्रीतिः, (पक्षे) सर्वदा उपत्यकायां पर्वतासन्नभूमेरन्ते आरब्धप्रीतिः ४ स्वीकृतानि अनन्तानि वासांसि येन सः, (पक्षे) स्वीकृतमनन्तं वियदेव वासो येन सः दिगम्बर इति यावत् ५ युद्धस्थान् शत्रून्, (पक्षे) देहस्थान् कामक्रोधादीन्

दृष्ट्वात्मानं पुद्गलाद्भिन्नरूपं देवो देहे न स्वबुद्धिं बबन्ध ।
तेनात्याक्षीत्तोयशीतातपार्तेः श्रेयोनिष्ठः काष्ठवद्दूरमेनम् ॥ ४२ ॥
विघ्नं निघ्नन्नाक्षिपन्नेष दोषाञ्ज्ञे स्वामी भाजनं यत्क्षमायाः ।
सैषा काचिच्चातुरी तस्य भर्तुश्चित्तेऽस्माकं चित्रमद्यापि दत्ते ॥ ४३ ॥
आसंसारं साहचर्यव्रतस्थं दुःस्थीकुर्वन्रागमागन्तुकेऽपि ।
योगे मैत्रीं पक्षपातं च मोक्षे बिभ्रच्चित्रं स्वं चरित्रं स ऊचे ॥ ४४ ॥
तस्याशेषं कर्षतो धीवरस्य स्फारीभूतं मानसान्मोहजालम् ।
तत्पाशान्तः पीड्यमानैकमीनो मन्ये त्रासान्निर्ययौ मीनकेतुः ॥ ४५ ॥
कल्पान्तोद्यद्द्वादशद्वादशात्मश्रेणीतेजःपुञ्जतीव्रव्रतेऽस्मिन् ।
दृग्व्याघातत्रस्तचित्तेव चक्षुर्नो चिक्षेप प्रत्यहं मोहलक्ष्मीः ॥ ४६ ॥
चक्रे कार्यं संयमस्तस्य देहे तन्वानोऽपि ज्योतिरत्यन्तरम्यम् ।
माणिक्यस्येवावनीमण्डनार्थं शाणोल्लेखः सम्यगारभ्यमाणः ॥ ४७ ॥
एकं पात्रं सौकुमार्यस्य तीव्रे तेजःपुञ्जे तापसे वर्तमानः ।
चण्डज्योतिर्मण्डलातिथ्यभाजो भेजे लक्ष्मीं क्षीणपीयूषरश्मेः ॥ ४८ ॥
भर्गादीनां भग्नगर्वातिरेकः कः श्रीधर्मे मीनकेतुर्वराकः ।
अध्यारूढप्रौढिरग्नौ न कुर्याद्गलज्ज्योतिःस्तम्भमम्भोनिषेकः ॥ ४९ ॥
भ्रूचापेनाकर्णमाकृष्य मुक्ता स्वर्गस्त्रीभिस्तत्र दीर्घाः कटाक्षाः ।
हृत्संतोषाविर्भवद्वारबाणे बाणाः कामस्येव वैफल्यमीयुः ॥ ५० ॥
भोगे रोगे काञ्चने वा तृणे वा मित्रे शत्रौ पत्तने वा वने वा ।
देवो दृष्टिं निर्विशेषां दधानोऽप्येकः सीमासीद्विशेषज्ञतायाः ॥ ५१ ॥
तथ्यं पथ्यं चेदभाषिष्ट किंचित्सिद्धं शुद्धं चेदभुङ्क्तान्यदत्तम् ।
मुक्त्वा नक्तं चेदयासीत्स पश्यन्सर्वं किंचित्तस्य शास्त्रानुरोधि ॥ ५२ ॥
तस्यावश्यं वायुरेकेन्द्रियोऽपि प्रत्यासत्तौ प्राप न प्रातिकूल्यम् ।
तत्किं चित्रं तत्र पञ्चेन्द्रियाणां सिंहादीनां यन्न दुःशीलभावः ॥ ५३ ॥

---

१. देहात्. २. धिया श्रेष्ठस्य, (पक्षे) कैवर्तस्य. ३. अन्तःकरणात्, (पक्षे) सरोविशेषात्. ४. द्वादशात्मा दिवाकरः. ५. वारबाणः कञ्चुकः.

अन्तर्बाह्यैर्दीप्यमानैस्तपोभिज्वालैर्नीत्वा दुर्जराण्याशु पाकम् ।
भुञ्जानोऽसौ कर्मवल्लीफलानि श्लाघ्य. स्वल्पैरप्यहोभिर्बभूव ॥ ५४ ॥
निर्व्यामोहो निर्मदो निष्प्रपञ्चो नि सङ्गोऽयं निर्भयो निर्ममश्च ।
देशे देशे पर्यटन्संयतानां केषा नासीन्मोक्षशिक्षैकहेतु. ॥ ५५ ॥
छद्मस्थोऽसौ वर्षमेकं विहृत्य प्राप्तो दीक्षाकाननं शालरम्यम् ।
देवो मूले सप्तपर्णद्रुमस्य ध्यान शुष्क सम्यगालम्ब्य तस्थौ ॥ ५६ ॥
माघे मासे पूर्णमास्या सपुष्ये कृत्वा धर्मो घातिकर्मव्यपायम् ।
उत्पादान्तध्रौव्यवस्तुस्वभावोद्भासि ज्ञान केवल स प्रपेदे ॥ ५७ ॥
भित्त्वा कर्मध्वान्तमभ्युद्गतेऽस्मिन्दत्तानन्दे केवलज्ञानचन्द्रे ।
तत्कालोद्यद्दुन्दुभिध्वानदम्भाद्व्योमाम्भोधिर्गाढमभ्युज्जगर्ज ॥ ५८ ॥
जातं चेतो व्योमवन्नीरजस्कं नृणा पूर्वाद्या इवाशा' प्रसेदु ।
प्राप द्वेषीवानिलोऽप्यानुकूल्यं किं किं नासीन्निष्कलङ्क तदानीम् ॥ ५९ ॥
तन्माहात्म्योत्कर्षवृत्त्येव हर्षं बिभ्राणासौ साधुगन्धोदवृष्ट्या ।
तत्कालोद्यत्सस्यसंपच्छलेन क्षोणी तत्राधत्त रोमाञ्चमुच्चै ॥ ६० ॥
नित्योपात्तानङ्गसङ्ग्रामलीलासाहाय्येन व्यञ्जितात्मापराधम् ।
भीत्येवास्य क्रूरकदर्पशत्रो सेवा चक्रे चक्रमस्मिन्नृतूनाम् ॥ ६१ ॥
भाषाभेदैस्तैश्चतुर्भिश्चतुर्धा संसारस्यापारदु खा प्रवृत्तिम् ।
वक्तुं चातुर्वर्ण्यसंघस्य हेतोर्मन्ये देवोऽसौ चतुर्वक्त्र आसीत् ॥ ६२ ॥
तस्य क्षीणाशातवेद्योदयत्वान्नाभूद्भुक्तिर्नोपसर्ग कदाचित् ।
नि ष्पन्दाया ज्ञानदृष्टेरिवापु. पक्ष्मस्पन्द स्पर्धया नेक्षणानि ॥ ६३ ॥
वृद्धि प्रापुर्नाङ्गजा वा नखा वा तस्यावश्य योगनिद्रास्थितस्य ।
का वार्ता वा कर्मणामान्तराणा येषा रेखा नाममात्रावशेषा ॥ ६४ ॥
पादन्यासे सर्वतो न्यस्यमानप्रेङ्खत्सद्माम्भोजलीलाशयेव ।
सेवानम्रप्राणिसंचारलक्ष्म्या पादाभ्यर्णं नास्य लक्ष्मीर्मुमोच ॥ ६५ ॥

---

१ 'संस्कृत प्राकृत चैवापभ्रंशो भूतभाषितम् । इति भाषाश्चतस्रोऽपि यान्ति काव्यस्य कायताम् ॥' इति वाग्भट

नो दौर्भिक्ष्य नेतयो नोपसर्गा नो दारिद्य नोपघातो न रोगा. ।
तन्माहात्म्याद्योजनानां शते द्वे नाभूत्किचित्कापि कर्माप्यनिष्टम् ॥ ६६ ॥
नादैर्घण्टासिंहशङ्खानकाना कल्पज्योतिर्भावनव्यन्तरेन्द्रा ।
कर्तु सेवा ते प्रचेलुर्गुणौघैर्हृत्सलग्नै क्रूप्यमाणा इवास्य ॥ ६७ ॥
स्वर्गात्तत्रागच्छतामन्तराले रेजे पङ्क्ति. कापि वैमानिकानाम् ।
शुभ्रीकर्तु कीर्तिसपत्सुधाभिर्व्योमेवोच्चैर्मञ्चकाध्यासितानाम् ॥ ६८ ॥
तस्मिन्काले ता सभा धर्मनाथस्येन्द्रादेशाद्वद्योम्नि चक्रे कुबेर ।
यस्या नानारत्नमय्या प्रमाण पञ्च प्राहुर्योजनान्यागमज्ञा ॥ ६९ ॥
नेदीयस्या. प्रेयसा विप्रलम्भव्याख्यादक्षा तेन वेर्णा विमोच्य ।
धूलीजालच्छद्मना पार्श्वतोऽस्या क्षिप्त मुद्राकङ्कण मुक्तिलक्ष्म्या. ॥ ७० ॥
ते प्रत्याश वायुवेल्लद्ध्वजाग्रा मानस्तम्भास्तत्र चत्वार आसन् ।
क्रोधादीना ये चतुर्णां निरासे ससलक्ष्म्यास्तर्जनीकार्यमीयु ॥ ७१ ॥
तत्पर्यन्ते रत्नसोपानरम्या वाप्यो रेजुस्ताश्चतस्रश्चतस्र ।
प्रौढेनार्हत्तेजसा यत्र रात्रौ कोक शोक नाप कान्तावियोगात् ॥ ७२ ॥
आस्य तस्या सालकान्त[1] दधत्या शोभामङ्के ससद स्वा दिदृशो ।
तच्चत्वारि स्फाटिकस्वच्छनीराण्यापुर्लीलादर्पणत्वं सरांसि ॥ ७३ ॥
मन्दान्दोलद्वातलीलाचलोर्मिस्तेभ्योऽप्यग्रे खातिका तोयपूर्णा ।
जैनव्याख्याज्ञातससारदु खत्रस्यन्निष्क्रान्ताहिगर्भेव रेजे ॥ ७४ ॥
अन्तर्लीनैकैकनिष्कम्पभृङ्गप्रेङ्खत्पुष्पा पुष्पवाटी तदूर्ध्वम् ।
दत्ताश्चर्या भूत्रयस्यापि भर्तुर्द्रष्टु लक्ष्मीं स्फारिताक्षीव रेजे ॥ ७५ ॥
साल शृङ्गालम्बिनक्षत्रमालस्तस्या प्रान्ते नायमासीद्विशाल ।
अष्ट किं तु प्रोतरत्न तदानीमिन्द्रक्षोभात्कुण्डल स्वर्गलक्ष्म्याः ॥ ७६ ॥
भृङ्गाराद्यैर्मङ्गलद्रव्यवृन्दै शङ्खध्वानै सुप्रधानैर्निधानै ।
द्वारे द्वारे नि स्पृहस्यापि भर्तुर्विश्वैश्वर्य व्यज्यते स्म प्रभूतै ॥ ७७ ॥
तस्यैवोच्चैर्गोपुराणा चतुर्णामन्तर्द्वे द्वे रेजतुर्नाट्यशाले ।
यत्रावर्ण शासन मीनकेतोरेणाक्षीणा लास्यमासीज्जनेषु ॥ ७८ ॥

---

१. सालेव प्राकारेण कान्तम्, (पक्षे) अलकान्तै समेतम्

द्वौ द्वौ मार्गे धूपकुम्भावभूतां यद्वक्त्रेभ्यो निर्गता धूमराजिः।
मुक्त्वा देहं ज्ञातुरग्रे भ्रमन्ती भर्तुः कर्मश्यामिकेवावभासे॥ ७९॥
कृत्वा रूपं दर्शपोतप्रमाणं भीत्या कोणे क्वापि लोके स्थितस्य।
पापस्येवोत्सारणार्थं सुगन्धो धूमस्तस्मिन्धूपजन्मोज्जिजृम्भे॥ ८०॥
क्रीडोद्यानान्यत्र चत्वारि तास्यामासन्नूर्ध्वप्रोल्लसत्पल्लवानि।
इन्द्रोद्यानं तच्चतुर्योगवृक्षव्याजाज्जेतुं यैरुदस्ताः स्वहस्ताः॥ ८१॥
प्रेङ्खद्दोलामीनसेव्याम्बुधारैर्धारायन्त्रैस्तैर्लतामण्डपैश्च।
स्वैरक्रीडल्लोकचित्तक्षणैणास्तेऽप्यारेजुः काञ्चनाक्रीडशैलाः॥ ८२॥
नानारत्नस्तम्भशोभैरथासीत्सालङ्कारा तोरणैः स्वर्णवेदी।
रात्रावन्तर्बिम्बितेन्दुग्रहोच्चैरास्थानीव श्रेयसो या विरेजे॥ ८३॥
ऊर्ध्वं तस्यास्तार्क्ष्यहंसोक्षमुख्या दिक्सङ्ख्यानाम्ना बभुर्वैजयन्त्यः।
यासु व्योमोद्वेल्लनाकृष्टगङ्गाभ्रान्तिं चक्रुः स्यूतमुक्ताफलाभाः॥ ८४॥
कर्णाकारं गोपुराणां चतुष्कं बिभ्रत्सालस्तत्परं काञ्चनोऽन्यः।
धर्मव्याख्यामार्हतीं श्रोतुमिच्छन्मन्ये मेरुः कुण्डलीभूय तस्थौ॥ ८५॥
वाञ्छातीतं यच्छतोऽप्यस्य पार्श्वे वाञ्छामात्रत्यागिनः कल्पवृक्षाः।
तस्मिन्नुच्चैस्तस्थुरुद्धृत्य शाखाः का वा लज्जा हन्त निश्चेतनानाम्॥ ८६॥
ऊर्ध्वं तेभ्योऽभूच्चतुर्गोपुराङ्का विश्वानन्दोज्जीविनी वज्रवेदी।
रेजे पङ्क्तिस्तादृशानां दशानां रत्नज्योतिर्ज्यायसी तोरणानाम्॥ ८७॥
स्तूपास्तेषामन्तरन्तर्नवोच्चैस्ते प्रत्येकं रेजुरर्चासनाथाः।
तत्रैवासन्सन्मुनीनां मनोज्ञा नानासंसन्मण्डपास्तुङ्गतुङ्गाः॥ ८८॥
रुद्धक्रूरानङ्गहेतिप्रचारस्तत्प्राकारः स्फाटिकः प्रादुरासीत्।
तस्याप्यन्तश्चन्द्रकान्तप्रतिष्ठाः कोष्ठास्तत्र द्वादशासन्गरिष्ठाः॥ ८९॥
वीतग्रन्थाः कल्पनार्योऽप्यथार्या ज्योतिर्भौमा हि स्त्रियो भावनाश्च।
भौमज्योतिःकल्पदेवा मनुष्यास्तिर्यग्यूथान्येषु तस्थुः क्रमेण॥ ९०॥
ऊर्ध्वं तेभ्यो वल्लभं लोचनानां स्थानं दिव्यं गन्धकुट्याख्यमासीत्।
अन्तस्तस्योद्दाममाणिक्यदीपं रेजे रम्यं काञ्चनं सिंहपीठम्॥ ९१॥

रत्नज्योतिर्भासुरे तत्र पीठे तिष्ठन्देवः शुभ्रभामण्डलस्थः।
क्षीराम्भोधेः सिच्यमानः पयोभिर्भूयो रेजे काञ्चनाद्राविवोच्चैः ॥ ९२ ॥
गायन्नादैरेव भृङ्गाङ्गनानां नृत्यल्लोलैः पल्लवानामिवौघैः।
किं ब्रूमोऽन्यत्तस्य वृत्तं गुणौघैर्जज्ञे रक्तो यस्य वृक्षोऽप्यशोकः ॥ ९३ ॥
वृष्टिः पौष्पी सा कुतोऽभून्नभस्तः संभाव्यन्ते नात्र पुष्पाणि यस्मात्।
यद्वा ज्ञातं द्रागनङ्गस्य हस्तादर्हद्भीत्या तत्र बाणा निपेतुः ॥ ९४ ॥
आविर्भूतं यद्भवद्भूतभावि ज्ञानाकारं तुल्यमिन्दुत्रयेण।
अव्याबाधामातपत्रत्रयं तत्तस्यावोचद्भूत्रयैश्वर्यलक्ष्मीम् ॥ ९५ ॥
छाया कायस्यास्य सेवोपसर्पद्भास्वच्चक्रेणेव भामण्डलेन।
क्षिप्ता नान्तश्चेत्कथं तत्प्रपेदे तीव्रा चेतस्तापसंपत्प्रशान्तिम् ॥ ९६ ॥
रेजे मुक्तिश्रीकटाक्षच्छटाभा पार्श्वे पङ्क्तिश्चामराणां जिनस्य।
ज्ञानालोके निष्फलानामिवेन्दोर्भासामुच्चैर्दण्डनिर्यन्त्रितानाम् ॥ ९७ ॥
अप्युद्ग्रीवैः श्रूयमाणा कुरङ्गैः कर्णाभ्यर्णस्फारपीयूषधारा।
आ गव्यूतिद्वन्द्वमभ्युल्लसन्ती दिव्या भाषा कस्य नासीत्सुखाय ॥ ९८ ॥
केयं लक्ष्मीः केदृशं निःस्पृहत्वं केदं ज्ञानं कास्त्यनौद्धत्यमीदृक्।
रे रे ब्रूत द्राक्कुतीर्था इतीव ज्ञाने भर्तुर्दुन्दुभिर्व्योम्न्यवादीत् ॥ ९९ ॥
लास्योल्लासा वाद्यविद्याविलासा गीतोद्गारा कर्णपीयूषधारा।
स्थाने स्थाने तत्र ते ते बभूवुश्छायाप्यस्मिन्दुर्लभासीद्यदीया ॥ १०० ॥

इति निरुपमलक्ष्मीरष्टभिः प्रातिहार्यै-
रतिशयगुणशाली केवलज्ञानभानुः।
समवसरणमध्ये धर्मतत्त्वं विवक्षुः
सुरपरिषदि तस्थौ धर्मनाथो जिनेन्द्रः ॥ १०१ ॥

इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये विंशतितमः सर्गः।

एकविंशः सर्गः।

तत्त्वं जगत्त्रयस्यापि बोधाय त्रिजगद्गुरुम्।
तमापृच्छदथातुच्छज्ञानपण्यापणं गणी ॥ १ ॥

ततो भूतभवद्भाविपदार्थव्यक्तिसाक्षिणी।
निःशेषदोषनिर्मुक्ता त्यक्तमिथ्यापथस्थितिः॥ २॥
विपक्षगर्वसर्वस्वदूरोच्चाटनडिण्डिम।
अपारपापसंभारभूधरोपद्रवाशनि॥ ३॥
स्याद्वादवादसाम्राज्यप्रतिष्ठाप्रसवश्रुति।
अतुल्यधर्ममल्लोरुकरास्फोटस्फुटाकृति॥ ४॥
भ्रूविभ्रमकरन्यासश्वासौष्ठस्पन्दवर्जिता।
वर्णविन्यासशून्यापि वस्तुबोधविधायिनी॥ ५॥
पृथक्पृथगभिप्रायवचसामपि देहिनाम्।
तुल्यमेकाप्यनेकेषां स्पष्टमिष्टार्थसाधिका॥ ६॥
सर्वाद्भुतमयी सृष्टिः सुधावृष्टिश्च कर्णयोः।
प्रावर्तत ततो वाणी सर्वविद्येश्वराद्विभोः॥ ७॥ (कुलकम्)
जीवाजीवाश्रवा बन्धसंवरावपि निर्जराः।
मोक्षश्चेतीह तत्त्वानि सप्त स्युर्जिनशासने॥ ८॥
बन्धान्तर्भाविनोः पुण्यपापयोः पृथगुक्तितः।
पदार्था नव जायन्ते तान्येव भुवनत्रये॥ ९॥
अमूर्तश्चेतनाचिह्नः कर्ता भोक्तातनुप्रभः।
ऊर्ध्वगामी स्मृतो जीवः स्थित्युत्पत्तिव्ययात्मकः॥ १०॥
सिद्धसंसारिभेदेन द्विप्रकारः स कीर्तितः।
नरकादिगतेर्भेदात्संसारी स्याच्चतुर्विधः॥ ११॥
नारकः सप्तधा सप्तपृथ्वीभेदेन भिद्यते।
अधिकाधिकसंक्लेशप्रमाणायुर्विशेषतः॥ १२॥
रत्नशर्करावालुकापङ्कधूमतमःप्रभाः।
महातमःप्रभा चेति सप्तैताः श्वभ्रभूमयः॥ १३॥
तत्राद्या त्रिंशता लक्षैर्बिलानामतिभीषणा।
द्वितीया पञ्चविंशत्या तृतीया च तिथिप्रमैः॥ १४॥

चतुर्थी दशभिर्युक्ता पञ्चमी त्रिभिरुल्बणै. ।
षष्ठी पञ्चोनलक्षेण सप्तमी पञ्चभिर्बिलैः ॥ १५ ॥
एव नरकलक्षाणामशीतिश्चतुरुत्तरा ।
विज्ञेया तासु दु.खाना न सख्या निपुणैरपि ॥ १६ ॥
षडङ्गुलास्त्रयो हस्ताः सप्त चापानि विग्रहे ।
इयत्येव प्रमा ज्ञेया प्राणिना प्रथमक्षितौ ॥ १७ ॥
द्वितीयादिष्वतोऽन्यासु द्विगुणद्विगुणोदय ।
उत्सेध स्याद्धरित्रीषु यावत्पञ्चधनु शती ॥ १८ ॥
प्रसरद्दु खसतानमन्तर्मातुमिवाक्षमम् ।
वर्धयत्यङ्गमेतेषामधोऽधो धरणीष्वत ॥ १९ ॥
एक आद्ये द्वितीये च त्रयः सप्त तृतीयके ।
चतुर्थे पञ्चमे च स्युर्दश सप्तदश क्रमात् ॥ २० ॥
षष्ठे द्वाविंशतिर्ज्ञेया त्रयस्त्रिंशच्च सप्तमे ।
आयुर्दु खापवरके नरके सागरोपमा ॥ २१ ॥
आद्ये वर्षसहस्राणि दशायुरधम तत ।
पूर्वस्मिन्यद्यदुत्कृष्ट निकृष्ट तत्तदग्रिमे ॥ २२ ॥
कदाचिदपि नैतेषा विधिरेधयतीहितम् ।
दु'खिनामनभिप्रेतमिवायुर्वर्धयत्यसौ ॥ २३ ॥
रौद्रध्यानानुबन्धेन बह्वारम्भपरिग्रहाः ।
तत्रौपपादिका जीवा जायन्ते दु खखानय ॥ २४ ॥
तेषामालिङ्गिताङ्गाना सतत दु खसपदा ।
न कदापि कृतेर्ष्येव सुखश्रीर्मुखमीक्षते ॥ २५ ॥
साश्रुणी लोचने वाणी गद्गदा विह्वल मन ।
स्यात्तदेषा कथं दु खं वर्णयन्ति दयालव ॥ २६ ॥
सूतवद्भिन्नमप्यङ्गं यन्मिलत्यापदे पुन' ।
दु खाकरोति मच्चित्तं तेन वार्तापि तादृशाम् ॥ २७ ॥

---

१ पारदवत्.

मधुमांसासवासक्त्यावगणय्य जिनागमम् ।
कौलादिदाम्भिकाचार्यसपर्याकारि यत्त्वया ॥ २८ ॥
तस्येदं भुज्यतां पक्वं फलमित्यसुरामराः ।
उत्कृत्योत्कृत्य तन्मांसं तन्मुखे प्रक्षिपन्त्यमी ॥ २९ ॥
पाययन्ति च निस्त्रिंशाः प्रतप्तकललं मुहुः ।
घ्नन्ति बध्नन्ति मथ्नन्ति क्रकचैर्दारयन्ति च ॥ ३० ॥
खण्डनं ताडनं तत्रोत्कर्तनं यन्त्रपीडनम् ।
किं किं दुष्कर्मणः पाकात्सहन्ते ते न दुःसहम् ॥ ३१ ॥
कृता श्वभ्रगतेर्भेदात्तत्स्वरूपनिरूपणा ।
व्यावर्ण्यते कियानस्या भेदस्तिर्यग्गतेरपि ॥ ३२ ॥
तिर्यग्योनिर्द्विधा जीवस्त्रसस्थावरभेदतः[1] ।
त्रसा द्वित्रिचतुःपञ्चकरणाः स्युश्चतुर्विधाः ॥ ३३ ॥
स्पर्शसाधारणेष्वेषु नूनमेकैकमिन्द्रियम् ।
वर्धते रसनं घ्राणं चक्षुः श्रोत्रमिति क्रमात् ॥ ३४ ॥
वर्षाणि द्वादशैवायुर्मानं द्वादशयोजनम् ।
विवृणोति प्रकर्षेण जीवो द्वीन्द्रियविग्रहः ॥ ३५ ॥
दिनान्येकोनपञ्चाशदायुरूयक्षे शरीरिणि ।
पादोनयोजनं मानं जिनाः प्राहुः प्रकर्षतः ॥ ३६ ॥
आयुर्योजनमानस्य चतुरक्षस्य देहिनः ।
षण्मासप्रमितं प्रोक्तं जिनैः केवललोचनैः ॥ ३७ ॥
सहस्रमेकमुत्सेधो योजनानां प्रकीर्तितः ।
पूर्वकोटिमितं चायुः पञ्चेन्द्रियशरीरिणाम् ॥ ३८ ॥
पृथिवीमारुतापस्तेजोवनस्पतिविभेदतः ।
अद्वितीयेन्द्रियाः सर्वे स्थावराः पञ्चकायिकाः ॥ ३९ ॥
द्वाविंशतिः सहस्राणि वर्षाणामायुरादिमे ।
द्वितीये त्रीणि सप्त स्यात्तृतीयेऽपि यथाक्रमम् ॥ ४० ॥

---

१ त्रसाश्चराः.

चतुर्थे त्रीण्यहान्येव पञ्चमस्य प्रकर्षतः ।
पञ्चेन्द्रियाधिकोत्सेधस्याब्दानामयुतं मतम् ॥ ४१ ॥
आर्तध्यानवशाज्जीवो लब्धजन्मात्र जायते ।
शीतवर्षातपक्लेशवधबन्धादिदु खभाक् ॥ ४२ ॥
इति तिर्यग्गतेर्भेदो यथागममुदीरित. ।
मानवाना गते· कोऽपि प्रकार कथ्यतेऽधुना ॥ ४३ ॥
द्वि:प्रकारा नरा भोगकर्मभूभेदत स्मृता· ।
देवकुर्वादयस्त्रिंशत्प्रसिद्धा भोगभूमय ॥ ४४ ॥
जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदात्तास्त्रिविधाः क्रमात् ।
द्विचतु षड्धनुर्दण्डसहस्रोत्तुङ्गमानवा. ॥ ४५ ॥
तास्वेकद्वित्रिपल्यायुर्जीविनो भुञ्जते नरा· ।
दशाना कल्पवृक्षाणा पात्रदानार्जित फलम् ॥ ४६ ॥
कर्मभूमिभवास्तेऽपि द्विधार्यम्लेच्छभेदतः ।
भारताद्या पुन. पञ्चदशोक्ता कर्मभूमय ॥ ४७ ॥
धनु पञ्चशतैस्तासु सपादै प्रमितोदया ।
उत्कर्षतो मनुष्या. स्यु पूर्वकोटिप्रमायुष ॥ ४८ ॥
उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यो. कालयोर्वृद्धिह्रासिनी ।
भरतैरावते स्याता विदेहस्त्वक्षतोदय ॥ ४९ ॥
सागरोपमकोटीना कोटिभिर्दशभिर्मिता ।
आगमज्ञैरिह प्रोक्तोत्सर्पिणी चावसर्पिणी ॥ ५० ॥
सुखमासुखमा प्रोक्ता सुखमा च ततो बुधै. ।
सुखमादु खमान्यापि दु खमासुखमा क्रमात् ॥ ५१ ॥
पञ्चमी दु खमा षष्ठी दु खमादु·खमा मता ।
प्रत्येकमिति भिद्यन्ते ते षोढा कालभेदत. ॥ ५२ ॥
चतस्रः कोटयस्तिस्रो द्वे च पूर्वादिषु क्रमात् ।
तिसृष्वम्भोधिकोटीना मानमुक्तं जिनागमे ॥ ५३ ॥

ऊना सहस्रैरब्दाना द्वाचत्वारिंशता तत ।
चतुर्थ्यम्भोधिकोटीना कोटिरेका प्रकीर्तिता ॥ ५४ ॥
पञ्चमी वत्सराणा स्यात्सहस्राण्येकविंशति ।
तत्प्रमाणैव तत्त्वज्ञैर्नून षष्ठी प्रतिष्ठिता ॥ ५५ ॥
षोढा षट्कर्मभेदेनते गुणस्थानभेदत ।
स्युश्चतुर्दश धात्रीर्या म्लेच्छा' पञ्च प्रकीर्तिता. ॥ ५६ ॥
स्वभावमार्दवत्वेन स्वल्पारम्भपरिग्रहा ।
भवन्त्यत्र नरा पुण्यपापामिप्रक्षयक्रमा ॥ ५७ ॥
नारीगर्भेऽतिबीभत्से कफामासृग्जलाविले ॥
कुम्भोपाकाधिकासाते (?) जायते कृमिवन्नर ॥ ५८ ॥
वर्णितेति गतिर्नृणा देवानामपि सम्प्रति ।
कियन्त्यपि स्मरानन्दोज्जीविनी वर्णयिप्यते ॥ ५९ ॥
भावनव्यन्तरज्योतिर्वैमानिकविभेदत ।
देवाश्चतुर्विधास्तेषु भावना दशधोदिता ॥ ६० ॥
असुराहिसुपर्णाग्निविद्युद्वातकुमारका. ।
दिग्द्वीपस्तनिताम्भोधिकुमाराश्चेति भेदत ॥ ६१ ॥
तत्रासुरकुमाराणामुत्सेध पञ्चविंशति ।
चापानि दश शेषाणामप्युदन्वत्परायुषाम् ॥ ६२ ॥
दशसप्तधनुर्माना व्यन्तरा. किंनरादया ।
शिष्टास्तेऽष्टविधा येषामायु. पल्योपम परम् ॥ ६३ ॥
ज्योतिष्का' पञ्चधा प्रोक्ता सूर्यचन्द्रादिभेदतः ।
येषामायु.प्रमाण च व्यन्तराणामिवाधिकम् ॥ ६४ ॥
वर्षाणामयुतं भौमभावनानामिहावमम् ।
पल्यस्यैवाष्टमो भागो ज्योतिषामायुरीरितम् ॥ ६५ ॥
वैमानिका द्विधा कल्पसंभूतातीतभेदत. ।
कल्पजास्तेऽच्युतादर्वाक्कल्पातीतास्ततः परे ॥ ६६ ॥

सौधर्मैशाननामानौ धर्मारम्भमहोद्यमौ।
सनत्कुमारमाहेन्द्रौ ब्रह्मब्रह्मोत्तरावपि॥ ६७॥
ततो लान्तवकापिष्ठौ शुक्रशुक्रोत्तरौ परौ।
शताराख्यसहस्रारावानतप्राणतावपि॥ ६८॥
अथारणाच्युतौ कल्पा षोडशेति प्रकीर्तिता:।
इदानीं तेषु देवानामायुर्मानं च कथ्यते॥ ६९॥
हस्ता सप्त द्वयोर्मानं षडूर्ध्वं नाकिषु द्वयोः।
चतुर्णां पञ्च चत्वारस्तदूर्ध्वं तावता क्रमात्॥ ७०॥
त्रयः सार्धा द्वयोरूर्ध्वमूर्ध्वमाभ्या द्वयोस्त्रय।
इति षोडशकल्पानामूर्ध्वं ग्रैवेयकेष्वपि॥ ७१॥
अध:स्थेषु करौ सार्धौ द्वौ मध्येषूर्ध्वगेषु च।
त्रिषु सार्धकरास्तेभ्य. परे हस्तप्रमा सुरा॥ ७२॥
सौधर्मैशानयोरायु स्थितिर्द्वौ सागरौ मतौ।
सनत्कुमारमाहेन्द्रकल्पयो सप्तसागरा.॥ ७३॥
दशैव कल्पयोर्ज्ञेया ब्रह्मब्रह्मोत्तराख्ययो।
निर्णीता लान्तवे कल्पे कापिष्ठे च चतुर्दश॥ ७४॥
षोडशैव तत. शुक्रमहाशुक्राभिधानयोः।
अष्टादश शतारे च सहस्रारे च निश्चिता॥ ७५॥
वर्णिता विंशतिर्नूनमानतप्राणताख्ययो।
उक्ता द्वाविंशति प्राज्ञैरारणाच्युतयोरपि॥ ७६॥
सर्वार्थसिद्धिपर्यन्तेष्वतो ग्रैवेयकादिषु।
एकैको वर्धते तावद्यावत्त्रिंशत्त्रयाधिका॥ ७७॥
अकामनिर्जराबालतप सपत्कयोगत:।
अत्रौपपादिका भूत्वा प्रपद्यन्ते सुरा. सुखम्॥ ७८॥
विलासोल्लाससर्वस्व रतिकोषसमुच्चयम्।
शृङ्गाररससाम्राज्यं भुञ्जते ते निरन्तरम्॥ ७९॥

इति व्यावर्णितो जीवश्चतुर्गत्यादिभेदतः ।
संप्रत्यजीवतत्त्वस्य किंचिद्रूप निरूप्यते ॥ ८० ॥
धर्माधर्मौ नभ. काल· पुद्गलश्चेति पञ्चधा ।
अजीव कथ्यते सम्यग्जिनैस्तत्त्वार्थदर्शिभिः ॥ ८१ ॥
षड्द्रव्याणीति वर्ण्यन्ते सम जीवेन तान्यपि ।
विना कालेन तान्येव यान्ति पञ्चास्तिकायताम् ॥ ८२ ॥
धर्म स तात्त्विकैरुक्तो यो भवेद्गतिकारणम् ।
जीवादीना पदार्थाना मत्स्यानामुदक यथा ॥ ८३ ॥
छायेव घर्मतप्तानामश्वादीनामिव क्षिति ।
द्रव्याणा पुद्गलादीनामधर्म स्थितिकारणम् ॥ ८४ ॥
लोकाकाशमभिव्याप्य स्थितावेतावनिष्क्रियौ ।
नित्यावप्रेरकौ हेतू मूर्तिहीनावुभावपि ॥ ८५ ॥
पुद्गलादिपदार्थानामवगाहैकलक्षण ।
लोकाकाश. स्मृतो व्यापी शुद्धाकाशो बहिस्ततः ॥ ८६ ॥
धर्माधर्मैकजीवा स्युरसख्येयप्रदेशका ।
व्योमानन्तप्रदेश तु सर्वज्ञै प्रतिपाद्यते ॥ ८७ ॥
जीवादीना पदार्थाना परिणामोपयोगतः ।
वर्तनालक्षणः कालोऽनंशो नित्यश्च निश्चयात् ॥ ८८ ॥
कालो दिनकरादीनामुदयास्तक्रियात्मक ।
औपचारिक एवासौ मुख्यकालस्य सूचक ॥ ८९ ॥
रूपगन्धरसस्पर्शशब्दवन्तश्च पुद्गला. ।
द्विधा स्कन्धाणुभेदेन त्रैलोक्यारम्भहेतव ॥ ९० ॥
भूमितैलतमोगन्धकर्माणुप्रकृति क्रमात् ।
स्थूलास्थूलादिभेदाः स्युस्तेषा षोढा जिनागमे ॥ ९१ ॥
भाषाहारशरीराख्यप्राणापानादिमूर्तिमत् ।
यत्किंचिदस्ति तत्सर्वं स्थूलं सूक्ष्म च पुद्गलम् ॥ ९२ ॥

यथागममजीवस्य कृता रूपनिरूपणा।
इदानीमाश्रवस्यापि कोषमुन्मुद्रयाम्यहम् ॥ ९३ ॥
शरीरवाङ्मनःकर्मयोग एवाश्रवो मतः।
शुभाशुभविकल्पोऽसौ पुण्यपापानुषङ्गतः ॥ ९४ ॥
गुरुनिह्नवदोषोक्तिमात्सर्यासादनादयः।
आश्रयत्वेन विज्ञेया दृग्ज्ञानावृत्तिकर्मणो ॥ ९५ ॥
दुःखशोकभयाक्रन्दसतापपरिदेवनैः।
जीवो बध्नात्यसद्वेद्यं स्वपराभयसश्रयैः ॥ ९६ ॥
क्षान्तिशौचदयादानसरागसयमादयः।
भवन्ति हेतवः सम्यगसद्वेद्यस्य कर्मणः ॥ ९७ ॥
केवलिश्रुतसंघार्हद्धर्माणामविवेकतः।
अवर्णवाद एवाद्यो दृष्टिमोहस्य संभवः ॥ ९८ ॥
कषायोदयतस्तीव्रपरिणामो मनस्विनाम्।
चारित्रमोहनीयस्य कर्मणः कारणं परम् ॥ ९९ ॥
श्वभ्रायुषो निमित्तानि बह्वारम्भपरिग्रहाः।
मायार्तध्यानतामूलं तिर्यग्योनिभवायुषः ॥ १०० ॥
नरायुषोऽपि हेतुः स्यादल्पारम्भपरिग्रहः।
सरागसंयमत्वादिनिदानं त्रिदशायुषः ॥ १०१ ॥
स्याद्विसंवादनं योगवक्रता च निरत्यया।
हेतुरशुभस्य नाम्नतदन्यस्य तदन्यथा ॥ १०२ ॥
षोडशदृग्विशुद्ध्याद्यास्तीर्थकृन्नामकर्मणः।
स्वप्रशसान्यनिन्दाद्या नीचैर्गोत्रस्य हेतवः ॥ १०३ ॥
विपरीताः पुनस्ते स्युरुच्चैर्गोत्रस्य साधकाः।
अन्तरायः सदानादिर्विघ्ननिर्वर्तनोदयः ॥ १०४ ॥
रहस्यमिति निर्दिष्टं किमप्याश्रवगोचरम्।
बन्धतत्त्वप्रबोधोऽयमधुना विधिनोच्यते ॥ १०५ ॥

सकषायतया दत्ते जीवोऽसंख्यप्रदेशगान् ।
पुद्गलान्कर्मणो योग्यान्बन्ध स इह कथ्यते ॥ १०६ ॥
मिथ्यादृक्च प्रमादाश्च योगाश्चाविरतिस्तथा ।
कषायाश्च स्मृता जन्तो पञ्च बन्धस्य हेतव· ॥ १०७ ॥
प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशाना विभेदत ।
चतुर्विध· प्रणीतोऽसौ जैनागमविचक्षणै· ॥ १०८ ॥
अष्टौ प्रकृतय प्रोक्ता ज्ञानावृतिदृगावृती ।
वेद्य च मोहनीयायुर्नामगोत्रान्तराययुक् ॥ १०९ ॥
तद्भेदा पञ्च नव द्वावष्टाविशतिरप्यन
चत्वारो द्विचत्वारिशद्द्वौ पञ्चापि स्मृता· क्रमात् ॥ ११० ॥
आदितस्तिसृणा प्राज्ञैरन्तरायस्य च स्मृता ।
सागरोपमकोटीना त्रिशत्कोट्य परा स्थिति ॥ १११ ॥
सप्ततिर्मोहनीयस्य विशतिर्नामगोत्रयो. ।
आयुषस्तु त्रयस्त्रिशद्विज्ञेया सागरोपमा ॥ ११२ ॥
अवरावेदनीयस्य मुहूर्ता द्वादश स्थिति ।
नाम्नो गोत्रस्य चाष्टौ स्याच्छेषास्त्वन्तर्मुहूर्तकम् ॥ ११३ ॥
भाव्यक्षेत्रादिसापेक्षो विपाक कोऽपि कर्मणाम् ।
अनुभागो जिनैरुक्तः केवलज्ञानभानुभि· ॥ ११४ ॥
ये सर्वात्मप्रदेशेषु सर्वतो बन्धभेदत· ।
प्रदेशा कर्मणोऽनन्ता· स प्रदेश स्मृतो बुधै ॥ ११५ ॥
इत्येष बन्धतत्त्वस्य चतुर्धा वर्णितः क्रम ।
पदै· संह्रियते कैश्चित्संवरस्यापि डम्बर ॥ ११६ ॥
आश्रवाणामशेषाणा निरोध· सवर· स्मृत· ।
कर्म संव्रियते येनेत्यन्वयस्यावलोकनात् ॥ ११७ ॥
आश्रवद्वाररोधेन शुभाशुभविशेषत. ।
कर्म संव्रियते येन संवरः स निगद्यते ॥११८॥ (इति पाठान्तरम्)

धर्मात्ममितिगुप्तिभ्यामनुप्रेक्षानुचिन्तनात् ।
असावुदेति चारित्रादरिषट्कजयादपि ॥ ११९ ॥
किमन्यैर्विस्तरैरेतद्रहस्य जिनशासने ।
आश्रवः संसृतेर्मूलं मोक्षमूल तु सवर ॥ १२० ॥
सवरो विवृत· सैष संप्रति प्रतिपाद्यते ।
जर्जरीकृतकर्माय पञ्जरा निर्जरा मया ॥ १२१ ॥
दुर्जर निर्जरत्यात्मा यया कर्म शुभाशुभम् ।
निर्जरा सा द्विधा ज्ञेया सकामाकामभेदत· ॥ १२२ ॥
सा सकामा स्मृता जैनैर्या व्रतोपक्रमै कृता ।
अकामा स्वविपाकेन यथा श्वभ्रादिवासिनाम् ॥ १२३ ॥
सागारमनगार च जैनेरुक्तं व्रतं द्विधा ।
अणुमहाव्रतभेदेन तयोः सागारमुच्यते ॥ १२४ ॥
अणुव्रतानि पञ्च स्युस्त्रिप्रकार गुणव्रतम् ।
शिक्षाव्रतानि चत्वारि सागाराणा जिनागमे ॥ १२५ ॥
सम्यक्त्व भूमिरेषा यत्र सिध्यन्ति तदुज्झिता ।
दूरोत्सारितससारात्यातपा व्रतपादपाः ॥ १२६ ॥
धर्माप्तगुरुतत्त्वाना श्रद्धान यत्सुनिर्मलम् ।
शङ्कादिदोषनिर्मुक्त सम्यक्त्व तन्निगद्यते ॥ १२७ ॥
तत्र धर्म. स एवाप्तैर्य प्रोक्तो दशलक्षण ।
आप्तास्त एव ये दोषैरष्टादशभिरुज्झिता. ॥ १२८ ॥
गुरु. स एव यो ग्रन्थैर्मुक्तो बाह्यैरिवान्तरै· ।
तत्त्व तदेव जीवादि यदुक्त सर्वदर्शिभि· ॥ १२९ ॥
शङ्काकाङ्क्षा विचिकित्सा मूढदृष्टि प्रशंसनम् ।
संस्तवश्चेत्यतीचारा. सम्यग्दृष्टेरुदाहृता· ॥ १३० ॥
अदेवे देवबुद्धिर्या गुरुधीरगुरावपि ।
अतत्त्वे तत्त्वबुद्धिश्च तन्मिथ्यात्वं विलक्षणम् ॥ १३१ ॥

✓ मधुमांसासवत्यागः पञ्चोदुम्बरवर्जनम्।
अमी मूलगुणाः सम्यग्दृष्टेरष्टौ प्रकीर्तिताः ॥ १३२ ॥
द्यूतं मांसं सुरा वेश्या पापर्द्धि¹ स्तेयवृत्तिता।
परदाराभियोगश्च त्याज्यो धर्मधुरंधरैः ॥ १३३ ॥
मोहादमूनि यः सप्त व्यसनान्यत्र सेवते।
अपारे दुःखकान्तारे संसारे बम्भ्रमीति सः ॥ १३४ ॥
मुहूर्तद्वितयादूर्ध्वं भूयस्तोयमगालितम्।
शीलयेन्नवनीतं च न देशविरतिः क्वचित् ॥ १३५ ॥
दिनद्वयोषितं तक्रं दधि वा पुष्पितौदनम्।
आमगोरससंपृक्तं द्विदलं चाद्यान्न शुद्धधीः ॥ १३६ ॥
विद्धं विचलितस्वादं धन्यमन्यद्विरूढकम्।
तैलमम्भोऽथवाज्यं वा चर्मपात्रापवित्रितम् ॥ १३७ ॥
आर्द्रकन्दं कलिङ्गं वा मूलकं कुसुमानि च।
अनन्तकायमज्ञातफलं संधानकान्यपि ॥ १३८ ॥
एवमादि यदादिष्टं श्रावकाध्ययने सुधीः।
तज्जैनीं पालयन्नाज्ञां क्षुत्क्षामोऽपि न भक्षयेत् ॥ १३९ ॥
पापभीरुर्निशाभुक्तिं दिवा मैथुनमप्यसौ।
मनोवाक्कायसंशुद्ध्या सम्यग्दृष्टिर्विवर्जयेत् ॥ १४० ॥
वर्तमानोऽनया स्थित्या सुसमाहितमानसः।
भवत्यधिकृतो नूनं श्रावकव्रतपालने ॥ १४१ ॥
हिंसानृतवचःस्तेयस्त्रीमैथुनपरिग्रहात्।
देशतो विरतिर्ज्ञेया पञ्चधाणुव्रतस्थितिः ॥ १४२ ॥
दिग्देशानर्थदण्डेभ्यो यत्त्रिधा विनिवर्तनम्।
पोतायते भवाम्भोधौ त्रिविधं तद्गुणव्रतम् ॥ १४३ ॥
शोधनीयन्त्रशस्त्राग्निमुसलोलूखलार्पणम्।
ताम्रचूडश्वमार्जारशारिकाशुकपोषणम् ॥ १४४ ॥

---

१ मृगया.

अङ्गारशकटारामभाटकास्फोटजीवनम् ।
तिलतोयेक्षुयन्त्राणां रोपणं दावदीपनम् ॥ १४५ ॥
दन्तकेशनखास्थित्वग्रोम्णा निन्घरसस्य च ।
शणलाङ्गललाक्षाय क्ष्वेडादीना च विक्रय' ॥ १४६ ॥
वापीकूपतडागादिशोषण कर्षणं भुव ।
निर्लाञ्छन भक्षरोध पशूनामतिभारणम् ॥ १४७ ॥
वनकेलिर्जलक्रीडा चित्रलेप्यादिकर्म वा ।
एवमन्येऽपि बहवोऽनर्थदण्डा प्रकीर्तिता. ॥ १४८ ॥
सामाजिकमथाद्य स्याच्छिक्षाव्रतमगांरिणाम् ।
आर्तरौद्रे परित्यज्य त्रिकाल जिनवन्दनात् ॥ १४९ ॥
निवृत्तिर्भुक्तभोगाना या स्यात्पर्वचतुष्टये ।
पोषधाख्य द्वितीय तच्छिक्षाव्रतमितीरितम् ॥ १५० ॥
भोगोपभोगसंख्यान क्रियते यदलोलुपै. ।
तृतीय तत्तदाख्य स्याद्दु खदावानलोदकम् ॥ १५१ ॥
गृहागताय यत्काले शुद्ध दान यतात्मने ।
अन्ते सलेखना वान्यतच्चतुर्थ प्रकीर्त्यते ॥ १५२ ॥
व्रतानि द्वादशैतानि सम्यग्दृष्टिर्बिभर्ति य ।
जानुदघ्नीकृतागाधभवाम्भोधि स जायते ॥ १५३ ॥
यथागममिति प्रोक्त व्रतं देशयतात्मनाम् ।
अनागारमत किंचिद्ब्रूमस्त्रैलोक्यमण्डनम् ॥ १५४ ॥
अनागार व्रतं द्वेधा बाह्याभ्यन्तरभेदत ।
षोढा बाह्यं जिनै. प्रोक्त तावत्सख्यानमान्तरम् ॥ १५५ ॥
वृत्तिसख्यानमौदर्यमुपवासो रसोज्झनम् (?) ।
रह स्थितितनुक्लेशौ षोढा बाह्यमिति व्रतम् ॥ १५६ ॥
स्वाध्यायो विनयो ध्यानं व्युत्सर्गो व्यावृतिस्तथा ।
प्रायश्चित्तमिति प्रोक्तं तप. षड्विधमान्तरम् ॥ १५७ ॥

यास्तिस्रो गुप्तयः पञ्च ख्याता समितयोऽपि ताः ।
जननात्पालनात्पोषादष्टौ तन्मातरः स्मृताः ॥ १५८ ॥
निरूपितमिद रूप निर्जरायाः समासत. ।
इयमक्षीणसौख्यस्य लक्ष्मीर्मोक्षस्य वर्ण्यते ॥ १५९ ॥
अभावाद्बन्धहेतूना निर्जरायाश्च यो भवेत् ।
नि.शेषकर्मनिर्मोक्षः स मोक्ष कथ्यते जिनै ॥ १६० ॥
ज्ञानदर्शनचारित्रैरुपायै परिणामिन· ।
भव्यस्यायमनेकाङ्गविकल्पैरेव जायते ॥ १६१ ॥
तत्त्वस्यावगनिर्ज्ञान श्रद्धानं तस्य दर्शनम् ।
पापारम्भनिवृत्तिस्तु चारित्रं वर्ण्यते जिनै ॥ १६२ ॥
ज्वालाकलापवद्वह्नेरूर्ध्वमेरण्डबीजवत् ।
तत. स्वभावतो याति जीव. प्रक्षीणबन्धन ॥ १६३ ॥
लोकाग्र प्राप्य तत्रैव स्थिति बध्नाति शाश्वतीम् ।
ऊर्ध्व धर्मास्तिकायस्य विप्रयोगान्न यात्यसौ ॥ १६४ ॥
तत्रानन्तमसप्राप्तमव्याबाधमसन्निभम् ।
प्राग्देहात्किंचिदूनोऽसौ सुख प्राप्नोति शाश्वतम् ॥ १६५ ॥
इति तत्त्वप्रकाशेन नि.शेषामपि ता सभाम् ।
प्रभु. प्रह्लादयामास विवस्वानिव पद्मिनीम् ॥ १६६ ॥
अथ पुण्यै. समाकृष्टो भव्याना नि स्पृह. प्रभु· ।
देशे देशे तमश्छेत्तु व्यचरद्भानुमानिव ॥ १६७ ॥
दत्तविश्वावकाशोऽयमाकाशोऽतिगुरु. क्षिते· ।
गन्तुमित्यादृतस्तेन स्थानमुच्चैर्यियासुना ॥ १६८ ॥
अनपायामिव प्राप्तु पादच्छाया नभस्तले ।
उपकण्ठे लुलोठास्य पादयो. कमलोत्करः ॥ १६९ ॥
यत्तदा विदधे तस्य पादयोः पर्युपासनम् ।
अद्यापि भाजन लक्ष्म्यास्तेनायं कमलाकरः ॥ १७० ॥

तिलकं तीर्थकृल्लक्ष्म्यास्तस्य प्राह पुरो भ्रमत् ।
धर्मचक्र जगच्चक्रे चक्रवर्तित्वमक्षतम् ॥ १७१ ॥
विश्वप्रकाशकस्यास्य तेजोभिर्व्यर्थता गतः ।
सेवार्थं सचचाराग्रे धर्मचक्रच्छलाद्रवि. ॥ १७२ ॥
यत्रातिशयसपन्नो विजहार जिनेश्वरः ।
तत्र रोगग्रहातङ्कशोकशङ्कापि दुर्लभा ॥ १७३ ॥
निष्फलाभा बभूवुस्ते विपक्षा इव सज्जना. ।
प्रजा इव भुवोऽप्यासन्निष्कण्टकपरिग्रहा' ॥ १७४ ॥
के विपक्षा वराकास्ते प्रातिकूल्यविधौ प्रभो' ।
महाबलोऽपि यद्वायु' प्राप तस्यानुकूलताम् ॥ १७५ ॥
हेमरम्य वपुः पञ्चचत्वारिंशद्धनुर्मितम् ।
बिभ्रद्देवै श्रितो रेजे स्वर्णशैल इवापरः ॥ १७६ ॥
द्वाचत्वारिंशदेतस्य सभाया गणिनोऽभवन् ।
नवैव तीक्ष्णबुद्धीना शतानि पूर्वधारिणाम् ॥ १७७ ॥
शिक्षकाणा सहस्राणि चत्वारि सप्तभि शतैः ।
सह षड्भि शतैस्त्रीणि सहस्राण्यधिबोधिनाम् ॥ १७८ ॥
केवलज्ञानिना पञ्चचत्वारिंशच्छतानि च ।
मन पर्ययनेत्राणा तावन्ति क्षपिताहसाम् ॥ १७९ ॥
सप्तैव च सहस्राणि विक्रयर्द्धिमुपेयुषाम् ।
शतैरष्टाभिराश्लिष्टे द्वे सहस्रे च वादिनाम् ॥ १८० ॥
अर्जिकाणा सहस्राणि षट्चतुर्भि. शतै सह ।
श्रावकाणा च लक्षे द्वे शुद्धसम्यक्त्वशालिनाम् ॥ १८१ ॥
श्राविकाणा तु चत्वारि लक्षाणि क्षपितैनसाम् ।
निर्जराणा तिरश्चा च सख्याप्यत्र न बुध्यते ॥ १८२ ॥
इत्याश्वास्य चतुर्विधेन महता संघेन सभूषितः
सैन्येनेव विपक्षवादिवदनाक्रष्टामशेषा महीम् ।

दृप्यन्मोहचमूं विजित्य विजयस्तम्भायमानं तदा ।
सम्मेदाचलमाससाद विजयश्रीर्धर्मनाथः प्रभुः ॥ १८३ ॥
तत्रासाद्य सितांशुभोगसुभगां चैत्रे चतुर्थीं तिथिं
यामिन्या स नवोत्तरैर्यमवतां साकं शतैरष्टभिः ।
सार्धद्वादशवर्षलक्षपरमारम्यायुषः प्रक्षये
ध्यानध्वस्तसमस्तकर्मनिगलो जातस्तदानीं क्षणात् ॥ १८४ ॥
अभजदथ विचित्रैर्वाक्प्रसूनोपचारैः
प्रभुरिह हरिचन्द्राराधितो मोक्षलक्ष्मीम् ।
तदनु तदनुयायी प्राप्तपर्यन्तपूजो-
पचितसुकृतराशिः स्वं पदं नाकिलोकः ॥ १८५ ॥
इति महाकविश्रीहरिचन्द्रविरचिते धर्मशर्माभ्युदये महाकाव्ये एकविंशः सर्गः ।

ग्रन्थकर्तुः प्रशस्तिः ।

श्रीमानमेयमहिमास्ति स नोमकानां
वंशः समस्तजगतीवलयावतंसः ।
हस्तावलम्बनमवाप्य यमुल्लसन्ती
वृद्धापि न स्खलति दुर्गपथेषु लक्ष्मीः ॥ १ ॥
मुक्ताफलस्थितिरलंकृतिषु प्रसिद्ध-
स्तत्रार्द्रदेव इति निर्मलमूर्तिरासीत् ।
कायस्थ एव निरवद्यगुणग्रहः स-
न्नेकोऽपि यः कुलमशेषमलंचकार ॥ २ ॥
लावण्याम्बुनिधिः कलाकुलगृहं सौभाग्यसद्भाग्ययोः
क्रीडावेश्म विलासवासवलभी भूषास्पदं संपदाम् ।
शौचाचारविवेकविस्मयमही प्राणप्रिया शूलिनः
शर्वाणीव पतिव्रता प्रणयिनी रथ्येति तस्याभवत् ॥ ३ ॥
अर्हत्पदाम्भोरुहचञ्चरीकस्तयोः सुतः श्रीहरिचन्द्र आसीत् ।
गुरुप्रसादादमला बभूवुः सारस्वते स्रोतसि यस्य वाचः ॥ ४ ॥

भक्तेन शक्तेन च लक्ष्मणेन निर्व्याकुलो राम इवानुजेन ।
यः पारमासादितबुद्धिसेतुः शास्त्राम्बुराशेः परमाससाद ॥ ५ ॥
पदार्थवैचित्र्यरहस्यसपत्सर्वस्वनिर्वेशमयात्प्रसादात् ।
वाग्देवताया॰ समवेदि सम्यैर्य पश्चिमोऽपि प्रथमस्तनूजः ॥ ६ ॥
स कर्णपीयूषरसप्रवाह रसध्वनेरध्वनि सार्थवाह. ।
श्रीधर्मशर्माभ्युदयाभिधानं महाकवि काव्यमिद व्यधत्त ॥ ७ ॥

एष्यत्यसारमपि काव्यमिद मदीय-
मादेयता जिनपतेरनघैश्चरित्रै ।
पिण्डं मृद स्वयमुदस्य नरा नरेन्द्र-
मुद्राङ्कित किमु न मूर्धनि धारयन्ति ॥ ८ ॥

दक्षै॰ साधु परीक्षितं नवनवोल्लेखार्पणेनादरा-
द्यच्चेत.कषपट्टिकासु शतश. प्राप्तप्रकर्षोदयम् ।
नानाभङ्गिविचित्रभावघटनासौभाग्यशोभास्पद
तत्र काव्यसुवर्णमस्तु कृतिना कर्णद्वयीभूषणम् ॥ ९ ॥
जीयाज्जैनमिद मतं शमयतु क्रूरानपीय कृपा
भारत्या सह शीलयत्वविरत श्री साहचर्यव्रतम् ।
मात्सर्यं गुणिषु त्यजन्तु पिशुना. सतोषलीलाजुष
सन्त. सन्तु भवन्तु च श्रमविद. सर्वे कवीना जना ॥ १० ॥

समाप्तोऽयं ग्रन्थः ।

धर्मशर्माभ्युदयस्थश्लोकानां सूची।